

Baltijas Sociālo Zinātņu institūts

**INTEGRĀCIJAS PRAKSE UN
PERSPEKTĪVAS**

RĪGA 2006

Šis dokuments ir sagatavots ar Eiropas Savienības un Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”, un tas nevar tikt uzskatīts par dokumentu, kas pauž Eiropas Savienības vai Latvijas Republikas oficiālo viedokli.

Baltijas Sociālo Zinātņu institūts

Zinātniskā redaktore: Brigita Zepa

Autori: Brigita Zepa, Inese Šūpule, Līga Krastiņa, Iveta Ķešāne, Miķelis Grīviņš, Iveta Bebriša, Ilze Ieviņa

Literārā redaktore: Līgita Balode

Vāka noformējums: Linda Prātniece

Izgatavots: SIA „Silca Printi”

© Baltic Institute of Social Sciences, 2006

Elizabetes iela 65 - 16, Rīga LV-1050, Latvija

Tālr.: 371 7217553

Fakss: 371 7217560

www.biss.soc.lv

SATURS

1. IEVADS.....	3
2. PĒTĪJUMA APRAKSTS.....	5
3. PĒTĪJUMA TEORĒTISKĀ DAĻA.....	7
4. SECINĀJUMI.....	19
5. IETEIKUMI SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS POLITIKAS PILNVEIDOŠANAI.....	31
6. PĒTĪJUMA REZULTĀTI.....	33
6.1. SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS PROCESU IZPĒTE.....	33
Akulturācijas stratēģijas.....	33
Etniskās un pilsoniskās identitātes nozīme.....	70
Apdraudētības sajūta, kultūršovinisms.....	75
Attieksme pret integrācijas aģentiem: partijām un politiķiem, NVO, plašsaziņas līdzekļiem.....	80
6.2. PRESES LOMA KOLEKTĪVO IDENTITĀŠU KONSTRUĒŠANĀ.....	89
Kritiskā diskursu analīze: vēsturiskā pieeja.....	89
Preses analīzes mērķis un empīriskais materiāls.....	92
Preses analīzes rezultāti.....	94
<i>Neatkarības deklarācijas pieņemšana (1990).....</i>	<i>94</i>
<i>Latvijas neatkarības pilnīga atgūšana (1991).....</i>	<i>103</i>
<i>Diskusijas par pilsonības likumu (1994).....</i>	<i>111</i>
<i>Grozījumi Pilsonības likumā (1998)</i>	<i>117</i>
<i>Valodas likuma apspriešana (1999).....</i>	<i>123</i>
<i>Diskusijas pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (2003)</i>	<i>133</i>
<i>Protesti pret mazākumtautību izglītības reformu (2004).....</i>	<i>145</i>
<i>Diskusijas par Vispārējo mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju (2005).....</i>	<i>153</i>
6.3. POLITISKĀS INTEGRĀCIJAS DINAMIKAS IZPĒTE.....	164
Politisko partiju atbalsts Saeimas vēlēšanās pēc etniskās piederības aspekta: 1993., 1995., 1998., 2002. gads.....	164
Partiju dokumentu analīze.....	170
6.4. NVO SEKTORS KĀ SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS AĢENTS.....	183
6.5. POLITISKĀS ELITES NOSTĀDNES SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS JAUTĀJUMOS.....	215
Elites aptauju sekundāra analīze.....	215
Dziļo interviju ar politiķiem analīze.....	221

1. IEVADS

Politikas dokumentos deklarētā sabiedrības integrācijas politika paredz visu Latvijas iedzīvotāju iesaistīšanos sabiedrības kopējo mērķu īstenošanā; tā paredz gan latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību garantēšanu, gan cittautiešu tiesības saglabāt savu dzimto valodu un kultūru¹. Sabiedrības integrācijas programma uzsver, ka sabiedrības integrācija Latvijā ir pie dažādiem sociālajiem slāņiem piederošu cilvēku, latviešu un cittautiešu, pilsoņu un nepilsoņu partnerība, kurā aktīvas ir visas integrācijā iesaistītās puses².

Pētījuma problēma izriet no integrācijas politikas nesaskaņotības starp tās īstenotajiem. No vienas puses, Ministru Kabineta 2001. gadā apstiprinātā sabiedrības integrācijas programma deklarē valsts oficiālo nostāju sabiedrības integrācijas jautājumos. Balstoties uz to, tika precizēta virkne likumu attiecībā pret etnopolitiku Latvijā, lai panāktu to atbilstību ES minoritāšu tiesību regulējošajiem dokumentiem. Saskaņā ar šo politiku paredzēta pilsoņu loka paplašināšana, pilsoņu un nepilsoņu politiskās līdzdalības veicināšana.

Taču, no otras puses, visai izplatīta politiķu vidū ir cita nostāja, kuru var nosaukt par „nacionālpolitisko diskursu”, kas oponē gan oficiālajam valsts integrācijas diskursam, gan ES nostādnēm minoritāšu jautājumos, piemēram, TB/LNNK ierosinājumi izdarīt izmaiņas pilsonības likumā, kas ierobežotu naturalizēšanās iespējas nepilsoņiem³. Vēl lielāku neatbilstību oficiālajam integrācijas diskursam atrodam nacionālradikāļu paustajos tekstos, kas ir klaji neiecietīgi, pat naidīgi pret krieviem Latvijā⁴.

Savukārt, „opozīcijas diskursu”, kas kritizē gan pašu sabiedrības integrācijas programmu, gan tās īstenošanu, varam atrast Latvijas krievvalodīgajos masu medijos⁵. Pretēji tam latviešu masu mediju rakstos un ziņās parasti atrodam atbalstu oficiālajam integrācijas diskursam⁶. Kā liecina iepriekš veiktie pētījumi, iedzīvotāju vidū atrodam visdažādāko nostādņu izplatību, sākot ar sadzīves pieredzes diktētu neitralitātes diskursu, līdz pat neiecietīgai neizpratnei un pretenzijām, kas visbiežāk izskan etnopolitikas jautājumu sakarā. Pētījumā „Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi” atklājās, ka raksturojot etniskās attiecības, iedzīvotāji nošķir divus līmeņus - etniskās attiecības sabiedrībā kopumā un individuālās etniskās attiecības. Gan latviešu, gan cittautiešu valodā dominējošais diskurss ietver savdabīgu divējādību: sabiedrībā kopumā etniskās attiecības vērtētas negatīvi (sliktas, konfliktējošas, saasinātas utml.), savukārt, individuālo attiecību

¹ Sabiedrības integrācija Latvijā. Valsts programma. (2001) Rīga, 8.lpp.

² Turpat, 8.-10. lpp.

³ D. Arāja. Pirms vēlēšanām atgrūž nepilsoņus. Diena, 5.05. 2006

⁴ Gardam kriminālvajāšana. BNS ziņa. Diena, 1.04. 2006

⁵ B. Zepa, I.Šūpule, E.Kļave, L.Krastiņa, J.Krišāne, I.Tomsone (2005) *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Baltic Institute of Social Sciences. Rīga, lpp. 1-72.

⁶ Turpat.

raksturojumam tiek izmatoti plaša diapazona izteikumi, sākot no neitrāliem līdz pat pozitīviem.

Konfliktējošo diskursu pastāvēšana dažādu integrācijas aģentu vidū kalpo par pamatu pētījuma uzdevuma izvirzīšanai: sabiedrības integrācijas norises un to ietekmējošo aģentu izpētei.

2. PĒTĪJUMA APRAKSTS

Galveno integrācijas aģentu izpētei kalpo pieci pētījuma virzieni: 1) masu mediji, 2) NVO, 3) politiskās partijas, 4) politiskā elite, kā arī integrācijas procesi sabiedrībā (5).

1. Preses loma kolektīvo identitāšu konstruēšanā

Līdz šim veiktā preses analīze parasti skārusi kādu noteiktu laika posmu. Šajā projektā paredzēts izsekot tam, kā pēdējo 15 gadu laikā (no 1990. līdz 2005. gadam) latviešu un krievu preses izdevumos attēloti jautājumi par piederības sajūtu valstij, pilsonisko un etnisko identitāti. Līdz šim veiktajos pētījumos parasti izmantota kontentanalīze. Šajā projektā preses analīzē izmantota diskursu analīze, tās uzdevums - sekot procesam, kā masu medijos tiek konstruētas kolektīvās identitātes:

- politiskā identitāte (piederība politiskajai partijai, sabiedriskajām kustībām);
- pilsoniskā identitāte (valstiskā piederība);
- kultūras un etniskā identitāte (valoda, piederība etniskajai grupai).

Analīzei izvēlēti trīs latviešu un trīs krievu preses izdevumi. Masu mediji izvēlēti no laika posmiem, kad sabiedrībā un masu medijos ir notikušas diskusijas etnopolitikas un ar to saistīto jautājumu sakarā (1.tabula).

Kā liecina ikdienas pieredze un arī veiktie pētījumi, latviešu un krievu prese atšķiras gan pēc informācijas atlases, gan arī pēc tā, kā informācija tiek pasniegta. Pielietojot diskursu analīzes metodi, iespējams precīzi „restaurēt” ar kādu līdzekļu palīdzību un kādā veidā preses izdevums pauž savu orientāciju svarīgos etnopolitikas jautājumos, tādējādi ietekmējot savas auditorijas nostādni.

1.tabula. Preses izdevumu analīzes laika posmi

Gads	Ar etnopolitiku saistītie notikumi
1990.	Neatkarības Deklarācijas pieņemšana
1991.	Latvijas neatkarības atgūšana
1994.	Pilsonības likuma apspriešana
1999.	Valodas likuma apspriešana
2003.	Iestāšanās ES
2004.	Izglītības reforma
2005.	Minoritāšu aizsardzības konvencijas ratificēšana

2. Politiskās integrācijas dinamikas izpēte

Politiskās partijas ir svarīgs sabiedrības integrācijas aģents. To loma īpaši redzama klūst pirmsvēlēšanu laikā. Konfliktu pētnieki uzsver, ka etnisko jūtu izmantošana vēlēšanu piesaistīšanai ir visai populāra politiskās cīņas metode. Politiskās integrācijas dinamikas izpētes ietvaros veikta:

- a) Politisko partiju elektorāta etniskā aspekta analīze 1993., 1995., 1998., 2002. gadā notikušo Saeimas vēlēšanās;
- b) Politisko partiju dokumentu izpēte no etnopolitikas aspekta: kādus uzdevumus partija izvirza etnopolitikas sakarā, kādā veidā tos atspoguļo priekšvēlēšanu kampaņas ietvaros (izmantojot preses analīzi).

3. NVO sektors kā sabiedrības integrācijas aģents

NVO izpētē aplūkotas NVO, kuru darbība saistīta ar etnopolitiku un cilvēktiesībām. Īpaša uzmanība veltīta NVO, kuru darbība tiek atspoguļota presē, tādējādi radot plašāku rezonansi sabiedrībā.

NVO lomas izpētes uzdevumi:

- a) NVO darbības izpēte (aktivitātes un produkti) saistībā ar jautājumiem par etnopolitiku, sabiedrības integrāciju;
- b) NVO aktīvistu politiskās nostādnes un orientācijas;
- c) NVO aktivitāšu atspoguļojums presē.

4. Politiskās elites nostādnes sabiedrības integrācijas jautājumos

Teorētiskajos darbos daudzkārt uzsvērtā politiskās elites loma un iespējas gan sabiedrības integrācijas veicināšanā, gan konfliktu padziļināšanā. Projektā veikta politiskās elites nostādņu izpēte, pielietojot vairākas pieejas:

- a) Elites nostādņu izpēte, izmantojot esošo elites pētījumu (BISS sadarbībā ar Oslo universitāti) sekundāro analīzi (1997., 2000., 2003.);
- b) Dziļās intervijas ar politiskās elites pārstāvjiem par etnopolitikas jautājumiem un sabiedrības integrācijas modeļiem nākotnē.

5. Sabiedrības integrācijas procesu izpēte

Šajā sadaļā galvenā uzmanība vērsta uz sabiedrības sociālo praksi izpēti, kādas cilvēki īsteno ikdienas dzīvē, veidojot integrācijas stratēģijas, kā arī dažādu grupu rīcībā esošo resursu izpēti. Kā īpašas grupas analizēti gan latvieši, gan minoritātēm piederīgie, kā arī atšķirīga vecuma, ienākumu, izglītības līmeņa un reģionu iedzīvotāji.

Sabiedrības integrācijas procesu izpētē tika izmantotas gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās pētījumu metodes:

- 1) Fokusa grupas ar dažādām iedzīvotāju grupām

Kopumā tika veiktas 18 fokusa grupu diskusijas visā Latvijā. Deviņas fokusa grupu diskusijas tika organizētas latviešu valodā, deviņas – krievu valodā. Fokusa grupas tika organizētas jauniešiem un vidējās un vecākās paaudzes cilvēkiem atsevišķi. Diskusijas dalībnieku rekrutācija tika veikta, pielietojot nejaušības un kvotu atlases principu. Fokusa grupu diskusiju laiks: 2006.gada janvāris - februāris.

2. tabula. Fokusa grupu raksturojums

Rīgā	Diskusijas valoda
Jaunieši (18-30 gadi)	1 latviski, 1 krieviski
Vidējā paaudze (31-59 gadi)	1 latviski, 1 krieviski
Vecākā paaudze (60-75 gadi)	1 latviski, 1 krieviski
Reģionos (Liepāja un Liepājas rajons, Jelgava un Jelgavas rajons, Daugavpils un Daugavpils rajons):	
Jaunieši (18-35 gadi)	3 latviski, 3 krieviski
Vidējā un vecākā paaudze (36-60 gadi)	3 latviski, 3 krieviski
KOPĀ:	18 (9 latviski un 9 krieviski)

2) Reprezentatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja

Lai noskaidrotu dažādu etnisko un sociālo grupu sociālās prakses saskarsmē ar citām kultūrām, integrācijas stratēģiju motivāciju un izvēli, tika veikta arī Latvijas iedzīvotāju kopumu vecumā no 15-75 gadiem reprezentējoša aptauja. Kopumā tika aptaujāti 1005 respondenti. Aptaujas veikšanai tika pielietota vairākpakāpju stratificētā nejaušā izlase. Intervijas tika veiktas respondentu dzīvesvietās pēc nejaušā soļa metodes. Pielietotā izlases metode ļauj vispārināt aptaujas rezultātus uz visiem Latvijas iedzīvotājiem vecumā no 15-75 gadiem. Aptaujas laiks: 2006.gada marts – aprīlis.

3. PĒTĪJUMA TEORĒTISKĀ DAĻA

Valsts programmā „Sabiedrības integrācija Latvijā” attiecībā uz sabiedrības integrācijas valstisko kontekstu norādīts, ka Latvija ir demokrātiska, tiesiska, nacionāla valsts un ka „nepastāv neatrisināmas pretrunas, kas neļautu Latvijā izveidoties valstiski vienotam, nacionāli un sociāli integrētam pilsoņu kopumam”⁷. Integrācijas programmā arī norādīts, ka tā paredz izstrādāt konkrētus mehānismus latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību garantēšanai, kā arī mazākumtautību tiesību īstenošanas nodrošināšanai.

Redzams, ka tieši vārdos nenosaucot, integrācijas programma sevī ietver centienus attīstīt integrācijas politiku divos virzienos, kuru saskaņošana ir visai sarežģīts uzdevums gan teorijas, gan prakses līmenī. No vienas puses, tā ir ideja par

⁷ Sabiedrības integrācija Latvijā. Valsts programma. (2001) Rīga, 10.lpp.

nacionālas valsts stiprināšanu, no otras puses, sabiedrības integrācijas programmā uzsvērts, ka Latvijas iedzīvotājus vieno vēlēšanās saglabāt un attīstīt savu etnisko un kultūras identitāti. Dažādu etnisko grupu identitāšu un kultūras attīstības atzīšana liecina par to, ka programma ietver sevī arī multikulturālisma iezīmes. Integrēt vienotā programmā nacionālas valsts un multikulturālisma ideju ir ne tikai sarežģīts, bet var izrādīties arī pretrunīgs uzdevums.

Pie līdzīgiem secinājumiem nonāk arī igauņu pētnieki, aplūkojot Igaunijas sabiedrības integrācijas programmu 2000. – 2007. Igaņu integrācijas pētnieks Raivo Vetiks atzīst, ka „programmā minētais sabiedrības integrācijas jēdziens satur elementus, kas noteiktos apstākļos var būt pretrunīgi. Sabiedrības homogenizācija un etnisko atšķirību saglabāšana biežāk ir nekā nav pretrunīgs process”⁸. Uzsverot, ka svarīgi ir pamatot, kāda veida sabiedrības unifikāciju paredzēts īstenot un kādas integrējamo daļu atšķirības saglabāt, R. Vetiks norāda uz trim Igaunijas sabiedrības integrācijas sfērām, kas veido stingru kopējo pamatu visām sabiedrības grupām: lingvistiski-komunikatīvo (igauņu valoda kā kopējā informācijas telpa), legāli-politisko (Igaunijai lojālo pilsoņu kopa, nepilsoņu skaita samazināšana) un sociāli ekonomisko (visām etniskajām grupām vienādas sociālās mobilitātes iespējas) un kultūras plurālismu, kas nozīmē ne-igauņiem garantētās iespējas saglabāt savu valodu un kultūru⁹.

Tajā pašā laikā igauņu pētnieki norāda uz politiskā un akadēmiskā diskursa atšķirību Igaunijā sabiedrības integrācijas jautājumos¹⁰, kas liecina, ka īstenot praksē multikulturālisma principus ir visai komplicēts uzdevums.

Pirms pāriet pie Latvijas sabiedrības integrācijas prakses analīzes, konspektīvi aplūkosim jēdzienus „nacionālā valsts”, „nacionālās minoritātes” un „multikulturālisms”, kuru interpretācija lielā mērā nosaka to, kādā veidā iespējams risināt pretrunas, ko sevī ietver valstiski vienota, nacionāli un sociāli integrēta pilsoņu kopuma izveidošanās etniski daudzveidīgā valstī.

Nacionāla valsts

Termins „nacionāla valsts” ir iekšēji pretrunīgs, jo pēc būtības tas nozīmē, ka teritoriālās un tiesiskās robežas sakrīt ar noteiktas etniskas grupas robežām, ar ko valsts tiek identificēta, parasti iekļaujot arī tās nosaukumā¹¹. Taču, ņemot vērā, ka tādas valstis, kur viena etniskā grupa veido gandrīz visu iedzīvotāju kopumu, ir

⁸ Raivo Vetik (2002) *Multicultural Democracy as a New Model of National Integration in Estonia*. In: *The Challenge of the Russian Minority*. Ed. M. Lauristin and M. Heidmets. Tartu University, p. 59.

⁹ Turpat 59.-60. lpp.

¹⁰ Veronika Kalmus, (2003) *“Is interethnic integration possible in Estonia?”: ethno-political discourse of two ethnic groups*. In: *Discourse and Society*, 14 (6) London: Sage Publications, pp. 667-697.

¹¹ Uri Raanan. (1991) *The Varieties of Ethnic Conflict Analysis*. In: *The Nation-State Fallacy. Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Ed. Joseph V. Montville. Lexington Books, p.5

pavisam nedaudz, gan praksē, gan teorijā izvirzās jautājumi par nacionālajām minoritātēm, par imigrantiem, par pilsonības institūciju, multikulturālismu utt.

Katram no šiem jēdzieniem veltīti sējumi akadēmisko diskusiju laukā un plašas diskusijas politiķu vidū. Piemēram, diskusijās par Nacionālo minoritāšu tiesību aizstāvības konvenciju, Latvijā visai asa ir bijusi domu apmaiņa par to, kā definējamas nacionālās minoritātes un vai, piemēram, krievi pieskaitāmi šai grupai.

Atzīstot to, ka etniski homogēnu valstu ir nedaudz, dažādu teorētisko perspektīvu pārstāvji, cenšas atrast terminu, kas precīzāk raksturotu pilsoņu kopumu etniski heterogēnā valstī. Primordiālisma aizstāvis Entonijs Smits (Antony D. Smith), piemēram, raksta, ka polietnisku valstu gadījumā dažādu etnisko grupu iekļaušana, saglabājot to īpašo kultūras mantojumu, prasa noteiktu kārtību, kuras izveidošanās parasti notiek vairāku gadsimtu laikā, kas ļauj izveidoties noteiktai „politiskai kultūrai”, „pilsoniskajam nacionālismam”, kad indivīds jūtas kā mājās divos lojalitātes un identitātes riņķos, piemēram, kataloņu un spāņu, bretoņu un franču, skotu un britu¹².

Savukārt, Rodžers Brubekers (Rogers Brubaker), salīdzinot nacionālisma jūtu veidošanos Vācijā un Francijā, skaidro, ka nacionālisma jūtas var izveidoties gan pirms, gan pēc nacionālās valsts izveidošanās. Vācijā tās pastāvēja pirms nacionālās valsts un kalpoja kā stimulējošs valsts izveidošanai, savukārt Francijā nacionālās jūtas radās pēc valsts izveidošanās, tās izauga no valsts institūcijām, politiskās kopienas, pilsoniskās piederības¹³. R. Brubekers uzsver, ka atšķirību nosaka tas, pēc kāda principa sabiedrība ir vienota: Francijā sabiedrība ir vienota politiski un dalību nosaka pilsonība, šajā gadījumā var runāt par pilsonisko nacionālismu. Vācijas gadījumā sabiedrība ir vienota pēc etnicitātes, kas ir etniskā nacionālisma piemērs¹⁴.

Attiecinot šos terminus uz Latvijas gadījumu, atklājam, ka etniskais nacionālisms labi raksturo latviešu centienus atjaunot valstisko neatkarību astoņdesmito gadu beigās. Taču, ja raugāmies uz mazākumtautībām, kas Latvijas pilsonību ieguvuši tikai pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas, uz tām būtu attiecināms pilsoniskais nacionālisms. Varam teikt, ka Latvijā paralēli pastāv šie abi sabiedrību vienojošie principi - politiskais un etniskais. To varētu nosaukt par Latvijas sabiedrības integrācijas duālo raksturu: no vienas puses, tas norāda uz integrācijas iespējamību, bet, no otras puses, tas izvirza jautājumu, vai var dažādu sabiedrības grupu integrācija notikt uz atšķirīgiem pamatiem: pēc etnicitātes vai pilsonības principa.

¹² Antony D. Smith. (1995) *Ethnic Identity and Territorial Nationalism in Comparative Perspective*. In: *Thinking Theoretically About Soviet Nationalities*. Ed. By A. Motyl. Columbia University Press.

¹³ Rogers Brubaker (1992) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge, Harvard University Press, p. 23.

¹⁴ Turpat, p. 4.

„Liberālā plurālisma” autors Villijs Kimlicka (Will Kumlicka)¹⁵, diskutējot par terminu „pilsoniskais nacionālisms”, ievieš liberālās politikas dimensiju. V. Kimlicka uzsver, ka liberālu „pilsonisku nāciju” no neliberālas etniskās nācijas atšķir tas, ka etniskās nācijas nozīmīgākais uzdevums ir noteiktas etnonacionālās kultūras un identitātes atražošana, bet pilsoniskā nācija atšķirībā no etniskās ir neitrāla attiecībā pret savu pilsoņu etnokulturālo identitāti un nacionālo piederību definē kā noteiktu demokrātijas un tiesību principu ievērošanu. Mihails Kītings (Michael Keating)¹⁶ uzsver, ka ne jau valodas un kultūras politika nosaka, vai nācija ir pilsoniska vai etniska, bet gan veidi, kā valoda un kultūra tiek izmantoti, vai nu veidojot pilsonisku nāciju vai praktizējot etnisko atstumtību.

Balstoties uz minēto autoru atziņām, varam secināt, ka „vienota, nacionāli un sociāli integrēta pilsoņu kopuma” veidošana prasa precizējumu, pirmkārt, skaidri noteikt sabiedrības vienotības principu: vai tas ir etniskais vai pilsoniskais, otrkārt, noteikt politiku, kā īstenot sabiedrības vienotību pēc viena noteikta principa un panākt dažādu sabiedrības grupu orientāciju transformāciju.

Nacionālās minoritātes

Akadēmiskajā literatūrā pie nacionālajām minoritātēm parasti pieskaita divu kategoriju minoritātes. Pirmkārt, etniskās grupas, kurām pašlaik nav valsts, kurās tās būtu vairākumā, bet kam tāda ir bijusi pagātnē, vai arī ir bijusi tieksme pēc tādas¹⁷. Šādam nacionālās minoritātes raksturojumam atbilst kataloņi, baski Spānijā, flāmi Beļģijā, skoti, velsieši Lielbritānijā, korsikāņi Francijā, kā arī līvi Latvijā. Otrkārt, pie nacionālajām minoritātēm pieskaitāmas etniskās grupas, kuras kādā teritorijā dzīvojušas pirms tajā ir ieradušies tās etniskās grupas piederīgie, kas vēlāk izveidojuši valsti šai teritorijā un vardarbīgi iekļāvuši jaunizveidotajā valstī, kuras veidotājus vietējie uzskata par svešiniekiem¹⁸. Šādam nacionālās minoritātes raksturojumam atbilst, piemēram, Amerikas indiāņi.

Apzīmējot dažādas grupas, kas veido mazākumu no kāda veseluma, parasti lieto vārdu „minoritāte”. Šādi apzīmējamas gan seksuālās minoritātes, gan reliģiskās minoritātes, tas var būt mazākums kāda balsojuma rezultātā, mazākums kādā politiskā partijā vai citā institūcijā. Arī etniskās grupas, kas ir mazākumā, var saukt par etniskajām minoritātēm, kam latviešu valodas praksē tiek lietots vārds „mazākumtautības”, piemēram, lietojot terminu „mazākumtautību skolas”, tajā tiek iekļautas poļu, ukraiņu, ebreju, igauņu u.c. skolas, kur mācību procesā tiek izmantotas attiecīgo minoritāšu valodas. Latvijā raksturojot etniskā sastāva

¹⁵ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.16.

¹⁶ Michael Keating (1996) *Nations Against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. Macmillan, London.

¹⁷ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.25.

¹⁸ Turpat, p. 25

dinamiku padomju varas gados, bieži tiek lietots termins „imigranti”. Pie imigrantiem parasti pieskaita cilvēku grupas, kas pēc savas gribas atstājuši savu dzimto zemi un devušies uz citu valsti, parasti ekonomisku vai politisku stimulu dēļ. Imigrantiem, kas ieceļojuši, ievērojot attiecīgās valsts likuma normas, ir tiesības iegūt pilsonību atbilstoši attiecīgās valsts noteiktajai kārtībai.

Latvijas neatkarības atjaunošana un PSRS sabrukums radīja situāciju, kad padomju laika imigrantu ieceļošana Latvijā no citām padomju republikām pielīdzināma starpvalstu migrācijas gadījumam. Latvijas valstiskā statusa maiņas rezultātā migrācijas fakts ieceļotājiem ir ieguvis jaunu jēgu, piemēram, nepieciešamība iegūt neatkarīgās Latvijas pilsonību, nepieciešamība apgūt oficiālo valsts valodu, lai integrētos darba tirgū, pielāgošanās pārejai uz valsts valodu izglītībā. Šai situācijā paveras lielas konflikta iespējas starp Latvijas valsti un šo imigrantu grupu. Ja Latvijas valsts mērķis ir stiprināt nacionālas valsts statusu, kur nozīmīga vieta ir valstij lojālu pilsoņu kopai, nacionālajai valodai un kultūrai, tad imigrantu grupai, kā tas ir raksturīgi imigrantiem jebkurā valstī, ir vēlme iestāties par savas etniskās identitātes un kultūras saglabāšanu. Vēl jāuzsver, ka padomju laikā notikušie migrācijas procesi sava masveidīguma dēļ radīja krasas izmaiņas etniskajā struktūrā. Krievu skaits Latvijā pieauga no 9% 1935. gadā līdz 34% 1989. gadā, bet latviešu skaits proporcionāli samazinājās no 77% 1935. gadā līdz 52% 1989. gadā¹⁹. Latvijā notikusī masveida imigrācija krasi atšķīr Latvijas gadījumu no migrācijas procesiem Rietumeiropas valstīs, kur vairāk raksturīgas proporcionāli (attiecībā pret valsts iedzīvotāju skaitu) mazskaitlīgākas imigrantu grupas.

Imigrantu integrācija, multikulturālisms

Kā raksta Villijs Kimlicka, Rietumu demokrātijas vairāk kā 200 gadu imigrantu grupu integrācijas pieredzē nav daudz tādu gadījumu, kad legāli ieceļojušie imigranti, kam ir tiesības uz pilsonību, būtu radījuši kādus draudus liberālās demokrātijas stabilitātei²⁰. Tai pašā laikā V.Kimlicka atzīst, ka dažos gadījumos imigrantu grupas kā aizvainojumu uztvērušas prasību apgūt valsts valodu, lai saņemtu pilsonību, kā arī to, ka bērniem skolā ir jāapgūst valsts valoda. Vērtējot imigrantu integrācijas pieredzi, V.Kimlicka atzīst, ka līdz 60-tajiem gadiem lielākajās imigrantu uzņēmējvalstīs - ASV, Kanādā, Lielbritānijā pamatā tika īstenota asimilācijas politika, kas sagaidīja no imigrantiem vietējo kultūras normu pieņemšanu - ar laiku imigranti sāka līdzināties vietējiem iedzīvotājiem pēc runas veida, gērbšanās manierēm, brīva laika pavadīšanas un ēšanas paradumiem, ģimenes lieluma, identitātes utt. Taču 70-tajos gados atklājās, ka šāds asimilācijas

¹⁹ Latvijas Republikas Valsts statistikas komiteja. Latvijas Statistikas gadagrāmata 1993. Rīga.

²⁰ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p. 32

modelis ir nereāls, nav nepieciešams un ir netaisnīgs²¹. Šāda politika ir nereāla tāpēc, ka daudzas grupas savu vizuālo atšķirību dēļ un arī emocionāli nekad nevar pilnīgi „saplūst” ar vietējiem. Piespiedu asimilācija nav nepieciešama, jo, gadījumos, kad imigrantiem ir stingra savas identitātes izjūta, tie var arī nekad neklūst par lojāliem pilsoņiem. Piespiedu asimilācija ir netaisnīga, jo liedz vienādu attieksmi pret visiem imigrantiem un daudziem tā pārvēršas nomācošā procesā²².

Kopš 70-tajiem gadiem no imigrantu puses arvien vairāk izskan prasības pēc „multikulturāla” integrācijas modeļa, kas ļautu izvēlēties dažādas integrācijas stratēģijas. Kanāda un Austrālija ir divas valstis, ka praksē īsteno multikulturālisma politiku, kur valsts ir uzņēmusies sponsorēt un aktīvi atbalstīt multikulturālismu kā oficiālu politiku. Multikulturālisma idejai atvērta ir arī Lielbritānija. Galēji pretēja nostāja ir Francijai, Vācijai, Japānai²³.

20.gadsimta pēdējās desmitgadēs arī zinātnieki pievērsušies teorētiskai multikulturālisma izpētei. Kanādietis politikas filozofs Čārls Tailors (Charles Taylor) multikulturālismu raksturo kā „atzīšanas politiku”, kas nozīmē atrast paņēmienus, kā saglabāt atsevišķas etniskās identitātes, tajā pašā laikā izmantojot pilsonību kā kompensējošu identitāti un ļaut iekļauties valstī atšķirīgām etniskām grupām²⁴. Č.Tailors uzsver, ka „atzīšana” vai „neatzīšana” no citu puses ir katras identitātes veidošanās pamatā, pie kam „atzīšanu” Č.Tailors uzsver kā vitālu cilvēka vajadzību. Č.Tailors attīsta divu veidu „atzīšanas”, kas raksturīgas mūsdienu politikā: universālisma politika un atšķirību politika. Pirmā atzīst visu pilsoņu vienlīdzību, bet otra norāda uz pilsoņu īpašajām kultūras un citām identitātēm.

Multikulturālisma teorētiķis indietis Biku Pareks (Bhikhu Parekh) norāda uz līdzīgu paradoksu, kas raksturo multikulturālismu. Tās ir vienotība un atšķirība, kas ir vienādi svarīgas, bet tai pašā laikā tās viena otru ierobežo. Jo dziļāka ir atšķirība, jo stiprāka vienotība ir nepieciešama, lai saturētu kopā heterogēno sabiedrību un tai pašā laikā uzturētu atšķirīgo. Atsaucoties uz Č.Tailoru, Biku Pareks atzīst, ka tieši par šīm divām alternatīvām – vai valsts atzīst vienādas tiesības visiem vai arī izvēlas politiku, kas atzīst dažādu kultūru atšķirības, ir aktuāla pēdējā laika diskusiju tēma multikulturālisma sakarā.

Stīvens Vertovecs (Steven Vertovec) norāda, ka multikulturālisms ir saistīts ar daudziem gan atšķirīgiem, gan savstarpēji pārklājošiem diskursiem. Terminu „multikulturālisms” lieto dažādās situācijās un nozīmēs, piemēram, kā demogrāfiskas daudzveidības raksturojumu, politisku ideoloģiju, rīcībpolitiku, institucionālu pārveidojumu mērķi, kultūras izpausmes iespējas, vispārēju morālu izaicinājumu, jaunu politisko cīņu virzienu vai arī kā postmodernitātes pazīmju

²¹ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.32

²² Turpat p.33

²³ Peter Kivisto. (2002) *Multiculturalism in a Global Society*. Blackwell Publishing.

²⁴ Charles Taylor (1992) *Multiculturalism and „The Politics of Recognition”*. Princeton University Press.

izpaušmes veidu²⁵. Aplūkojot dažādās multikulturālisma interpretācijas šķērsgrīzumā, Ralfs Grillo piedāvā veidot robežšķirtni starp „vāju” multikulturālismu – kad kultūru atšķirība tiek atzīta tikai privātajā sfērā un kad no imigrantiem un etniskajām minoritātēm tiek sagaidīta augstas pakāpes asimilācija sabiedriskajā sfērā, jautājumos, kas skar tieslietas, valdību, tirgu, izglītību un nodarbinātību – un stingru multikulturālismu, kas nozīmē institucionālu kultūras atšķirību atzīšanu sabiedriskajā sfērā, ieskaitot politisku pārstāvniecību²⁶.

Sabiedrības integrācijas politiku un multikulturālisma pieredze

Analizējot multikulturālisma īstenošanas politikas, Ralfs Premdas (Ralph R. Premdas)²⁷ vērš uzmanību tā diviem variantiem vai sejām. Pirmais gadījums ir raksturīgs valstīm, kur ir vairākas etniskas grupas, kuru līdzās pastāvēšana ir politiski un administratīvi institucionalizēta, kā piemēru minot Arenda Laipharta (Arend Lijphart) konsensuālās demokrātijas modeli.

Otrajam variantam raksturīga formāla politika attiecībā pret minoritātēm, kas atbalsta to prasības saglabāt vismaz dažas savas kultūras tradīcijas, vienlaicīgi atbalstot nacionālās valsts vērtību un uzskatu sistēmu. Kultūras plurālisms šajās valstīs izveidojies, pateicoties masu migrācijas procesiem. Raksturīgi, ka šajās valstīs imigranti cenšas iegūt tiesisku vienlīdzību un līdzdarboties nacionālajā kopienā. Ralfs Premdas uzsver, ka šāda lojalitātes dualitāte satur zināmu risku. Var rasties problēmas, ja etniskā grupa nav sekmīgi asimilēta un cieš no sistemātiskas diskriminācijas, kas var mudināt to ieņemt aizsargājošu pozīciju un savā neapmierinātībā izvirzīt jautājumu par savu identitāti un lojalitāti pret valsti. Pēc laika, apstākļiem neuzlabojoties, tā var izvirzīt prasības pēc autonomijas. Abus minētos modeļus var uzskatīt par multikulturālisma politikas skalas diviem poliemi, starp kuriem varētu izvietoties citi mērenāki politikas modeļi.

Rakstot par multikulturālisma politiku Igaunijā, Raivo Vetiks²⁸ paskaidro, ka tās būtība izprotama, salīdzinot četrus dažādus demokrātijas modeļus (liberālā demokrātija, multikulturālā demokrātija, konsensuālā demokrātija, etniskā demokrātija) pēc četrām pazīmēm: galveno demokrātijas pamatprincipu atzīšana, grupu tiesību atzīšana, grupu tiesību politiska institucionalizācija, grupas privilēģiju atzīšana.

²⁵ Steven Vertovec (2001) *Transnational Challenges to the 'New' Multiculturalism*. Paper presented to the ASA Conference held at the University of Sussex.

²⁶ Ralph Grillo, Bruno Riccio & R Salih (2000) *Here or There? Contrasting Experiences of Transnationalism: Moroccans and Senegalese in Italy*. Brighton: CDE Working Paper, University of Sussex.

²⁷ Ralph R. Premdas. *Public Policy and Ethnic Conflict*. In: *Management of Social Transformations – MOST*. Discussion Paper Series - No. 12 <http://www.unesco.org/most/premdas.htm>

²⁸ Raivo Vetik (2002) *Multicultural Democracy as a New Model of National Integration in Estonia*. In: *The Challenge of the Russian Minority*. Ed. M.Lauristin and M. Heidmets. Tartu University, p. 61.

Liberālā demokrātija atzīst galvenos demokrātijas principus, kā centrālo vērtību izvirzot indivīda brīvību un attiecīgi noliedzot grupu tiesības. Multikulturālisms atzīst grupu tiesības taču neparedz to politisku institucionalizāciju, atbilstoši konsensualās demokrātijas principiem grupu intereses ir politiski institucionalizētas, bet etniskās demokrātijas gadījumā tiek politiski atzītas vienas grupas privilēģijas.

Raksturojot situāciju Igaunijā, R.Vetiks iezīmē visai trauslu robežšķirtni starp multikulturalismu un etnisko demokrātiju, norādot, ka multikulturālisma demokrātija ir līdzīga etniskajai demokrātijai, jo abas atzīst grupu tiesības. Taču tās atšķiras ar to, ka multikulturālisma demokrātija neatzīst kādas grupas privilēģiju institucionalizēšanu, tai paša laikā tā atzīst noteiktas substantīvas titulārās nacionālās grupas tiesības, kas nav uzskatāms par diskrimināciju pret etniskajām minoritātēm vai pieskaitāmas nacionālās grupas privilēģijām²⁹. Tomēr jāatzīst, ka šāds skaidrojums atstāj daudz neskaidrību gan attiecībā uz minoritātēm, gan titulāro grupu tiesībām un šo tiesību īstenošanu ar noteiktas politikas palīdzību. Domājams, ka skaidrāku sasaisti ar politiku varētu sniegt multikulturālisma skatījums liberālisma gaismā, piemēram V.Kimlicka³⁰ pieeja, kas uzsver, ka noteiktas kolektīvās tiesības minoritāšu kultūrām ir savienojamas ar liberālās demokrātijas principiem. Redzams, ka multikulturālisma izpausmes var būt ļoti dažādas, taču tai pašā laikā svarīgi, lai multikulturālisma politika nepārvēršas par tukšu deklarāciju, bet organiski iekļaujas valstī īstenotajā ideoloģijā.

Pirmā valsts, kas savā zemē oficiāli pasludinājusi multikulturālisma politiku, ir Kanāda (1971. gads). Tā paredz programmas un pakalpojumus, kas atbalsta etnokulturālas asociācijas, palīdz minoritātēm pārvarēt grūtības, lai sekmētu to pilntiesīgu līdzdalību sabiedrības dzīvē. 1982. gadā Kanāda konstitucionāli atzina multikulturālismu, pieņemot „Kanādas tiesību un brīvības hartu”³¹ un atbilstoši tai speciālus likumus, kur norādīts „ka multikulturālisms atspoguļo Kanādas sabiedrības kultūras un rasu dažādību un atzīst visu Kanādas sabiedrības locekļu brīvību aizsargāt, attīstīt un dalīties ar savu kultūras mantojumu”³².

Rietumu valstis, saglabājot savu nacionālās valsts statusu, tai pašā laikā cenšas adaptēt dažādus minoritāšu integrācijas modeļus. Aplūkojot Latvijas situāciju, redzams, ka, no vienas puses, ir pasākumi, lai stiprinātu nacionālo valsti un, no otras puses, ir minoritāšu prasības pret valsti (3.tabula).

²⁹ Turpat, 62.lpp.

³⁰ Will Kymlicka (1995) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.

³¹ *Canadian Charter of Rights and Freedoms*. <http://laws.justice.gc.ca/en/charter>

³² Canadian Multiculturalism Act. 1985. <http://lois.justice.gc.ca>

3. tabula. Nacionālās valsts politika un minoritāšu intereses

Līdzekļi, kas tiek izmantoti, lai stiprinātu nacionālo valsti	Galvenās prasības no minoritāšu puses attiecībā pret valsti
Pilsonības politika	Pilsonības politikas liberalizācija
Valsts valodas politika	Valodas likuma liberalizācija
Izglītības politika	Izglītības likuma liberalizācija
Pilsoņu nodarbinātība valsts pārvaldē	Samazināt nepilsoņu nodarbinātības ierobežojumus
Nacionālie masu saziņas līdzekļi, simboli, brīvdienas	Lielākas iespējas etniskās identitātes un kultūras stiprināšanai
Migrācijas politika	
Represīvie līdzekļi (policija)	

V.Kimlicka norāda, ka nacionālās valsts politika un minoritāšu prasības ir jāaplūko savstarpējā saistībā, jo minoritāšu prasības nereti ir atbildes reakcija uz kādu valsts politikas soli, kura mērķis ir nacionālās valsts stiprināšana³³.

Integrācijas - akulturācijas modeļi

Jēdziens „akulturācija” attiecas uz procesiem, kas veidojas indivīdu, ģimeņu, kopienu un sabiedrību ilgstošu starpkultūru kontaktu rezultātā. Kad dažādu kultūru cilvēki kontaktējas, viņiem parādās iespēja pārņemt vienam otras kultūras uzvedību, valodas formas, uzskatus, vērtības, produktus, tehnoloģijas un institūcijas³⁴.

Pirmo reizi vārds „akulturācija” lietots 1880.gadā J.V.Pauvela sagatavotajā Amerikas Etnogrāfijas biroja ziņojumā, analizējot Amerikas vietējās valodas (Oksfordas vārdnīca, 1989). Tomēr zinātniski akulturācijas jautājumu izpētei pasaulē pievērsās tikai 20.gadsimtā. Pirmo nopietnāko akulturācijas teoriju izstrādāja Tomass un Znaņeckis savā pētījumā par poļu imigrantiem Amerikā.

Akulturācijas pētījumu attīstības ieskatu sniedz Floida V.Rudmina sagatavotā tabula „Akulturācijas pētījumu skaits”, kurā redzams, ka visvairāk pētījumu šajā sfērā ir bijuši tieši pēdējos desmit gados.

³³ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press.

³⁴ Rudmin, F. W. (2003). Catalogue of acculturation constructs: Descriptions of 126 taxonomies, 1918-2003. In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture* (Unit 8, Chapter 8), (<http://www.ac.wvu.edu/~culture/index-cc.htm>), Center for Cross-Cultural Research, Western Washington University, Bellingham, Washington USA.

4.tabula. Akulturācijas pētījumu skaits

Gads	PsycINFO (Psiholoģijas datu bāzes indekss, ieskaitot disertācijas)	Disertācijas (Balstīts uz disertāciju abstraktu starptautisko indeksu visās disciplīnās)
1900-1930	0	0
1931-1940	17	5
1941-1950	60	25
1951-1960	97	49
1961-1970	111	69
1971-1980	248	153
1981-1990	572	700
1991-2000	1571	1376

Avots: Rudmin, F. W. (2003). Catalogue of acculturation constructs: Descriptions of 126 taxonomies, 1918-2003. In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture* (Unit 8, Chapter 8), (<http://www.ac.wvu.edu/~culture/index-cc.htm>), Center for Cross-cultural Research, Western Washington University, Bellingham, Washington USA, p. 2.

Kopumā akulturācijas fenomens ir vairāku zinātņu intereses lokā, jo dažādas akulturācijas teorijas izstrādājuši gan sociologi, gan psihologi, gan antropologi, gan politologi un arī valodnieki. Savā analizē F.V.Rudmins norāda uz problēmu, ka zinātnieki ir izstrādājušas dažādas akulturācijas veidu taksonomijas, kurās pat vieni un tie paši termini dažkārt tiek lietoti nedaudz atšķirīgās nozīmēs, tādēļ ļoti svarīgi ir vienmēr precizēt, kā konkrētās teorijas ietvaros tiek saprasts konkrētais akulturācijas tips.

Visplašāk izmantotākā akulturācijas koncepcija ir Džona V. Berija teorija, ko viņš ir izstrādājis un papildinājis daudzu gadu garumā, un viņam ir arī neskaitāmi sekotāji, kas izmantojoši šo koncepciju empīriskos pētījumos un papildinājuši viņa pieeju.

Džona V. Berija izpratnē termins „akulturācijas stratēģijas” ietver to, ka tās ir aktīvi paustas attieksmes un uzvedība, tā ir stratēģija, lai eksistētu sabiedrībā, kur pastāv vairākas kultūras. Viņaprāt, par akulturācijas stratēģijām var runāt gadījumos, kad ir būtiska saistība starp indivīda preferencēm (attieksmēm) un viņu dzīves veidu un aktivitātēm.

Saskaņā ar Dž.V.Berija teoriju pastāv četri galvenie akulturācijas stratēģiju tipi – asimilācija (assimilation), integrācija (integration), nodalīšanās (seperation) un marginalizācija (marginalization)³⁵:

Asimilācija – indivīdi nevēlas saglabāt savu kultūras mantojumu un cenšas uzturēt intensīvu kontaktu ar otru kultūru.

³⁵ Berry, J. W. (2001). *A Psychology of Immigration*. In *Journal of Social Issues*, Vol. 57, No. 3, 2001, pp. 615-631.

Mūsu pētījumā kā viens no iespējamajiem stratēģiju veidiem ir iekļauts arī saplūšana, veidojot jaunu identitāti (Fusion). Šādu akulturācijas stratēģiju savā taksonomijā piedāvā citi akulturācijas stratēģiju pētnieki – Dž.V.Berija sekotāji – T.Lafrombuāzs (LaFromboise), H.L.K. Kolemans, J.Gertons³⁶, R.Burī (Bourhis) un citi³⁷. Šis modelis ietver to, ka integrācijas rezultātā veidojas jauna identitāte. R.Burī (Bourhis) savos darbos runā gan par jaunas identitātes veidošanos, gan arī par individuālisma vērtību manifestāciju (1.shēma).

1. shēma. Akulturācijas stratēģiju izvēle un sabiedrības stratēģijas kopumā. J.V.Berija teorija, papildināta ar citu pētnieku koncepcijām (LaFromboise, Coleman&Gerton, 1993; Bourhis et all., 1997).

Savas etniskās kultūras un identitātes saglabāšana		
	+	–
Etnisko attiecību biežums ar otru kultūru	Integrācija / multikulturālisms	Asimilācija/ kultūru sajaukšanās („melting pot”)
+		
–	Nodalīšanās/ segregācija	1) Marginalizācija/ Izslēgšana („exclusion”) 2) <i>Jaunas</i> <i>identitātes veidošanās</i> („fusion”) 3) <i>Individuālisms</i>

DŽ.V.Berijs norāda, ka akulturācijas stratēģijas par tādām var saukt tikai tajos gadījumos, kad indivīdiem ir izvēles brīvība un atbilstošas iespējas. Piemēram, integrācijas stratēģijas izvēle ir iespējama tikai tad, ja otra kultūra ir

³⁶ LaFromboise, T., Coleman, H. L. K., & Gerton, J. (1993). *Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory*. *Psychological Bulletin*, 114, 395-412.

³⁷ Bourhis, R. Y., Moise, L. A., Perrault, S., & Senecal, S. (1997). *Towards an interactive acculturation model: social psychological approach*. International Journal of Psychology, 32, 369-386.

atvērta un tai ir iekļaujoša orientācija attiecībā uz kultūru daudzveidību. Tas nozīmē, sabiedrība ir gatava daudzas nozīmīgas institūcijas (piemēram, izglītības, veselības, tiesību, darba) piemērot kultūru daudzveidībai, pieņem multikulturālisma ideoloģiju, nav izteikti aizspriedumi un diskriminācija, un ir labas etniskās attiecības starp etniskajām grupām.

Dž.V.Berijs runā arī par multikulturālisma nosacījumu („multicultural assumption”), ko ir atklājis savos pētījumus un saskaņā ar kuru **tikai tie cilvēki, kas ir droši par savu kultūras identitāti, spēj pieņemt tos, kas ir atšķirīgi.**

Iepriekšminētā kontekstā pēdējos gados akulturāciju attieksmju izpētē aizvien lielāka loma tiek pievērsta akulturācijas ekspektācijām, proti, tam, kādas akulturācijas stratēģijas atbalsta dominējošā grupa. Atkarībā no tā, cik lielā mērā iebraucēju izvēlētais stratēģijas sakrīt ar dominējošās grupas ekspektācijām, veidojas arī šo grupu attiecības (Montreuil & Bourhis, 2001)³⁸.

Ja abas grupas dod priekšroku integrācijai un asimilācijai kā adaptācijas stratēģijām, attiecības ir labas. Problemātiskas attiecības ir gadījumā, ja dominējošā grupa pieļauj tikai asimilācijas stratēģiju, bet iebraucēji dod priekšroku integrācijas stratēģijai. Konfliktējošas attiecības saskaņā ar šo tipoloģiju ir tad, ja dominējošā grupa ar savu attieksmi veicina segregāciju vai ieceļotāji izvēlas nodalīšanās stratēģiju, jo šajos gadījumos pilnībā trūkst pozitīva komunikācija un abas grupas viena otru ignorē. Pētījumi parāda, ka asimilācijas uzspiešana izsauc pretreakciju un veicina nodalīšanās stratēģijas izplatību (Shamai, Ilatov, 2005)³⁹.

Etniskās un pilsoniskās identitātes

Akulturācijas stratēģiju izpratnei J.V.Berijs piedāvā arī **kultūras identitātes** (cultural identity) konceptu. Ar kultūras identitāti J.V.Berijs saprot uzskatu un attieksmju kopumu, ko cilvēki pieraksta sev attiecībā uz piederību kādai grupai. Līdzīgi kā Berija akulturācijas stratēģiju taksonomija ir balstīta uz divām dimensijām, arī kultūras identitāte veidojas no divām dimensijām: identificēšanās ar kādu etnisko grupu (**etniskā identitāte**) un subjektīvā piederība kādai valstij (**pilsoniskā identitāte**). Šīs dimensijas var būt viena no otras neatkarīgas, un tās ir „ligzdveida” tajā nozīmē, ka etniskā identitāte var tikt saglabāta plašākas pilsoniskās identitātes ietvaros (piemēram, Austrālijas itālis)⁴⁰.

Akulturācijas stratēģijas ir saistītas ar indivīda identitātēm, proti, kad tiek pieņemtas abas identitātes, tā ir integrācija, ja tiek noliegtas abas identitātes – tā ir marģinalizācija, ja dominē viena vai otra identitāte – tad ir atbilstoši vai nu asimilācija vai nodalīšanās.

³⁸ Montreuil, A., & Bourhis, R. Y. (2001). Majority acculturation orientations toward "valued" and "devalued" immigrants. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 698-719.

³⁹ Shamai, S., Ilatov, Z. (2005). *Acculturation models of immigrant soviet adolescents in Israel*. In *Adolescence*, Fall2005, Vol. 40 Issue 159, pp. 629-645.

⁴⁰ Berry, J. W. (2001). *A Psychology of Immigration*. In *Journal of Social Issues*, Vol. 57, No. 3, 2001, pp. 615-631.

Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju cilvēkiem ir ļoti svarīgi uzturēt pozitīvu sociālo identitāti, kuras daļa ir arī piederība dažādām grupām. Tāpēc viņi parasti ir labās domās par sevi un grupām, kurām pieder, un tas savukārt lielā mērā ietekmē attiecības ar citām grupām. Ja salīdzinājumā ar citām grupām sava grupa nešķiet labāka un indivīds joprojām ar šo grupu identificējas, viņš meklē veidus, kā uzturēt savas grupas pārkuma izjūtu, piemēram, pastiprināti izrādot uzticību savai grupai, veidojot negatīvu attieksmi pret citām grupām vai diskriminējot tās (Tajfel, Turner, 1979)⁴¹.

4. SECINĀJUMI

Akulturācijas stratēģiju izvēle un akulturācijas ekspektācijas iedzīvotāju vidū

Ņemot vērā sabiedrības integrācijas sarežģītību, pētījumā, no vienas puses, aplūkota sabiedrībā pastāvošā saskarsmes pieredze, pilsoniskā un etniskā identitāte un ar to saistītie uzvedības modeļi (akulturācijas stratēģijas) un, no otras puses, sociālie aģenti, kam ir nozīmīga loma sabiedrības integrācijas politikas veidošanā un īstenošanā, to vidū politiķi, masu mediji, sabiedriskās organizācijas.

Sabiedrības integrācijas prakšu izpēte balstās uz papildinātu Džona V. Berija akulturācijas stratēģiju koncepciju, saskaņā ar kuru tika novērtēts atbalsts un identificēšanās ar pieciem akulturācijas modeļiem⁴².

Kvantitatīvā iedzīvotāju aptauja, kā arī fokusa grupas iedzīvotāju vidū parāda, ka gan latvieši, gan citu tautību piederīgie visbiežāk atbalsta integrācijas stratēģijas izvēli – 80% latviešu, 83% krievu un 81% cittautiešu. Atbilstoši šai stratēģijai mazākumtautību cilvēki lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai, bet tajā pašā laikā jūtas piederīgi Latvijas valstij un sabiedrībai, brīvi pārvalda latviešu valodu.

Saskaņā ar Džona V. Berija teoriju, integrācijas stratēģija tiek uzskatīta par visoptimālāko etniskās saskaņas nodrošināšanai sabiedrībā, un var teikt, ka Latvijā ir labvēlīgi nosacījumi integrācijai, jo integrācijas stratēģijas izvēli atbalsta 80% latviešu, un ar to identificējas divas trešdaļas (65%) krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju⁴³. Tajā pašā laikā tikpat liels skaits latviešu atbalsta to, ka cittautieši varētu izvēlēties asimilācijas stratēģiju (81%), ko krievu vidū atbalsta ievērojami mazāks skaits – tikai 44%. Viedokļu dažādība attiecībā uz asimilācijas stratēģiju liecina par akulturācijas stratēģijas un ekspektāciju nesakritību, kas savā ziņā rada spriedzi divu sociolingvistisko grupu vidū.

Akulturācijas ekspektācijas parāda arī attieksme pret viedokli „Latviešiem ir jāapzinās un jāpieņem, ka Latvijas sabiedrība sastāv no dažādām etniskām grupām, tai skaitā, krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem, čigāniem, lietuviešiem un

⁴¹ Tajfel H., Turner J.C. (1979). *An Integrative Theory of Intergroup Conflict*. In W.G. Austin, S. Worchel (Eds.) *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole

⁴² Apkopojums par akulturācijas modeļiem 3. nodaļā „Teorētiskā daļa”, 15.-18.lpp.

⁴³ Izvēsta akulturācijas stratēģiju analīze 6.1. nodaļā „Akulturācijas stratēģijas”, 33.-70.lpp.

citiem”. Latviešu vidū šim apgalvojumam piekrīt 85%, bet nepiekrīt 11%. Kopumā var secināt, ka lielākā daļa latviešu ir atvērti integrācijas stratēģijai attiecībā uz krieviski runājošajiem Latvijas iedzīvotājiem, tomēr apmēram viena devītā daļa (11%) iedzīvotāju atsakās pieņemt multikulturālo situāciju, kāda tā ir Latvijā, un par pieņemamāku uzskata etniski viendabīgu valsti.

Analizējot identificēšanos ar citām akulturācijas stratēģijām krievu vidū, jānorāda, ka 30% identificējas ar saplūšanas stratēģiju, 29% - ar asimilācijas stratēģiju. Arī atbalsta ziņā šīs stratēģijas krievu vidū ieņem otro un trešo vietu aiz integrācijas stratēģijas – saplūšanas stratēģiju atbalsta 47%, asimilācijas stratēģiju – 44% krievu (kā jau norādīts iepriekš, latviešu vidū asimilācijas stratēģiju atbalsta 81%, bet saplūšanas stratēģiju – 44%).

Gan latviešu vidū, gan krievu vidū visnegatīvāk tiek vērtēta marginalizācijas stratēģija jeb situācija, kad cittautieši nevēlas saglabāt savu etniskās izcelsmes kultūras mantojumu, bet neizjūt piederību un interesi arī par Latviju. To atbalsta tikai 10% latviešu un 13% krievu.

Atšķirības attieksmēs latviešu un krievu vidū parādās attiecībā uz nodalīšanos stratēģiju jeb situāciju, kad indivīdi ļoti lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai, bet izvairās kontaktēties ar latviešiem un neizjūt piederību Latvijai. Latviešu vidū šo stratēģiju atbalsta 9%, bet krievu vidū – 27%. Viena piektā daļa krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju (20%) uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā identificējas ar šo stratēģiju.

Nodalīšanās stratēģijas atbalstītāji ir tie, kas uztur viedokli, ka krievu kultūra ir pārāka par latviešu, un nevēlas runāt vai mācīties latviešu valodu. Tie ir cilvēki, kas nepiekrīt viedoklim, ka „*krieviem ir jāapzinās, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda, un tādēļ, lai dzīvotu Latvijā, latviešu valoda ir jāzina*” (11%), un uzskata, ka „*krievu kultūra ir pārāka par latviešu kultūru, un tādēļ krieviem Latvijā nav jāmacās latviešu valoda*” (21%). Zīmīgi, ka mazāk to, kas identificējas ar nodalīšanās stratēģiju, ir vecumā no 31-45 gadiem. Acīmredzot šajā vecuma grupā cilvēki ir labāk iekļāvušies Latvijas sabiedrībā, izveidojuši savas ģimenes, un pilsoniski jūtas piederīgi Latvijai. Kā negatīva tendence jāatzīmē, ka jaunieši nodalīšanās stratēģiju izvēlas vairāk nekā vidēji visās vecuma grupās (26%).

Kopumā pētījums parāda, ka gan latvieši, gan krieviski runājošie Latvijas iedzīvotāji atrodas vairāku stereotipu varā, kas tiek uzturēti sabiedrībā un reproducēti ar mediju starpniecību. Krievu vidē izplatīti ir stereotipi par latviešu nacionālismu, kas atgrūž un aizvairo krievus, savukārt, latviešu vidū ir stereotipi par krievu šovinismu un nevēlēšanos mācīties latviešu valodu. Lai gan aptaujas rezultāti rāda, ka latviešu nacionālisma un krievu šovinisma tendences tiek atbalstītas tikai nelielas grupas vidū, fokusa grupas apliecina, ka šie stereotipi ir ļoti stipri un ietekmē gan akulturācijas stratēģiju izvēli, gan akulturācijas ekspektācijas.

Integrācijas politiskais aspekts

Integrācijas politiskais aspekts ir gan ļoti svarīgs, gan arī komplicēts. Svarīgs tāpēc, ka politiķu rokās ir sabiedrības nākotnes modeļu konstruēšana un kontrole pār to īstenošanu. Komplicēts tāpēc, ka politikas veidotāju vidū skatījums uz integrāciju ir atšķirīgs, bez tam atšķirīga ir arī terminu interpretācija, uz kuriem balstās etnopolitika, kas ir sabiedrības integrācijas pamats. Ikdienā lietotajiem etnopolitikas terminiem nepieciešams teorētisks skaidrojums, taču Latvijā nav notikušas pietiekoši plašas un izskaidrojošas diskusijas par terminu „nacionālā identitāte”, apsīkušas 90-to gadu sākumā iesāktās diskusijas par to, kāda veida nācija Latvijā tiek veidota, kāds ir Latvijas nacionālisma modelis - etniskais vai pilsoniskais.

Dažādu sociālo aģentu ietekme uz sabiedrības integrācijas procesiem ir atšķirīga. Daudzi pilsoniskās sabiedrības eksperti uzsver, ka integrācijas politikas mazefektivitātē valsts mērogā vainojamas politiskās partijas un politiķi, kas cīņā par politisko varu plaši izmanto etnisko un lingvistisko piederību kā efektīgu politisko kapitālu, tādējādi polarizējot sabiedrību.

To apstiprina arī vēlēšanu rezultātu analīze. Salīdzinot politisko partiju elektorāta dinamiku pēdējās četrās Saeimas vēlēšanās, redzams, ka no parlamentāro partiju vidus „pazūd” heterogēna elektorāta partijas, par kurām balso gan latvieši, gan krievvalodīgie, taču ar katrām vēlēšanām izteiktāka kļūst tendence katras partijas vēlētāju lokam kļūt arvien homogēnākam, piesaistot vai nu tikai latviešus, vai tikai minoritātēm piederīgos. Vistipiskākais homogēnā elektorāta piemērs ir TB/LNNK. Sākot ar 5. Saeimas vēlēšanām un visām pārējām, tās atbalstītāju vidū ir gandrīz tikai latvieši. No krieviem par TB/LNNK nav balsojuši vairāk kā 2-3%. Raksturīgi, ka etniski homogēns ir arī citu ietekmīgu jaunāku parlamentāro partiju elektorāts: piemēram, no Tautas partijas vēlētājiem 8. Saeimas vēlēšanās 94% bija latvieši, līdzīgi Zaļo un Zemnieku savienības atbalstītāju vidū latvieši bija 95%. No Jaunā laika un Pirmās partijas vēlētājiem 91% bija latvieši. Skatoties no atbalstītāju etniskās piederības, minētās partijas pamatoti saucas par latviešu partijām. Savukārt, lielākās minoritāšu interešu pārstāvošās partiju apvienības PCTVL vēlētāju vidū 72% ir minoritātēm piederīgie.

Neskatoties uz elektorāta etnisko polarizāciju, ekspertu vērtējumā etniska konflikta attīstība Latvijā nav sagaidāma, jo problēmās, kas konflikta dziļākas attīstības gadījumā rastos, nav ieinteresēta ne sabiedrība, ne politiķi. Taču tai pašā laikā daudzi sociālie aģenti, tai skaitā arī politiķi, ir ieinteresēti zināma līmeņa spriedzes uzturēšanā sabiedrībā, lai no tā gūtu noteiktu labumu.

Analizējot latviešu politiķu nostāju etnopolitikas jomā, pamanāma tās ambivalentā daba. Kā liecina politiskās elites aptaujas rezultāti, visvairāk latviešu un krievvalodīgo elites uzskati atšķiras attiecībā uz minoritāšu tiesību jautājumu risināšanu: 60% cittautiešu, bet tikai 5% latviešu atzīst šīs problēmas svarīgumu. Redzams, ka no vienas puses, latviešu politiķu skatījumā minoritāšu tiesību

jautājumi nav nozīmīgi citu sociālo jautājumu vidū, bet, no otras puses, tieši etnopolitika tiek izmantota, lai manipulētu ar vēlētāju balsīm un sekmētu to izvēles polarizāciju.

Tiesa, partijas dokumentos sniegtās sabiedrības integrācijas politikas izklāsti ievērojami atšķiras gan latviešu partiju vidū, gan arī salīdzinot tās ar minoritāšu partijām. Nacionāli konservatīvajai partijai TB/LNNK raksturīgi, ka jautājumi, kas skar sabiedrības integrāciju – valsts valodas apguve, mazākumtautību izglītības reforma, naturalizācijas prasību paaugstināšana – tas viss izvirzīts kā pienākums, kas veicams minoritātēm, taču programma neparedz pienākumus no latviešu puses, lai padarītu integrāciju iespējamu – tā ir iecietība un atvērtība pret tiem, kas vēlas integrēties. Kā raksta J.V.Berijs, akulturācijas stratēģijas par tādām var saukt tikai tajos gadījumos, kad indivīdiem ir izvēles brīvība un atbilstošas iespējas. Piemēram, integrācijas stratēģijas izvēle ir iespējama tikai tad, ja otra kultūra ir atvērta un tai ir iekļaujoša orientācija attiecībā uz kultūru daudzveidību. Integrācijas programma, kas ietver tikai norādes uz minoritāšu pienākumiem, nenorādot uz toleranci pret dažādām tautībām un kultūras vērtību atzīšanu, pielīdzināma asimilācijas politikai. Līdzīga nostāja ir arī Zaļo un Zemnieku partijai, kuras vienīgais programmas punkts, kas attiecas uz etnopolitikas jautājumiem, skan: „Vēidosim Latviju kā nacionālu, daiļu un spēcīgu valsti, ar latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un latviešu kultūru kā dominējošo. Mēs iestājamies par to, ka tikai latviešu tautai ir tiesības noteikt Latvijas valsts nākotni”⁴⁴.

Citas latviešu partijas savos programmu dokumentos ietver mazākumtautību un to kultūras pastāvēšanas atzīšanu. Latvijas Pirmā partija uzsver, ka pastāv par multikulturālu Latvijas sabiedrību ar latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. LPP atbalsta integrāciju un naturalizāciju, šajos procesos latviešu valoda tiek uztverta kā būtisks instruments, tās programmā uzsvērtā mazākumtautību kultūru saglabāšanas nepieciešamība: „Mazākumtautības ir Latvijas tautas daļa, un to kultūras ir piederīgas Latvijas kultūrai. Tāpēc mēs esam par tādu apstākļu radīšanu, lai *nacionālās minoritātes*⁴⁵ saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitāti, reliģiju, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu”⁴⁶.

Līdzīgi arī Latvijas Sociāldemokrātiskā Strādnieku partija savā programmā min, ka latviešu valodai jānodrošina vienīgās valsts valodas stāvoklis, tajā uzsvērtā visu iedzīvotāju lojalitāte pret valsti: „Katram Latvijas pilsonim ir jāsaprot, ka viņš vispirms ir Latvijas valsts pilsonis un tikai pēc tam pārstāv savu etnisko grupu”. Vienlaicīgi izvirzīts arī princips, kas paredz cieņu pret katras mazākumtautības valodu un kultūru: „Savu etniskumu vēlas saglabāt ne vien latvieši, bet arī cittautieši. Tādēļ jāatbalsta arī citu tautību cilvēku centieni saglabāt savu etnisko identitāti”. Latvijas ceļš Latviju definē kā „nacionālu valsti ar multikulturālu

⁴⁴ Centrālā vēlēšanu komisija. Zaļo un Zemnieku savienības priekšvēlēšanu programma: http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28225

⁴⁵ Redakcijas izcēlums.

⁴⁶ Latvijas Pirmās partijas programma: http://www.lpp.lv/new/data/file/LPP_programma_2006.doc

sabiedrību”. Par mazākumtautību kultūru atzīšanu savās programmas raksta arī Jaunais laiks un Tautas partija.

Savukārt minoritāšu partijas uzsver minoritāšu tiesības uz savu identitāšu saglabāšanu. Tautas Saskaņas partijas uzskati etniskajos jautājumos balstās uz to, lai netiktu ierobežotas latviešu tiesības savā zemē sazināties tikai savā valodā, bet tiktu atvieglota krievvalodīgo situācija, piemēram, pašvaldību iestādēs sniežot palīdzību krieviski vai ļaujot skolām pašām izvēlēties, kā sasniegt valsts noteikto latviešu valodas zināšanu līmeni. TSP uzstāj, lai krievu valodai Latvijā būtu mazākumtautību valodas statuss. PCTVL norāda, ka Latvija ir „demokrātiska un multikulturāla”.

Kaut arī partijas dokumentu valoda ir daudz „sterilāka” par politiku runām gan parlamentā, gan medijos, tomēr arī šajos dokumentos redzam plašu nostādņu spektru, kur galējos polus ieņem nacionāli konservatīvie, no vienas puses, un minoritāšu partijas, no otras. Ja pirmie savos dokumentos nerunā par mazākumtautību atzīšanu, tad otrie, savukārt, izvairās lietot tādus terminus kā nacionāla valsts. Partiju dokumentu analīze liecina, ka sekmīgas integrācijas politikas veidošanai vairāk atvērtās ir centriskās partijas.

Raksturīgi, ka dažādu partiju programmas attiecībā uz sabiedrības integrāciju lieto gan atšķirīgus terminus, gan atšķirīgu to interpretāciju un arī problēmu kontekstu iezīmē atšķirīgi. Īpaša robežšķirtne veidojas starp minoritāšu un latviešu partijām, taču vienlaicīgi redzams, ka arī latviešu partiju vidū terminu lietošanas ziņā un problēmu nostādnēs ir liela dažādība. Ja TB/LNNK raksturīgs prasību diskurss attiecībā pret tiem, kas pilsonību iegūst naturalizācijas kārtībā, un galveno terminu vidū ir tādi kā „latviska Latvija”, „repatriācija”, tad partija „Latvijas ceļš”, piemēram, lieto terminus „nacionāla valsts”, „multikulturāla sabiedrība”, bez kuriem faktiski nav iedomājama sabiedrības integrācijas politikas veidošana, jo tie norāda gan uz valsts modeli, gan minoritāšu vietu tajā. Savukārt minoritāšu partiju programmās dominē „aizsargāšanās diskurss”, norādes uz krievu kā minoritāšu komunikācijas valodas īpašo statusu, savas identitātes saglabāšanu.

Šeit jāiezīmē vēl viena problēma, kas kavē integrācijas politikas vienotu izpratni dažādu politisko spēku vidū. Tā ir atšķirīgo valodu un kultūru ietekmē veidojusies terminu izpratne un interpretācija. Jāatzīst, ka interpretācijas atšķirība skar nozīmīgākos ar sabiedrības integrāciju saistītos terminus „nacionālās minoritātes” un „nacionālā identitāte”. Tai pašā laikā jāuzsver, ka terminu interpretācija atšķiras ne tikai latviešu un krievu tekstos, bet arī vienas valodas ietvaros tādu terminu kā „nācija”, „nacionālisms” interpretācija ir ļoti atšķirīga.

Atšķirīga izpratne par terminu „nacionālās minoritātes”

Viens no terminiem, par kuriem periodiski, it īpaši Vispārējās mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencijas sakarā, izraisās diskusijas, ir „nacionālās minoritātes”.

Konvencijas nosaukums angliki ir „Framework Convention for the Protection of National Minorities”. Latviskais tulkojums skan „Vispārējā mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencija”, kas nav uzskatāms par precīzu, jo “national minorities” tiek tulkots kā mazākumtautības, kas ir plašāks jēdziens un nenošķir nacionālās un etniskās minoritātes, kas šajā gadījumā ir ļoti svarīgi. Pēc angliškā nosaukuma konvencija attiecināma tikai uz nacionālajām minoritātēm. Par to, kas kurā valstī uzskatāmas par nacionālajām minoritātēm, bijušas diskusijas arī citās Eiropas valstīs, un parasti diskusiju rezultātā ir noteikts, ka termins „nacionālās minoritātes” attiecināms uz vēsturiski senākajām etniskajām grupām, kas dzīvo noteiktu valstu teritorijās, un tām parasti nepieskaita 20. gadsimta otrās puses imigrantu plūsmas. Pēc V. Kimlicka, piemēram, nacionālajām minoritātēm pieskaitāmas ir etniskās grupas, pašlaik bez valsts, kurā tās būtu vairākumā, bet tāda ir bijusi pagātnē, vai arī ir bijusi tieksme pēc tās, kā arī etniskās grupas, kuras kādā teritorijā dzīvojušas pirms tajā ir ieradušies tās etniskās grupas piederīgie, kas vēlāk izveidojuši valsti šai teritorijā un vardarbīgi iekļāvuši jaunizveidotajā valstī, kuras veidotājus vietējie uzskata par svešiniekiem.⁴⁷ Latvijas situāciju sarežģī tas, ka krievu valodā plaši tiek lietots termins “нацменьшинства”, kas tulkojumā latviski vistuvāk atbilst terminam „mazākumtautības”. Šie termini ietver sevī kā etniskās, tā nacionālās minoritātes. Savukārt termins „этническая группа” krievu valodā ienācis tikai pēdējās desmitgadēs un tiek lietots tikai akadēmiskajā literatūrā, bet publiskajā telpā parasti tiek lietots termins “нацменьшинства”⁴⁸.

Varam teikt, ka valoda šai gadījumā atpaliek no sociāli politisko procesu attīstības, kur pieskaitāms gan PSRS sabrukums un okupēto valstu neatkarības atjaunošana, gan arī jaunu demokrātijas normu ieviešana, kas nosaka vispārējo kārtību pamatnācijas attiecībās ar nacionālajām minoritātēm. Mazākumtautību konvencija neparedz normas, kas regulē pamatnācijas (titulnācija, majoritāte) attiecības ar citām minoritātēm, kas valstī iebraukušas nesenā pagātnē. Parasti katra valsts individuāli būvē savu politiku attiecībā pret imigrantu grupām, un šeit vērojamas ļoti atšķirīgas pieejas, piemēram, Kanādā izveidotā multikulturālisma politika, Vācijā darba meklētāju plūsmu definēšana par „viesstrādniekiem”.

Latvijas gadījumā svarīgi ir veidot un īstenot savu integrācijas politiku, jo Latvijas situācija ir atšķirīga no citām Eiropas valstīm ar savu lielo minoritāšu grupu, kas nav pieskaitāmas nacionālajām minoritātēm. Kā veidot majoritātes un minoritāšu attiecības Latvijā, var izlemt vienīgi pati Latvija, tās politiķi un sabiedrība. Tāpēc pamatota ir gan likumīgi, gan institucionāli atbalstīta sabiedrības integrācijas politika.

Sekmīgas integrācijas politikas veidošanas pamatnosacījums ir terminu izvēle, kas integrācijas politikas dalībnieku vidū tiek uztverti un interpretēti vismaz

⁴⁷ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.25.

⁴⁸ Piemēram, Latvijas minoritāšu izstādes Eiroparlamentā nosaukums „Latvian Minorities in History and Today” krieviski tiek tulkotas „Выставка о латвийских нацменьшинствах”. Час, 12. 06.06.

līdzīgi, pieņemot, ka pilnīga interpretācijas sakrišana nav iespējama. Pašreizējā situācijā krievvalodīgajā presē plaši lietotais termins “нацменьшинства” tiek interpretēts kā „nacionālās minoritātes”, tai pašā laikā krievu valodā netiek lietots termins, kas apzīmētu visu etnisko minoritāšu kopu. Savukārt latviešu presē un arī dokumentos netiek precizēta atšķirība starp jēdzieniem mazākumtautības, minoritātes un nacionālās minoritātes. Arī pētījuma „Integrācijas prakse un perspektīvas” ietvaros citēto mediju tekstos, ekspertu teiktajā pamanāma nekonsekventa minēto jēdzienu lietošana⁴⁹.

Neprecīza terminu lietošanas prakse izskaidro ne tikai to, kāpēc politiķu diskusijas ir neauglīgas, bet arī ļauj paredzēt, ka tieši politiskās diskusijās problēmas tiek padziļinātas un spriedze publiskajā telpā vēl vairāk sakaitēta. Terminu neprecīzā lietošana pieļauj arī lielākas manipulācijas iespējas ar sabiedrību no politiķu puses.

To, ka politiķi un politiskās diskusijas rada nodalīšanās vēlmi kā minoritātēm piederīgo, tā latviešu vidū un sekmē divkopienų sabiedrības veidošanos, min gan eksperti, sabiedrisko organizāciju pārstāvji, gan arī vienkāršie cilvēki no dažādām etniskajām grupām.

Nacionālisms: etniskais un pilsoniskais

Citi svarīgi termini, kas veido integrācijas politikas pamatus, ir „nācija” un „nacionālisms”. Nācija kā pilsoņu kopums ir galvenais valsts resurss. Savukārt termina „nacionālisms” divi interpretācijas virzieni - „etniskais nacionālisms” un „pilsoniskais nacionālisms” atklāj politisko ietvaru, kā nācija tiek veidota. Rodžers Brubekers (Rogers Brubaker) salīdzina nacionālisma jūtu veidošanos Vācijā un Francijā un parāda, ka tās var rasties gan pirms, gan pēc nacionālas valsts izveidošanās. Vācijā tās pastāvēja pirms nacionālas valsts un kalpoja kā stimulants valsts izveidošanai, savukārt Francijā nacionālās jūtas radās pēc valsts izveidošanās, tās izauga no valsts institūcijām, politiskās kopienas, pilsoniskās piederības⁵⁰. Francijā sabiedrība ir vienota politiski, un dalību nosaka pilsonība, šajā gadījumā var runāt par pilsonisko nacionālismu. Vācijas gadījumā sabiedrība ir vienota pēc etnicitātes, kas ir etniskā nacionālisma piemērs⁵¹. Attiecinot šos terminus uz Latvijas gadījumu, redzams, ka etniskais nacionālisms labi raksturo latviešu centienus atjaunot valstisko neatkarību astoņdesmito gadu beigās. Taču, ja raugamies uz mazākumtautībām, kas Latvijas pilsonību ieguvušas tikai pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas, uz tām būtu attiecināms pilsoniskais nacionālisms. Tas, ka Latvijā paralēli pastāv šie abi sabiedrību vienojošie principi,

⁴⁹ Partiju dokumentos, ekspertu, kā arī masu mediju citētajos tekstos minētie termini nav laboti, tie sniegti tieši tā, kā minēts oriģinālajā tekstā.

⁵⁰ Rogers Brubaker (1992) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge, Harvard University Press, p. 23.

⁵¹ Turpat, p. 4.

politiskais un etniskais, izvirza jautājumu par to, kā veidot sabiedrības integrācijas politiku.

Nacionālisms un pilsonība

Viens no sabiedrības integrācijas mezgla punktiem ir pilsonības jautājums, jo lielais nepilsoņu skaits (ap 418,4 tūkstoši) joprojām dienas kārtībā uztur jautājumus par pilsonības piešķiršanas kārtību, par nepilsoņu politisko tiesību paplašināšanu, dodot, piemēram, iespējas tiem piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Atzīstot pilsonības iegūšanas kārtību naturalizācijas ceļā, politiķiem ir jāatbild uz jautājumu, kāda veida pilsoniskais kopums tiek veidots, vai tas balstās uz etnisko vai pilsonisko nacionālismu.

Intervijās ar politiķiem atklātais plašais viedokļu spektrs par šiem jautājumiem ļauj izveidot nosacītu skalu, kas sniedz pārskatu par to, kā politiķi interpretē pilsoņu kopumu, tā paplašināšanas kārtību, kā arī nepilsoņu politiskās tiesības.

Labējā spārna radikāli nacionālajām partijām raksturīga etniskā nacionālisma orientācija, kas izpaužas vēlmē ierobežot pilsonības piešķiršanu cittautiešiem, argumentējot to ar latviešu etniskā īpatsvara samazināšanos pilsoņu vidū. Tas liecina, ka nacionālistisko partiju politiķiem nepieņemams ir pilsoniskais nacionālisms, kas paredz nacionālo jūtu izveidošanos caur piederību politiskajai kopienai, pilsonības iegūšanu.

Savukārt minoritāšu partijām par pilsonības iegūšanu ir pilnīgi pretējs viedoklis, viņi uzsver nepieciešamību atvieglot naturalizācijas nosacījumus, par pilsoņiem atzīstot ikvienu, kas piedzimis Latvijā. Nākotnē pēc viņu domām būtu nepieciešams paplašināt nepilsoņu tiesības, galveno uzsvaru liekot uz nepilsoņu līdzdalību vēlēšanās.

Virkne partiju, kas etnopolitikas jautājumos klasificētas kā centriski orientētas⁵², uzsver, ka naturalizācijas procesam ir jāturpinās un ka tam vajadzētu norisināties līdzšinējā tempā vai pat straujāk, lai sekmētu līdzdalību politiskajos procesos. Gan minoritāšu, gan centriski orientēto partiju politiķu nostādnes varētu pielīdzināt pilsoniskā nacionālisma orientācijai.

Politiku atšķirīgās orientācijas pilsoņu kopuma veidošanas politikā norāda uz principiālām grūtībām veidot integrācijas politiku, gan arī to īstenot, ja politikas programma tomēr ir izveidota.

Intervijas ar sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem parādīja, ka varam vilkt paralēles starp politiķu un NVO aktīvistu orientācijām pilsonības jautājumos. Jāuzsver, ka etnopolitikas jautājumos aktīvu NVO vidū varam ieraudzīt vēl izteiktāku uzskatu polarizāciju, ko, no vienas puses, pārstāv latviešu nacionāli

⁵² Minētā klasifikācija ir visai nosacīta un robežas nav strikti novelkamas, jo, piemēram, Latvijas politisko partiju vidū, kas šeit klasificētas kā mērenas, vērojama arī tāda parādība kā nacionāli radikāli noskaņotu politiķu uzņemšana savās rindās, kuru uzskati patiesībā nesaskan ar nostādnēm partijas programmā.

radikālās kustības, piemēram, Latvijas Nacionālā fronte, Klubs 415, bet no otras puses, minoritāšu radikālās kustības, piemēram, Krievu skolu aizstāvības štābs. „Štābs” norādot, ka naturalizācijas process ir pazemojošs un Latvijā visu mūžu dzīvojošajiem nepieņemams, rada apstākļus, kas liek apšaubīt valsts piedāvātos pilsoņu kopuma veidošanas pamatprincipu - naturalizāciju. Tiesa, sabiedrisko organizāciju vidū biežāk nekā starp politiskajām partijām sastopamas organizācijas, kas izsaka rūpes un vēlmes par pilsoniskas piederības stiprināšanu.

Skatoties nākotnes perspektīvā, sabiedrību šķeļoša tendence varētu iezīmēties tajos gadījumos, kad radikālās sabiedriskās organizācijas kooperējas ar politiskajām partijām vai arī transformējas politiskajās partijās. Minoritāšu vidū par šādu procesu liecina PCTVL un Krievu skolu aizstāvības štāba ciešā sadarbība, kas vienlaicīgi arī radikalizē PCTVL nostādnes, bet latviešu nacionālradikāļu vidū līdzīgi vērtējama sabiedriskās organizācijas ”Visu Latvijai” pārtapšana par politisku partiju.

Valsts valoda un sabiedrības integrācija

Par etniskā un pilsoniskā nacionālisma pretnostatījumu varam runāt arī attiecībā uz valsts valodu. Latviešu valodu kā nozīmīgāko integrācijas līdzekli uzsver visu latviešu politisko partiju pārstāvji, tādējādi par sabiedrības vienojošu līdzekli izvēloties latviešu nozīmīgāko kultūras vērtību. Savukārt minoritāšu partijām un sabiedriskajām organizācijām piederīgie, atzīstot latviešu valodas zināšanu nepieciešamību un latviešu valodas nozīmību valstī, tai pašā laikā norāda uz to, ka minoritātēm ir svarīgi saglabāt savas dzimtās valodas zināšanas, bet, lai sabiedrībā veidotos saskaņa, svarīgi ir paši cilvēki, kultūra, zināšanas, saskarsme. Radikālo organizāciju pārstāvji, kā latvieši, tā minoritātēm piederīgie, izvirza attiecīgi radikālākas idejas. No latviešu puses tā ir vēlme valodu vidi pilnībā latviskot, savukārt no minoritāšu puses izskan aicinājumi krievu valodai piešķirt otras valsts valodas statusu Latvijā.

Jāuzsver, ka Latvijā ir daudz sabiedrisko organizāciju, to vidū kultūras, izglītojošas, analītiskas, pilsonisko sabiedrību veidojošas, kuras tieši vai netieši sekmē sabiedrības integrāciju. Mazākumtautību NVO pārstāvji atzīst, ka latviešu valodai ir jākalpo kā valsts valodai un kā saziņas valodai starp etniskajām grupām, tai pašā laikā viņi uzsver, ka latviešu valoda kā vērtība tiek atšķirīgi uztverta dažādās etniskajās grupās. Atzīstot latviešu valodu kā valsts valodu, ir svarīgi saglabāt toleranci pret citām valodām un kultūrām Latvijā, lai neradītu negatīvu pretreakciju no citām kultūrām piederīgajiem. NVO pārstāvji atzīst latviešu valodas lomu kā līdzekli sapratnes un saskarsmes veicināšanā, tai pašā laikā uzsverot, ka latviešu valoda un kultūra nevar kalpot par pamatu integrācijai. *„Latviešu valodas loma integrācijas procesā spēlē tikai pozitīvu lomu, jo, tā kā Latvijas pamatiedzīvotāji ir latvieši, tātad tas ir pozitīvi, ja visas tautības sāk saprast latviešu valodu, tātad tiek noņemtas barjeras, noņemta neuzticība un viss pārējais. Tas ir tikai pozitīvi. Taču to nevajag pārspīlēt. Uz latviešu valodas un kultūras*

bāzes integrāciju nav iespējams izveidot.” NVO vadītāji uzsver latviešu valodas lomu pilsoniskās sabiedrības veidošanā. „Latviešu valoda ir absolūti svarīga tai integrācijai, kura saucas „līdzdalība politikas veidošanā”, bez latviešu valodas tas nav iespējams. Neviena mazākuma grupa bez latviešu valodas nevar piedalīties plānošanas vai ietekmēšanas procesā, līdz ar to tā būs marginalizēta. Manuprāt, nacionālās vai valstiskas identitātes veidošanas procesā latviešu valoda ir izcili svarīga.”

Pēc mazākumtautību partiju pārstāvju domām, latviešu valoda ir tikai viens no integrāciju veicinošiem faktoriem. Latviešu valoda ir jāapgūst un jālieto, taču Latvijas sabiedrība ir multikulturāla – tāpēc ir jāparedz arī citu etnisko grupu tiesības izmantot savu valodu un to lietošana stiprinās Latviju kā valsti un neapdraudēs latviešu valodu. Savukārt latviešu politiķi uzsver valsts valodas kā pamatelementa lomu integrācijā: „latviešu valoda ir viens no pamatelementiem un bez tās etniskā integrācija nav iespējama”.

Latviešu un minoritāšu uzskatos par valsts valodu kā līdzekli, kas sekmē saskarsmi un sapratni starp etniskajām grupām, gan vieni, gan otri uzsver, ka latviešu valodas zināšanas ir līdzeklis, kas palīdz minoritātēm līdzdarboties sabiedrības dzīvē, justies valstiski piederīgiem. Tomēr latvieši uzsver valsts valodas substancionālo nozīmi, kas kā latviskās kultūras elements kalpo par integrācijas pamatu, savukārt minoritātes atzīst latviešu valodas zināšanas tikai kā līdzekli, vienlaicīgi uzsverot savas kultūras un valodas identitātes nozīmību.

Mazākumtautību izglītības reforma un sabiedrības integrācija

Viedokļi par izglītības reformas norisi ir krasi atšķirīgi. Centriski orientēto partiju pārstāvji uzskata, ka šī reforma ir bijusi ļoti pozitīva un tās gaita ir normāla, savukārt mazākumtautību partiju pārstāvji min, ka izglītības reforma ir nesusi vairāk sliktuma nekā labuma, jo panākts integrācijai tieši pretējs efekts. Blakus šiem diviem pastāv vēl trešais viedoklis – nacionāli radikālie un nacionāli konservatīvie norāda, ka reformas gaita ir pareiza, taču nepieciešamas vēl radikālākas pārmaiņas.

Kā galvenais mazākumtautību skolu reformas ieguvums latviešu politiķu skatījumā ir cittautiešu jauniešu konkurētspējas palielināšanās darba tirgū, kas sekmē arī sociālo integrāciju. Tai pašā laikā minoritāšu politiķi uzsver, ka ne visi skolēni ir spējīgi apgūt mācību vielu latviski, viņu izglītības līmenis krītas un iekļaušanās darba tirgū kļūst problemātiska.

Gan mazākumtautību politiķi, gan NVO pārstāvji norāda, ka no šāda veida problēmām varēja izvairīties, ja skolu reforma būtu notikusi pakāpeniskāk un sagatavošanās tai būtu bijusi rūpīgāka. Vairāki respondenti uzskata, ka reforma bija pārāk strauja un nepārdomāta, netika sagatavota atbilstoša metodoloģija, nepietiekami sagatavoti skolotāji bilingvālajai apmācībai. Arī bērnu vecāki netika pietiekami informēti par plānoto reformas gaitu. Iespējams, tas būtu veicinājis pozitīvu attieksmi pret izglītības reformas ieviešanas gaitu.

Mazākumtautībām piederīgie uzsver, ka reformas ieviešanas sasteigtība un veids, kā tā tiek īstenota, jauniešos ir radījusi neuzticēšanos politiskajai varai. Redzams, ka latviešu un mazākumtautību skatījums uz izglītības reformu ir krasi atšķirīgs. Atšķirīgi tiek vērtēta gan tās mērķi, gan īstenošanas veids un rezultāti. Sabiedrības integrācijas kontekstā šīs reformas efektivitāti būs iespējams novērtēt tikai ilgstošākā laika perspektīvā, taču pašreizējā situācijā minoritātes politiķi un NVO pārstāvji reformu interpretē „kā uzspiestu”, bet no latviešu politiķu un NVO pārstāvju puses valdošais diskurss ir „reforma kā palīdzība”.

Krievu un latviešu preses izdevumu analīze

Mediju diskursiem ir būtiska loma politisko notikumu atspoguļošanā un sabiedrības viedokļa veidošanā. Diskursi veido sociālo dalībnieku zināšanas, situācijas, sociālās lomas, kā arī identitātes un savstarpējās attiecības starp dažādiem sociālajiem līmeņiem (politisko, sociālo, ikdienas telpu). Jāuzsver, ka pastāv atšķirība starp mediju, politiķu piedāvātajiem diskursiem un ikdienas diskursiem par identitāti, zināšanām par sociālajām attiecībām.⁵³

Būtiski ir norādīt uz sarežģītajām attiecībām starp pilsonisko, politisko un etnisko identitāti analizēto mediju diskursā. Lingvistiski konstruējot dalījumu starp latviešiem un krieviem, parasti tiek izmantotas dažādas etniskās identitātes pazīmes (valoda, mentalitāte, kultūras personības, kultūras mantojums) un politiskās identitātes pazīmes – kopēji pārdzīvota grupas politiskā vēsture, politiskas personības (arī vēsturiskas), kopējas pagātnes, tagadnes un nākotnes politiskās problēmas, dalībnieki un grupai kopējie politiskie mērķi.

Preses izdevumu analīzē uzmanība pievērsta mediju diskursiem un to iespējamai ietekmei uz identitāšu veidošanu, atspoguļojot etnopolitiski nozīmīgus notikumus laika posmā no 1990. gada līdz 2005. gadam, piemēram: Neatkarības Deklarācijas pieņemšana 1990. gada maijā, Latvijas neatkarības atgūšana 1991. gada augustā, Valsts Valodas likuma pieņemšana 1999. gadā, referendums par iestāšanos ES 2003. gadā, Vispārējās mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencijas ratifikācija 2005. gadā un citi.

Kopumā latviski un krieviski iznākošajos laikrakstos novērojami krasi atšķirīgi diskursi un tiek veidotas atšķirīgas kolektīvās identitātes krieviski un latviski lasošajā iedzīvotāju daļā. Nošķirtās mediju telpas veicina abu etnolingvistisko grupu norobežošanos un apgrūtina savstarpējas diskusijas, viedokļu apmaiņu un vienotu identitāšu veidošanos. Šis sadalījums ir cieši saistīts ar politisko identitāšu polarizēšanos, jo arī partijas pārstāv vienas vai otras grupas intereses un partiju etniskās identitātes dominē pār ideoloģiskām atšķirībām ekonomikas, sociālajos un citos jautājumos. Gan latviski, gan krieviski rakstošajā presē atšķirīgi domājošie tiek diskursīvi marginalizēti, attēlojot tos kā atsevišķus

⁵³ Wodak, R. (2001) *The discourse-historical approach*. In: Wodak, R., Meyer, M. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications.

indivīdus, kas nepārstāv lielākas sabiedrības daļas viedokli, un diskreditējot viņus kā savtīgus, noziedzīgus vai radikāli nacionālus.

Latviešu laikrakstos aplūkotajā periodā redzama skaidra orientācija uz latviešu tautības lasītāju. 90. gadu sākumā latviešu avīzēs dominē latviešu etniskās identitātes aktualizēšana un stiprināšana, pretstatot to padomju cilvēka identitātei un propagandētajam internacionālismam. Vienlaicīgi tiek veidota latviešu pilsoniskā identitāte – norobežošanās no PSRS un piederības izjūta neatkarīgai Latvijas valstij. Šim laikam raksturīga latviešu etniskās, pilsoniskās un politiskās identitātes saplūšana, jo latviski rakstošajās avīzēs latvieši tiek atspoguļoti kā ļoti vienota grupa, kas spēcīgi identificējas ar visu latvisko un vēlas dzīvot neatkarīgā Latvijas valstī. Tādējādi latviešu laikrakstos tiek veidota arī ļoti spēcīga politiskā identitāte, kuras pamatā ir atbalsts Latvijas Tautas fronteī un organizācijām, kas atbalsta tās centienus pēc neatkarības atgūšanas.

Pēc neatkarības atgūšanas pakāpeniski mazinās etniskās identitātes diskursīva aktivizēšana latviešu presē, tā tiek aktualizēta tikai atsevišķu etnopolitiski nozīmīgu jautājumu risināšanas laikā. Novērojama arī politisko identitāšu nošķiršana no etniskās identitātes un politisko identitāšu diferencēšanās latviešu vidū. Tomēr saglabājas spēcīga orientācija uz latviešu tautības lasītāju un tiek veidota vienota politiskā identitāte etnolingvistiski sensitīvos jautājumos. Latviešu avīzēs tiek reproducēta pilsoniskā identitāte, kas izslēdz cittautiešus kā Latvijas valstij nepiederīgus. Latviešu presē ļoti maz tiek atspoguļoti krieviski runājošiem Latvijas iedzīvotājiem nozīmīgi jautājumi, piemēram, mazākumtautību izglītības reforma.

Krieviski rakstošajā presē 90. gadu sākumā pretstatā latviešu avīzēm etniskajai identitātei netiek veltīta liela vērība, savukārt dominē politiskās un pilsoniskās identitātes veidošana. Krievu laikrakstos diskursīvi tiek veicināta politiskās un pilsoniskās identitātes saplūšana, aktivizējot saikni starp piederības izjūtu PSRS un atbalstu LKP un Interfrontei. Vēlākos gados arvien vairāk tiek attīstīta arī krievvalodīgo etniskā identitāte, pamatojoties uz krievu vēsturiskajām saknēm Latvijas teritorijā, krievu kultūras bagātību un mentalitātes iezīmēm. Etniskā identitāte tiek veidota ar mērķi stiprināt cittautiešu politisko identitāti. Krievu laikrakstos novērojama pilsoniskās identitātes diskursīva vājināšana, kas sekmē krievvalodīgo norobežošanos no latviešu pārvaldītajām valsts institūcijām. Krieviski rakstošajā presē aplūkotajā laika posmā aizvien pieaug atklāta konflikta, cīņas retorika, kas īpaši spēcīgi izpaudās, atspoguļojot protestus pret mazākumtautību izglītības reformu.

Kolektīvo identitāšu veidošanas procesā izšķiroša nozīme ir latviešu un krievu valodai kā galvenajam kritērijam etnolingvistisko grupu robežas iezīmēšanā. Valodu konkurence aktualizē un palielina abām grupām raksturīgo apdraudētības sajūtu. Tāpēc tieši saistībā ar valodu lietojumu notiek visasākās diskusijas un etnisko diskursu aktivizēšanās medijos, piemēram, Valodas likuma pieņemšana un mazākumtautību izglītības reforma.

Uz etnolingvistisko grupu diskursīvu nošķiršanu medijos norāda arī apstākļi, ka latviešu valodā vēl joprojām nav vārda ar pozitīvu konotāciju, kas apzīmētu visus Latvijas iedzīvotājus, ietverot gan latviešus, gan cittautiešus.

5. IETEIKUMI SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS POLITIKAS PILNVEIDOŠANAI

Ņemot vērā, ka sabiedrības integrācijas politikas dalībnieku vidū ir ļoti atšķirīga izpratne par terminiem, kas veido integrācijas politikas pamatus, piemēram, nacionālā minoritāte, nācija, nacionālisms, nacionāla valsts, multikulturāla sabiedrība u.c., nepieciešams atbalstīt zinātnisku un praktisku konferenču organizēšanu, lai sekmētu teorētiski pamatotu un politikas veidošanas praksē pielietojamu terminu izplatību akadēmiskajā vidē, mācību iestādēs, varas institūcijās, kā arī plašākā sabiedrībā.

Sabiedrības integrācijas programmu, ko apstiprina Ministru Kabinets, akcentēt kā valsts noteikto programmu sabiedrības integrācijas jautājumos, kas ir saistoša visām valsts varas institūcijām un politiķiem. Ministriju specifiskos uzdevumus īstenot, sekojot valsts integrācijas programmas pamatnostādņiem.

Centriski orientētajām partijām sadarbībā ar minoritātēm un sabiedriskajām organizācijām sabiedrības integrācijas un etnopolitikas jautājumos uzņemties atbildību par sabiedrības integrācijas politikas veidošanu un īstenošanu.

Masu medijiem kritiski vērsties pret etniska naida, diskriminējoša rakstura paziņojumiem, sabiedrisko organizāciju rīcību. Lai politiskās kustības, politiķi vai citas personas publiskajā telpā skaidri iezīmētu robežšķirtni, aiz kuras sākas etniskā vai cita veida neiecietība un diskriminācija kā demokrātiskas sabiedrības normām neatbilstoša.

Sargāt publisko telpu no neiecietības sludināšanas. Masu medijiem izvairīties no vārda došanas neiecietības, etniska rakstura vai cita veida naida kurinātājiem – indivīdiem, organizāciju, kustību pārstāvjiem.

Sabiedriskajām organizācijām sadarbībā ar masu medijiem dalīties pozitīvā pieredzē etniskās iecietības un saskaņas veidošanā, sekmēt multikulturālisma un iecietības diskursa izplatību sabiedrībā.

Lai mazinātu dziļo plaisu starp krievvalodīgo un latviešu medijiem, publicēt savos izdevumos informāciju no otras valodas izdevumiem.

Mācību iestādēs civilzinību kursa ietvaros diskutēt un sniegt zināšanas par Latvijas sabiedrību kā multikulturālu sabiedrību, iepazīstināt un stiprināt izpratni skolēniem par Latvijas nacionālajām minoritātēm, piemēram, līviem un etniskajām minoritātēm – krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem, poļiem u.c. Latvijā dzīvojošajām tautībām.

Sociālo un humanitāro priekšmetu ietvaros, piemēram, vēsturē, literatūrā, kultūras vēsturē izmantot piemērus, kas raksturo sabiedrības daudzveidību gan pēc etniskās, gan citām pazīmēm. Ieinteresēt skolēnus veikt pētījumus par multikulturālisma tēmām zinātnisko darbu ietvaros.

Veidot jaunajā paaudzē iecietību un izpratni par etniski atšķirīgām iedzīvotāju grupām, skaidrot etniskās neiecietības cēloņus, nostiprināt izpratni par to, cik svarīga ir demokrātisku principu ievērošana ikdienas dzīvē, ikvienam sabiedrības loceklim. Ar lomu spēļu palīdzību sekmēt starpkultūru komunikācijas prasmes. Ārpusklases pasākumu ietvaros atbalstīt projektus, kas vērsti uz iecietību un sapratni starp dažādām sabiedrības grupām. Sekmēt skolēnu pozitīvās pieredzes izplatību etniskās iecietības un saskaņas veidošanā.

6. PĒTĪJUMA REZULTĀTI

6.1. SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS PROCESU IZPĒTE

Akulturācijas stratēģijas

Gan fokusa grupu dalībniekiem, gan aptaujas anketā tika piedāvāti pieci stāsti, kas atbilst pieciem akulturācijas stratēģiju tiem - asimilācija (Assimilation), integrācija (Integration), nodalīšanās (Separation), marginalizācija (Marginalization) un saplūšana (Fusion).

Visiem stāstiem ir vienāds sākums: „Konstantīns atbrauca uz Latviju 1980.gadā pēc tam, kad bija Ļeņingradas politehniskajā institūtā ieguvis inženiera izglītību un saņēmis nosūtījumu strādāt rūpnīcā Rīgā. Latvijā viņš iepazinās ar Ivetu (latvieti) un viņi apprecējās”, bet dzīves pozīcija, latviešu, krievu valodas un kultūras nozīme katram no piecu stāstu varoņiem ir atšķirīga. Stāsti ir veidoti, izmantojot pētījuma metodiku, ko izstrādājis Van Oudenhovens un viņa darba grupas dalībnieki (Van Oudenhoven et al., 2001)¹. Tomēr tie ir speciāli adaptēti Latvijas situācijai, jo stāstiem ir jābūt ticamiem Latvijas kontekstā. Stāstu veidošanai tika izmantota informācija, kas iegūta iepriekšējos BISS pētījumos², tie tika apspriesti un uzlaboti arī metodiskā seminārā.

Tā kā stāsti tikai izmantoti gan fokusa grupās, gan kvantitatīvajā aptaujā, dažādās metodikas vienu otru papildina un paskaidro, radot pilnīgāku izpratni par attieksmi pret akulturācijas stratēģijām Latvijā.

5. tabula. Atbalsts pieciem akulturācijas stratēģiju tiem. Vidējās vērtības (1- nemaz neatbalsta, 5 – pilnībā atbalsta)

Cik lielā mērā Jūs atbalstāt to, kā ...veido savu dzīvi Latvijā?

Akulturācijas stratēģija	Visi iedzīvotāji (N=961/977)	Latvieši (N=629/636)	Krievi (N=243/252)	Citi (N=84/88)
Nodalīšanās	2.15	1.85	2.84	2.44
Asimilācija	4.02	4.36	3.27	3.69
Integrācija	4.38	4.38	4.36	4.44
Marginalizācija	2.06	1.98	2.23	2.07
Saplūšana	3.42	3.41	3.43	3.50

Aptaujas rezultāti parāda, ka visvairāk gan latviešu, gan krievu iedzīvotāju vidū tiek atbalstīta integrācijas stratēģija (5.tabula). Salīdzinoši līdzīgi kā latvieši, tā

¹ Van Oudenhoven, J. P., van der Zee, K. I., & van Kooten, M. (2001). *Successful adaptation strategies according to expatriates*. International Journal of Intercultural Relations, 25, 467-482.

² Zepa, B., Šūpule, I., Kļave, E., Krastiņa, L., Krišāne, J., Tomsone, I. (2005) *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Baltic Institute of Social Sciences. Rīga, lpp. 1-72.

Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Penķe, I., Krišāne, J. (2004) *Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija*. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Rīga, lpp. 1-84.

krievi vērtē arī marginalizācijas un sajaukšanās stratēģijas: marginalizācijas stratēģija kopumā iedzīvotājiem nešķiet pievilcīga, bet saplūšana un jaunas identitātes veidošanās stratēģija tiek vērtēta samērā pozitīvi. Būtiskas atšķirības parādās asimilācijas un nodalīšanās stratēģijas atbalstā: latviešu vidū ir ievērojami vairāk to, kas atbalsta asimilācijas un negatīvi vērtē nodalīšanās stratēģiju, savukārt, krievu vidū, salīdzinot ar latviešiem, ir ievērojami vairāk to, kas atbalsta nodalīšanās stratēģiju, bet neatbalsta asimilāciju.

Kvantitatīvajā aptaujā respondentiem, kas kā intervijas valodu izvēlējās krievu valodu, tika lūgts atbildēt uz jautājumu, cik lielā mērā viņš jūtas līdzīgs stāsta varonim. Aptaujas rezultāti parāda, ka visbiežāk aptaujātie respondenti izjūt līdzību ar integrācijas stratēģijas stāsta varoni, otrajā vietā ir saplūšana, jaunas, eiropeiskas identitātes veidošanās, trešajā – asimilācijas stratēģija, bet visretāk līdzība tiek saskatīta ar marginalizācijas stratēģijas stāsta varoni (6.tabula).

6.tabula. Identificēšanās ar pieciem akulturācijas tipiem. Vidējās vērtības (1-nemaz nejūtos līdzīgs, 5 – pilnībā līdzīns) Aptaujātie, kuri kā intervijas valodu izvēlējās krievu. (N=275/288)

Cik lielā mērā Jūs jūtaties līdzīgs?

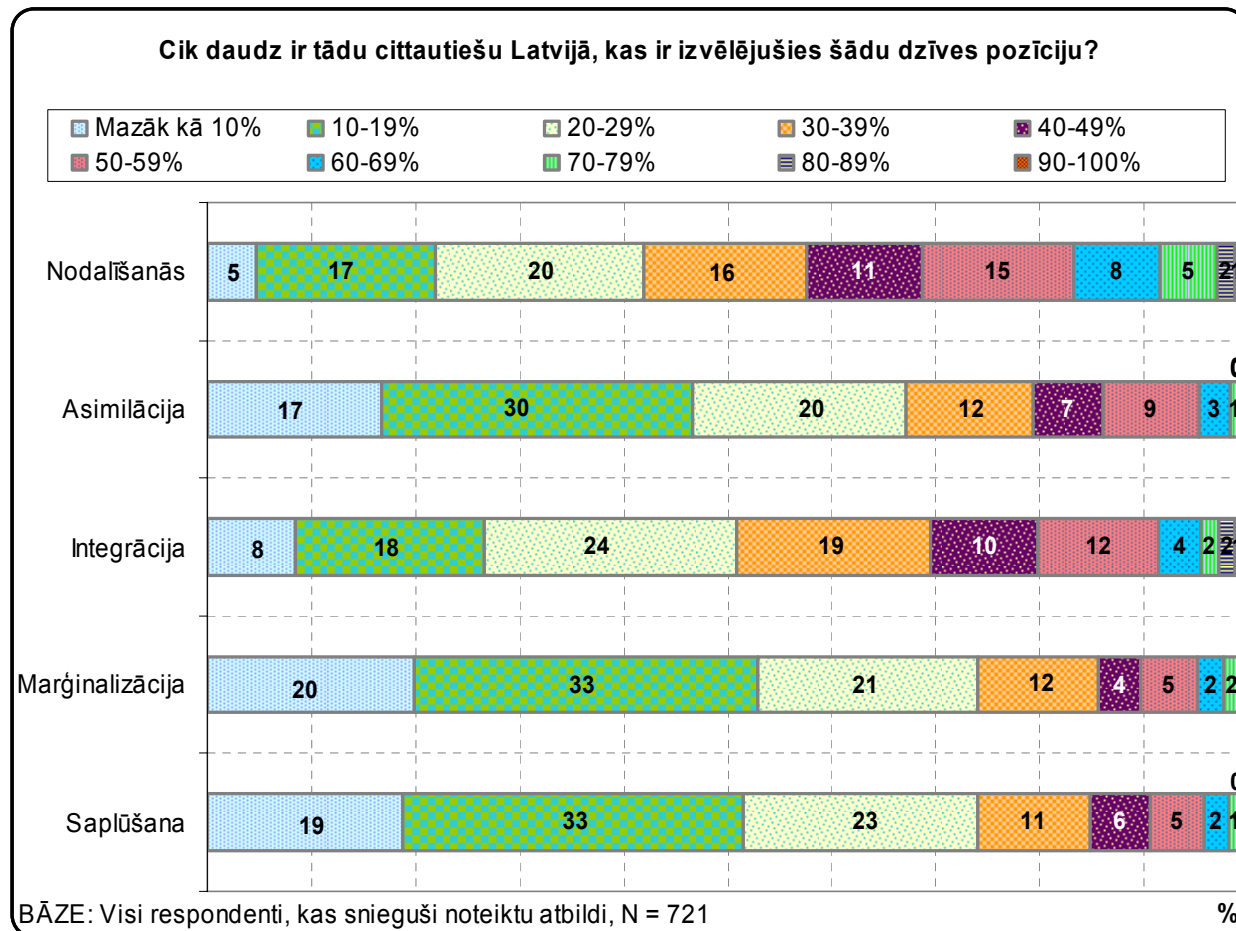
Akulturācijas stratēģija	Vidējā vērtība	To skaits, kas uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā līdzinās stāsta varonim (vērtības 4 un 5). %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz nejūtas līdzīgs stāsta varonim (vērtības 1 un 2). %
Nodalīšanās	2.51	20%	46%
Asimilācija	2.77	29%	40%
Integrācija	3.90	65%	10%
Marginalizācija	1.92	9%	67%
Saplūšana	2.81	30%	36%

Konfrontējot krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju identificēšanos ar akulturācijas tipiem ar latviešu **akulturācijas ekspektācijām** attiecībā uz cittautiešiem, redzams, ka lielā mērā tās sakrīt – latvieši visvairāk atbalsta integrācijas, asimilācijas un saplūšanas stratēģijas, krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju vidū visvairāk iedzīvotāji identificējas ar integrācijas, saplūšanas un asimilācijas stratēģijām.

Tomēr, jāatzīmē, ka 20% cittautiešu identificējas ar nodalīšanās situāciju, kas latviešiem ir visnepieņemamākā.

1.grafiks. Akulturācijas stratēģiju izplatības vērtējums

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz ir tādu cittautiešu Latvijā, kas izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?” ir sadalītas 10 atbilžu variantos („Mazāk kā 10%”, „10-19%” utt.), kuru minēšanas biežums ir parādīts grafikā. Par katru akulturācijas stratēģiju jautājums tika uzdots atsevišķi. 1.grafikā redzams, ka 5% Latvijas iedzīvotāju uzskata nodalīšanās raksturīga mazāk kā 10% Latvijas cittautiešu, 17% uzskata nodalīšanās raksturīga 10-19% Latvijas cittautiešu utt.

Aptaujā par visām akulturācijas stratēģijām tika lūgts novērtēt, cik lielā mērā tās ir izplatītas Latvijā dzīvojošo cittautiešu vidū. Iedzīvotāju vērtējumā cittautiešiem visvairāk raksturīga nodalīšanās un integrācijas stratēģija (1.grafiks), bet kopumā aptaujas rezultāti liecina, ka Latvijā nedominē kāda viena akulturācijas stratēģija, bet vairāk vai mazāk līdzīgās daļās ir pārstāvētas visas piecas akulturācijas stratēģijas.

Latvieši uzskata, ka Latvijā visvairāk ir tādu, kas izvēlas nodalīšanās stratēģiju (aritmētiskais vidējais – 36,3), bet krievi un citu tautību pārstāvji savukārt uzskata, ka vairāk ir tādu, kas izvēlas integrācijas stratēģiju (38,0 un 34,2).

7. tabula. Akulturācijas stratēģiju izplatība. Aritmētiskais vidējais tautību griezumā

Cik daudz (%) ir tādu cittautiešu Latvijā, kas ir izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?

Akulturācijas stratēģija	Visi iedzīvotāji	Latvieši	Krievi	Citi
Nodalīšanās	34,6	36,3	32,9	26,9
Asimilācija	22,7	21,6	24,9	24,4
Integrācija	29,6	25,5	38,0	34,2
Marginalizācija	20,2	20,8	19,6	17,8
Saplūšana	20,4	19,0	24,0	19,3

Turpinājumā attieksme un identificēšanās ar katru no akulturācijas stratēģijām, kā arī akulturācijas ekspektācijas tiks analizētas sīkāk.

Nodalīšanās stratēģijas vērtējums

Konstantīns atbrauca uz Latviju 1980.gadā pēc tam, kad bija Ļeņingradas politehniskajā institūtā ieguvis inženiera izglītību un saņēmis nosūtījumu strādāt rūpnīcā Rīgā. Latvijā viņš iepazinās ar Ivetu (latvieti) un viņi apprecējās. Gan darbā, gan mājās Konstantīns runā galvenokārt krieviski, viņa bērni mācās skolā ar krievu mācību valodu. Konstantīnam ir ļoti nozīmīgas saites ar dzimto Krieviju, un kā viņš pats saka: „Es nespēju pieņemt latviešu kultūru un tradīcijas. Latviešu valoda man ikdienā nav vajadzīga”. Lielākā daļa Konstantīna draugu ir krieviski runājoši. Konstantīns vēlētos, lai viņa bērni augstskolas izglītību iegūst Krievijā, kur, viņaprāt, tiek nodrošināta augstāka izglītības kvalitāte. Konstantīns pasūta vairākus žurnālus no Krievijas un skatās tikai Krievijas TV kanālus. Latvijas pilsonību Konstantīns vēl nav ieguvis, bet apsver šo iespēju, lai būtu vieglāk ceļot. Līdz šim izdevīgāk bija būt nepilsonim, jo tā bija vieglāk katru gadu apciemot radus Krievijā.

Saskaņā ar Dž.V. Berija akulturācijas teoriju nodalīšanās stratēģija iezīmējas ar to, ka indivīdi ļoti lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai un izvairās kontaktēties ar otras kultūras pārstāvjiem.

8. tabula. Atbalsts tam, kā NODALĪŠANĀS stāsta varonis veido savu dzīvi Latvijā

	Vidējā vērtība	To skaits, kas lielā mērā vai pilnībā atbalsta stāsta varoni (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta stāsta varoni (vērtības 1 un 2) %
Visi	2.15	15%	60%
Latvieši	1.85	9%	73%
Krievi	2.84	27%	34%
Citi	2.44	18%	47%

Aptaujas rezultāti parāda, ka kopumā Latvijā šo stratēģiju atbalsta 15% un neatbalsta 60%. Lielākais atbalstītāju īpatsvars ir krievu vidū, īpaši vecuma grupās

61-75 gadi (atbalsta 41%) un 15-30 gadi (atbalsta 27%). Salīdzinoši nedaudz vairāk atbalstītāju ir gan latviešu, gan krievu rīdzinieku vidū.

Latviešu vidū nodalīšanās stratēģija tiek vērtēta visnegatīvāk (vidējā vērtība – 1.85, 73% latviešu to nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta) (8.tabula). Fokusa grupās respondenti par šo stratēģiju puda sašutumu, norādot, ka nav skaidrs, kāpēc šis cilvēks vēl dzīvo Latvijā:

- *Ja viņš nespēj pieņemt, tad varbūt viņš var iet kaut kur citur sameklēt, ko var pieņemt. Viņam ir brīva izvēle, viņu te neviens nespiež dzīvot. Ar Krieviju viņam varbūt lielāka saikne? - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Viņš vispār nepieņem mūsu kultūru. Neinteresējas par valsti, kur viņš dzīvo, valstī notiekošo un kultūru... Tad piedodiet, ko viņš te dara? Lai brauc uz Krieviju, dzīvo, strādā, mācās, viss būs ļoti labi.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Šis diskurss tiek pamatots ar titulnācijas tiesībām, atsevišķos gadījumos sarunā nostājoties tādās kā aizsargāšanās pozīcijās:

- *Jā, bet mēs dzīvojam Latvijā, šī ir arī mūsu valsts. Mēs šeit diktējam noteikumus, mums jau nav jāpakļaujas krievvalodīgajiem. Šī ir mūsu valsts. - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Savu nepatiku pret nodalīšanās stratēģiju latviešu respondenti pauž, sašutumā norādot, ka uz Latviju neviens netika vests ar varu, un, ja cilvēkam šeit tiešām nepatīk dzīvot (ar to saprotot, ka nepatīk latviešu tradīcijas un latviešu valoda), tad labāk ir meklēt valsti, kas vairāk atbilst katra konkrētā indivīda vēlmēm. Latviešu fokusa grupās bieži tiek atzīmēts, ka, ja jau kāds šeit ir atbraucis un palicis, tad kaut kādu iemeslu dēļ šeit tomēr ir labāk kā citur:

- *Īstie krievi dzīvo Krievijā. Šie te ir tik tiešām klejotāji, klejotāji – laimes meklētāji. Viņš zināja, ka te ir Baltija, te ir izdevīgāk un ir labāki dzīves apstākļi.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Es viņiem saku, ar kuriem vairāk kontaktējos – tad brauciet uz savu Krieviju, kas jūs te tur. – Mūs tur arī neviens negaida.- Viņi te baidās zaudēt dzīvokļus, mašīnas un visas pārējās ērtības. Aizbrauc pie radiem un atbrauc atpakaļ. Te ir labāk tāpēc, ka te ir algas, mājas, dzīvokļi.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Nu neviens važās uz šejieni nav vests. Ja viņš uz šejieni atbrauca, tad kaut kādu apstākļu dēļ viņš novērtēja, ka te ir kaut kas labāks.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Atsevišķus latviešu respondentus aizvairo tas, ka stāsta varonis nepieņem latviskās tradīcijas un kultūru:

- *Es domāju, , ja tu aizbrauc uz citu valsti dzīvot, tad tev tomēr ir pienākums interesēties par turienes kultūru.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Es nepiekrītu, ka nevar pieņemt latviešu kultūru un tradīcijas, tās ir diezgan skaistas. Cik zinu pazīstamus cilvēkus, viņi labprāt tās pieņem un svin, bet viņam kaut kādas ambīcijas laikam...- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Man arī nav nepieņemams tas, ka viņš nevar mūsu tradīcijas pieņemt, kas liekas tik skaistas un pasakainas, ne no viena neprasa neko briesmīgu.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Es neticu, ka viņš nevar pieņemt latviešu kultūru, tik ilgi dzīvojot Latvijā. -(Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Lielākā daļa gan latviešu, gan cittautiešu fokusa grupās ir vienisprātis, ka latviešu valoda Latvijā ir jāzina, līdz ar to viņi negatīvi vērtē stāsta varoņa attieksmi pret latviešu valodu. Atsevišķi latviešu grupu diskusijas dalībnieki latviešu valodas jautājumu uztver ļoti saasināti - viņus aizvairo tieši stāsta varoņa nevēlēšanās mācīties latviešu valodu un negatīvā attieksme pret to:

- *Es nesaprotu, kā viņš var dzīvot Latvijā, uzturēties, strādāt un nezināt latviešu valodu? Kā var dzīvot šeit, nezinot latviešu valodu? Tas vienīgais, kas man nav pieņemams.-(Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Tā ir tāda kā necieņa, ka tu nevari pateikt ne vārda un atbildēt.-(Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Nepieņemams daudziem latviešu respondentiem ir arī tas, ka tiek noliegta mātes identitāte, proti, tā kā bērni mācās skolā ar krievu mācību valodu un ģimenē runā krieviski, no stāsta rodas sajūta, ka mātei latviete ģimenē nav nekādas ietekmes un viņas latviskā identitāte tiek noliegta:

- *Viņš savu sievu kā latvieti neciena...-(Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Mēs visi to esam dzirdējuši, kā viņi saka: „Нам не нужен ваш собачий язык” [„Mums nav vajadzīga tā jūsu „suniskā” valoda”]. Tas ir krievu šovinists, apstrādāts. Žēl to sievieti ar bērniem, jo tā ģimene pastāvīgi atrodas zem spiediena, zem ideoloģiskās iedarbošanās, un tie bērni ir nelaimīgi.-(Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Vairāki respondenti nodalīšanās stratēģiju saista ar agresīvu, negatīvu attieksmi no krievu puses, kā arī norāda, ka šādi cilvēki ir ļoti viegli manipulējami un pakļaujas noteiktu politisko partiju ideoloģijai. Vairāki respondenti uzskata, ka tieši tādu cilvēku kā Konstantīns bērni ir tie, kas piedalījās protesta pasākumos pret izglītības reformu:

- *Krievu cilvēkos tiešām var just tādu kā agresiju. Latviešu cilvēki pielāgojas, bet krievi kļūst aizvien agresīvāki Ar šādiem cilvēkiem ir viegli manipulēt. Tā pašas partijas izmanto tos cilvēkus, kuriem šeit nepatīk, un rīda pret mūsu valsti.-(Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Gribu tā ļoti kritiski teikt, ka viņš ir naidīgi noskaņots pret Latviju, jo pateikt, ka es nespēju pieņemt latviešu kultūras tradīcijas... Tad tiešām ir jājauc, kāpēc tu dzīvo šajā valstī. Tad dzīvo tajā valstī, kuras kultūru tu spēj pieņemt, kuras valoda tev ir tīkama, kuras cilvēki tev ir tīkami.-(Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Tas ir klasisks krievu šovinisma piemēra pārstāvis. Viņš te ir atsūtīts, bet prom netaisās. Mēs redzam, kā tā ideoloģija iedarbojas uz cilvēkiem, kas te iesūtīti.-(Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Konstantīna bērni ir kaut kas līdzīgs man bērniņā. Viņi ir šīs iekārtas ienaidnieki. Viņi noteikti ies progresīvos gājienos, piedalīsies protesta akcijās... (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Respondenti norāda, ka agresīvā un negatīvā attieksme nāk tieši no plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā, un situācijā, kad patērēta tiek tikai Krievijas TV vai laikraksti krievu valodā, šī nodalīšanās veicina arī negatīvas attieksmes veidošanos un vēl lielāku nodalīšanos un izolēšanos no pārējās Latvijas sabiedrības:

- *Nevienam nav noslēpums, ka šajos kanālos Latvijas notikumus atspoguļo negatīvā gaismā. Kā rāda mana pieredze, cilvēki, kuriem nepatīk tā vieta, kurā dzīvo, ir bīstami.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Katrā gadījumā, tas viss tiek kultivēts, tas ir preses kultivēts, ka tas cilvēks tā. Nav brīnums, ka viņš tā.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Latviešu vidū satraukumu izsauc tas, ka daudziem cittautiešiem latviešu valoda nav nepieciešama, un krievu valoda Latvijā ir pašpietiekama, jo, ja cilvēkam valoda ikdienā nav vajadzīga, tad viņš to neiemācīsies. Netieši latvieši norāda, ka tieši tā ir viena no problēmām Latvijā, ka bez latviešu valodas zināšanām var arī iztikt:

- *Patiešām, ja cilvēkam tā valoda nav vajadzīga, viņš nekad to neapgūs. Saprotiet! Ja man nav vajadzīgs ņemt un iedzīt naglu, es nemeklēšu āmuru.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Es pieļauju, ka pat informāciju par to, kas notiek apkārt, viņš spēj saņemt tikai krievu valodā. Pilnībā par visu! Gan no ziņām, gan preses. Kur cilvēkam motivācija mācīties latviešu valodu, ja viņš simtprocentīgi spēj dzīvot, nezinot to?*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Cita pozīcija latviešu fokusu grupu dalībnieku vidū, ko varētu raksturot kā empātiju un neitrāli pozitīvu attieksmi, tika pamatota ar to, ka, pirmkārt, katrs cilvēks ir tiesīgs izvēlēties savu dzīves un integrācijas modeli, būdams citas valsts iedzīvotājs un, otrkārt, cilvēks, kas nav zaudējis savas saknes un saites ar savu valsti (Krieviju), ir pelnījis cieņu:

- *Es atbalstu visas viņa intereses, jo viņš ir personība, indivīds, lai viņš dzīvo. Un man vienai, vai viņš ir krievs, vai turks, vai čigāns, vai ebrejs. Viņš mīl savu valsti, un viņš ir uzticīgs.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Respondenti diskusijā pauž empātiju pret stāsta varoni, uzsverot, ka viņš tika nosūtīts uz Latviju un tā nemaz nebija viņa izvēle uz šejieni braukt:

- *Esmu runājusi ar daudziem paziņām, kas ir krievu tautības, - tajos gados nemaz nebija arī iespējas izvēlēties.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Cittautieši šeit tika ievesti kā viesstrādnieki, nevis kā okupanti, jo viņi te vienkārši strādāja.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Šī diskursa pārstāvji uzsvēra, ka katram cilvēkam ir iespējas izdarīt savu izvēli, un nevienam nav tiesības to nosodīt, un kamēr cilvēks nepārkāpj likumu un nepauž agresīvi negatīvu attieksmi pret Latviju un latviešiem, tikmēr viss ir kārtībā:

- *Tikmēr, kamēr viņš nenožākā šejienes kultūru, tikmēr, kamēr viņā nepieaugs agresija pret latviešiem, lai viņš šeit dzīvo!-* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Man, principā, viņš netraucētu, ja viņš neietu centrā klaigāt, ka es esmu krievs, piedzimu Krievijā, esmu baigais vecis. Ja viņš dzīvo, ja viņam ir labi, lai dzīvo. Man viņš nemaisa.-* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Ja viņš spēj tā dzīvot un nepārkāpj likumu, tad lai viņš šeit dzīvo.-* (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Es atšķirībā no jums atbalstu pilnīgi visu cilvēku atrašanos Latvijā, jo dažādāki cilvēki te būs, jo mums pašiem būs interesantāk dzīvot.-* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Daži latviešu fokusa grupu respondenti savukārt ir samierinājušies ar situāciju, ka Latvijā krievu valoda ir pašpietiekama un ir novērojamas divkopienų sabiedrības pazīmes, un uzsver, ka tāda ir realitāte un to nevienam nevar pārnest, bet tā ir jāpieņem:

- *Vienalga, vai kāds to vēlas vai nevēlas, bet Latvijā ir divkopienų sabiedrība. Saprotiet, ja ir tā otra sabiedrība, otra kopiena, kurā viņš labi jūtas, viņam nav jāmeklē tā, kurā viņš jūtas slikti.-* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Tāda tā dzīve ir, saprotiet. Iet vairākas sliedes, ir pārmijas, un viņš ir iebraucis tajā krievu vidē. Un Latvijā krievu vide ir pašpietiekama.-* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Liepājas fokusa grupā viens respondents norādīja uz to, ka ne vienmēr arī latviešu vide ir atvērta cittautiešiem, un gadījumā, ja kāds cittautietis nav ticis pieņemts, viņš vēl vairāk norobežojas, savukārt, ja cilvēks tiek pieņemts, viņš arī atveras un kļūst draudzīgāks:

- *Un viņi attālinās, mēs viņus atgrūžam, mēs viņus negribam. Jo cilvēks, kuru pieņem latvieši, mainās.-* (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Rezumējot latviešu fokusa grupās paustās attieksmes, jānorāda uz vairākiem diskursiem. Pirmkārt, ļoti nozīmīgs ir valodas jautājums, kas tiek īpaši izcelts. Otrkārt, daudziem respondentiem ir saasināta uztvere attiecībā uz latviešu tradīcijām un kultūru. Latviešu valodas un tradīciju nepieņemšana tiek uztverta kā necieņas izrādīšana un krievu šovinizisms. Treškārt, liela nozīme diskusijās tiek piešķirta jautājumam, vai stāsta varonis ir atbraucis pats vai arī ticis atsūtīts. Tie, kas pamana stāstā to, ka stāsta varonis ir ticis nosūtīts, ar lielāku empātiju izturas pret varoņa dzīves pozīciju. Atsevišķi respondenti stāsta varoni identificē arī ar latviešiem Īrijā un tādējādi pauž lielāku izpratni. Divas izteiktākās pozīcijas spilgti ilustrē citāts no Rīgas fokusa grupas, kurā redzama gan pozitīva un saprotoša attieksme, gan arī aizvainojums par latviešu valodas un kultūras ignorēšanu, uztverot to kā necieņu:

- *Man patīk Konstantīns, viņš dzīvo, viņš ir atbraucis no Krievijas, un tur ir viņa saknes. Un viņam ir saikne ar savu valsti, no kurienes viņš ir atbraucis, un viņam nav jāklūst par latvieti.*

- Katrā ziņā viņš latviešus neciena.
- Un kāpēc mums jāciena tādi, kas mūs neciena? Lai brauc atpakaļ.- [visi smejas] (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Savukārt **krievu** vidū nodalīšanās stratēģiju atbalsta nedaudz vairāk kā viena ceturtdaļa (27%), bet viena trešā daļa (34%) neatbalsta. Tas parādījās arī fokusa grupu, kas notika krievu valodā, paustajos viedokļos. Tie, kas šo stratēģiju neatbalsta, nosoda stāsta varoni par to, ka viņš nezina latviešu valodu un izolējas no Latvijas dzīves. Tie ir respondenti, kas uzskata, ka, dzīvojot Latvijā, nedrīkst ignorēt latviešu valodu un kultūru:

- Konstantīnam būtu jāiemācās latviešu valoda. Ja jau ir atbraucis uz šejieni, tad ir jāiemācās.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Es arī viņu pilnībā nespēju atbalstīt, jo, no vienas puses, es viņu saprotu, taču nevar tā pilnībā ignorēt latviešu kultūru. Pilnībā izslēgt sevi no Latvijas dzīves arī nevar, kaut kādai interesei ir jābūt. Tu dzīvo šajā valstī, arī valodu ir jācenšas iemācīties.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Es uzskatu, ka, ja tu dzīvo svešā valstī, tev ir jāzina valoda, ja arī ne perfekti, bet lai varētu kontaktēties. Kādēļ gan nevarētu savienot krievu un latviešu kultūras? Tu vari būt vairāk saistīts ar krievu kultūru, bet ir jāciena arī latviešu kultūra.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Daži respondenti pat pauda neizpratni, kā Latvijā var nebūt vajadzīga latviešu valoda:

- Kā latviešu valoda var nebūt vajadzīga? Tas ir dīvaini.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Kā tad vispār ir iespējams dzīvot – visu laiku viss tikai krieviski, krieviski, latvisko vispār neatzīst. Nesaprotu. Nezinu. Nu, nav man tas pieņemams...- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tie fokusa grupu dalībnieki, kas negatīvi vērtē nodalīšanās stratēģiju, stāsta varoņa pozīcijā saskata necienīgu attieksmi un ignoranci pret Latviju. Tas arī ir galvenais, kas viņiem nebija pieņemams, jo viņi uzskata, ka nedrīkst izturēties ar necieņu pret valsti, kurā dzīvo.

- Pirmajā stāstā (Asimilācijas stāsts) ir necieņa pret krievu kultūru – par to, ka esi aizmirsis savas saknes, jo, gribi vai negribi, esi piedzimis par krievu, bet šajā stāstā ir **necieņa pret valsti, kurā tu dzīvo**. Nav svarīgi, vai tu te esi dzimis, vai tu esi atbraucis uz šejieni pirms 10 gadiem, vai pirms gada, vai arī pirms pusgada, es uzskatu, ka ir jāciena tā zeme, kurā tu dzīvo.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Man šķita, ka viņš ir pret Latviju – valsti, kurā dzīvo un labi tajā jūtas. Tieši pret.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Kā tā var – dzīvot šeit un neko nepieņemt no latviskā. It kā viņam no tā būtu slikta dūša.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Kā viņš var šeit dzīvot un neskatīties latviešu pārraides, latviešu ziņas, man tas vispār nav saprotami.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- Es viņu neatbalstu, jo viņam ir necienīga attieksme pret citu kultūru.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Es nevaru iedomāties sevi viņa vietā. Viņš izolējies no visa. Nevar būt tāds noslēgts un visu atgrūst. Viņš neskatās uz priekšu. Vajag cienīt to valsti, kurā tu dzīvo.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Ja cilvēks mēģina dzīvot kaut kādā citā valstī, neatbalstot to, tas vienmēr slikti beidzas. Es nespēju saprast, kā tā var dzīvot.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Es viņu vispār neatbalstu, jo viņam ir jāciens tas, kur viņš dzīvo.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Ja viņš šeit dzīvo, tad vajadzētu kaut vai skata pēc, kaut nedaudz izrādīt lojalitāti.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Vēl citi respondenti, kuriem šī stratēģija nelikās pieņemama, saskatīja, ka stāsta varonis ir ļoti egoistisks un rīkojas tikai no sava izdevīgumu pozīcijām, dažiem radās sajūta, ka viņš nemaz nevēlas dzīvot Latvijā un plāno braukt projām:

- *Viņš dzīvo no izdevīguma pozīcijas, tā nedrīkst dzīvot. Es viņu neatbalstu. - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Es uzskatu, ka viņš šeit negrasās dzīvot, bet grib braukt kaut kur prom.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Valodu viņš nav mācījies, un vispār šis cilvēks no katras situācijas meklē to, kas viņam ir izdevīgs.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Viņam vispār nekas nav svarīgs, viņam svarīgs ir tikai personīgais izdevīgums. Ja viņš **šeit splauj acīs Latvijas iedzīvotājiem**, nevar pieņemt latviešu kultūru un tradīcijas, jo viņam neesot tās vajadzīgas un runā tikai krieviski. Atvainojiet, Latvijā dzīvo ļoti daudz krievu, kas runā latviski, un es uzskatu, ka viņam arī jāiemācās.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Atsevišķi respondenti fokusa grupās krievu valodā atkārtoja latviešu fokusa grupās ļoti populārā diskursa fragmentus, ka cilvēkam ar šādu dzīves pozīciju ir jābrauc dzīvot uz citu valsti:

- *Es gribētu teikt, ka Konstantīns ir kā vēzis Latvijas ķermenī, jo viņš dzīvo Latvijā, bet interesējas par krievu kultūru. Kādēļ? Viņš ir kaut kāds citplanētiets. Viņš nezina, kas notiek Latvijā, bet zina, kas notiek Krievijā. Tad lai savāc savas mantiņas un brauc prom, tur viņš zinās visu.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Mani izbrīna tas, kāpēc viņš uz Krieviju nebrauc. Latvijā viņš mokās. Viņam bija iespēja aizbraukt uz turieni, kad sākās juku laiki, viņš pat varēja tur dzīvokli nopirkt.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Ja jau šeit viss tā riebjas, tad lai pārdod dzīvokli un brauc uz Krieviju.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Vairākiem respondentiem nav pieņemama pozīcija, ka Konstantīns nodalīšanās izvēli izdara arī bērnu vietā, jo liek viņiem mācīties skolās ar krievu mācību valodu un vēlas sūtīt mācīties uz Krieviju. Viņi uzskata, ka šādā veidā viņš savus bērnus „apzog”, jo liedz tiem apgūt dzimtās zemes, pilsētas vērtības un kultūras bagātību:

- *Pieaugušus cilvēkus var saprast, ka viņiem nav nepieciešamības, bet nedrīkst visu izlemt bērnu vietā. Neviena taču nezina, kā veidosies šo bērnu dzīve.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Šie bērni, lai gan tā ir viņu zeme, savā augstprātībā neko nepieņem. Tas ir ļoti agresīvi – nepieņemt neko no tā, kas ir šeit, Rīgā, kur viņi dzīvo.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Bērnam ir jābeidz skola latviešu valodā, ja viņš mācās Latvijā.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Savukārt citi fokusa grupu dalībnieki pauž sapratni un atbalstu nodalīšanās stāsta varoņa Konstantīna pozīcijai, jo paši neizjūt vai maz saskaras ar latviešu kultūru, cenšas kontaktēties ar krieviem krievu valodā un jūtas līdzīgi Konstantīnam:

- *Latviešu kultūru nespēju pieņemt, lai gan dažreiz eju uz tiem svētkiem, bet, ja latviešu kultūrai un tradīcijām blakus liek krievu kultūru un tradīcijas, tad to nevar aizstāt.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es pats esmu tāds. Pats meklētu izdevīgāko variantu, kas būtu piemērots tieši man. Tādēļ es viņu atbalstu.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es arī tā dzīvoju – negribu un nedarīšu. Man viss ir. Man ir Krievijas pilsonība, varu braukt uz turieni, cik vēlos, varu mierīgi trīs robežas šķērsot. Rietumos man nav ko darīt. Esmu tur bijis un apskatījis. Labāk sēdēt šeit un saņemt 200-300 latus. Nevar teikt, ka nemīlu vai īpaši mīlu latviešus.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Kādā mērā varat identificēties? – Pilnībā, un es viņu pilnībā atbalstu. Es pieturoos pie krievu kultūras, man visi paziņas ir krievi, man vairāk patīk sarunāties krievu valodā, un es skatos krievu programmas, grāmatas arī lasu krievu valodā.*!- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Sapratni pauž arī tie respondenti, kas stāstā saskata nevis necieņu pret latviešu kultūru, bet gan to, cik nozīmīga Konstantīnam ir krievu kultūra, dzimtā zeme un kultūras saknes:

- *Viņam ir svarīga sava kultūra un viņš turēsies tikai pie savējās. Sveša viņam nav vajadzīga.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es Konstantīnu gan atbalstu, gan arī neatbalstu, jo viņš ir atbraucis no Krievijas, tā ir viņa dzimtene, viņš negrib neko mainīt, taču, ja viņš dzīvo Latvijā, viņam ir jāapgūst latviešu valoda, kaut kādas tradīcijas, saistot ar to nākotni, bet viņš kategoriski izlēmis sūtīt savus bērnus mācīties uz Krieviju.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Vairāki respondenti attaisno latviešu valodas nezināšanu krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju vidū, pamatojot to gan ar vides trūkumu un krievu valodas pašpietiekamību, gan arī ar noteikta cilvēku tipa grūtībām apgūt valodas vispār:

- *Man ir pazīstams viens cilvēks, kas vienkārši nevar iemācīties. Viņam nesanāk. Matemātika – rēķināšana viņam sanāk, bet latviešu valoda – nē.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Ja cilvēks ar šādu valodas nezināšanu šeit dzīvo un labi jūtas, viņam nav nepieciešamības, tad es pat necenšos viņu nosodīt par to. Ja jau jūtas labi, ja nav tādas iekšējas vajadzības*

un ja viņš nesarunājas, kādēļ sev spiest? To var saprast.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Rezumējot fokusa grupās krievu valodā izskanējušos viedokļus, jānorāda, ka ir daļa, kas nosoda Konstantīna norobežošanās stratēģiju, jo uzskata, ka dzīvojot Latvijā ir jāzina latviešu valodu un nedrīkst ignorēt valsti, kurā tu dzīvo. Tajā pašā laikā daļa respondentu saskatīja Konstantīna stratēģijā līdzību ar savu dzīvi, kā arī pauda viedokli, ka šāda stratēģija ir ļoti daudzu Latvijas cittautiešu dzīves pozīcija:

- Stāsts ir ļoti reāls, man ir daudz tādu paziņu.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Tā arī cilvēki dzīvo, mēs taču to zinām!- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Šis stāsts man atgādina vienu paziņu. Viņa, lai arī ir dzimusi Latvijā, latviešu valodu praktiski nemāk un arī nemācās, saka, ka viņai nav tādas nepieciešamības. Es viņai jautāju, kā viņa strādā, jo viņa strādā ar klientiem. Viņa saka – kas ar mani nerunā krieviski, tam es nepiešķiru atlaides.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Man šķiet, ka tā ir reāla situācija. 30% tādu ir.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Tādus cilvēkus var vairāk atrast, nekā iepriekšējā stāsta varoni [Asimilācija]. Šie cilvēki iet „pa straumi”.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Lūk, kā, piemēram, Konstantīns, tādu ir tūkstošiem!- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Vairāki respondenti norādīja, ka viņuprāt šāda pozīcija biežāk ir sastopama vecāku cilvēku vidū, kas atsakās apzināties PSRS sabrukšanas rezultātā notikušās izmaiņas:

- Es uzskatu, ka tādu cilvēku ir ļoti daudz. Droši vien, ka lielākā daļa no krieviem – iebraucējiem. Sevišķi tie cilvēki, kas ir jau gados, viņi pieturas pie šī viedokļa.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Daži no cilvēkiem, kas atbilst šim aprakstam, jo īpaši no vecāko cilvēku vidus, pat nezina, kur dzīvo. Tas, ka viņi nav Latvijā, - noteikti. Viņiem ir vēl bijusi PSRS. Viņi visi ir Krievijā, kaut kādā bijušajā pasaulē. (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Kvantitatīvās aptaujas rezultāti apstiprina to, ka vecuma grupā 61-75 gadi ir vairāk to, kas jūtas pilnībā līdzīgi Konstantīnam un ir izvēlējušies norobežošanas stratēģiju (pilnībā līdzinās – 17%). Tomēr jānorāda, ka arī jauniešu grupā 15-30 gadi ir salīdzinoši ļoti daudz, kas uzskata, ka lielā mērā līdzinās Konstantīnam (pilnībā – 5%, lielā mērā – 20%). Vismazāk nodalīšanās stratēģijas varonim līdzību jūt krieviski runājošie Latvijas iedzīvotāji vecumā no 31-45 gadiem (9.tabula). Jāatzīmē, ka pilsoņu un nepilsoņu atbildēs nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības.

Kopumā vidēji no visiem Latvijā dzīvojošajiem iedzīvotājiem, kas saskarsmē biežāk lieto krievu valodu, nodalīšanās stratēģiju par savu uzskata 20%. Tas zināmā mērā sakrīt ar šīs stratēģijas izplatības novērtējumu, jo uz jautājumu, cik daudz cittautiešu Latvijā ir izvēlējušies Konstantīna jeb nodalīšanās dzīves pozīciju,

biežāk minētā atbilde ir 20%. Tomēr kopumā priekšstati par to, cik daudz šādas stratēģijas atbalstītāju Latvijā, ir ļoti dažādi. Salīdzinoši visvairāk ir to, kas uzskata, ka tie varētu būt 20-29% Latvijas iedzīvotāju. Latvieši, salīdzinot ar krieviem, uzskata, ka šādu cittautiešu ir vairāk.

9. tabula. Identificēšanās ar NODALĪŠANĀS stāsta varoni

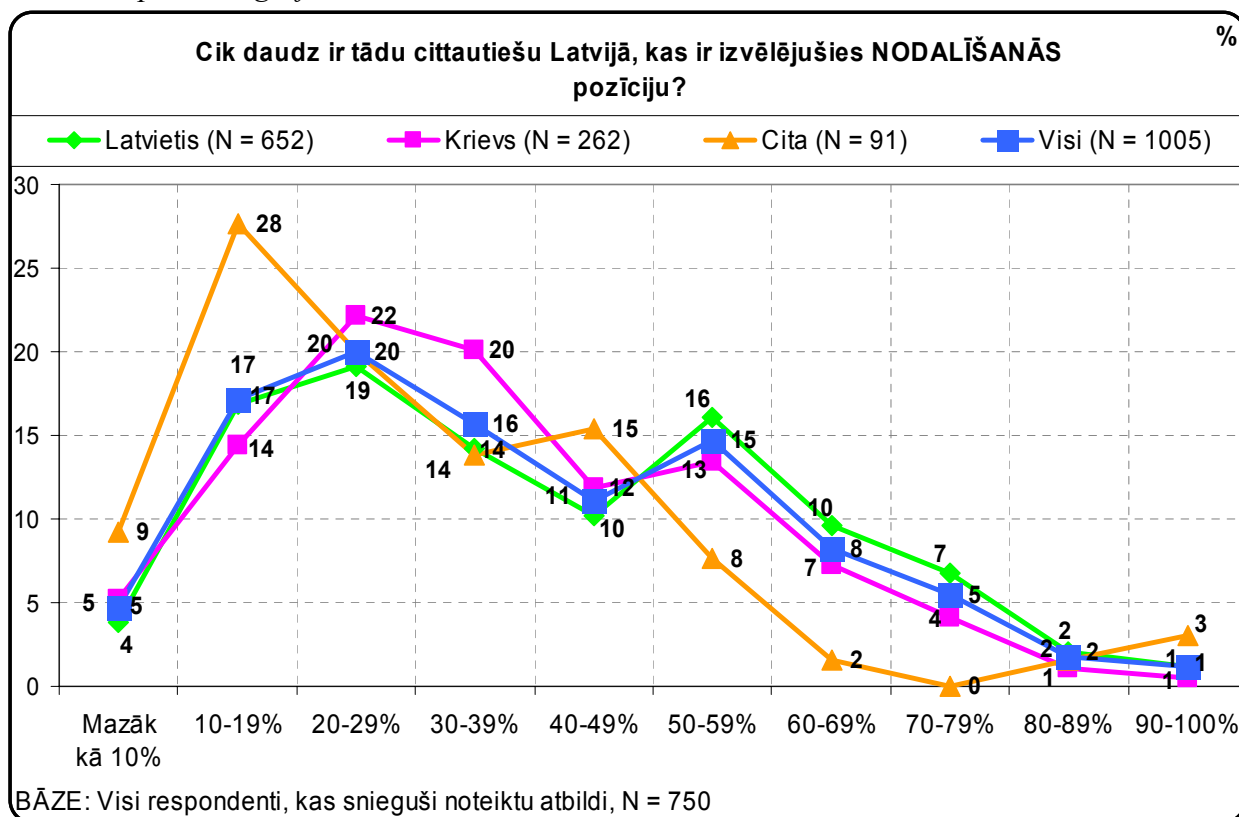
	Vidējā vērtība	To skaits, kas uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā līdzinās stāsta varonim (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz nejūtas līdzīgs stāsta varonim (vērtības 1 un 2) %
Visi	2.51	20%	46%
Pilsoņi	2.42	19%	49%
Nepilsoņi	2.65	22%	41%
15-30	2.59	26%	42%
31-45	2.28	13%	55%
46-60	2.52	20%	43%
61-75	2.77	26%	41%

Fokusa grupās izskanēja viedoklis, ka šāda akulturācijas stratēģija varētu būt izplatīta rīdzinieku un daugavpiliešu vidū, bet kopumā nodalīšanās stratēģija bija ļoti pazīstama gan latviešu, gan krievu vidū, un nevienam neradās šaubas par tās ticamību.

- *Manā skatījumā tas Rīgā varētu būt visai tradicionāls modelis.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Tas vairāk tipisks ir Austrumlatvijai, Daugavpilij.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

2.grafiks. NODALĪŠANĀS stratēģijas izplatības vērtējums

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz ir tādu cittautiešu Latvijā, kas ir izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?” ir sadalītas 10 atbilžu variantos („Mazāk kā 10%”, „10-19%” utt.), kuru minēšanas biežums ir parādīts grafikā.

Asimilācijas stratēģijas vērtējums

Andrejs atbrauca uz Latviju 1980.gadā pēc tam, kad bija Ļeņingradas politehniskajā institūtā ieguvis inženiera izglītību un saņēmis nosūtījumu strādāt rūpnīcā Rīgā. Latvijā viņš iepazinās ar Ivetu (latvieti) un viņi apprecējās. Sākumā Andrejs ar visiem runāja krieviski, bet tā kā darbā viņam bija daudz kolēģu latviešu un sieva un draugi – latvieši, viņš ātri apguva latviešu valodu, un ģimenē viņi runāt latviski. Arī bērni mācās latviešu skolās. Saikni ar Krieviju Andrejs ir zaudējis. Pēc naturalizācijas vecuma ierobežojumu atcelšanas 1999.gadā Andrejs ieguva Latvijas pilsonību, jo visi viņa tuvinieki Latvijā ir Latvijas pilsoņi. Kopā ar sievu Andrejs dejo latviešu tautas deju kolektīvā un piedalās Dziesmu svētkos.

Asimilācija kā akulturācijas stratēģija ir situācija, kad indivīds brīvprātīgi izvēlas uzturēt intensīvu kontaktu ar otru kultūru, un viņam nav svarīgi vai viņš nevēlas saglabāt savas dzimtās kultūras mantojumu un identitāti. Aptaujas rezultāti parāda, ka kopumā ļoti daudzi atbalsta asimilācijas stratēģiju Latvijā (69%), bet salīdzinoši ir maz cittautiešu, kas vairāk vai mazāk identificējas ar šo stāstu (29%).

10. tabula. Atbalsts tam, kā ASIMILĀCIJAS stāsta varonis veido savu dzīvi Latvijā

	Vidējā vērtība	To skaits, kas lielā mērā vai pilnībā atbalsta stāsta varoni (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta stāsta varoni (vērtības 1 un 2) %
Visi	4.02	69%	12%
Latvieši	4.36	81%	4%
Krievi	3.27	44%	29%
Citi	3.69	57%	20%

Salīdzinoši ievērojami lielāks atbalsts asimilācijas stratēģijai ir **latviešu vidū**. To atbalsta 81% latviešu. Tas liecina, ka latviešu vidū ir izplatītas ekspektācijas attiecībā uz cittautiešiem Latvijā, ka viņi pieņems latviešu valodu un kultūru, un norobežosies no krievu kultūras mantojuma:

- Šeit iet pa pareizo ceļu, asimilējies. Apsveicami! Paraugs citiem.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- Man šķiet, ka tā ir ļoti normāla situācija, ka cilvēks atbrauc uz Latviju, viņš apprec latvieti un tik ļoti ieiet kultūrā, ka aizmirst savu Krieviju.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- Tas jau ir labi, ka mācās latviešu skolā. Tas jau ir labāk kā dažam labam. Tas ir ļoti patīkami, ka viņš piedalās latviešu kultūrā, piedalās Dziesmu svētkos. Tas ir ļoti daudz. Tas man patīk.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- No visiem šiem stāstiem, man liekas, ka tas ir tāds vispieņemamākais.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Daudziem latviešiem šāda izvēle pieņemt latvisko ir patīkama, viņi to vērtē ļoti atzinīgi, kā cieņas izrādīšanu pret Latvijas valsti un latviešiem. Viņi uzsver, ka Latvijai un latviešiem tā ir ļoti laba stratēģija, īpaši tādēļ, ka Andrejs brīvi pārvalda latviešu valodu un ir draudzīgi noskaņots pret latviešiem. Pretstatot fokusa grupu dalībnieki norāda uz gadījumiem, kad saskārušies ar latviešu valodu vai kultūras noliegumu no cittautiešu puses:

- Es viņu pilnībā atbalstu. Jo es strādāju krievu kolektīvā, un es zinu tos krievus pareizāk. Mums ir arī cittautieši: ukraiņi un baltkrievi. Kaut vai puse mums būtu šitādi, tad es ar viņiem labprāt...- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- Es arī viņu atbalstu. Man tas cilvēks ir simpātisks, ka viņš piedalās, nenoraida. Ir ļoti daudzi tādi, - tu viņiem stāsti, kas ir latviešu Dziesmu svētki, bet viņš skatās uz tevi platām, stulbām acīm un vispār nereaģē.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- Viņš ir cilvēks, kurš ir pozitīvi noskaņots pret valsti, kurā dzīvo.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Tomēr jānorāda, ka latviešu fokusa grupās kopumā asimilācijas stratēģija tika vērtēta kritiskāk nekā integrācijas stratēģija, un tam bija vairāki iemesli. Pirmkārt, asimilācijas stratēģija Latvijas kontekstā respondentiem izskatās

pārspīlēta un neticama, jo krievu kopiena Latvijā ir ļoti liela un lielā mērā pašpietiekama:

- *Man liekas, ka šeit ir tik šausmīgi pozitīvs piemērs - dejo Dziesmu svētkos tautas dejas. **Man liekas smieklīgi.** - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Šis stāsts neizklausās īpaši ticams, jo kā gan cilvēks var vispār aizmirst savas saknes? - (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Es to nevaru iedomāties, jo viņš šeit dzīvo pirmajā paaudzē. Nav tā, ka viņa vecāki un vecvecāki ir šeit dzīvojuši, un viņš jau ir pazaudējis savu identitāti. Turklāt viņš pat it kā nevēlas pieņemt savas tautas kultūru. - (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Ticamāks asimilācijas modelis šķita tiem, kas iedomājās Andreju ļoti latviskā vidē Vidzemē vai Kurzemē, bet ne Rīgā vai Daugavpilī. Ticamāks Andreja stāsts cilvēkiem liktos arī tad, ja Andrejs būtu Latvijā piedzimis un gājis latviešu skolā:

- *Apstākļi bija labāki, nebija tikai riņķī krievi. Ja viņam būtu riņķī krievi, kas to zina, varbūt arī tikai krieviski runātu. - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Es pieļāvu tādu iespēju, ka Andrejs nedzīvo ne Rīgā, ne Daugavpilī, tur, kur ir krievu pārsvars. - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Viņš ir pārlatviskojies. Viņam ir bijusi tā vide, kur pamatā ir latvieši. Dzīve viņu tā ir iegrozījusi. Turklāt pašam ir bijusi vēlme. - (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Tas noteicošais ir tas, ka viņam darbā bija daudz kolēģu latviešu. - (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Tā kā diskusijas dalībnieki centās iedomāties šo situāciju un izprast, atsevišķi respondenti pieļāva domu, ka Andrejs pēc rakstura ir ļoti pakļāvīgs un pielāgojas sievai, tādā veidā skaidrojot viņa latviskošanos:

- *Šis jau otrā grāvī ir iegājis. Ideāls variants šis nav. Šeit sieviete viņu pāraudzināja par daudz. Tāpēc ir tautas dejās, koris, kas tik vēl ne. - (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Es domāju, ka Andrejam ir daudz vājāks, pakļāvīgāks raksturs. - (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Viņš interesējās par savas sievas tautas tradīcijām un kultūru. Man liekas, ka tas ir pats svarīgākais šajā stāstā. - (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Otrkārt, visās grupās vairākus respondentu nebija pieņemams, ka cilvēks ir pilnībā atteicies no savām saknēm, dzimtās zemes kultūras. Fokusa grupās pat tika norādīts, ka tas nebūtu pieņemami, ja visi cittautieši Latvijā atteiktos no savas kultūras un saknēm:

- *Man liekas viņš ir tāds nodevējs pret savu valsti, galīgi aizmirsis krievus, savu kultūru. - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Domāju, ka nav tomēr īsti pareizi, ka viņš ir pilnīgi krievu kultūru aizmirsis. Nu ļoti labi – viņam ir nozīmīga latviešu kultūra, bet tomēr krievu kultūras tradīcijas arī ir ļoti dziļas un*

bagātas, un tas nu nebūtu pareizi. Es domāju, ka viņam būtu jāinteresējas arī par krievu kultūru.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Mēs kā latvieši varam tikai priecāties, cik labi viņš ir adoptējies mūsu valstī, šajā kultūrvīdē. No otras puses, liekas, ka viņš ir asimilēts. Negribētos, lai visi cittautieši, kas uz šejieni atbrauc, aizmirstu savu kultūru. Tā jau ir otra galējība. Ir jāsauglabā sevi.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Respondenti norādīja, ka viņiem nepatīk, ka saviem bērniem un mazbērniem Andrejs nesniedz neko no krievu kultūras mantojuma.

- Ja man būtu tāds vīrs, tad man būtu ļoti žēl, ka viņš bērniem neko nedod no krievu kultūras. Tomēr zaudēt savu kultūru un pāriet pilnīgi citā kultūrā, to es neatzīstu. Varētu teikt, ka man tas nepatīk.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Nedrīkst zaudēt. Nedrīkst! Bērns ir jāaudzina tādā garā, ka jāzina arī sava tēva kultūra. Lai viņš saprot i krievus, i latviešus. Ja bērns grib būt inteligents, viņam jāzina rievu klasika, viss jāzina.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Apspriežot asimilācijas stratēģiju, vairāki respondenti norādīja, ka labāk būtu, ja cittautieši pieņemtu latviskās tradīcijas un iemācītos latviešu valodu, saglabājot savu krievisko identitāti, kas būtībā atbilst integrācijas stratēģijai:

- Bet tas, ka tu atceries, no kurienes esi nācis, kas ir tava vēsture, netraucē tev dzīvot šinī valstī.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Kāpēc te rakstīts, ka viņš zaudējis saikni ar Krieviju? Kāpēc tā jāzaudē? Viņam jau nav jāatsakās.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Vairāki respondenti latviešu fokusa grupās uzskata, ka nav iespējams atbraukt un pieņemt latviešu kultūru pilnībā kā savu, un līdz ar to, viņuprāt, cilvēkam, kurš izvēlēties asimilācijas stratēģiju, ir grūti, jo viņš ir zaudējis savu kultūras identitāti:

- Faktiski no vienas kultūras viņš ir galīgi aizgājis un otrā pilnībā neieies nekad. Vai tas ir ideālākais variants? Priekš mums latviešiem tas ir labākais, bet tas nav ideāls variants tāpēc, ka cilvēks pazaudējis reālu saikni ar to, kas viņu var piepildīt – kultūru. No mūsu viedokļa tas ir labi, bet dziļākā būtībā tas nav labi.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Par latvieti viņš kļūt nevar. Tas ir tikpat skaidrs kā tas, ka tramvajs nekad nelidos.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Kā indivīdu man viņu vienkārši žēl. Mēs tomēr no kaut kurienes nākam un kaut kur ejam. Ja cilvēkam ir tukša tā vieta, tad es nezinu, kā viņš dzīvo.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Ja cilvēks zaudē savas saknes, tad viņš arī ļoti daudz zaudē kā personība. (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Atsevišķi respondenti uzskata, ka savas saknes un mentalitāti nav iespējams aizmirst, savukārt citi pieļauj domu, ka Andrejs ir padomju laika veidots indivīds, tādēļ neizjūt šīs krieviskās saknes, bet tagad ir latviskojies:

- *Katrā cilvēkā sēž iekšā atmiņas par savu etnisko dzimteni. Arī Andrejā kaut kur dziļi, dziļi iekšā ir tās atmiņas par dzimteni un visu pārējo.*- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Pieņemu, ka arī viņš ir Padomju Savienības produkts.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Kopumā latviešu fokusa grupu dalībnieku vērtējumā asimilācija ir ļoti reti sastopams gadījums:

- *Ir Latvijā arī tādi sveštautieši, kuri latviešu kultūrā tomēr ar sirdi un dvēseli ņem dalību. Bet, protams, tie ir izņēmumi.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Es domāju, ka tādu piemēru dzīvē ir ļoti maz.*- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Krievu vidū atbalsts asimilācijas stratēģijai ir uz pusi mazāks kā latviešu vidū – 44%. Salīdzinoši vairāk to, kas atbalsta šo stratēģiju, ir sievietes (50%), vecāku cilvēku (vecuma grupa 61-71 gadi – 59%) un ne-Rīgas iedzīvotāju vidū (cita pilsēta – 51%, ciems, lauki – 59%). Tādu, kas neatbalsta asimilācijas stratēģiju, vairāk ir nepilsoņu un izglītotāku cilvēku vidū.

Fokusa grupas krievu valodā liecina, ka cittautiešiem Latvijā ir grūti identificēties ar asimilācijas stratēģiju, lai gan daļa no viņiem pozitīvi vērtē atsevišķas šī stāsta varoņa Andreja aktivitātes - to, ka viņš zina latviešu valodu un ir ieguvis pilsonību. Galvenie pārmetumi Andrejam ir līdzīgi kā latviešu grupās – diskusijas dalībniekiem nepatīk, ka Andrejs ir zaudējis savas saknes, atteicies no krievu kultūras:

- *Viņš ir malacis, ka ir naturalizējies, iemācījies valodu un spējis sevi šeit realizēt, bet tas, ka neuztur saiknes ar savu senču kultūru, tas ir mīnuss.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Aizmirst savas saknes, tas nav nopietni, tas ir tas pats, kas aizmirst savu māti.* - (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Jebkurā gadījumā viņš nedrīkst aizmirst savu dzimteni. Ja viņš to ir aizmirsis, viņš ir pazaudējis sevi, viņš jau ir nekas. Viņš ir cilvēks, kas jebkurā brīdī var mainīties. Vajag cienīt sevi, to, kas ir īsts. Nevajag nevienu apvainot, - ja kaut kur dzīvo, ir obligāti jāciens šī zeme, jāmacās valoda, jo, ja tu necieni, tad kādēļ te dzīvo, tad ej prom. Bet savu zemi nedrīkst nekādā gadījumā aizmirst.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Daudziem respondentiem nebija pieņemams, ka Andrejs neuztur arī attiecības ar radniekiem Krievijā:

- *Vispār nesaprotu, kā tas ir iespējams, piemēram, es esmu ieradies no Krievijas, uzturu saiknes ar radniekiem. Nekādi nespēju identificēt sevi ar viņu. Vienīgais ir tas, ka viņš ir iemācījies valodu un ieguvis pilsonību.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Tas, ka viņš ir iemācījies valodu, tas ir labi, bet tas, ka neuztur saiknes – telefoniski vai ar vēstulēm, nav labi.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Daudzi respondenti norādīja, ka viņi atbalsta šādu rīcību un ir labi, ka cilvēks ir iejuties Latvijā, pieņēmis latviešu tradīcijas, bet tajā pašā laikā šie paši respondenti norāda, ka nezina šādus gadījumus un viņiem grūti identificēties ar šo stāstu:

- *Pilnībā atbalstu Andreju, taču šis stāsts, nezinu, cik tas reāls, jo tādus cilvēkus dzīvē neesmu satikusi – cilvēkus, kuri nesen ir atbraukuši uz Latviju jau pieaugušā vecumā un pārņēmuši Latviešu kultūru, tradīcijas un mentalitāti tādā mērā.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Atsevišķi respondenti gan atzīmēja, ka tādi gadījumi ir sastopami, bet to nav daudz. Respondentu vērtējumā liela loma asimilācijas procesā ir latviskajai videi, kurā Andrejs ir nonācis un kas viņu ir pieņēmusi:

- *Es pilnībā atbalstu to, kā viņš veido savu dzīvi Latvijā. Ne daudz, bet dažus tādus cilvēkus Latvijā esmu saticis.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Viņš ir iekļuvis labā vidē, un viņam viss padevās – gan valoda, gan viss pārējais. Retums, bet tādi gadījumi notiek mūsu valstī, un es viņu pilnībā atbalstu.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Viņam vienkārši bija tādā vidē jādzīvo, ka visapkārt latvieši. Citas izvēles iespējas nebija. (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Līdzīgi kā latviešu grupās izskanēja viedoklis, ka šāda situācija būtu iespējama, ja Andrejs būtu piedzimis un uzaudzis Latvijā un gājis latviešu skolā.

- *Tas vairāk līdzinās krievam, kas šeit ir dzimis, ir atdots latviešu skolā, bet, ja atbraucis no kaut kurienes, tad diez vai.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Citi respondenti Andreja stāstu skaidroja ar pašu izdomātiem ģimenes faktoriem – ka vecāki nav iemācījuši krievu kultūru vai viņš ir zaudējis radniekus:

- *Varbūt viņa vecāki nepieņēma pie tā, lai viņš saglabātu krievu kultūru.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Viņš ir zaudējis saites ar Krieviju tādēļ, ka viņam tur sakņu nebija. Ja viņam tur paliktu radnieki, viņš nezaudētu saikni ar Krieviju.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Es uzskatu, ka tas tiek ieaudzīnāts kopš bērnības. Ja bērnu audzina ar pasakām, tad viņš savus bērnus audzinās ar tām pašām pasakām. Ja viņam tas bērnībā nav ticis, viņš droši vien varēs skraidīt apkārt uz Īriju, Ameriku un vēl kaut kur, kļūt par īru.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Savukārt daļa respondentu kategoriski noraida šo stāstu kā izdomātu un nereālu, jo Latvijā ir liela krieviski runājošo kopiena un PSRS laikā nav iedomājams, ka kāds izvēlētos asimilēties un norobežoties no krievu valodas un kultūras:

- *Šis stāsts ir tik maz ticams. Šeit ir vēsturiski izveidojusies sabiedrība, kas runā gan latviski, gan krieviski, turklāt, daudziem krievvalodīgajiem šeit ir ļoti senas saknes.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Ņemot vērā iedzīvotāju nacionālo sastāvu, domāju, ka tas ir pilnīgs izdomājums. Tādus cilvēkus neesmu saticis, pat iedomāties grūti.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es tādus cilvēkus neesmu saticis. To var tikai hipotētiski pieņemt. Nevar nekad tā kļūt par latvieti. Nedrīkst neko aizmirst. Fui, tā nekad nav.* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Padomju laikā uz krievu valodu tikai pārgāja. Šāda situācija ir maz ticama.* -(Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Šī situācija ir tīri teorētiska. Cilvēks, kas ir atbraucis no Krievijas, kuram tur ir visas saknes, nevar tik vienkārši ņemt un kļūt par latvieti, tas tā nenotiek.* -(Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Neizpratne un neticība atsevišķu respondentu teiktajā mijas arī ar sašutumu – kā tas iespējams, ka cilvēks ir atteicies no krievu valodas un kultūras?

- *Cik ļoti ir jāienīst sava kultūra un cik aizvainotam ir jābūt, lai pilnībā atteiktos no savas valodas?*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Esmu nedaudz aizvainots par krievu tautu. Tiešām – cik ļoti nav jāmīl sava kultūra, lai no tās atteiktos? Krievu kultūra tomēr ir diezgan stipra.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Vai viņam kaut kā neiemācīja cienīt krievu tradīcijas, kultūru? Nav saprotams. Vai arī viņam tiešām nosplauties par to?*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Nevar būt tā, ka viņš vienkārši ņēma to sevis daļu un izmeta ārā.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Dažās diskusijās, runājot par šo stāstu, parādās arī latviešu valodas un kultūras noniecināšana, pretstatot to krievu valodai un kultūrai, Krievijas valstij:

- **Kaut kas tāds nekad nenotiek. Jābūt idiotam, lai tā darītu. Krievija tik liela valsts, un vairākus tūkstošus gadu jau pastāv.**- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Krievu kultūra ir bagātāka, senāka. Latvieši kultūru ir pārņēmuši no Vācijas.*- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Atsevišķi respondenti spēj identificēties ar šo stāstu ne Latvijas gadījumā, bet iedomājoties vai atceroties savu pieredzi citā valstī. Kā piemēri tika minēta situācija, aizbraucot uz Dienvidameriku, ASV, kā arī Baltkrieviju. Viens respondents izteica pieņēmumu, ka tā varētu būt Latvijā pēc 30 gadiem:

- *Man liekas, ka viņš ir atbraucis 30 gadus uz priekšu, skaitot no mūsdienām. Šis stāsts vairāk attiecināms uz Ameriku.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es pilnībā sevi identificēju ar Andreju un varu identificēt, jo biju nokļuvis Latīņamerikā, nezinot ne vārda spāņu valodā, tieši tādā pašā situācijā kā Andrejs, bet man nebija sievas (smejas). Bija jāizdzīvo, es atceros, kā viņi sākumā izturējās pret mani, bet pēc pusotra gada viss bija mainījās – mierīgi runāju un dzīvoju kopā ar tās valsts cilvēkiem. Varu sevi pilnībā identificēt un uzskatu, ka tas ir normāli.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es tomēr varu iedomāties sevi Andreja vietā. Lai arī cik liela nozīme man ir krievu, latviešu kultūrai. Zinu, ka mani piesaista tāda republika kā Baltkrievija. Un, iespējams, ka*

*kādreiz es pārvāksos dzīvot uz turieni un būšu tāds pats kā Andrejs, tikai Baltkrievijā.-
(Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Kopumā visās fokusa grupās bija tādi respondenti, kas atbalsta Andreja izvēli, un bija tādi, kas pauda neizpratni un sašutumu – kā tas ir iespējams un uzskatīja, ka tas ir slikti un nav pieņemams. Nevienā fokusa grupā nebija respondenta, kas teiktu, ka šo stāstu var attiecināt uz viņu vai viņa draugiem un paziņām.

Kvantitatīvās aptaujas rezultāti apstiprina to, ka asimilācijas stratēģijai ir ievērojami lielāks atbalsts nekā identificēšanās ar to. Vidēji Latvijā 29% cittautiešu uzskata, ka zināmā mērā līdzinās Andrejam, bet 40% uzskata, ka nemaz vai gandrīz nemaz nav līdzīgi stāsta varonim (11.tabula). Pilsoņu vidū ir nedaudz vairāk to, kas jūtas līdzīgi Andrejam, salīdzinot nedaudz vairāk to, kas jūtas līdzīgi Andrejam, ir arī vecuma grupā 31-45 gadi un 61-75 gadi. Interesanti, ka atbildēs nav novērojamas atšķirības iebraucēju un Latvijā dzimušo cittautiešu vidū, bet vairāk to, kas identificējas ar Andreju, ir citu tautību pārstāvju vidū, kam dzimtā valoda nav krievu.

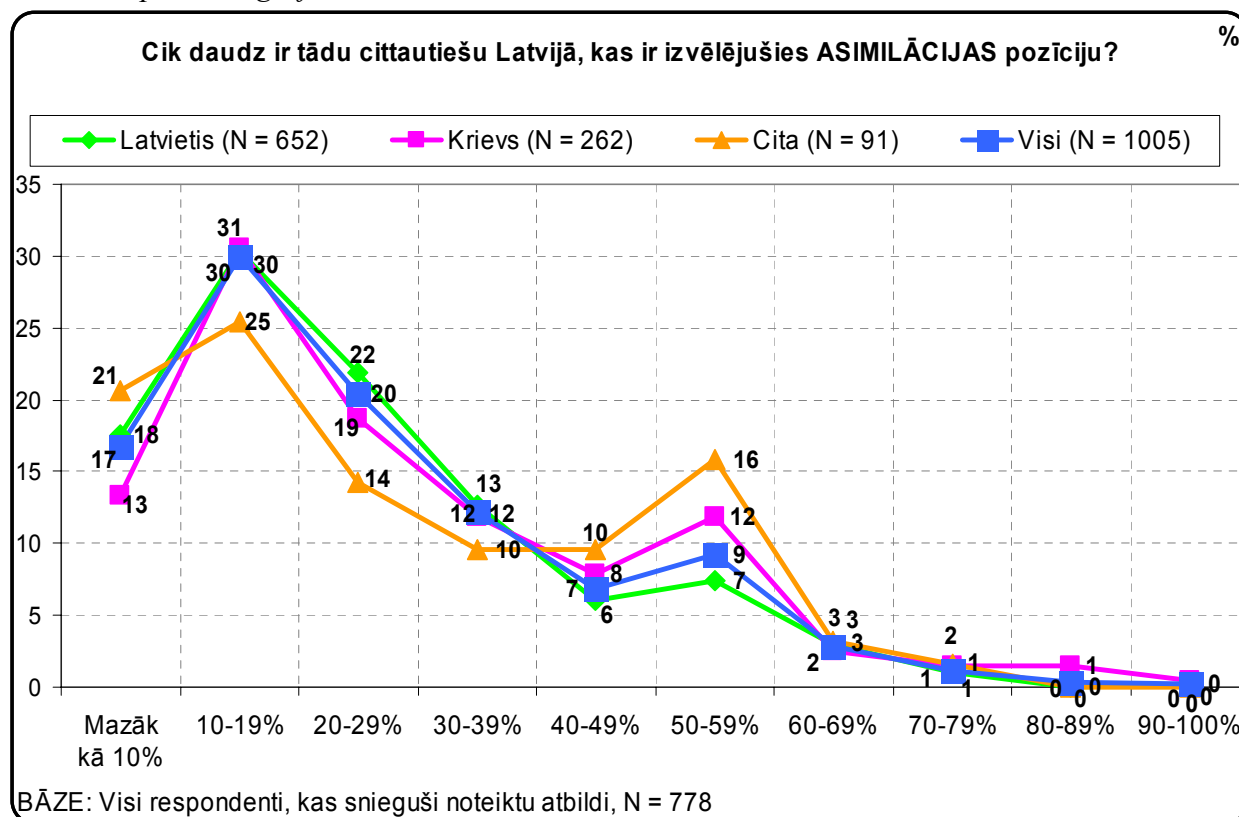
11. tabula. Identificēšanās ar ASIMILĀCIJAS stāsta varoni

	Vidējā vērtība	To skaits, kas uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā līdzinās stāsta varonim (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz nejūtas līdzīgs stāsta varonim (vērtības 1 un 2) %
Visi	2.77	29%	40%
Pilsoņi	2.86	32%	40%
Nepilsoņi	2.66	24%	41%
15-30	2.57	26%	49%
31-45	2.79	33%	40%
46-60	2.77	26%	39%
61-75	3.06	31%	30%

Attiecībā uz cittautiešu skaitu procentos, kas Latvijā izvēlējušies asimilācijas stratēģiju, visbiežāk minēti ir 10-19%. Tādu, kas uzskata, ka šādu cittautiešu skaits pārsniedz 30%, ir mazāk kā 1/3 aptaujāto. Pavisam maz ir to, kas uzskata, ka asimilācijas pozīciju izvēlējušies vairāk kā 60% cittautiešu. Jāatzīmē, ka šajā jautājumā būtiskas atšķirības latviešu, krievu un citu tautību pārstāvju atbildēs neparādās.

3.grafiks. ASIMILĀCIJAS stratēģijas izplatības vērtējums

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz ir tādu cittautiešu Latvijā, kas ir izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?” ir sadalītas 10 atbilžu variantos („Mazāk kā 10%”, „10-19%” utt.), kuru minēšanas biežums ir parādīts grafikā.

Integrācijas stratēģijas vērtējums

Vitālijs atbrauca uz Latviju 1980.gadā pēc tam, kad bija Ļeņingradas politehniskajā institūtā ieguvis inženiera izglītību un saņēmis nosūtījumu strādāt rūpnīcā Rīgā. Latvijā viņš iepazinās ar Ivetu (latvieti) un viņi apprecējās. Dzīvojot Latvijā, Vitālijs ir labi apguvis latviešu valodu, īpaši pēdējos gados, jo latviešu valoda ir nepieciešama darbā. Ar draugiem latviešiem Vitālijs runā latviski, ar draugiem krieviem - krieviski. Ar savām meitām Vitālijs runā krieviski, bet sieva Iveta – latviski. Vitālija meitas brīvi pārvalda gan latviešu, gan krievu valodu. Ģimenē Vitālijs svin gan latviešu Jāņus, gan pareizticīgo Ziemassvētkus un Lieldienas. Vitālijs regulāri apmeklē Krievijas mākslinieku, īpaši humoristu, vieskoncertus Latvijā, viņam patīk Krievijā uzņemtās jaunās mākslas filmas, bet, skatoties Krievijas un Latvijas hokeja spēli, viņš emocionāli vairāk „slimo” par Latvijas komandu, tajā pašā laikā viņš jūt līdzīgu arī Krievijas valsts vienībai. 2000.gadā Vitālijs ieguva Latvijas pilsonību, jo savu turpmāko dzīvi saista ar Latviju.

Integrācijas stratēģija Dž.V. Berija teorijā atbilst situācijai, kad indivīds ļoti lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai, bet tajā pašā laikā pieņem arī otru kultūru un cenšas uzturēt intensīvu kontaktu ar otras kultūras pārstāvjiem. No visām stratēģijām tā lielākoties literatūrā tiek uzskatīta kā visoptimālākā draudzīgu attiecību nodrošināšanai sabiedrībā, bet šeit ir jāievēro nosacījums, ka šī stratēģija ir brīvprātīga un tā arī ir vispieņemamākā stratēģija otras kultūras pārstāvju vērtējumā.

Aptaujas rezultāti parāda, ka **integrācijas stratēģiju atbalsta vairāk kā 80% Latvijas iedzīvotāju**, negatīvi to vērtē tikai 2% (13% uz šo jautājumu atbild izvaiŗīgi - vērtība 3 – ne atbalsta, ne neatbalsta, bet 3% uz šo jautājumu nav snieguši atbildi). Atbildes latviešu, krievu un citu pārstāvju vidū būtiski neatšķiras.

12. tabula. Atbalsts tam, kā INTEGRĀCIJAS stāsta varonis veido savu dzīvi Latvijā

	Vidējā vērtība	To skaits, kas lielā mērā vai pilnībā atbalsta stāsta varoni (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta stāsta varoni (vērtības 1 un 2) %
Visi	4.38	81%	2%
Latvieši	4.38	80%	2%
Krievi	4.36	83%	3%
Citi	4.44	81%	0%

Fokusa grupā līdzīgi kā aptaujā lielākā daļa **latviešu** Vitālija stāstu, kas atbilst integrācijas stratēģijai, vērtē ļoti pozitīvi un uzskata, ka tas ir ideālais vai vislabākais variants no visiem pieciem piedāvātajiem stāstiem. Ļoti pozitīvi respondenti vērtē to, ka Vitālijs gan saglabā savas saknes un no vecākiem iegūto mantojumu, gan pieņem arī latviešu kultūru un ir iejuties Latvijas vidē:

- *Vitālijs ir vienkārši perfekts krievs, kurš ir adaptējies Latvijā un ne tikai adaptējies, bet pieņēmis šejienes vidi un te dzīvo. Viss ir kārtībā.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Viņš nenoliedz krievisko un interesējas par latvisko, un līdz ar to viņa paša bērni ir ieguvēji.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Daudzi respondenti atsaucas, ka zina šādus gadījumus un stāsta dzīves stāstus, parādot stāstu varoņu pozīciju un attieksmi pret latviešu valodu un latvisko. Vairāki respondenti norāda, ka šādu gadījumu, viņuprāt, Latvijā ir pietiekoši daudz:

- *Domāju, ka šitāds piemērs, kā Vitālijs, jau vairums ir Latvijā.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Bet tas tā ir! Tā reāli ir!- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Mans tētis ir krievu tautības cilvēks. Mums ir līdzīga situācija. Viņš nejūtas šeit slikti. Viņš jūtas šeit piederīgs. Lai arī dzimis Latvijā, viņš ir piederīgs arī krievu kultūrai. Viņš runā gan latviski, gan krieviski.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Rīgas diskusijas dalībnieku vidū vairāki respondenti norāda, ka viņi būtu priecīgi, ja būtu vairāk tādu cittautiešu kā Vitālijs:

- *Ja visi tādi iebraucēji būtu, ne tikai no Krievijas, bet arī no citām valstīm, man nebūtu nekādas pretenzijas, ka viņi te dzīvotu, veidotu ģimēni un iemācītos latviešu valodu. Un arī saviem bērniem ļautu turpināt savu valodu.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

- *Es gribētu šādu cilvēku sev par kaimiņu vai par darba kolēģi.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Tomēr atsevišķi latviešu fokusa grupu respondenti Rīgā ietur kritisku pozīciju arī pret šo stāstu, jo viņiem pieņemamā ir asimilācija. Savos komentāros viņi uzdod retorisku jautājumu: „*Krievs vai latvietis, kas viņš īsti ir? Tas ir jāizlemj.*” Viens pārmet, ka Vitālijs latviešu valodu ir iemācījies tikai nepieciešamības dēļ, bet „*viņš varēja to latviešu valodu iemācīties tāpēc, ka dzīvo Latvijā, nevis tāpēc, ka darbā vajadzēja*”. Vēl kādam respondentam šķiet, ka Vitālija bērni nedzīvos Latvijā, bet emigrēs uz ārzemēm, jo viņiem nav šīs vienas pamata kultūras. Viens respondents norāda, ka, lai gan Vitālija attieksme pret dzīvi Latvijā ir pieņemama, viņš tomēr labāk gribētu, ka Vitālijs aizbrauc prom:

- *Es labāk redzu, ka viņš dzīvo tur, nekā šeit, bet ir pieņemams, nekā kaut kāds bandīts, narkomāns, profāns, bomzis.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Atsevišķiem respondentiem šķiet, ka Vitālijam vajadzētu ģimenē ar savām meitām runāt latviski: „*Jā, tēvs varētu meitām iemācīt krieviski, bet pārsvarā viņi varētu runāt vienā valodā*”. Tomēr kopumā latvieši Vitālija stratēģiju vērtē ļoti pozitīvi, uzsverot, cik labi, ka viņa bērni brīvi lieto gan latviešu, gan krievu valodu, kā arī norādot, ka katrs savā ģimenē var runāt kādā valodā grib, galvenais, lai viņš ir lojāls Latvijas valstij:

- *Tas ir baigi forši, ka tēvs runā ar meitu krieviski un mamma latviski.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- *Es uzskatu, ka katrs cilvēks, it sevišķi jau ģimenē, var runāt kādā valodā grib. Valsts ir valsts, bet ģimene ir ģimene. Mēs katrs dzīvojam savu privāto dzīvi, kura ir neaizskarama. Ja valsts sāks jaukties privātajā dzīvē, tad mēs atgriežamies atpakaļ Staļina un Hitlera režīmā. Jā, viņš ir lojāls. Lai vairāk būtu tādu kā viņš!-* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Aptaujas rezultāti **krievu** tautības cilvēku vidū parāda, ka šo stratēģiju atbalsta 83% krievu, bet salīdzinoši mazāk atbalstītāju ir jauniešu grupā 15-30 gadi – 73%, mazāk atbalstītāju ir arī rīdzinieku vidū – 74%, bet vairāk šo stratēģiju atbalsta sievietes (86%) un krievi vecumā no 31-45 gadiem (89%). Arī fokusa grupās **krievu** valodā Vitālija pozīciju vērtē ļoti pozitīvi, jo viņš ciena latviešu kultūru, kurā dzīvo, un tajā pašā laikā neaizmirst par savu dzimteni Krieviju:

- *Es atbalstu Vitāliju, viņš ir malacis, ka adaptējies šeit, ka ir iemācījies un nespiež bērniem neko – viņi var runāt gan tā, gan tā, viņiem nav problēmu sarunāties ar kādu uz ielas vai vēl kaut kur. Un vēl tas, ka uztur kultūru šeit. Es daru tāpat – svinu gan latviešu, gan krievu svētkus.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Šādi gadījumi ir un būs, tas ir labs gadījums, kad nekas netiek izslēgts, bet tiek tikai bagātināts. Tādēļ, ka tas nāk par labu bērniem – viņi zina divas valodas, brīvi runā. Viņiem ir priekšstats par kultūru, pat, ja viņi tur nekad nedzīvos, viņi zina, kas tas tāds ir, un zina arī savu kultūru. Tā rezultātā viņiem būs vieglāk integrēties jebkurā sabiedrībā. Viņiem nav aizspriedumu ne pret vienu, ne pret otru kultūru.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Latvija ir ļoti skaista zeme. Vitālijs, atbraucot pēc norīkojuma uz Latviju, tiešām ir iemīlējis Latviju no visas sirds, un es viņu saprotu, tādēļ atbalstu par visām piecām ballēm. (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Atsevišķi respondenti gan šo stāstu uztver kā asimilācijas piemēru vai arī uzsver tieši tos aspektus, kas saistīti ar pielāgošanos latviešiem un latviešu valodas un kultūras apgūšanu:

- *Vitālija stāsts ir optimāls variants, kas Latvijā sastopams vairumā, tas ir dzīves apstākļu pielāgošanās variants, jo cilvēkam, kas atbraucis uz Latviju citas izejas nav kā tikai pielāgoties. Valodu viņam bija jāiemācās – tā bija nepieciešama, lai strādātu, tas ir pirmkārt, otrkārt – ja viņš ir precējies ar sievieti, kas pieder pie citas nacionalitātes, viņam ir jāapgūst tās kultūra, un vēl – dzīvojot citā valstī gudram, domājošam cilvēkam ir jāapgūst tās valsts vēsture un kultūra utt.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Viņš tomēr tuvāks latviešiem, un, ja skatās pēc tradīcijām, viņš tomēr pārlatviskojas.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Daudzi respondenti fokusa grupās atzīst, ka identificējas ar šo stāstu – pilnīgi visās fokusa grupās bija vismaz pāris respondentu, kas atzina: „Tas ir mans stāsts”. Līdz ar to viņi ir noskaņoti šo pozīciju vērtēt ļoti pozitīvi:

- *Es identificēju viņu ar sevi, es tieši tāpat rīkotos.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Es varu teikt, ka pilnībā atbalstu viņu. Viņš pareizi izturas gan pret latviešu, gan krievu kultūru, jūt līdzīgi gan vieniem, gan otriem, uzvedas lojāli un pareizi. Man ir tieši tāds pats viedoklis. Manā ģimenē bija tieši tāpat.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Es varu iedomāties sevi viņa vietā.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Vitālija stāsts ir manas dzīves piemērs. Man ir ļoti līdzīga situācija, jo man ļoti svarīga ir krievu kultūra un arī latviešu kultūra. Dotajā situācijā es starp tām liktu vienādības zīmi, cik svarīga ir viena, tikpat arī otra kultūra.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Man ir pažiņa ukraiņis, kuram jautājām, kura dzimtene tev tuvāka – Ukraina vai Latvija, kur esi nodzīvojis lielāko daļu savas dzīves? Ja sāktos karš, par ko tu cīnītos? Viņš atbildēja, ka par Latviju, jo šeit viņa mājas, šeit jādzīvo. Ja ir starptautiskie turnīri, viņš „slimo” par Latvijas komandām.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Patiesībā tas ir ļoti reāls piemērs, no dzīves.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Tajā pašā laikā vairāki respondenti atzīst, ka viņi nevar iedomāties sevi Vitālija vietā, jo viņiem nozīmīgāka ir krievu kultūra:

- *Man pirmajā vietā vienmēr būs Krievija, no kurienes Vitālijs ir atbraucis un kur ir piedzimis. Man vairāk svarīga būs krievu kultūra. Iedomāties sevi viņa vietā es nevaru, bet pilnībā viņu atbalstu, jo atbalstu visu cilvēku lēmumus, lai kādi arī tie būtu.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Daži krieviski runājošie respondenti pauž izteikti negatīvu attieksmi pret latviešu valodu, un to, ka latviešu valoda Latvijā tiek uzspiesta, līdz ar to arī viņiem Vitālija pozīcija nav pieņemama:

- *Es, piemēram, esmu tāds cilvēks, kurš negrib zināt latviešu valodu.*

- *Kādēļ?*

- *Man tas vienkārši nav pieņemami, man tas nav vajadzīgs. Es savā nozarē esmu panācis to, ka man latviešu valoda nav vajadzīga. Ar mani rēķinās ar tādu, kāds es esmu. Es strādāju celtniecībā, un jebkurš latvietis, kas ar mani runā, runā krieviski.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda krievu)*

Plašu diskusiju grupās krievu valodā izsauca viens no stāsta aspektiem, kas saistīts ar līdzīgu jušanu sportistiem un valsts izlasēm. Stāstā ir norādīts, ka skatoties Krievijas un Latvijas hokeja spēli, Vitālijs emocionāli vairāk „slimo” par Latvijas komandu, tajā pašā laikā viņš jūt līdzīgu arī Krievijas valsts vienībai. Šajā jautājumā diskusijas dalībnieku viedokļos nebija vienprātības. Daži uzsvēra, ka viņiem ir tāpat kā Vitālijam, ka viņi jūt līdzīgu abām komandām:

- *Jā. Arī vienādas bēdas gan par Krieviju, gan par Latviju, ja tur kāds ir pieļāvis kļūdu. Es, piemēram, kad bija neizšķirts starp Krieviju un Latviju, biju priecīgs par to, ka bija tieši neizšķirts.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Kad ir latviešu – krievu mači, es jūtu līdzīgu Latvijai, bet, kad Krievija vakar zaudēja, es pārdzīvoju.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Bija respondenti, kas norādīja, ka: „Ja es esmu kopā ar latviešiem, tad jūtu līdzīgu Latvijai, bet, ja ar krieviem – tad Krievijai”. (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu). Citiem fokusa grupu dalībniekiem atkal nebija pieņemams, ka Vitālijs, būdams krievs, vairāk atbalsta Latvijas izlasi:

- *Tas, ka viņš vairāk jūt līdzīgu latviešu komandai, tas man nepatīk, jo viņš nāk no Krievijas.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Daži respondenti savukārt uzsver, ka Latvijas un Krievijas spēlēs vairāk jūt līdzīgu Krievijai, bet spēlēs ar citām valstīm, ir Latvijas komandas pusē:

- *Kad Latvija spēlē ar kādu citu komandu, es jūtu līdzīgu Latvijai. Es vispār dvēselē esmu līdzjutējs. Bet, kad Latvija spēlē ar Krieviju, es tomēr jūtu līdzīgu Krievijai. Nezinu, bet Krievija dvēselei ir tuvāka.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Mēs mājās, ja Latvija spēlē ar kādu citu komandu, jūtam līdzīgu Latvijai, bet, ja spēlē ar Krieviju, tad mēs jūtam līdzīgu Krievijai.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Vairāki krieviski runājošie respondenti atzīst, ka vairāk jūt līdzīgu Latvijas izlasei, jo svarīgāk ir lai uzvar tā valsts, kurā dzīvo. Var secināt, ka šis ir jautājums, kas lielā mērā parāda pilsonisko identitāti un ir aktuāls respondentu vidū:

- *Es gan jūtu līdzīgu Latvijai. Man ir svarīgi, lai uzvar tā valsts, kurā es dzīvoju.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Salīdzinoši ar citām grupām īpaša diskusija par integrācijas stratēģiju izvērtās **Daugavpils un Daugavpils rajona 36-60 gadus veco iedzīvotāju vidū**. Šajā grupā, runājot par Vitāliju stāstu, kas atspoguļo integrācijas stratēģiju, viena daļa respondentu saskatīja asimilāciju un bija kategoriski pret to:

- *Es tikai latviešu ziņas skatos un viss. Pārējais mani neskar. Esmu kategoriski pret asimilāciju.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Divi respondenti uzskata, ka drīzāk ir jāmācās angļu valoda un jābrauc prom no Latvijas, šādu nākotni viņi paredzēja arī saviem bērniem:

- *Labāk angļu valodu un tad tā tālāk no šīs mūsu „saulainās” zemes.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Viņi [bērni] aizbrauks kaut kur. Eiropa tagad atvērta, un traukus var mazgāt vienalga kur. Anglijā vairāk maksā, bet trauki ir tie paši. Paldies!*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tajā pašā laikā viena respondente diskusijas laikā izgāja uz atklātu konfrontāciju ar tiem, kas negatīvi vērtē integrācijas stratēģiju, norādot, ka viņa to pilnībā atbalsta, identificējas ar to un neredz, ka viņai kāds spiestu kaut kam pielāgoties:

- *Vitālija stāsts ir arī manas dzīves stāsts. Klausījos Annu, Sergeju un domāju – dzīvoju Latvijā jau 33 gadus, bet vai tajā Latvijā, par kuru jūs runājat? Esmu šeit tāpēc, ka mani atsūtīja - nozīmēja uz šejieni. Laikam esmu vienkārši laimīgs cilvēks, tāpēc, ka man ar valodu un naturalizāciju nebija pilnīgi nekādas problēmas. Es šeit dzīvoju un priecājos, ka esmu šinī valstī. Es to patiesi saku. Man šeit nevajadzēja nekam pielāgoties, kā jūs sakāt. Es priecājos, ka varu latviešu žurnālus lasīt, klausīties un skatīties latviešu valodā pārraides, sarunāties ar savu priekšnieci Ainu latviski, bet ar krievu meiteni krieviski un kādam uz ielas atbildēt latviski. Kad atbraucu uz Rīgu, priecājos, kad man kāds jautā kaut ko latviešu valodā, tāpēc, ka saprotu. Es nekam nepielāgojos, vienkārši iemācījos valodu.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

13. tabula. Identificēšanās ar INTEGRĀCIJAS stāsta varoni

	Vidējā vērtība	To skaits, kas uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā līdzinās stāsta varonim (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz nejūtas līdzīgs stāsta varonim (vērtības 1 un 2) %
Visi	3.90	65%	10%
Pilsoņi	3.98	68%	9%
Nepilsoņi	3.78	60%	12%
15-30	3.75	59%	15%
31-45	4.11	74%	7%
46-60	3.84	62%	10%
61-75	3.84	61%	11%

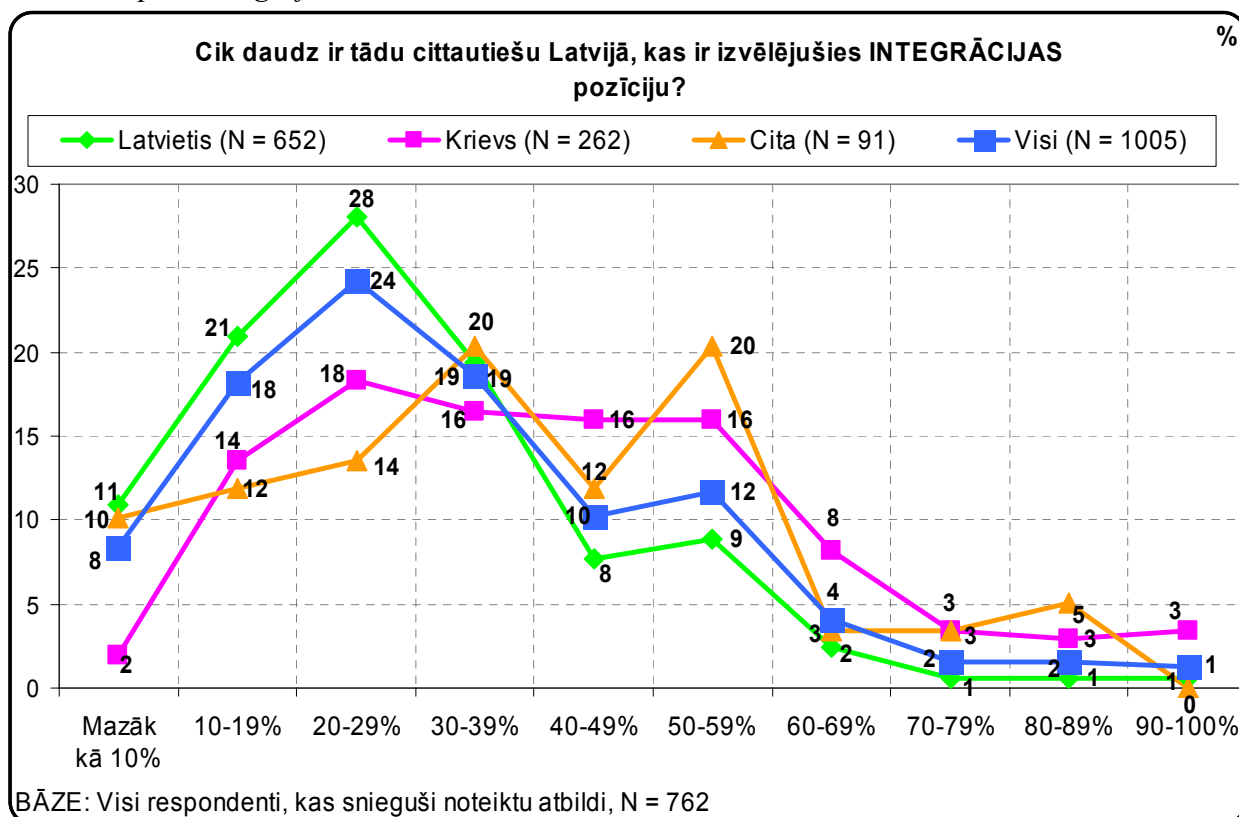
Kvantitatīvās aptaujas dati parāda, ka Latvijā ar integrācijas stratēģiju lielā mērā vai pilnībā identificējas 65% krievu valodā runājošo, un tikai 10% uzskata, ka

viņi nemaz nav līdzīgi Vitālijam. Jāatzīmē, ka biežāk ar šo stratēģiju identificējas iedzīvotāji vecumā no 31-45 gadiem, retāk - jaunieši vecumā no 15-30 gadiem. Pilsoņu vidū tādu, kas jūtas līdzīgi integrācijas stāsta varonim, ir nedaudz vairāk nekā nepilsoņu vidū. Salīdzinoši mazāk tādu, kas jūtas līdzīgi Vitālijam, ir Rīgas un Kurzemes iedzīvotāju vidū, vairāk – citos Latvijas reģionos.

Novērtējot cittautiešu skaitu Latvijā, kas izvēlējušies integrācijas stratēģiju, respondentu vidū visbiežāk tika minēta atbilde 20-29% robežās. Salīdzinot ar krieviem un citu tautību pārstāvjiem, latviešu vidū ir vairāk to, kas uzskata, ka šādi cilvēki ir līdz 29% Latvijas cittautiešu (tā domā 46% latviešu, 27% krievu un 19% cittautiešu). Krievu un citu tautību pārstāvju vidū vairākums cilvēku uzskata, ka šādi cittautieši ir vairāk kā 1/3 daļa no visiem cittautiešiem. Latviešu, krievu un citu tautību atbilžu vidējā aritmētiskā vērtība ir atbilstoši 25%, 38% un 34%, kas parāda, ka, salīdzinot ar latviešiem, krievi uzskata, ka tādu integrētu cittautiešu Latvijā ir vairāk.

4.grafiks. INTEGRĀCIJAS stratēģijas izplatības vērtējums

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz ir tādu cittautiešu Latvijā, kas ir izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?” ir sadalītas 10 atbilžu variantos („Mazāk kā 10%”, „10-19%” utt.), kuru minēšanas biežums ir parādīts grafikā.

Marginalizācijas stratēģijas vērtējums

Mihails atbrauca uz Latviju 1980.gadā pēc tam, kad bija Ļeņingradas politehniskajā institūtā ieguvis inženiera izglītību un saņēmis nosūtījumu strādāt rūpnīcā Rīgā. Latvijā viņš iepazinās ar Ivetu (latvieti) un viņi apprecējās. Ģimenē sarunu valoda ir krievu valoda, arī bērni mācās skolā ar krievu mācību valodu. Mihails nejūtas piederīgs nevienai kultūrai – ne latviešu, ne krievu, jo ir zudušas saites ar Krieviju un krievisko, bet latviešu tradīcijas, kultūras dzīve un joki viņam nav pieņemami. Latviešu valodu Mihails zina ļoti slikti. Mihails apsver iespējas pārcelties dzīvot uz citu valsti, bet vēl nav izlēmis, uz kurieni doties. Brīvajā laikā Mihailam patīk skatīties amerikāņu filmas. Notikumi Krievijā un krievu kopienas dzīve Latvijā viņu neinteresē. Latvijas pilsonību Mihails neplāno iegūt, jo tā viņam nav nepieciešama.

Marginalizācija akulturācijas teoriju kontekstā ir situācija, kad cilvēki nevēlas saglabāt savu etniskās izcelsmes kultūras mantojumu, bet viņiem nav kontaktu arī ar otras kultūras pārstāvjiem. Tā ir sava veida sociālā atstumtība, kas var būt gan brīvprātīgi izvēlēta, gan arī veidoties diskriminācijas rezultātā.

Šis pētījums parāda, ka marginalizācijas stratēģija cilvēkiem Latvijā šķiet visnesimpātiskākā, un to atbalsta vismazāk aptaujāto Latvijas iedzīvotāju (11%). Negatīvu vērtējumu marginalizācijas stratēģijai sniedz gandrīz 2/3 iedzīvotāju (64%).

14. tabula. Atbalsts tam, kā MARGINALIZĀCIJAS stāsta varonis veido savu dzīvi Latvijā

	Vidējā vērtība	To skaits, kas lielā mērā vai pilnībā atbalsta stāsta varoni (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta stāsta varoni (vērtības 1 un 2) %
Visi	2.06	11%	64%
Latvieši	1.98	10%	67%
Krievi	2.23	13%	56%
Citi	2.07	11%	62%

Latviešu vidū to skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta marginalizācijas stratēģiju ir lielāks kā krievu tautības pārstāvju vidū – 67% latviešu un 56% krievu neatbalsta šo stratēģiju. Salīdzinoši vairāk to, kas atbalsta marginalizācijas stratēģiju, ir nepilsoņu vidū (18%), bet to, kas neatbalsta – krievu sievietes vidū (61%).

Arī fokusa grupu dalībnieku vidū dominēja viedoklis, ka Mihails, kas reprezentē marginalizācijas stratēģiju, ir nesimpātisks. **Latviešu** fokusa grupās tika norādīts, ka tas ir cilvēks, ar ko negribētos dzīvot kaimiņos. Fokusa grupu dalībnieki izteica pieņēmumu, ka Mihails ir alkoholiķis vai žūpa, vai citiem vārdiem sakot – degradējies cilvēks, jo tādiem ir raksturīgs intereses trūkums par kultūras procesiem vispār, kā tas ir Mihaila stāsta gadījumā. Respondentu vērtējumā šis cilvēks pats nezina, ko viņš īsti grib. Vairākās fokusa grupās izskanēja versija, ka tieši tādu kā Mihails bērni ir tie, kas protestē pret izglītības

reformu. Atkārtojās arī pozīcija, kas parādījās nodalīšanās stāsta apspriešanā, ka tādiem cittautiešiem kā Mihails būtu jābrauc prom no Latvijas:

- *Lai viņi visi lasās, lai tinās. Ja viņi visi aiztīsies, tad te paliks īstie, kas te vajadzīgi.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Lai brauc uz Ameriku. Lai strādā tur. Ja var iemācīties valodu un tur iejusties.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Lai tik brauc prom, un tad viņi (Eiropas Savienība) varēs ar viņiem mocīties. Ar tiem Mihailiem un Konstantīniem.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Daudzi respondenti uzsvēra, ka Latvijā Mihails ir tikai gadījuma pēc, un patiesībā viņš meklē izdevību doties kaut kur citur, jo Latvija ir „tikai kārtējā dzelzceļa stacija”. Vairāki respondenti lietoja tādas epitetus kā „pasaules pilsonis”, „amerikānis”, „kosmopolīts”, „komunisma bērns”:

- *Tas ir cilvēks, kas ir atbraucis uz Latviju burtiski uz piecām minūtēm. Viņam neinteresē ne Latvija, ne Krievija. Viņš – uz turieni! Kad viņam būs nauda, viņš būs prom ar visu ģimeni.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Diskusijas dalībnieku vērtējumā Mihails nav ne krievs, ne latvietis, tādēļ vairāki respondenti pauda viņam līdzjūtību, jo, viņuprāt, ir grūti dzīvot bez savām saknēm:

- *Manā uztverē Mihails ir vienkārši nelaimīgs cilvēks. Jo viņš ir izsūtīts no Ļeņingradas strādāt uz Rīgu. Šeit viņš nav atradis sev vietu. Krievijā viņš to ir pazaudējis. Viņam tagad ir doma braukt citur - varbūt viņš tur atradīs savu vietu, savu kultūru. Viņš ir nelaimīgs, viņu izsūtīja no Krievijas.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Cilvēks bez saknēm nav cilvēks. Cilvēks, kam nav nekā vispār.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Uz jautājumu, vai atbalsta šādu stratēģiju, lielākoties skanēja noliedzošas atbildes. Daži latvieši prognozēja, ka šāds cilvēks nekad latviešu valodu neiemācīsies, un visticamāk nekur projām no Latvijas arī neaizbrauks. Daudzās grupās diskusijas dalībnieki pievērsās jautājumam par necieņu pret latviešiem, ko pauž Mihails:

- *Tas slikti, es pazīstu dzīvē tādu cilvēku kā Mihails. Viņš galīgi mūs neuzskata par cilvēkiem. Ja prasīs, kāpēc nerunājat latviešu valodā, viņš pateiks, ka tā ir kropla valoda. Vienkārši esot pretīgi runāt. Tiešām tas ir slikti.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *No valstiskā, ekonomiskā viedokļa Mihails ir gaužām nelabvēlīga persona.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Vairāki respondenti savukārt norādīja, ka Mihails ir „nekaitīgs”, jo viņš tikai skatās savas amerikāņu filmas un nevienam netraucē:

- *Nav vērts viņam pievērst uzmanību, jo viņš ir kā pelēkā masa.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Atsevišķiem respondentiem savukārt šķita, ka Mihails ir normāls cilvēks un pat ļoti tipisks „mūsu laikiem”, īpaši jauniešu vidū, jo sabiedrība nav nekādu citu ideālu un vērtību kā nauda un sekss :

- *Normāls cilvēks, šim laikam pilnīgi piemērots.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Tāpēc, ka mums pašlaik nav nekādu ideālu. Jaunatnei nekā nav, nav ne garīgā, ne morālā, tikai tas piķis vienīgais un „nodrāzties”.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Tajā pašā laikā viens no rīdziniekiem latviešu grupā saskatīja līdzību savās attieksmēs ar Mihaila uzskatiem, jo viņam arī nav īpašas intereses par kultūras procesiem:

- *Es Mihailā saskatu baigo līdzību pats ar sevi. Tāds, kāds es laika gaitā esmu izveidojies. Es visnotaļ atbalstu viņa dzīves veidu. Labprāt ar šādu cilvēku iešņabotu kopā. Jūtu, ka mums varētu būt kopīgas intereses. Viņam arī kultūra ir stipri maznozīmīga.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Fokusa grupās, kas notika **krievu** valodā, līdzīgi kā latviešu grupās tika norādīts, ka Mihails nejūt piederību ne latviešiem, ne krieviem, ne Latvijai, ne Krievijai. Diskusijas dalībnieku vērtējumā viņam nav nekāda dzīves mērķa un motivācijas, ja nu vienīgi aizbraukt uz citu valsti.

- *Kad es izlasīju šo stāstu, man radās priekšstats par tādu pofigistu, kurš to vien dara, kā guļ uz dīvāna un skatās filmas.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Tas ir cilvēks, kas sevi ir pazaudējis. Viņš ir nekas.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Man šķiet, ka viņš ir pazaudējis sevi, viņš vairs nezina, kas viņš ir.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Arī krieviski runājošo diskusijas dalībnieku vidū bija daži, kas norādīja, lai tikai Mihails brauc projām:

- *Grib braukt uz citu valsti – „скамертью допоза” [„Saulainu taciņu”]. -(Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Viņš nedomā ne par latviešiem, ne krieviem, tikai par Ameriku. Lai brauc projām.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Viņam jābrauc uz ārzemēm – Latvijā viņam nav ko darīt!- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Tomēr daudzi diskusijas dalībnieki izteica šaubas, vai Mihails kaut kur aizbrauks, jo, viņuprāt, no stāsta izriet, ka viņš ir pārāk pasīvs un pats īsti nezina ko grib. Kopumā vairākums diskusijas dalībnieku Mihaila attieksmi pret dzīvi vērtē negatīvi:

- *Tādi cilvēki parasti nekur tālu netiek. Viņu apmierina tā tukšā eksistence, kurā viņš dzīvo.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)*
- *Viņš sēž mājās, viņš pārnāk mājās, ņem alus pudeli, ievelas dīvānā, ieslēdz amerikāņu filmas un sūc aliņu.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Lielākā daļa diskusijas dalībnieku neatzīst, ka varētu iejusties viņa vietā. Galvenais arguments, kāpēc ar viņu nav iespējams identificēties, ir tas, ka viņam nav krievisko sakņu, vairākiem nav pieņemams, ka Mihails nezina latviešu valodu:

- *Man grūti sevi iedomāties viņa vietā. Viņš nejūtas piederīgs ne latviešu, ne krievu kultūrai.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Nevar tā dzīvot, ir jāzina latviešu kultūra, ja jau tu te dzīvo, nedrīkst aizmirst arī savas saknes – tās arī jāzina. Īsāk sakot, es viņu neatbalstu.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Līdzīgi kā latviešu grupās arī krievu vidū izskanēja līdzjūtība šim cilvēkam, jo viņš sevi ir pazaudējis, nezina, ko pats grib, nav nekādas intereses un trūkst dzīves jēgas:

- *Es domāju, ka tādiem cilvēkiem ir grūti dzīvot. Viņi ir tādi kā atsvešināti.*- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tomēr atsevišķi krieviski organizēto diskusiju dalībnieki atklāti pateica, ka spēj identificēties ar Mihailu, jo, no viena puses, viņiem arī patīk amerikāņu filmas, bet, no otras puses, aizbraukt no Latvijas tā vienkārši nevar, lai gan piederību Latvijai viņi neizjūt:

- *Iedomāties sevi viņa vietā kaut kā varu, amerikāņu filmas arī skatos, bet braukt prom arī nevaru.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Es varu iedomāties sevi viņa vietā, jo man arī ar latviešu valodu ir ļoti slikti, es to zinu vāji. Gribētos aizbraukt arī uz kādu citu valsti, bet dzīvot es tur negrāso, domāju palikt Latvijā.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Cittautiešu fokusa grupu dalībnieki atzīmēja, ka tādu kā Mihails Latvijā ir daudz. Liepājas vidējās paaudzes vecuma grupā (36-60 gadi) izskanēja, ka tagad tā dara visi jaunieši, un daudzi cilvēki brauc projām no Latvijas pelnīt naudu un, iespējams, vairs arī neatgriezīsies:

- *Es tādus cilvēkus esmu sastapusi, taču es viņus neatbalstu.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Jā, tādu ir daudz viņi neiederas ne šeit, ne tur.*- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Nu, runājot par Mihailu, tāda situācija ir uz katra soļa. Cilvēks vienkārši dzīvo...nu kā, pieņemts, ka cilvēkam jādzīvo labāk, jāstrādā, kur vairāk maksā.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- *Bet tos, kas grib aizbraukt un kam par visu nospļauties, tādus es varu daudzus parādīt. Man vakar viens paziņa, ļoti labs cilvēks, teica, ka dabūšot pilsonību un tad... nevar teikt, pārāk rupji.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

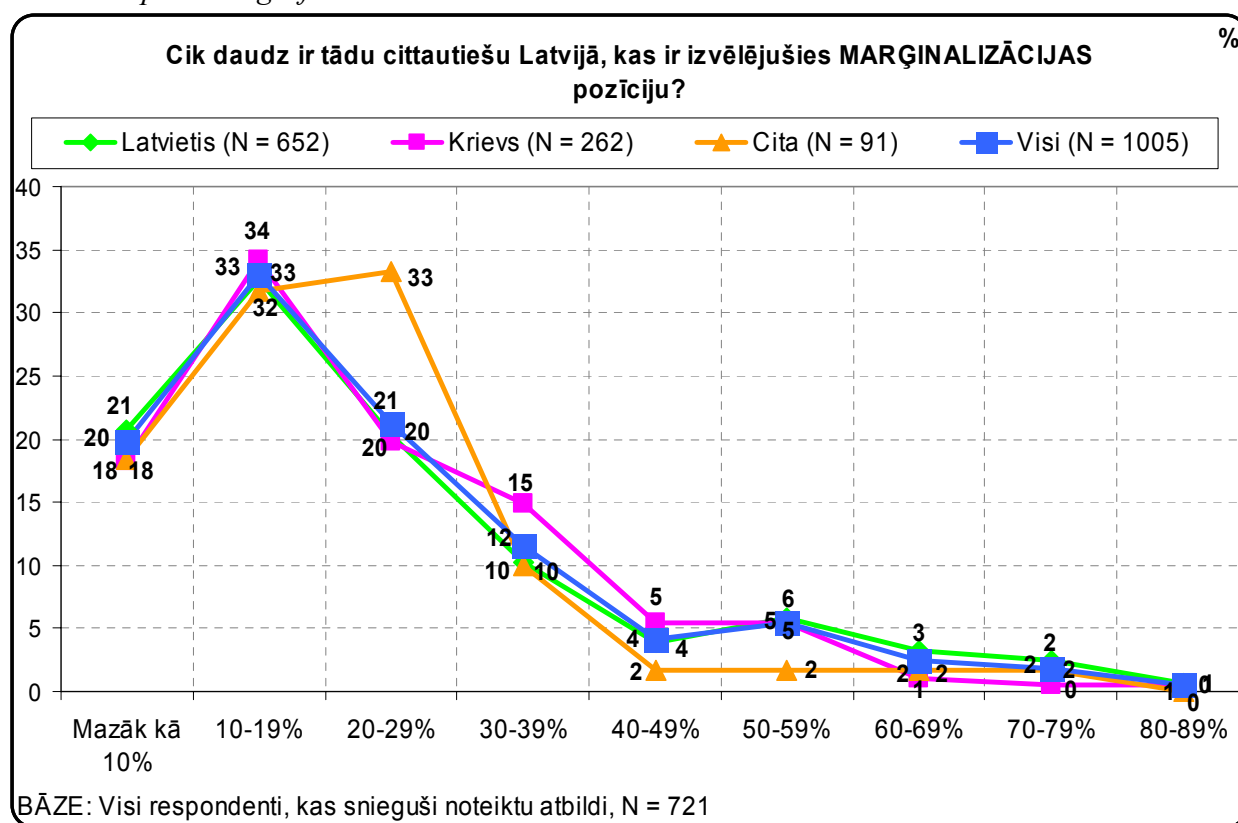
Kvantitatīvā aptauja parāda, ka cittautiešu vidū, kas kā sarunvalodu izvēlas krievu valodu, ar Mihailu identificējas vidēji 9%. Nepilsoņu vidū, salīdzinot ar cittautiešiem pilsoņiem, ir vairāk tādu, kas jūtas līdzīgi Mihailam – 14%. Dažādās vecuma grupās nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības, vienīgi jānorāda, ka vecāku cilvēku vidū (61-75 gadi) ir vairāk to, kas uzskata, ka viņi nemaz nav līdzīgi Mihailam – 78%.

15. tabula. Identificēšanās ar MARGINALIZĀCIJAS stāsta varoni

	Vidējā vērtība	To skaits, kas uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā līdzinās stāsta varonim (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz nejūtas līdzīgs stāsta varonim (vērtības 1 un 2) %
Visi	1.92	9%	67%
Pilsoņi	1.82	5%	72%
Nepilsoņi	2.06	14%	60%
15-30	1.95	5%	65%
31-45	1.97	9%	69%
46-60	1.99	12%	61%
61-75	1.68	7%	78%

5.grafiks. MARGINALIZĀCIJAS stratēģijas izplatības vērtējums

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz ir tādu cittautiešu Latvijā, kas ir izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?” ir sadalītas 10 atbilžu variantos („Mazāk kā 10%”, „10-19%” utt.), kuru minēšanas biežums ir parādīts grafikā.

Marginalizācijas stratēģijas izplatības novērtējumā redzams, ka lielākā daļa aptaujāto uzskata, ka Latvijā tādi kā Mihails ir 10-19% - tā uzskata 24% aptaujāto. Kopumā tādu, kas uzskata, ka marginalizācijas izplatība ir mazāka par 30%, ir vairāk kā puse Latvijas iedzīvotāju (53%). Latviešu vidū tādu vērtējumu sniedz 52%, krievu – 56%, bet citu tautību pārstāvju vidū 55% aptaujāto. Redzams, ka atbildes dažādās tautību grupās būtiski neatšķiras.

Saplūšanas un jaunas identitātes stratēģijas vērtējums

Viktors atbrauca uz Latviju 1980.gadā pēc tam, kad bija Ļeņingradas politehniskajā institūtā ieguvis inženiera izglītību un saņēmis nosūtījumu strādāt rūpnīcā Rīgā. Latvijā viņš iepazinās ar Ivetu (latvieti) un viņi apprecējās. Dzīvojot Latvijā, Viktors ir labi apguvis latviešu valodu, īpaši pēdējos gados, jo latviešu valoda ir nepieciešama darbā, bet tikpat labi Viktors ir apguvis arī angļu valodu, jo arī tā ir nepieciešama darbā. Ar draugiem latviešiem Viktors runā latviski, ar draugiem krieviem – krieviski. Viktora meitas mācās Zviedrijā. 2004.gadā Viktors ieguva Latvijas pilsonību, jo viņš vēlas būt ES pilsonis. Ikdienā Viktors nepieturas ne pie latviešu, ne krievu tradīcijām, viņš vairāk cenšas sekot līdzi tam, kas ir aktuāls pasaulē, interesējas par jaunākajām tehnoloģijām un fano par Formula 1 sacīkstēm.

Dž.V.Berijs savā akulturācijas stratēģiju koncepcijā saplūšanas stratēģiju nepiedāvā, bet citi akulturācijas stratēģiju pētnieki (LaFromboise, Coleman&Gerton, 1993; Bourhis et al., 2001), redzot, ka Dž.V.Berija koncepcija ir nepilnīga, jo neparedz jaunas identitātes veidošanos, kas īpaši aktualizējas apjomīgo migrācijas procesu un globalizācijas rezultātā, piedāvā saplūšanas un jaunas identitātes veidošanās stratēģiju. Aptaujai un fokusa grupām izveidotajā Viktora stāstā ir iekļauti eiropēiskās identitātes un globalizācijas aspekti.

16. tabula. Atbalsts tam, kā SAPLŪŠANAS stāsta varonis veido savu dzīvi Latvijā

	Vidējā vērtība	To skaits, kas lielā mērā vai pilnībā atbalsta stāsta varoni (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz neatbalsta stāsta varoni (vērtības 1 un 2) %
Visi	3.42	46%	17%
Latvieši	3.41	44%	17%
Krievi	3.43	47%	15%
Citi	3.50	54%	20%

Saplūšanas un jaunas identitātes veidošanās stratēģija kopumā Latvijā tiek vērtēta salīdzinoši pozitīvi – vidējā vērtība ir 3.42 (galējās robežās 1 un 5), lai gan jānorāda, ka vairāk kā 1/3 daļa sniedz nekonkrētu vērtējumu vai neatbild uz jautājumu (33% - vērtējums 3 – ne atbalsta, ne neatbalsta, 4% - grūti pateikt). Latviešu un krievu atbildēs nav vērojamas būtiskas atšķirības, savukārt citu tautību pārstāvju vidū ir mazāk to, kas neitrāli vērtē šo modeli, līdz ar to ir vairāk to, kas vērtē pozitīvi – 54%, un arī nedaudz vairāk to, kas vērtē negatīvi – 20%. Jāatzīmē, ka gan latviešu, gan krievu jaunieši vidū vecumā no 15-30 gadiem ir nedaudz vairāk saplūšanas stratēģijas atbalstītāju kā citās vecuma grupās (atbalsta 51% un 52%).

Fokusa grupās iezīmējās vairāki viedokļi par šo dzīves modeli. Tā kā attieksmes latviešu un krievu fokusa grupās būtiski neatšķīrās, tās ir apkopotas par visām fokusa grupām vienkopus. Tātad gan latviski, gan krieviski vadītajās fokusa grupās daudziem respondentiem Viktors šķita ļoti pievilcīgs, jo viņš „iet laikam

līdzī” un prot adaptēties un pielāgoties situācijai. Daudziem patika, ka Viktors pārvalda trīs valodas – latviešu, krievu un angļu.

- *Man Viktors, piemēram, ļoti patīk. Es uzskatu, ka tādiem jābūt visiem cilvēkiem. Es viņu ļoti atbalstu.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *No šādiem laimīgiem cilvēkiem mūsu sabiedrība tikai vinnē!* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Man ļoti patīk šis stāsts, ļoti pozitīvs, mūsdienīgs stāsts. Viņš ir mērķtiecīgs un mācās valodas – latviešu, angļu.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tajā pašā laikā daudziem tomēr šāda dzīves pieeja nepatika, jo, pirmkārt, viņiem šķita, ka Viktors pārāk daudz pievēršas jaunajam un ir aizmirsis savas saknes:

- *Patiesību sakot, viņš arī tāds pakal skrējējs, jo viņš cenšas sekot līdzī tam, kas ir aktuāls pasaulē. Tas, kas ir jauns, viņam patīk, bet, kas ir vecais, nē. Viss jaunais taču balstās uz to, kas ir bijis!* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Man nepatīk tas, ka viņš ikdienā nepieturas ne pie latviešu, ne krievu tradīcijām.* (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Nezinu, nesaprotu, man šķiet, ka tā nevar būt, ka cilvēks neiekļaujas nevienās tradīcijās.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Otrkārt, daudzi respondenti Viktorā saskatīja tikai sava izdevīguma meklētāju, kas dzenas pēc naudas un labklājības:

- *Viņš man arī neasociējas ar pozitīvāko piemēru. Viņš noteikti ir atbraucis uz šejieni izdevības dzīts.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)
- *Visu laiku nauda, un tikai. Viņam dzīves mērķis ir laba, bagāta, labi nodrošināta situēta dzīve sev un savai ģimenei.* (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Respondentiem nepatika Viktora individuālisms – daži to nosauca par egoismu, diskusijas dalībnieki raksturoja Viktoru kā tādu, kas „dzīvo tikai sev”:

- *Tas ir raksturīgs jaunajiem, ambiciozajiem cilvēkiem, kuri nesaista savu dzīvi ar Latviju. Viņi skatās uz priekšu – kaut kur tālāk. Tikai sev.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Viņš ir vienkārši pretīgs cilvēks. Tāds cilvēks, kas, ja kaut kas notiks, nevienam nepalīdzēs, viņš domās tikai par sevi, par tautu nedomā, pat par ģimeni nedomā.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Latviešu fokusa grupās vairākiem respondentiem nepatika tas, ka Viktors Latvijas pilsonību ir ieguvis nevis tādēļ, ka jūtas piederīgs Latvijai, bet gan tikai izdevīguma dēļ – lai kļūtu par Eiropas pilsoni un, viņuprāt, patiesībā ilgi neplāno palikt Latvijā:

- *Viktors ir ieguvis Latvijas pilsonību, jo viņš vēlas būt ES pilsonis. Tātad viņš ar aprēķinu ieguvis to pilsonību. Var saprast, ka viņš īsti nejūtas piederīgs tai valstij, pēc mēneša brauks kaut kur uz Zviedriju dzīvot. Tas nelielas labi, pozitīvi.* (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Respondenti, runājot par Viktoru, lieto dažādus apzīmējumus: „individuālists”, „kosmopolīts”, „karjerists”, „biznesmenis”, „pakaļskrējējs”, „cilvēks bez mugurkaula”, „Eiropas pilsonis”, „globalizācijas produkts”, „mietpilsonis”, „viduvējība”. Lielākajā daļā gadījumi šie apzīmējumi ir vairāk kritiski:

- *Tā ir tā realitāte, kad mēs nevaram piedāvāt nekādas vērtības.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Viņš neveic nekādus milzīgus darbus, atklājumus un tā tālāk, jo viņš ir tipisks vidusmēra pilsonis ar labu autiņu un tā tālāk. Viņš brīvdienās fano par Formulu-1. Viņš ir apmierināts. Viņš nevienam netraucē un viņam arī neviens netraucē.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Daži centās neitrāli atzīmēt, ka Latvijai kopumā šādi cilvēki ir vajadzīgi, jo viņi ir aktīvi, nodrošina Latvijas izaugsmi un maksā nodokļus, kā arī zina latviešu valodu, no otras puses, nevar cerēt, ka viņi Latvijā paliks un pieņems latviešu tradīcijas:

- *Viņam jāpateicas, ka viņš pelna man pensiju. Viņš ir ļoti lojāls viesstrādnieks, kas zināmu laiku te pastrādās, pēc tam aizbrauks.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Viņš ir īsts Eiropas Savienības pilsonis. Viņš varētu dzīvot jebkurā valstī. Viņš ir materiāli patstāvīgs. Arī tāds, kurš domā par saviem bērniem.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Viņam nekas īpaši neinteresē. Viņam vajag tikai naudu, naudu, naudu. Bet tas jau ir labi, ka viņš valstij nes zināmu labumu.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Vairāki respondenti norādīja, ka tādi kā Viktors šobrīd Latvijā jau ir diezgan daudzi, gan latviešu, gan cittautiešu vidū:

- *Viens no modernākajiem dzīvesveidiem. Tā dzīvo lielākā daļa cilvēku neatkarīgi no tautības.- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Diemžēl tā ir mūsu sabiedrības tendence, kad parādās nauda. Jo viņam vairs neinteresē savstarpējās cilvēciskās un nacionālās vai kaut kādas tādas attiecības. (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*
- *Daudzi mūsējie jau ir šitādi.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)*

Fokusa grupās **krievu** valodā tika uzdots jautājums, cik lielā mērā viņi identificējas ar šo stāstu. Likumsakarīgi, ka tie, kam nepatika, ka Viktors ir zaudējis tradīcijas („viņš nepieder ne latviešu, ne krievu kultūrai”), kas saskatīja viņa darbībā galvenokārt savtīgus motīvus un naudas kāri, uzskatīja, ka nevar identificēties ar viņu:

- *Viņš manī izraisa neuzticību, tādēļ es nevaru sevi ielikt viņa vietā. Man ir pavisam citi uzskati par dzīvi.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Tomēr daudzi uzsvēra, ka jūtas līdzīgi Viktoram tieši tādēļ, ka viņam nav svarīgas tradīcijas, ka viņš ir atvērtāks pasaulei, jaunajam, plašākam redzeslokam un ir mūsdienīgs:

- *No visiem stāstiem Viktora stāsts man ir vistuvākais.*- (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es pilnībā varu sevi identificēt ar viņu. Es uzskatu, ka nacionālisms un nacisms ir tas, kas traucē cilvēkiem.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Es atbalstu to, ka viņš sevi uzskata par Eiropas Savienības pilsoni. Tradīcijas viņš īpaši neievēro, jo ir mūsdienīgs cilvēks, tādēļ varu viņu salīdzināt ar sevi. Es arī netiecos pēc kaut kādām tradīcijām. Arī identificēties ar viņu varu pilnībā – par piecām ballēm.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Fokusa grupās krievu valodā īpaši tika uzsvērts, ka Viktora stāsts ir nākotnes modelis, kad vēl vairāk pastiprināsies Eiropas ietekme un, mainoties vērtībām, nauda un individuālā labklājība būs noteicošās dzīves vērtības. Bija respondenti, kas norādīja, ka šis stāsts ir raksturīgākais un pieņemamākais jauniešiem. Līdzīgas domas iezīmējās arī latviešu fokusa grupās:

- *Uzskatu, ka šis stāsts ir par nākotni Latvijā. Asimilācija vienalga būs. Visa Eiropa tā dzīvo. Tas ir reāls stāsts.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Viņš ir mūsdienīgāks, komunikabls, lokans. Nākotnes cilvēks, interesē jaunākās tehnoloģijas, pirmā formula. Domāju, ka jauniešiem tas būtu vispieņemamākais.* - (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Iepriekšējais (marginalizācija) un šis stāsts liecina tikai par to, ka kultūras nebūs, interesēs tikai sadzīve. Mēs būsīm pārņemti tikai ar biznesu, naudu un ar to, kā ērtāk iekārtoties. Viņam nav svarīga neviena kultūra. Sevi identificēt ar viņu varu ļoti nedaudz.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Viņš ir pasaules pilsonis. Viņam plašāks skatījums uz daudz ko. Atbalstu viņu. Neizdosies uzcelt mums lielu žogu un dzīvot aiz tā.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Mūsu laika varonis.*- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

17. tabula. Identificēšanās ar SAPLŪŠANAS stāsta varoni

	Vidējā vērtība	To skaits, kas uzskata, ka lielā mērā vai pilnībā līdzinās stāsta varonim (vērtības 4 un 5) %	To skaits, kas nemaz vai gandrīz nemaz nejūtas līdzīgs stāsta varonim (vērtības 1 un 2) %
Visi	2.81	30%	36%
Pilsoņi	2.87	29%	34%
Nepilsoņi	2.74	30%	39%
15-30	3.07	38%	28%
31-45	2.95	30%	35%
46-60	2.67	28%	39%
61-75	2.40	18%	44%

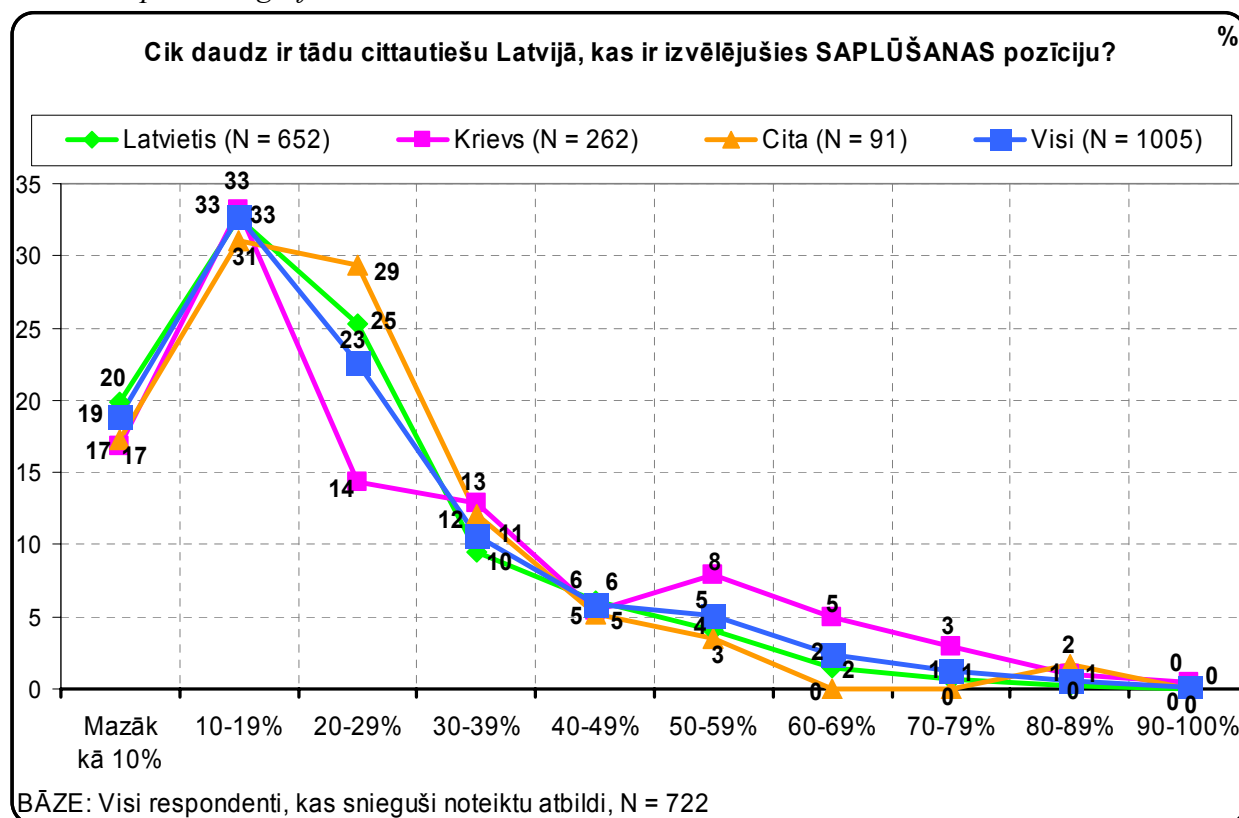
Kvantitatīvā aptauja parāda, ka identificēšanās ar Viktora varoni līdzīgi kā citu stāstu gadījumos ir mazliet mazāka nekā atbalsts tam. Pilnība vai lielā mērā Viktoram, kas iemieso saplūšanas un jaunas identitātes veidošanas stratēģiju,

līdzīgi jūtas 30% aptaujāto. Nedaudz vairāk – 36% ir tādi, kas nemaz nejūtas līdzīgi. Jāatzīmē, ka šajā jautājumā nav vērojamas būtiskas atšķirības pēc pilsoniskās piederības, bet ir būtiskas atšķirības dažādās vecuma grupās. Salīdzinoši ievērojami vairāk tādu, kas jūtas līdzīgi Viktoram, ir jauniešu grupā 15-30 gadi (38%). Pieaugot vecumam, šis skaits aizvien samazinās, un vecuma grupā 60-75 gadi tādu ir 18%. Ar Viktoru lielāku līdzību izjūt arī tie, kam ir augstākā izglītība.

Saplūšanas stratēģijas izplatības vērtējums aptaujā dažādās tautību grupās ir līdzīgs. Vidējā aritmētiskā vērtība atbildēm uz šo jautājumu ir 20%. Visbiežāk minētā atbilde svārstās 10-19% robežās. Jāatzīmē, ka 28% Latvijas iedzīvotāju nebija konkrēta viedokļa šajā jautājumā.

6.zīmējums. SAPLŪŠANAS stratēģijas izplatības vērtējums

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz ir tādu cittautiešu Latvijā, kas ir izvēlējušies šādu dzīves pozīciju?” ir sadalītas 10 atbilžu variantos („Mazāk kā 10%”, „10-19%” utt.), kuru minēšanas biežums ir parādīts grafikā.

Etniskās un pilsoniskās identitātes nozīme

Kvantitatīvajā aptaujā tika uzdoti vairāki jautājumi, kas nomēra dažādus ar sociālo identitāti saistītus aspektus. Viens no jautājumiem ietvēra 32 dažādas grupas, un respondentiem lūdza atbildēt, kurām no minētajām cilvēku grupām viņi jūt piederību tā, ka attiecībā uz sevi un šo grupu varētu lietot vārdu „mēs”.

Atbildes uz šo jautājumu parāda, ka latviešu vidū **etniskā identitāte** ir gandrīz tikpat nozīmīga kā ģimene. No visiem latviešiem 77% ir atzīmējuši, ka viņi izjūt piederību latviešiem, 84% - ģimenei, 80% - saviem radniekiem, 75% - draugiem. Kopumā tātad piederība latviešiem ir trešajā vietā no 32 variantiem, tūlīt aiz ģimenes un radniekiem.

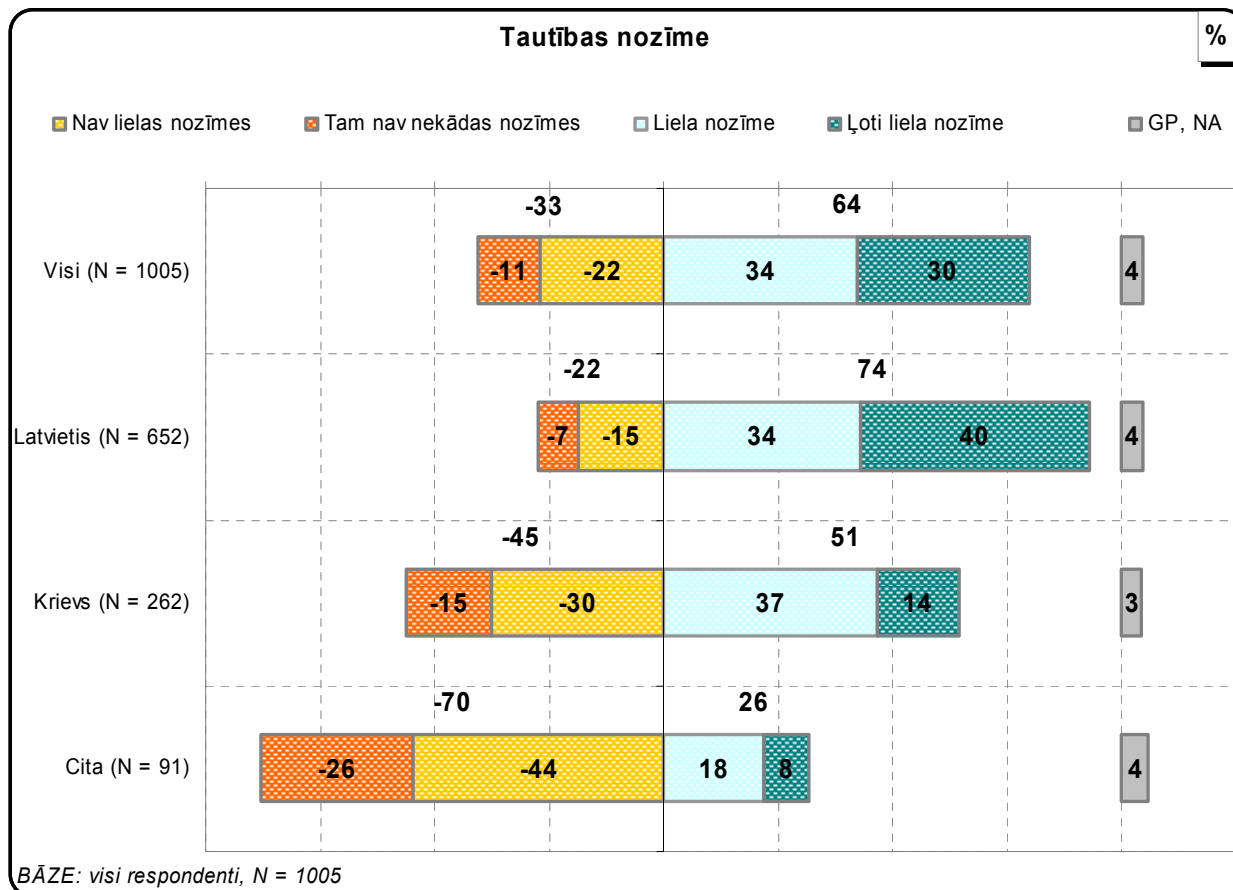
Salīdzinoši piederību visiem Latvijas iedzīvotājiem atzīmējuši ir tikai 43% latviešu, piederību Eiropas iedzīvotājiem – 24%. Piederība latviešu izcelsmes cilvēkiem ārzemēs arī nav pārāk bieži atzīmēta – tikai 16%.

Krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju vidū situācija ir nedaudz savādāka. Piederību krievu tautībai ir atzīmējuši 49%, bet piederību Latvijas krieviem – 56%. Piederību ģimenei savukārt atzīmējuši 79%, piederību radnieku lokam – 71%, piederību draugiem – 68%. Piederību visiem Latvijas iedzīvotājiem atzīmējuši 42%. Kopumā krieviski runājošo iedzīvotāju vidū piederība krievu tautībai un piederība Latvijas krieviem dala ceturto un piekto vietu no 32 atbilžu variantiem.

Etniskās identitātes nozīmību nomēra arī jautājums: „Cik liela nozīme Jūsu dzīvē ir tam, ka esat (tiek minēta respondenta nosauktā tautība)?”. Atbildes uz šo jautājumu spilgtāk parāda, ka latviešu vidū tautība ir nozīmīgāka, salīdzinot ar krieviem. (7.zīmējums). Latviešu vidū ļoti lielu vai lielu nozīmi savai tautībai piešķir 74%, krievu vidū – 51%.

7.zīmējums. Tautības nozīme dzīvē

Cik liela nozīme Jūsu dzīvē ir tam, ka esat

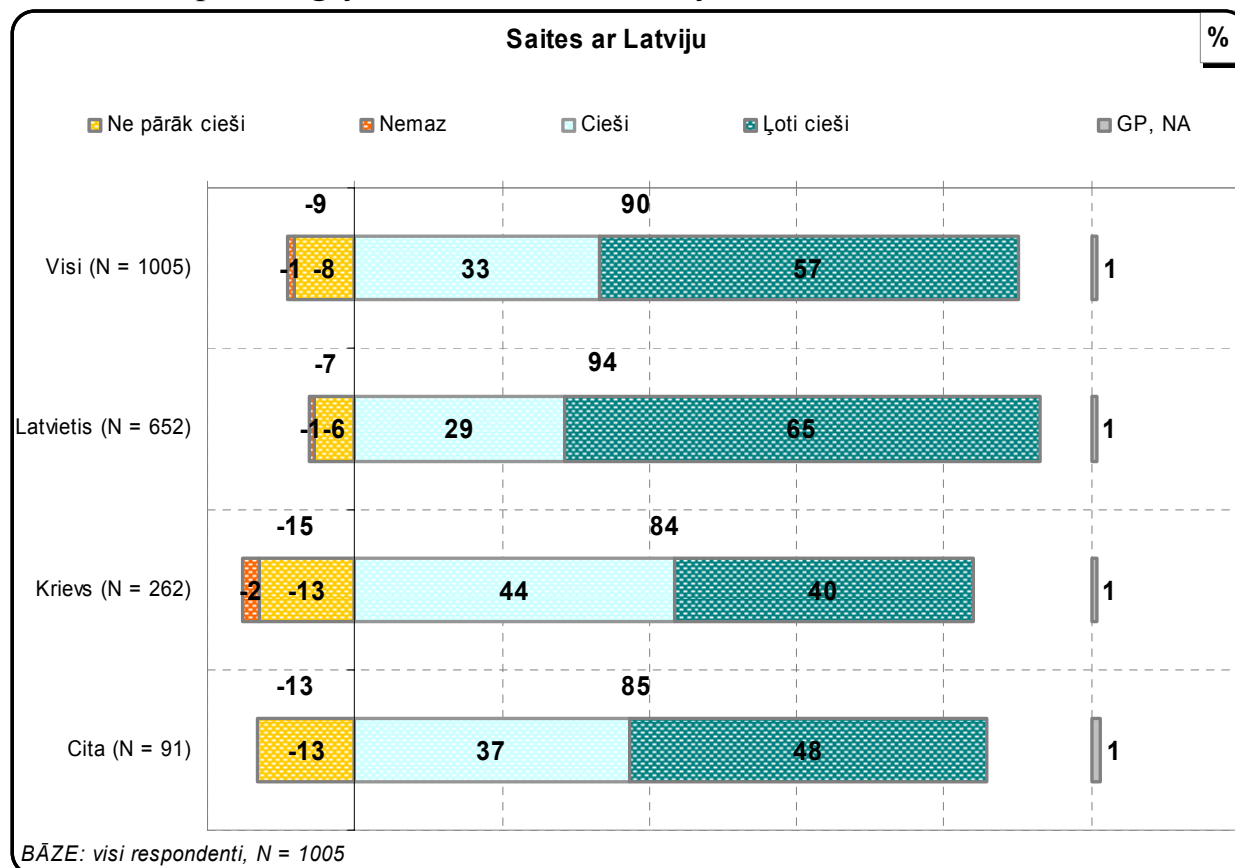
Pilsonisko identitāti aptaujā nomēra jautājums: „Cik cieši Jūs personīgi jūtaties saistīts ar Latviju?”. Aptaujas rezultāti parāda, ka ļoti cieši un cieši ar Latviju saistīti jūtas 93% latviešu un 84% krievu. (8.zīmējums)

Salīdzinoši jauniešu grupā 15-30 gadi ir nedaudz mazāk to, kas uzskata, ka jūtas saistīti ar Latviju – 81%. Jāatzīmē, ka tieši krievu jauniešu vidū ir vismazāk to, kas jūtas cieši vai ļoti cieši saistīti ar Latviju: vecuma grupā 15-30 tādi ir 68% krievu, vecuma grupā 31-45 gadi – 86% krievu, bet vecākās paaudzes vidū 61-75 gadi – 98% krievu. Izteiktas atšķirības ir arī dzimuma griezumā – krievu vīriešu vidū ir mazāk to, kas jūtas saistīti ar Latviju - 76%, sieviešu – 90%. Mazāk to, kas jūtas saistīti ar Latviju, ir krievu ar pamata izglītību vidū – 75% (to vidū, kam ir augstākā izglītība – 91%), kā arī pilsētu iedzīvotāji.

Arī latviešu vidū vecuma grupā 15-30 gadi ir nedaudz mazāk to, kas jūtas saistīti ar Latviju – 86% (citās vecuma grupās – 95%-97%).

8.zīmējums. Saites ar Latviju

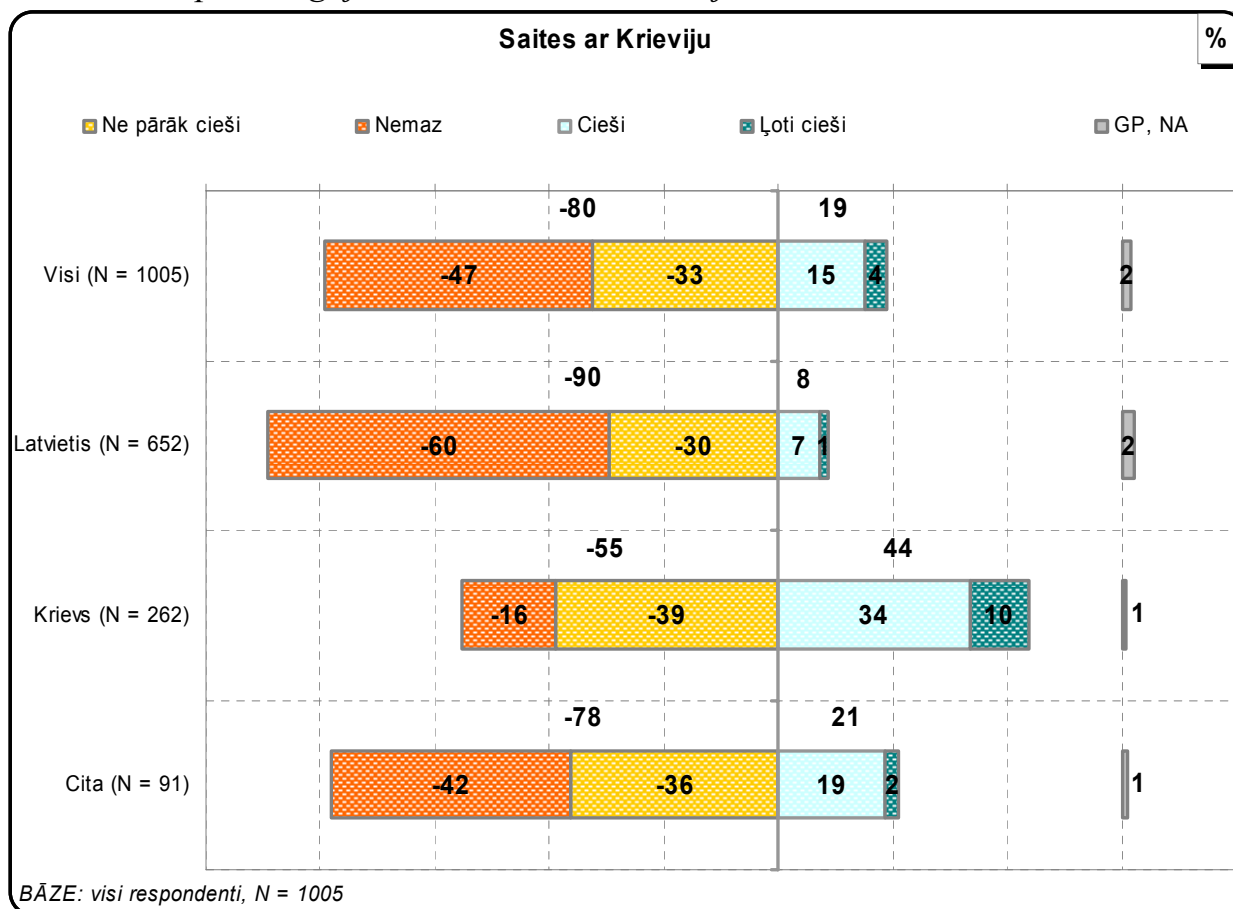
Cik cieši Jūs personīgi jūtaties saistīts ar Latviju?

Ar Krieviju saistīti cieši vai ļoti cieši saistīti jūtas 9% latviešu un 44% krievu tautības pārstāvju. Šajās atbildēs nav vērojamas atšķirības dažādās vecuma grupās. Skatot dažādas vecuma grupas krievu vidū, ar Krieviju ciešāk saistīti ir vecāka gada gājuma cilvēki – vecumā no 15-30 gadiem – 38%, vecumā no 61-75 gadiem – 52%. Ar Krieviju ciešāk ir saistīti tie krievi, kas ir nepilsoņi (58%) un lielo pilsētu iedzīvotāji.

9.zīmējums. Saites ar Krieviju

Cik cieši Jūs personīgi jūtaties saistīts ar Krieviju?

Piederību Latvijai nomēra arī jautājumi: „Vai Jūs pats personīgi jūtaties piederīgs Latvijas sabiedrībai?” un „Cik lielā mērā Jūs lepojaties ar to, ka esat Latvijas iedzīvotājs?”. Atbildes uz šiem jautājumiem liecina, ka Latvijas sabiedrībai piederīgi jūtas 83% aptaujāto, 11% uzskata, ka drīzāk nejūtas piederīgi. Līdzīgi kā iepriekšējā jautājumā, būtiskākās atšķirības ir vērojamas tautību griezumā – latviešu vidū Latvijai piederīgi jūtas 91%, krievu un citu tautību pārstāvju vidū – atbilstoši 66% un 70%.

Salīdzinoši gan latviešu, gan krievu vidū nedaudz mazāk ir tādu, kas lepojas, ka ir Latvijas iedzīvotāji. No visiem iedzīvotājiem ar to, ka ir Latvijas iedzīvotājs, ļoti vai drīzāk lepojas 73%. Latviešu vidū lepnumu izjūt 82%, krievu un citu tautību pārstāvju vidū – 57% un 60% aptaujāto.

Visas kvantitatīvajā aptaujā atklātās tendences atspoguļojas arī fokusa grupās **krievu valodā**. Lielākā daļa diskusijas dalībnieku uzskata Latviju par savu dzimteni, savu zemi. Dažiem piederības sajūta saistās vairāk ar savu pilsētu, bet viņi norāda arī, ka Latvija vai pilsēta, kurā dzīvo, ir viņu mājas:

- Es esmu dzimusi Latvijā un uzskatu, ka te ir manējais. Es nevarētu dzīvot citur, arī Krievijā nē. Te ir pazīstamas ielas, draugi. Tas man ir svarīgi.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Kad braukāju pa ārzemēm, mani velk uz Jelgavu. Nevis tas, ka es mīlētu vai nemīlētu šo valsti, bet tieši Jelgava. Man nepatīk neviena cita pilsēta. Te viss ir mans, un tas ir tas, kas mani saista. Es zinu, kā ir, kad neatrodies Jelgavā, tad viss kaitina. Vienkārši nospļaujies un brauc atpakaļ pie mammas un tēta, pie draugiem, te viss ir pazīstams, tu jau zini, ka esi savā šķīvī un kā zivs ūdenī.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Piemēram, man nekad nav bijušas saiknes ar Krieviju, man šī valsts vispār neeksistē, kaut gan esmu krieviete. Man Krievija saistās vairāk ar politiku, šausmām, kas tur notiek.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Maniem bērniem Latvija ir dzimtene, viņi nelabprāt brauc uz Krieviju. Kad aizbrauc, paskatās uz vecmāmiņu un vectētiņu, un atpakaļ.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 31-59 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tajā pašā laikā fokusa grupās izskan rūgtums, ka krievi un citu tautību cilvēki netiek pilnībā pieņemti. Viens no respondentiem salīdzina Latviju ar pamāti:

- **Latvija ir dzimtene, bet tā bieži pret mums izturas kā pamāte.**- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Krieviski runājošos Latvijas iedzīvotājus aizvairo un sarūgtina izteikumi: „Brauciet uz savu dzimteni”, kas ir dzirdami no nacionāli radikālo organizāciju puses un dažkārt arī sadzīvē, jo viņi par savu dzimteni un mājām uzskata Latviju:

- Man Latvija ir dzimtene, es šeit esmu dzimusi. Mani senči nāk no Baltkrievijas, vecāki ir jau miruši. Pat, ja saka: „Brauciet uz savu dzimteni!” man nav, kur braukt. Latvija ir mana dzimtene, bet es savā dzimtenē esmu kā ieobraucējs – tas man ir ļoti aizvainojoši.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Tie, kas gribēja aizbraukt, ir jau aizbraukuši, bet pārējie vairs neaizbrauks. Vai tas patīk vai nē, bet vairs nebrauks. Es varu teikt, ka, kad esmu Krievijā, es tur nejūtos kā mājās, jo, pirmkārt, ir atšķirīgi raksturi, mentalitātes, lai arī ir viena valoda un ir kaut kas no Padomju Savienības, un ir tie cilvēki, bet vienalga esi tur svešs. **Viņiem es esmu svešs. Ja es uz turieni aizbraukšu, krievs es tur viņiem nebūšu.**- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Daži respondenti Latviju uzskata par otro dzimteni, jo pirmā ir citur, piemēram, - Krievijā. Tas biežāk ir novērojams fokusa grupās ar vidējā un vecāka gadu gājuma cilvēkiem:

- Es esmu dzimusi Krievijā, esmu krieviete, bet Latvija man kļuvusi par otro māti – otro dzimteni, jo šeit esmu ieguvusi augstāko izglītību, te esmu atradusi vīru, dzemdēju bērnus, šeit ir manas saknes.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tikai atsevišķi respondenti norāda, ka par savu dzimteni uzskata Krieviju vai Baltkrieviju, labprāt pārceltos dzīvot tur, bet vienkārši līdz šim nav izdevies to īstenot, vai arī apgalvo, ka viņiem ar Krieviju ir nozīmīgas un ciešas saites:

- Es uzskatu, ka mana dzimtene ir Krievija, es braucu pie viņiem ciemos, uzskatu, ka tās ir manas saknes un cienu tās.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Tajā pašā laikā vairāki respondenti piemin tendenci braukt uz turīgajām ES valstīm un ASV. Atsevišķi respondenti uzsver, ka gaida tikai izdevību, lai aizbrauktu no Latvijas:

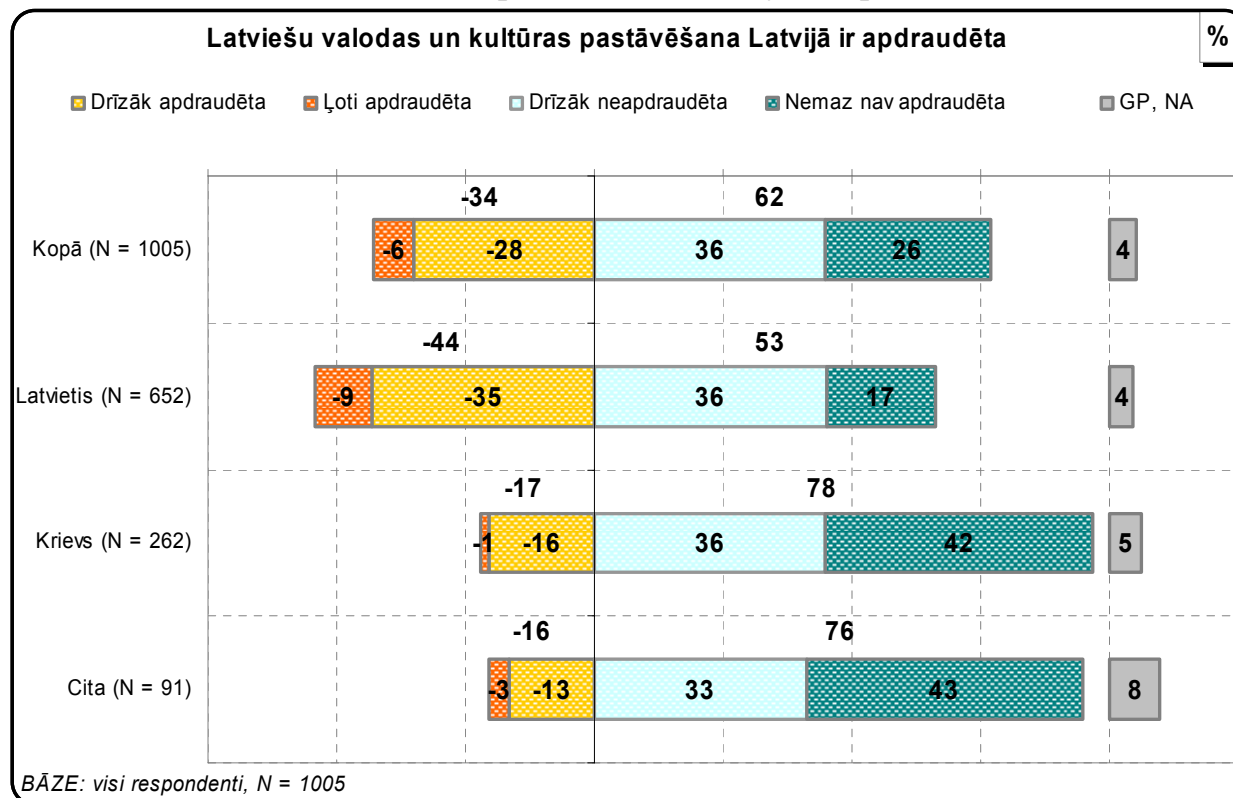
- Es pie pirmās iespējas aizbrauktu, ja vien būtu droša par to, ka man ārzemēs būs darbs, dzīvesvieta un mani pieņems ar visu manu ģimeni. Es bez vārdu runas aizbrauktu.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Apdraudētības sajūta, kultūršovinisms

Viena no iepriekšējo BISS pētījumu³ atziņām ir, ka apdraudētības sajūta ir viens no galvenajiem etnisko attiecību saspīlējuma un neiecietības avotiem. Pētījumā „Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija”, balstoties uz fokusa grupu diskusijā iegūto informāciju, tika izvirzīta hipotēze, ka Latvijā apdraudēti jūtas gan latvieši, gan krievi. Šajā pētījumā kvantitatīvās aptaujas dati parāda, ka latviešu vidū 44% uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta. Savukārt krievu vidū līdzīga daļa aptaujāto (45%) uzskata, ka krievu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta.

10.zīmējums. Viedoklis par latviešu valodas un kultūras pastāvēšanas apdraudētību Latvijā

Vai latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta?

³ Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Penķe, I., Krišāne, J. (2004) *Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija*. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Rīga, lpp. 1-84.

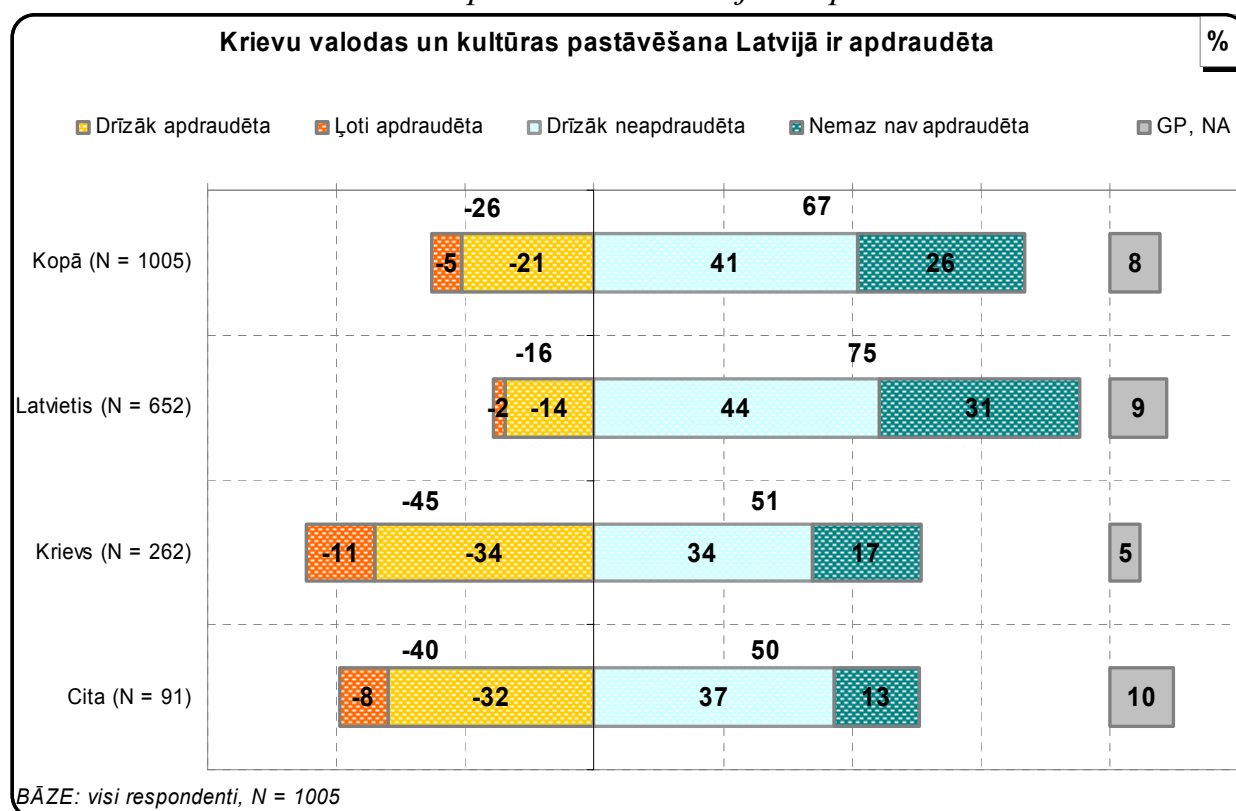
Raksturīgi, ka krievu vidū ir ievērojami mazāk to, kas domā, ka latviešu valoda un kultūra ir apdraudēta (17%), savukārt latviešu vidū ir ievērojami mazāk to, kas domā, ka krievu valoda un kultūra Latvijā ir apdraudēta (16%). Tātad kvantitatīvā aptauja apstiprina hipotēzi par to, kas abas lielākās sociolingvistiskās grupas Latvijā jūtas zināmā mērā apdraudētas.

Analizējot šo jautājumu dažādu sociāli demogrāfisko grupu griezumā, redzams, ka latviešu vidū apdraudētāki jūtas cilvēki ar augstāko izglītību – 51% un rīdnieki – 58%. Vecuma grupu vidū būtiskas atšķirības nav vērojamas.

Uz jautājumu par krievu valodas un kultūras pastāvēšanas apdraudētību Latvijā sociāli demogrāfisko grupu krievu vidū būtiskas atšķirības nav vērojamas, vienīgi cilvēki ar pamatzglītību vai nepabeigtu vidējo izglītību nedaudz biežāk uzskata, ka krievu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta – 53%. Latviešu vidū nedaudz vairāk tādu, kas uzskata, ka krievu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta, ir jauniešu grupā 15-30 gadi – 23%.

11.zīmējums. Viedoklis par krievu valodas un kultūras pastāvēšanas apdraudētību Latvijā

Vai krievu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta?

Īpaša tēma, kas bieži aktualizējās fokusa grupās, ir krievu kultūras pārākums pār latviešu kultūru – fokusa grupās vairāki krieviski runājošie norādīja, ka krievu kultūra ir pārāka par latviešu kultūru. Piemēram, Jelgavas jauniešu fokusa grupā, runājot par integrācijas stratēģiju, tika norādīts, ka krievu kultūra ir bagātāka un

latviešiem, salīdzinot ar krieviem, ir šaurāks redzesloks, un viņi vājāk pielāgojas dzīvei:

- [Latvieši] ļoti daudz ko nezina. Un ar to viņi kļūst ļoti nepiemēroti dzīvei. Es uzskatu, ka latviešu kultūra ir laba, bet krievu kultūra ir daudz bagātāka. Tā cilvēkam dod daudz vairāk viņa attīstībai. Ja kontaktējas ar latviešiem, nav tā, ka man viņi nepatīktu, bet es uzskatu, ka viņi ir dumjāki par krieviem. Es nepareizi izteicos, nav tā, ka viņi ir dumjāki, vienkārši viņiem ir šaurāks redzesloks.

- Viņi vājāk pielāgojas dzīvei.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Visa Latvijas vēsture sākās no 1918.gada, un tas ir pārāk īss periods, lai runātu par kaut kādu kultūru...- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Jelgavas krievu fokusa grupā izskanēja viedoklis, ka Latvijā ar laiku dzīvos tikai krievi vai krieviski runājošie. Arī latviešu fokusa grupā ar sašutumu tika pieminēts šāds krievu vidū sastopams viedoklis, kas tiek izmantots kā pamats tam, lai nemācītos latviešu valodu:

- Es domāju, ka agrāk vai vēlāk Latviju aizņems krievi.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

- Kādreiz, kad kādam krievam vaicāju, kāpēc viņš nerunā latviski, viņš atbildēja, ka tāpēc, ka šeit ir Padomju Savienība. Tāpat šeit vienmēr esot bijusi krievu zeme, un tāda lieta kā Latvija ir laicīga parādība.- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Latviešu fokusa grupās tika pausts sašutums par krievu šovinismu, kas ļoti aizvaino latviešus, un attiecībā uz krieviem izskan pārmetums, ka viņi izturas kā iekarotāji.

- Viņam sēž iekšā Vladimira Iljiča iepotētā politika, ka krievu nācija ir pārāka par visām, un viņam šāda maza divmiljonu nācija nav jāpieņem, bet viņš aizbraukt nevar, jo tur viņu nekas negaida, tur viņam tā dzīve jāsāk no jauna.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Bet šeit jau ir otrs, ka viņš [Konstantīns – nodalīšanās stratēģija] necenšas pieņemt mūsu sadzīvisko kultūru. Viņam gēnos jau ir iepotēts, ka tas nav jādara, ka viņš nāk kā iekarotājs, kā uzvarētājs.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 60-75 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Visās fokusa grupās latviešu vidū tika runāts par cieņu pret latviešu valodu un kultūru, ko latvieši vēlētos no cittautiešu puses:

- Bet **man gribētos just lielāku cieņu!**- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Man patīka tas, ka viņa [krievu tautības sieviete] tā normāli paprasa, ar cieņu izturas pret mūsu valodu, paskaidro, ka viņai tā ir sanācis, ka neiemācījās. Ar cieņu izturas pret mani.- (Rīga un Rīgas reģions, vecums 18-30 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Īpaši šie jautājumi tika akcentēti latviešu fokusa grupās Rīgā un Daugavpilī. Daugavpils latvieši stāstīja par savu pieredzi un asimilāciju krievu kopienā:

- Te ir pavisam savādāk. Šeit latvieši ir akumulējušies pilnībā. Kļuvuši krieviski. Saprotiet, pat mūsu bērni...- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- *Man pateica, ka, ja tu krievu valodu neiemācīsies, tu šeit nedzīvosi. Tu vari nemaz nerunāt latviski, tev neatbildēs.*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Vairāki latviešu fokusa grupu dalībnieki atzīst, ka latviešiem kopumā pietrūkst pašapziņas un lepnuma par savu valsti. Daudzi respondenti pārdzīvo latviešu aizbraukšanu uz Īriju, kā arī tradīciju nozīmes mazināšanos:

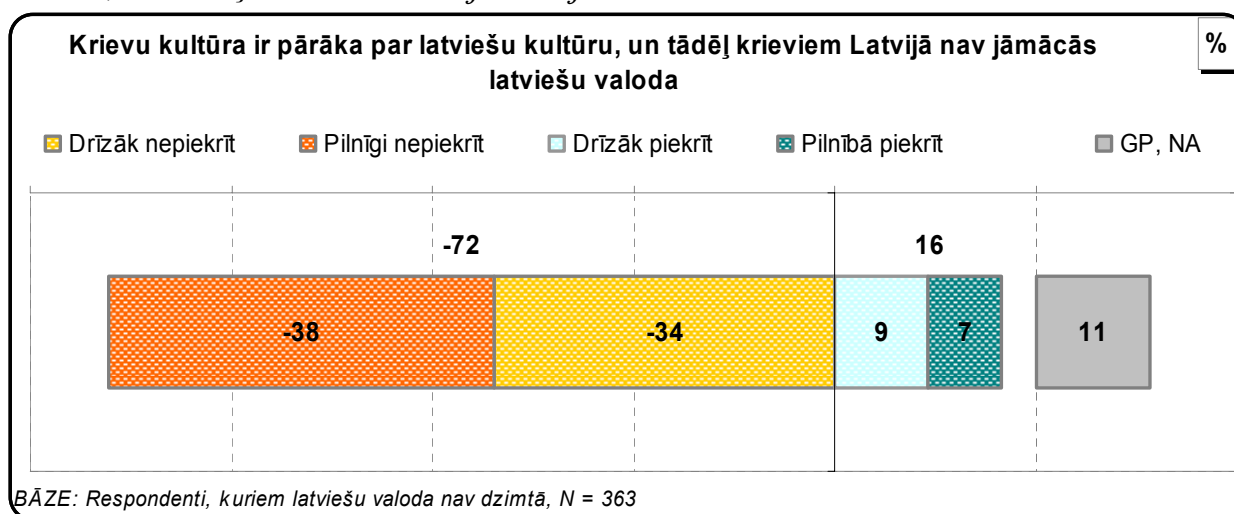
- *Vēl vienai paaudzei būs jāpauz, kamēr mēs piedzīvosim to laiku, kad Latvijas valsts būs liela un stipra, un mums būs ar ko lepoties. Latvieši paši noliedz savu valsti. Kad es aizbraucu uz Ameriku, man jautā, kāpēc latvieši, kad atbrauc uz šejieni no Latvijas, kāpēc viņi par savu valsti tik slikti vienmēr runā?*- (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

Šie izteikumi gan latviešu, gan krievu fokusa grupās parāda, ka Latvijas situācijas izpratnei piemērotas ir teorijas, kas fokusētas uz post-koloniālisma analīzi un grupu hierarhiju bijušajās koloniālisma valstīs – kolonistu situācija un attieksme pret viņiem, jo latvieši krievus uztver kā iekarotājus, bet krievi latviešus kā mazāk „nozīmīgu” nāciju, kurai „pat nav savas kultūras”.

Kvantitatīvajā aptaujā krieviski runājošie respondenti atbildēja uz jautājumu: „Cik lielā mērā Jūs piekrītat viedoklim, ka krievu kultūra ir pārāka par latviešu kultūru, un tādēļ krieviem Latvijā nav jāmacās latviešu valoda?”. Aptaujas rezultāti parāda, ka šādam viedoklim piekrīt 16% krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju. Krievu vidū šis skaits ir nedaudz lielāks – 21%. Zīmīgi, ka lielāks šāda viedokļa atbalstītāju skaits ir krieviski runājošo jauniešu vidū (21%) un vecāku cilvēku vidū (22%), kā arī rīdzinieku vidū (21%) un cilvēku vidū, kam nav augstākā vai vidējā speciālā izglītība.

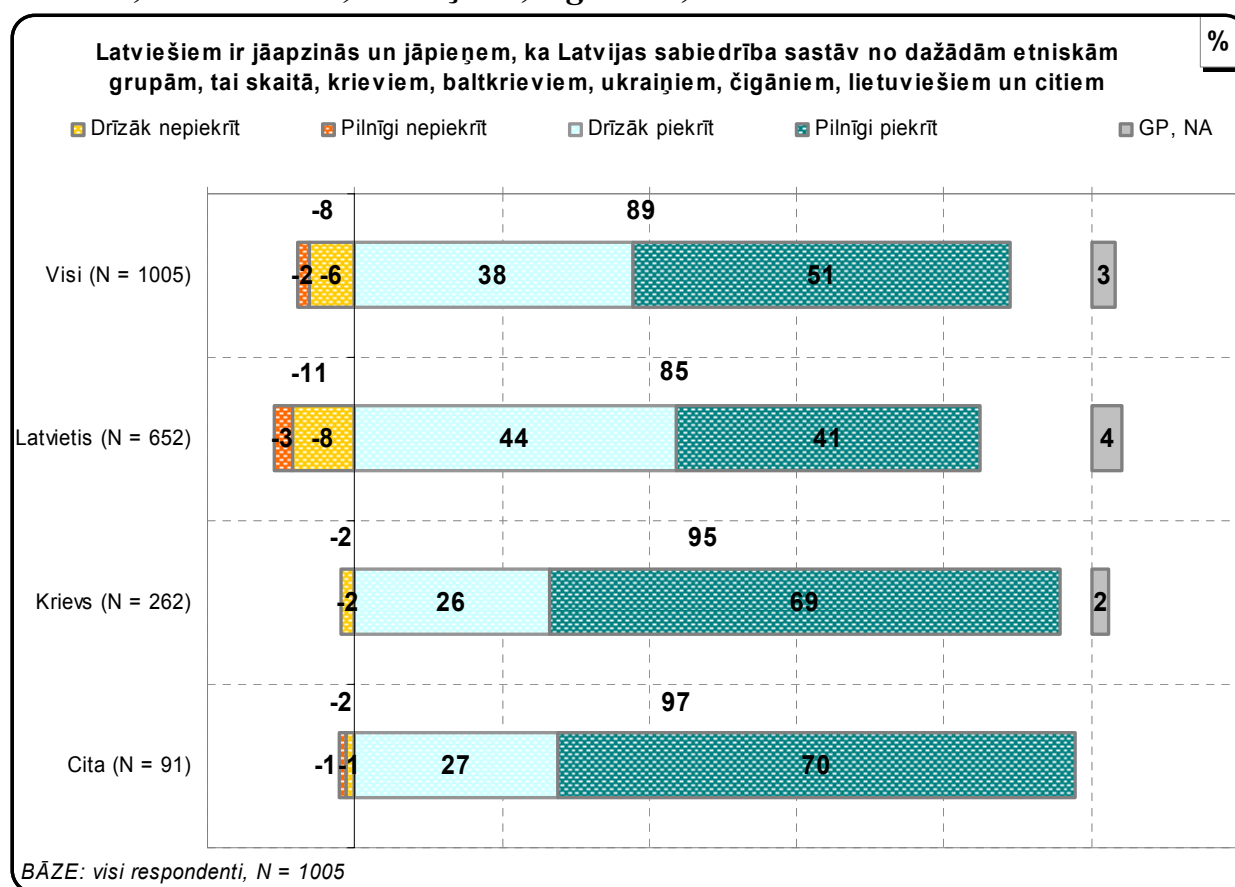
12.zīmējums. Viedoklis par krievu kultūras pārākumu kā iemeslu, lai nemācītos latviešu valodu

Cik lielā mērā Jūs piekrītat viedoklim, ka krievu kultūra ir pārāka par latviešu kultūru, un tādēļ krieviem Latvijā nav jāmacās latviešu valoda?

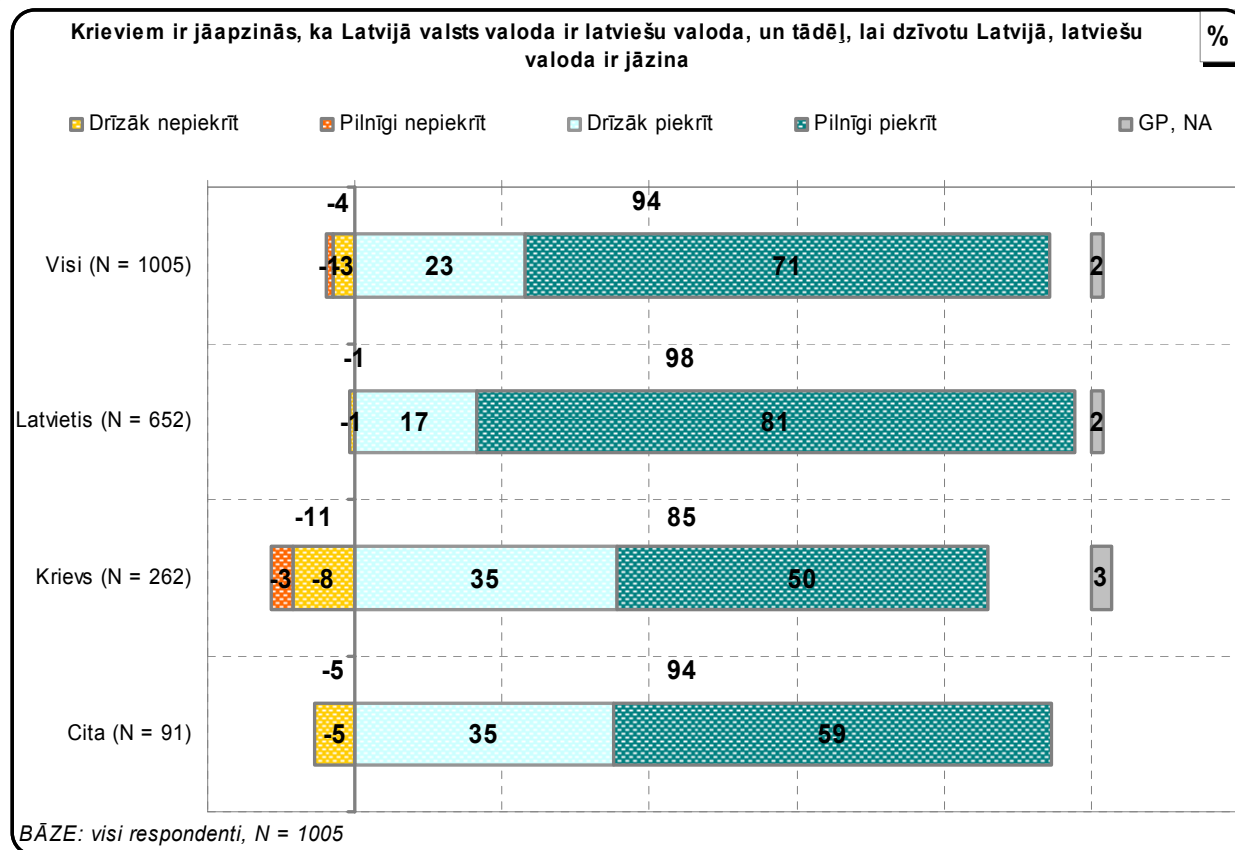
Aptaujā tika piedāvāti arī divi citi apgalvojumi, kas parāda, cik lielā mērā latvieši un krievi ir gatavi pieņemt otru kultūru. Viens no tiem bija par latviešu gatavību pieņemt multikulturālismu: „*Latviešiem ir jāapzinās un jāpieņem, ka Latvijas sabiedrība sastāv no dažādām etniskām grupām, tai skaitā, krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem, čigāniem, lietuviešiem un citiem*”. Atbildes uz šo jautājumu parāda, ka vairākums Latvijas iedzīvotāju piekrīt šim apgalvojumam. Latviešu vidū šim apgalvojumam piekrīt 85%, tādu, kas nepiekrīt, ir 11%. Statistiski būtisku atšķirību dažādu sociāli demogrāfisko grupu viedokļos šajā jautājumā nav.

13.zīmējums. Attieksme pret apgalvojumu „Latviešiem ir jāapzinās un jāpieņem, ka Latvijas sabiedrība sastāv no dažādām etniskām grupām, tai skaitā, krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem, čigāniem, lietuviešiem un citiem”

Otrs apgalvojums ir par krievu attieksmi pret latviešu valodu: „*Krieviem ir jāapzinās, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda, un tādēļ, lai dzīvotu Latvijā, latviešu valoda ir jāzina*”. Šo apgalvojumu atbalsta 94% visu Latvijas iedzīvotāju, krievu vidū – 86%. Šim viedoklim nepiekrīt 11% krievu un 5% citu tautību pārstāvju. Nelielas atšķirības vērojamas šī jautājuma atbildēs pēc pilsonības: krievu vidū, kas nav pilsoņi, ir vairāk tādu, kas šim viedoklim nepiekrīt – 17%. Krievu vidū nedaudz vairāk to, kas nepiekrīt, ir arī vecuma grupā 46-60 gadi – 17%, vairāk arī to vidū, kam ir pamatzglītība vai nepabeigta vidējā izglītība – 28%.

14.zīmējums. Attieksme pret apgalvojumu „Krieviem ir jāapzinās, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda, un tādēļ, lai dzīvotu Latvijā, latviešu valoda ir jāzina”

Attieksme pret integrācijas aģentiem: partijām un politiķiem, NVO, plašsaziņas līdzekļiem

Atbalsts politiskajām partijām etniskajos jautājumos

Gan fokusa grupās, gan aptaujā respondentiem tika uzdots jautājums, cik lielā mērā viņi atbalsta politisko partiju pozīciju etniskajos jautājumos. Fokusa grupās joprojām spilgti parādās tas, ka cilvēki etnisko nesaskaņu radīšanā vaino politiķus:

- *Mēs taču te dzīvojām visi kopā, un grozies kā gribi, ja jau visi kopā, tad gribi vai nē, mēs tik un tā integrējamies. Mans viedoklis ir, ka tur augšā stāv kaut kādi riebekļi, kas grib mūs nodalīt divās nometnēs, mēģina to darīt.* - (Liepāja un Liepājas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Kamēr nebija politisko partiju, nebija problēmu, parādījās politiskās partijas, parādījās problēmas - vienlaicīgi ar tām. Tā vietā, lai saliedētu valsti, tā ir jāsadala.* - (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)

Ieskanas arī gaidāmās 9.Saeimas vēlēšanu vēsmas: respondenti atzīmē, ka tagad tieši pirms vēlēšanām visi etniskie jautājumi tiks saasināti, lai panāktu to, ka krievi balso par PCTVL, bet latvieši – par „latviešu” labējām partijām.

- *Tagad sāksies vēlēšanas, un atkal viss sāksies. Kad beigsies vēlēšanas, atkal pierims. Tagad līdz augustam, kad būs vēlēšanas, tiks pacelti visi etniskie jautājumi.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

- *Piemēram, krievs ies balsot par PCTVL, bet latvietis par viņiem nu nekad neies balsot! Nav tā, ka kāds pēc programmas skatītos, ko katra partija piedāvā, bet gan principa dēļ.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)*

Kvantitatīvo aptauju rezultāti parāda, ka tādas labējās partijas kā Tēvzemei un Brīvībai / LNNK, Jaunais laiks, Tautas partija etniskajos jautājumos atbalsta gandrīz viena trešā daļa latviešu (27%-32%), krievu vidū – 4-13%. Savukārt apvienību “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” latviešu vidū atbalsta tikai 8%, bet krievu vidū – gandrīz puse aptaujāto - 45%. Pētījuma rezultāti kopumā apstiprina to, ka daudzi Latvijas iedzīvotāji partijas neatbalsta vispār, bet partiju atbalstītāji lielā mērā dalās pēc etniskā principa. Turpinājumā ir sniegts sīkāks raksturojums par iedzīvotāju attieksmi pret katru no aptaujā iekļautajām partijām.

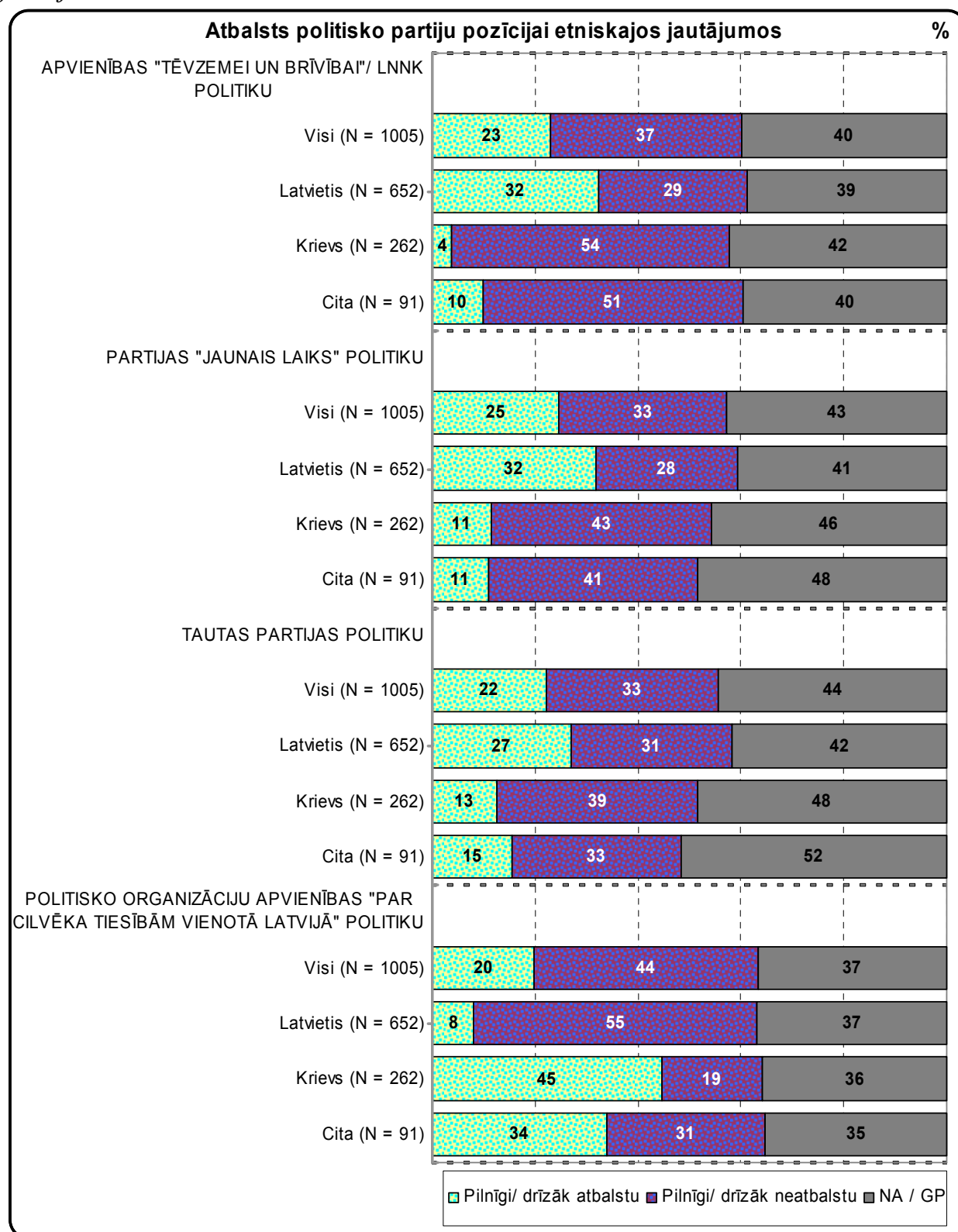
Apvienība “Tēvzemei un Brīvībai”/ LNNK

Apvienības “Tēvzemei un Brīvībai”/ LNNK pozīciju etniskajos jautājumos atbalsta 32% latviešu, 4% krievu un 10% citu tautību pārstāvju, savukārt neatbalsta – 29% latviešu, 54% krievu un 51% citu tautību pārstāvju.

Latviešiem lielāks atbalsts šai partijai etniskajos jautājumos ir vecāku cilvēku vidū (vecumā no 61-75 gadiem to atbalsta 44%, vecumā 15-30 gadi – 24%) un cilvēku ar augstāko izglītību vidū (37%). Krievi otrādi – lielāks īpatsvars to, kas neatbalsta, ir cilvēku ar augstāko izglītību vidū – 74%, citās grupās ir vairāk to, kas nesniedz noteiktu atbildi.

15.a zīmējums. Atbalsts politisko partiju pozīcijai etniskajos jautājumos

Cik lielā mērā Jūs atbalstāt dažādu politisko partiju politiku etniskajos jautājumos?

Partija „Jaunais laiks”

Partijas „Jaunais laiks” pozīciju etniskajos jautājumos atbalsta 32% latviešu, 11% krievu un citu tautību pārstāvju. Tādu, kas neatbalsta, ir 28% latviešu, 43% krievu un 41% citu tautību vidū. Latviešiem partijas „Jaunais laiks” pozīciju vairāk atbalsta cilvēki ar augstāko izglītību (39%) un rīdzinieki (38%). Krievi rīdzinieki un cilvēki ar augstāko izglītību ir tie, kas biežāk neatbalsta partijas „Jaunais laiks” pozīciju etniskajos jautājumos (atbilstoši 61% un 47% neatbalsta).

Tautas partija

Latviešu vidū Tautas partijas pozīciju atbalsta 27%, krievu un citu tautību vidū – 13% un 15%. To daļa, kas neatbalsta, visās tautību grupās ir līdzīga: latvieši – 31%, krievi – 39%, citu tautību pārstāvji – 33%. Statistiski nozīmīgas atšķirības dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās attiecībā uz Tautas partijas politiku etniskajos jautājumos neparādās.

Politisko organizāciju apvienība “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā”

Salīdzinot ar iepriekšējām trim partijām, kas pārstāv labējās partijas, būtiski atšķiras latviešu un citu tautību pārstāvju atbalsts politisko organizāciju apvienībai “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā”. To atbalsta 8% latviešu, 45% krievu un 34% citu tautību pārstāvju, savukārt neatbalsta – 55% latviešu, 19% krievu un 31% citu tautību pārstāvju. Vairāk atbalstītāju krievu vidū ir nepilsoņu grupā (53%), rīdzinieku (53%) un cilvēku ar augstāko izglītību vidū (57%), nedaudz mazāk – jauniešu vecumā no 15-30 gadiem vidū – 38%.

Latvijas Sociālistiskā partija

Latvijas Sociālistiskās partijas nostājai atbalsts ir nedaudz mazāks nekā PCTVL. To atbalsta 5% latviešu, 18% krievu un 10% citu tautību pārstāvju, savukārt neatbalsta – 51% latviešu, 34% krievu un 40% citu tautību pārstāvju. Tādu, kas neatbalsta Latvijas Sociālistiskās partijas nostāju etniskajos jautājumos, vairāk ir krievu ar augstāko izglītību vidū – 52%.

Latvijas Pirmās partijas un partijas "Latvijas ceļš" politiskās apvienība (LPP/LC)

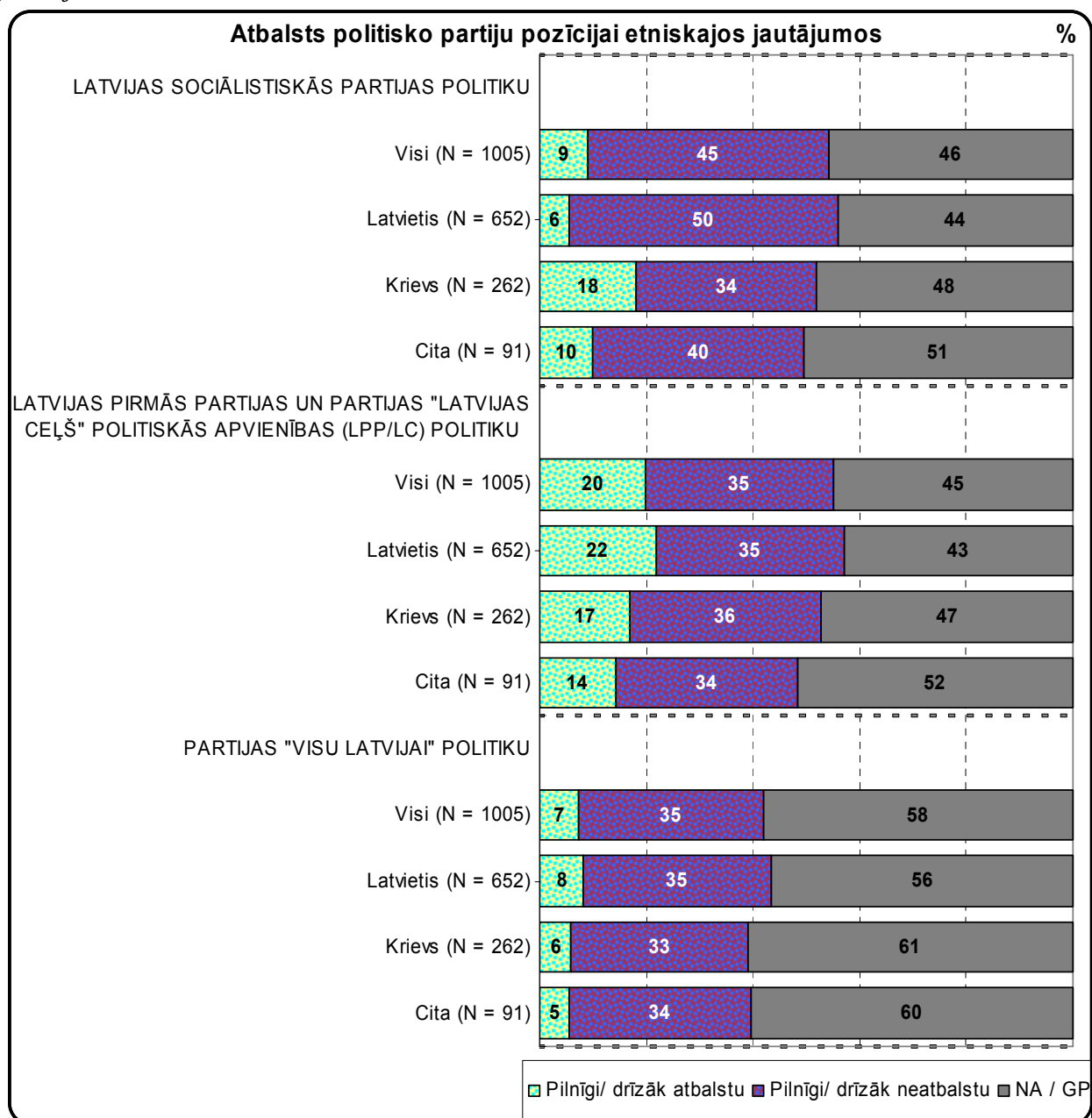
Latvijas Pirmās partijas un partijas "Latvijas ceļš" politiskās apvienības nostāju etniskajos jautājumos atbalsta 22% latviešu, 17% krievu un 14% citu tautību pārstāvju, savukārt neatbalsta visās tautības grupās vismaz viena trešā daļa aptaujāto (34-36%).

Partija „Visu Latvijai”

No visām aplūkotajām partijām, partijai „Visu Latvijai” atbalstītāju ir vismazāk. Latviešu vidū tās pozīciju atbalsta 8%, krievu vidū – 6%, citu tautību pārstāvju vidū – 5%. Šī ir partija, par kuras nostādnēm ir vislielākais cilvēku skaits, kas nesniedz konkrētu atbildi – 58%. Tomēr jāatzīmē, ka arī citu partiju novērtējumā nekonkrētās atbildes ir apmēram 40-45%.

15.b zīmējums. Atbalsts politisko partiju pozīcijai etniskajos jautājumos

Cik lielā mērā Jūs atbalstāt dažādu politisko partiju politiku etniskajos jautājumos?

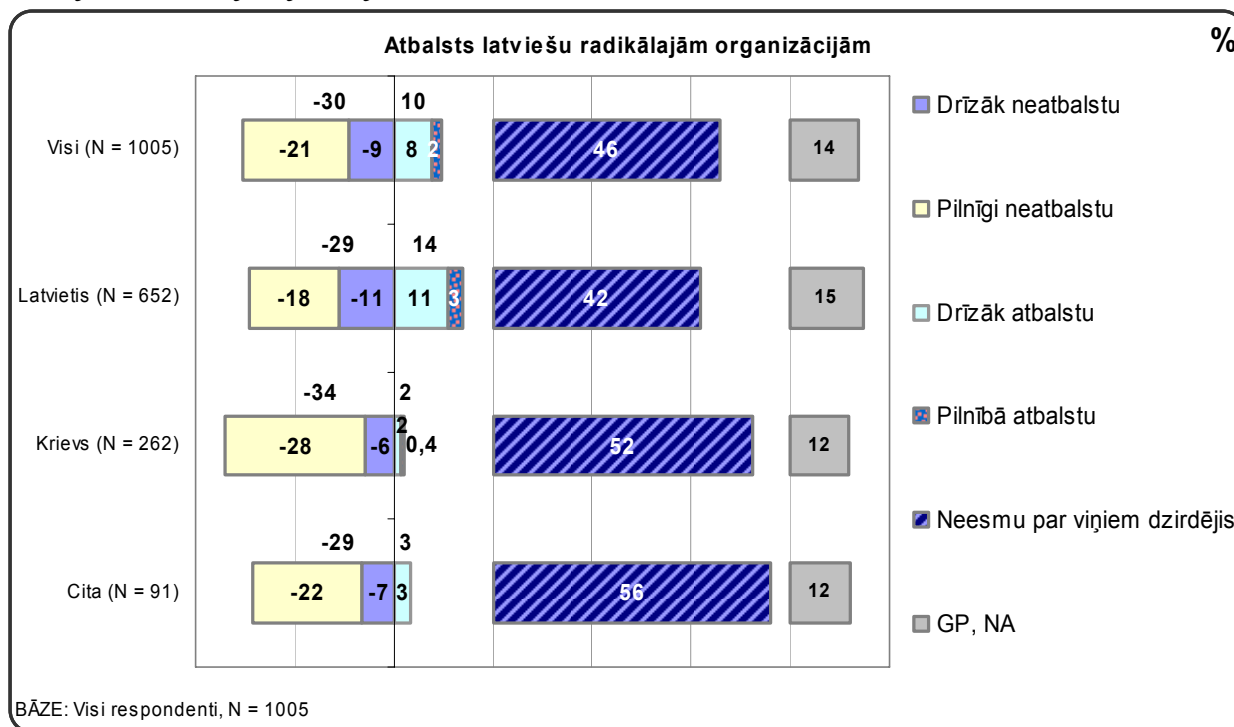
Viedoklis par radikālo sabiedrisko organizāciju nostāju etniskajos jautājumos

Līdzīgi jautājumi kā par politiskajām partijām, tika uzdoti arī par radikālajām sabiedriskajām organizācijām: „Cik lielā mērā Jūs atbalstāt tādu kustību kā „Krievu skolu aizsardzības štābs” un „Apvienotā Latvijas krievu kopienas kongresa (OKROL)” nostājas etniskajos jautājumos?” un „Cik lielā mērā Jūs atbalstāt tādu kustību kā „Visu Latvijai” un „Klubs 415” nostājas etniskajos jautājumos?”.

Salīdzinoši latviešu radikālajām kustībām latviešu vidū ir mazāks atbalsts nekā krievu organizācijām krievu vidū: „Visu Latvijai” un „Klubs 415” nostāju atbalsta 14% latviešu. Latviešu rīdzinieku vidū – 21%. Attiecībā uz šīm organizācijām ir ievērojami vairāk tādu, kas par viņām nav dzirdējuši, latviešu vidū – 42%, krievu vidū – 52%.

16. zīmējums. Atbalsts latviešu radikālajām organizācijām

Cik lielā mērā Jūs atbalstāt tādu kustību kā „Visu Latvijai” un „Klubs 415” nostājas etniskajos jautājumos?

Savukārt „Krievu skolu aizsardzības štāba” un „Apvienotā Latvijas krievu kopienas kongresa” nostājas etniskajos jautājumos atbalsta 4% latviešu un 50% krievu, kā arī 41% citu tautību pārstāvju. Tādu, kas par šīm organizācijām nav dzirdējuši, ir tikai 17%. Krievu vidū šo organizāciju nostāju biežāk atbalsta nepilsoņi (63%) un rīdzinieki (62%).

Fokusa grupās uz jautājumu, kāda ir attieksme pret tādām organizācijām kā „Visu Latvijai” un „Klubs 415”, latviešu respondenti, no vienas puses, pauda negatīvu attieksmi, bet, no otras puses, respondenti atzīmēja, ka latviešu radikālas

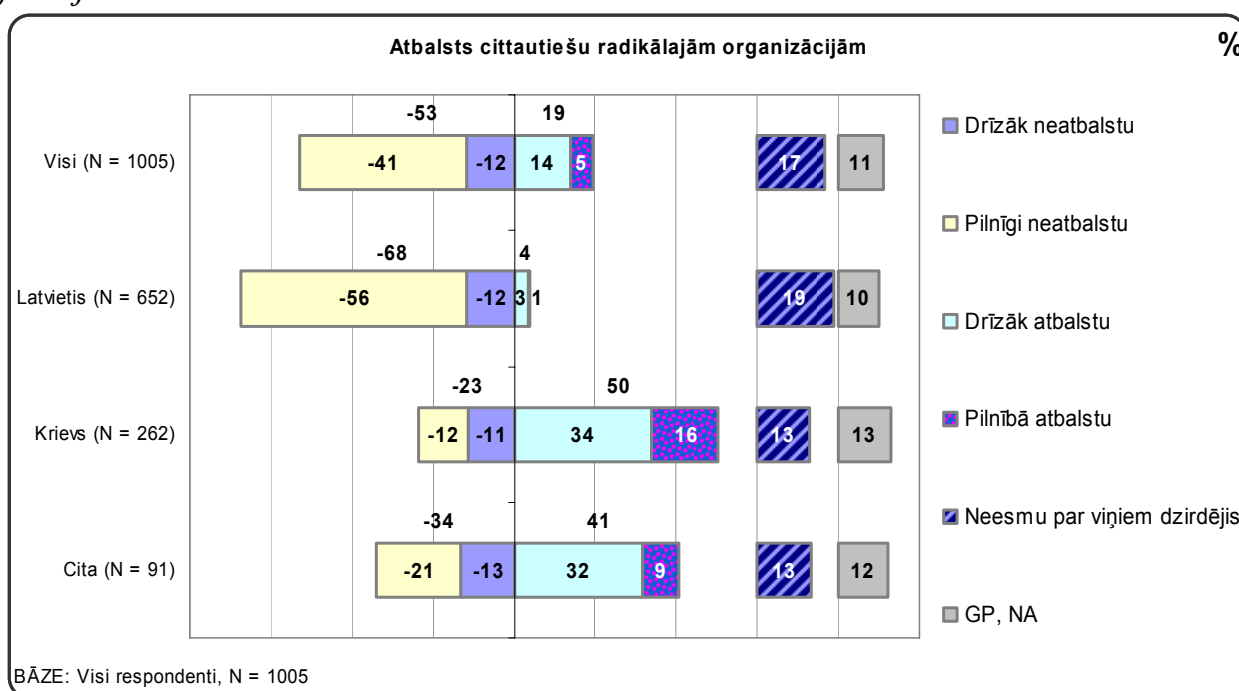
nacionālās organizācijas ir sava veida pretsvars krievu nacionāli radikālajām organizācijām:

- Man liekas, tas jau ir pārāk nacionāli. Programmu neesmu lasījis, bet cik redzējis Rīgā ielās deklamējot, tas man liekas jau ir par traku. Patriots ir ļoti labi, bet tās jau man liekas galējības vai apsēstība. To es neatbalstu.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

- Jebkurš radikālisms ir slikts. Dienā televīzijā ir gadījies redzēt Plinera kungu, tad vakarā var palasīt “DDD”. Tad vismaz pretsvars, vakarā var mierīgi iet gulēt.- (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

17. zīmējums. Atbalsts krievu radikālajām organizācijām

Cik lielā mērā Jūs atbalstāt tādu kustību kā „Krievu skolu aizsardzības štābs” un „Apvienotā Latvijas krievu kopienas kongresa (OKROL)” nostājas etniskajos jautājumos?

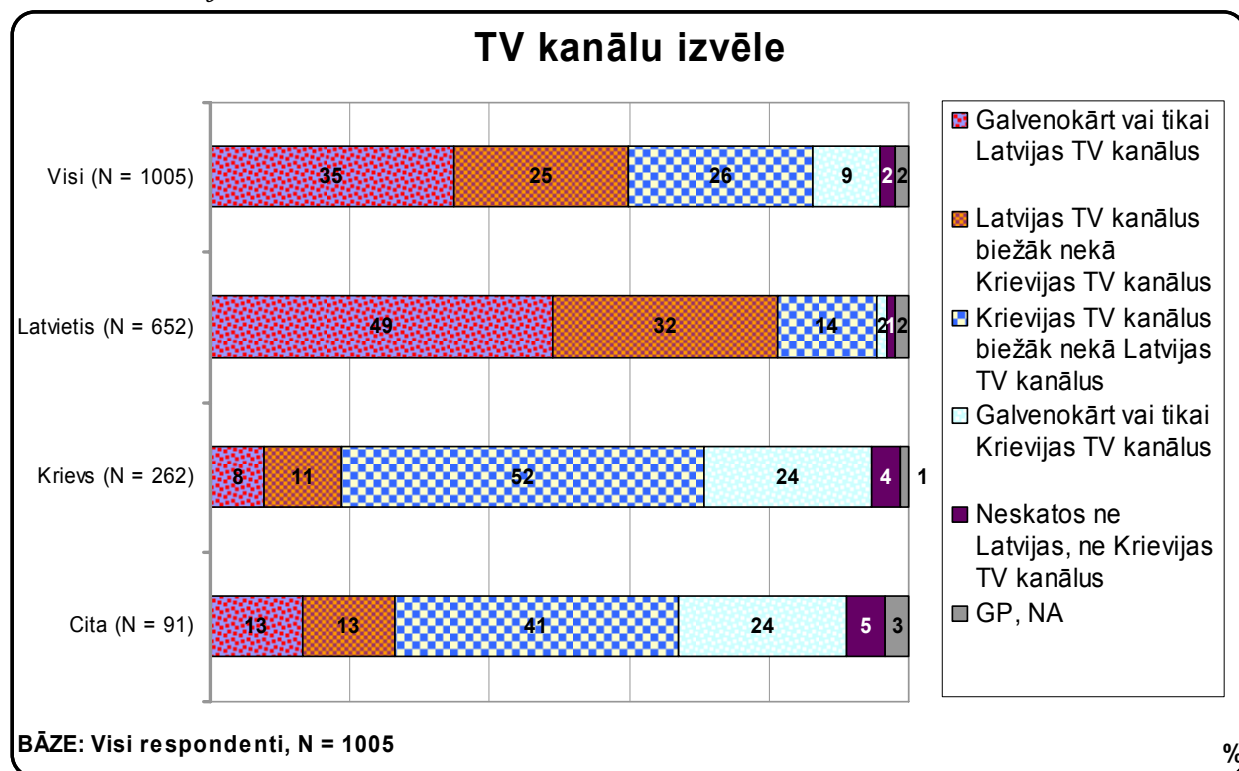
Latvijas un Krievijas televīzijas kanālu popularitāte

Aptauju dati spilgti parāda, ka latvieši pārsvarā skatās Latvijas TV kanālus, bet krievi Latvijā – pārsvarā Krievijas TV kanālus. Latviešu vidū galvenokārt vai biežāk Latvijas kanālus skatās 81%, krievu vidū – 19%, un apgriezti attiecībā uz Krievijas TV kanāliem – latviešu vidū galvenokārt vai biežāk Krievijas kanālus skatās 16%, krievu vidū – 76%.

Interesanti, ka latviešu jauniešu vidū ir mazāk to, kas vēro tikai vai biežāk Latvijas TV kanālus – 79% (vecuma grupā 61-75 gadi – 90%), bet krievu jauniešu vidū tieši otrādi, salīdzinot ar citām grupām, ir vairāk to, kas skatās Krievijas TV kanālus: krievi vecumā 15-30 gadi – 86%, bet vecumā 61-75 gadi – 61%.

18.zīmējums. Televīzijas kanālu skatīšanās

Kādus televīzijas kanālus Jūs skatāties biežāk?

Fokusa grupu respondenti atzīst, ka nodalītās mediju telpas rezultātā veidojas atšķirīgas realitātes interpretācijas, ar ko viņi saskaras savā ikdienā:

- *Cilvēki ir noguruši un negrib uz to reaģēt. Sadzīves līmenī konflikts nepastāv, bet, atverot avīzi, tas ir, aizver avīzi – nav! Ieslēdz TV – ir! Aizej uz darbu – nav! Es strādāju kopā ar latviešiem – mums nekā tāda nav! Sadzīves līmenī tas nav! Tas viss ir radīts mākslīgi, un mākslīgi tas pastāvēs tik ilgi, kamēr viņiem tas būs vajadzīgs.* (Jelgava un Jelgavas rajons, vecums 36-60 gadi, diskusijas valoda – krievu)
- *Šī nacionālisma problēma, manuprāt, ir pilnīgi uzpūsta. Tas, ko mums te stāsta, tā ir propaganda. Protams, jebkurš masu medijs veic kādu propagandu. Protams, ka mums viens kanāls propagandē vienu, bet otrs kanāls propagandē otru. Tad var izdarīt secinājumus, ka ar diviem kanāliem nepietiek...* (Daugavpils un Daugavpils rajons, vecums 18-35 gadi, diskusijas valoda – latviešu)

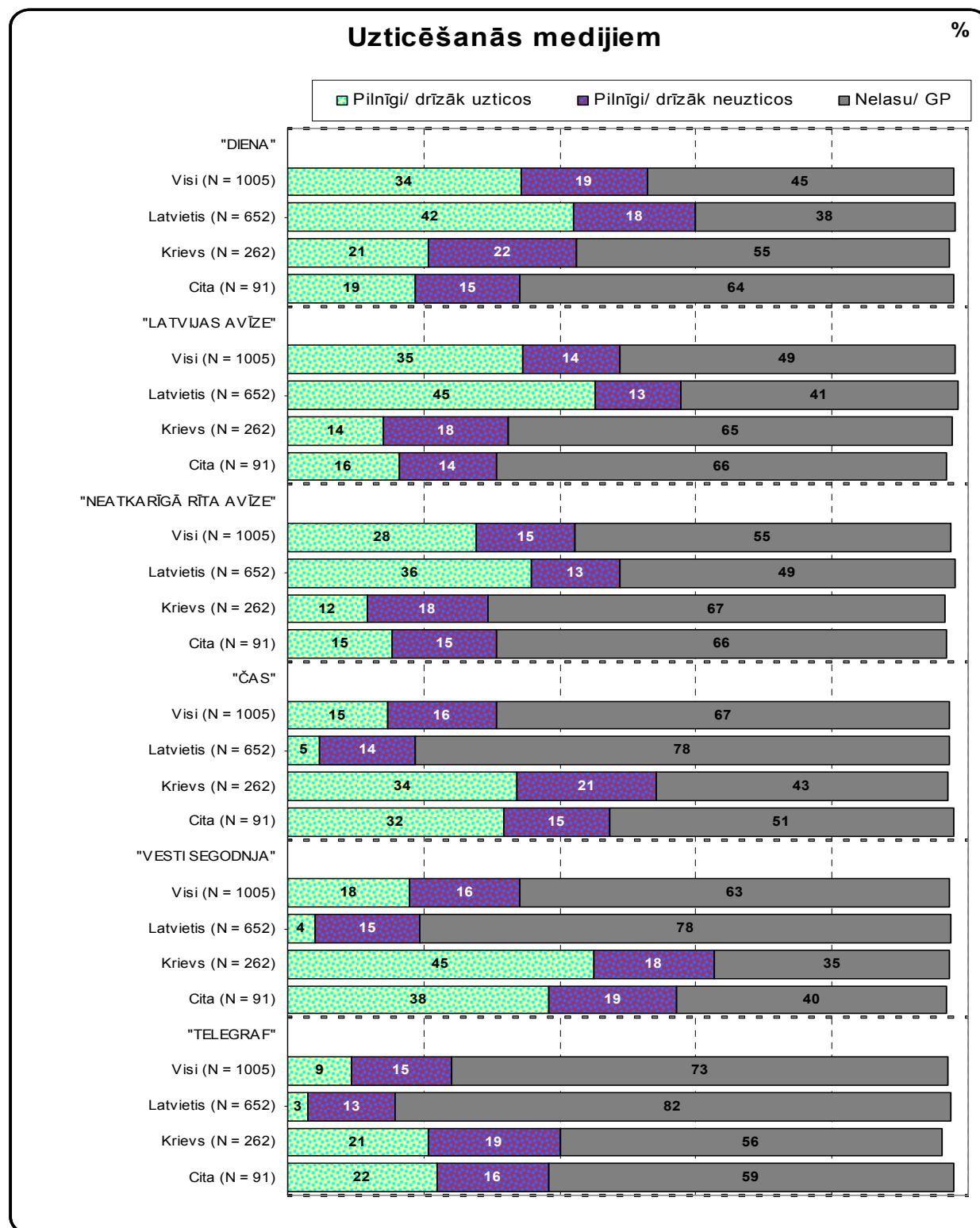
Uzticēšanās dažādiem laikrakstiem

Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju uzticēšanos dažādiem informācijas nesējiem un skatītu šo uzticēšanos mediju analīzes perspektīvā, aptaujā tika uzdots jautājums, cik lielā mērā var uzticēties dažādu laikrakstu sniegtajai informācijai. Konkrēti šis jautājums tika uzdots par sešiem laikrakstiem – „Diena”, „Latvijas Avīze”, „Neatkarīgā Rīta Avīze”, „Час”, „Вести – Сегодня” un „Телеграф”. Aptaujas dati parāda, ka latvieši ievērojami vairāk lasa un uzticas laikrakstiem latviešu valodā, savukārt, krievu un citas tautības pārstāvji galvenokārt lasa un

uzticas laikrakstiem krievu valodā, īpaši laikrakstiem „Час” un „Вести – Сегодня”.

19.zīmējums. Uzticēšanās dažādiem laikrakstiem

Cik lielā mērā var uzticēties dažādu laikrakstu sniegtajai informācijai. Vai Jūs uzticaties...?

6.2 PRESES LOMA KOLEKTĪVO IDENTITĀŠU KONSTRUĒŠANĀ

Kritiskā diskursu analīze: vēsturiskā pieeja

Kritiskās diskursu analīzes (KDA) centrā ir dažādu diskursīvo darbību loma, veidojot un uzturot nevienlīdzīgas varas attiecības starp dažādām sociālām grupām, sievieti un vīrieti, starp nacionālajām, etniskām, reliģiskām, seksuālām, politiskām, subkulturālām grupām. Tā aplūko cīņas, kas izpaužas, privileģējot kādu vienu diskursu un marginalizējot citus, tādējādi ietekmējot arī diskursu ietvaros darbojošos personu un grupu pozīcijas.

Diskursu var definēt kā vienlaicīgi vai secīgi notiekošu, savstarpēji saistītu lingvistisku darbību kompleksu, kas atklājas caur sociālo rīcību kā tematiski savstarpēji saistītas semiotiskas zīmes.¹ R.Vodakas attīstītā pieeja visbiežāk tikusi pielietota vēsturisku un politisku diskursu analīzē un tās galvenais mērķis ir integrēt tekstus no iespējami dažādiem žanriem, kā arī pētāmās tēmas vēsturisko dimensiju. Vēsturiskā dimensija šajā pieejā tiek aplūkota divējādi – 1) integrējot vēsturisko fonu un faktorus, kas nosaka diskursīvos gadījumus; 2) pētot veidus, kādos noteikti diskursu tipi un žanri nepārtraukti mainās.

KDA ņem vērā situāciju, dalībnieku statusu, laiku, vietu, kā arī citus sociālus faktorus – dalību grupās, vecumu, socializāciju, kā arī psiholoģiskus faktorus, kam ir liela loma teksta radīšanā. Veicot analīzi, jāņem vērā teksta radīšanas sociāli psiholoģiskie, kognitīvie un lingvistiskie faktori. Šie faktori veido struktūras jeb ietvarus un shēmas, kas palīdz strukturēt un uztvert realitāti. Ar ietvariem Vodaka saprot vispārīgus modeļus, kuros apvienotas mūsu vispārīgās zināšanas par kādu situāciju, savukārt shēmas ir konkrēti modeļi noteiktas situācijas vai teksta izpratnei. Ar šiem jēdzieniem cieši saistīts ir arī stratēģijas jēdziens. Stratēģijas tiek lietotas, lai sasniegtu mērķus, tomēr tas nenozīmē, ka diskursu dalībnieki vienmēr apzinās šos mērķus.²

Diskursu izpētē var aplūkot trīs savstarpēji saistītas analītiskas dimensijas:³

1. saturs;
2. argumentācijas stratēģijas (apzinātas vai neapzinātas);
3. lingvistiskie izteiksmes līdzekļi un formas (teksta, teikumu un vārdu līmenī).

Tālāk apskatīsim katru no šīm dimensijām.

1. Saturs

Veicot mediju analīzi, saturiski var izšķirt vairākus tēmu lokus:

¹ Wodak, R. The discourse-historical approach. In: Wodak, R., Meyer, M. (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications, 2001. P. 66.

² Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter E. *Methods of text and discourse analysis*. London: Sage Publications, 2000. Pp. 155-156.

³ De Cillia, R., Reisigl, M., Wodak, R. The discursive construction of national identities. *Discourse&Society*. 1999. 10(2). P. 157.

- ideja par latviešiem kā noteiktu cilvēka tipu („homo latviensis”), pretstatot to citu tautību pārstāvjiem kā pilnīgi atšķirīgu;
- kolektīvā politiskā vēsture (piemēram, mīts par izcelšanos, mītiskas figūras, politisks triumsfs, labklājības un panākumu laiks, sakāve);
- kopīga kultūra (valoda, reliģija, māksla, zinātne, kā arī ēdieni, apģērbi un citas raksturīgas iezīmes);
- kolektīvā politiskā tagadne un nākotne (pilsonība, politiskie sasniegumi, politiskās problēmas, draudi, politiskās vērtības un mērķi);
- „fiziskais ķermenis” (valsts teritorija, dabas resursi, ainavas, nozīmīgas vietas, celtnes).

2. Stratēģijas

Caur diskursiem sociālie dalībnieki veido zināšanas, situācijas, sociālās lomas, kā arī identitātes un savstarpējās attiecības. Var izšķirt četrus galvenos diskursīvo stratēģiju veidus:

- **konstruējošā** stratēģija (konstruē, rada identitāti, piemēram, lingvistiski attālinot savu etnisko grupu no citām);
- **atražojošā/ attaisnojošā** stratēģija (atražo, saglabā identitāti, piemēram, rādot imigrantus kā draudu nacionālajai identitātei);
- **pārveidojošā** stratēģija (pārveido identitāti, piemēram, kādu nacionālās identitātes aspektu pārveido par citas identitātes aspektu);
- **destruktīvā** stratēģija (grauj identitāti, piemēram, demitoloģizējot nacionālās identitātes elementus).

3. Lingvistiskie izteiksmes līdzekļi

Ar lingvistiskiem izteiksmes līdzekļiem un valodas formām tiek pausts saturs un īstenotas diskursīvās stratēģijas. Lingvistiskās diskursu iezīmes var analizēt visa teksta (piemēram, teksta struktūra), teikumu (piemēram, teikumu gramatiskā uzbūve) vai atsevišķu vārdu (piemēram, vārdu izvēle) līmenī.

Šajā pētījumā vairāk analizētas abas iepriekšminētās dimensijas – saturs un diskursīvās stratēģijas, tomēr analizē norādīts arī uz atsevišķiem spilgtiem lingvistiskās izteiksmes līdzekļiem, kas atklāj saturiskās un stratēģiskās diskursu iezīmes.

Mēs - jūs diskurss

Analizējot identitātes un to veidošanos, viens no centrālajiem jautājumiem ir "mēs" un "jūs" diskursīva veidošana. Tādējādi pēc noteiktām pazīmēm tiek veidotas grupas – tiek uzsvērtas līdzības ‘mēs’ grupas ietvaros un akcentēts atšķirīgais starp "mēs" un "jūs" grupām. Tāpēc kādas grupas identitātes veidošana ir ļoti cieši saistīta ar norobežošanos no "citām" grupām. Jāuzsver, ka pazīmes, pēc kurām tiek veidots iedalījums grupās, tiek izvēlētas stratēģiski - atbilstoši konkrētai situācijai un mērķiem - un laika gaitā var mainīties. Analizējot identitāšu diskursīvu veidošanu,

jāpievērš uzmanība tam, kur tieši tiek novilkta konkrētā robeža starp grupām, kādā veidā tas tiek darīts un ar kādu stratēģisku mērķi. Sava grupa tiek atspoguļota pēc iespējas pozitīvā gaismā, savukārt citas grupas tiek attēlotas negatīvi.

18. tabula. Mēs – jūs diskursa analīzes shēma

Mēs – jūs diskurss		
<i>Atšķirību diskurss</i>		<i>Valodnieciskais izpildījums</i>
1. Iedalīšana un novērtēšana 2. "Mēs" diskurss: - "mēs" konstruēšana - pozitīvs pašportrets		1. Grupu definēšana 2.1. Gramatiski saistīti elementi 2.2. Neatzīšana, pašnovērtējums, normu ievērošana
Argumentācijas stratēģijas		
<i>Atbildības vai vainas piedēvēšana</i>		<i>Atbildības vai vainas noliegšana</i>
Zīmēšana meln-baltās krāsās Vainas noliegšana Grēkāža stratēģija		Apmelojumi un nepārbaudītu ziņu publicēšana, tās sagrozot
Upura-aģenta maiņa		a) pārspīlēšana, piemēram, konspirācijas teorijas
Iepriekšminētās stratēģijas un noliegšana tiek realizētas ar konkrētām argumentācijas un faktu sagrozīšanas tehnikām Mērķis: "oponenta" viedokļa diskreditēšana		b) nozīmes mazināšana: līdzsvarošana/racionalizēšana c) noliegšana
Lingvistiskās formas		
-nereāli scenāriji -salīdzināšana -analoģijas -provocēšana -vienādošana/ vispārināšana -diskursa atspoguļošana -citēšana	- retoriski jautājumi - ievadoši formulējumi - mājieni, provocēšana (arī teksta un vārdu līmenī) - metaforas - apgalvojumi	Neskaidrība, nenoteiktība: -vispārinošas norādes -runātāja perspektīva -stilstika/situacionalitāte -eifēmismi -teksta skaidrība -metaforiskās leksēmas

Avots: Matouschek, B., Wodak, R., Januscek, F. *Notwendige Maßnahmen gegen Fremde? Genese und Formen von rassistischen Diskursen der Differenz.* 1995. Wien: Passagen. S. 60. Citēts pēc: Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter E. *Methods of text and discourse analysis.* London: Sage Publications, 2000. P. 159.

Diskursīvi pētot tēmas saistībā ar etniskām attiecībām, R. Vodaka⁴ piedāvā aplūkot šādus jautājumus:

1. Kā tiek apzīmētas personas?
2. Kādas īpašības, raksturojums tiek piedēvēts šīm personām?

⁴ Wodak, R. The discourse-historical approach. In: Wodak, R., Meyer, M. (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis.* London: Sage Publications, 2001. Pp. 72-73.

3. Ar kādiem argumentiem atsevišķi indivīdi vai sociālas grupas mēģina attaisnot vai leģitimēt citu grupu izslēgšanu, diskrimināciju, apspiešanu, ekspluatāciju?
4. No kāda skatu punkta šie apzīmējumi, piedēvējumi un argumenti tiek pausti?
5. Vai šie izteikumi tiek pausti atklāti? Vai tie tiek pastiprināti vai vājināti?

19. tabula. Diskursīvo stratēģiju analīzes shēma

Stratēģija	Mērķi	Mehānisms
Attiecināšana/ nosaukšana	Iekšējās un ārējās grupas konstruēšana	-piederības definēšana -bioloģiskas, bezpersoniskas metaforas, metonīmijas -sinekdohas
Apgalvojumi (raksturojumi)	Sociālo dalībnieku pozitīvs vai negatīvs raksturojums, atzinīgs vai noniecinošs	-stereotipisks, vērtējošs negatīvo vai pozitīvo īpašību piedēvējums -netieši vai tieši apgalvojumi
Argumentācija	Pozitīvu vai negatīvu piedēvējumu attaisnošana	- politiskas iekļaušanas vai izslēgšanas, diskriminēšanas vai privileģēšanas attaisnošana
Iekļaušana noteiktā perspektīvā	Savu interešu paušana Runātāja viedokļa atspoguļošana	- (diskriminējošu) notikumu un izpausmju atspoguļošana, atstāstīšana, citēšana
Pastiprināšana, vājināšana	Problēmas statusa modifikācija	- (diskriminējošo) izteikumu pastiprināšana vai vājināšana

Avots: Wodak, R. The discourse-historical approach. In: Wodak, R., Meyer, M. (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications, 2001. P. 73.

Preses analīzes mērķis un empīriskais materiāls

Šī pētījuma ietvaros kritiskās diskursa analīzes pieeja izmantota preses analīzē ar mērķi izpētīt, kā masu medijos tiek konstruētas kolektīvās identitātes:

- politiskā identitāte (piederība politiskajai partijai, sabiedriskajām kustībām);
- pilsoniskā identitāte (valstiskā piederība);
- kultūras un etniskā identitāte (valoda, piederība etniskajai grupai).

Lai sasniegtu šo mērķi, tika

- noteikti etnopolitiski nozīmīgi laika periodi un svarīgākie laikraksti latviešu un krievu valodā katrā no tiem;
- atlasīti raksti katrā periodā saistībā ar aktuālajiem notikumiem;

- izpētīts šo notikumu atspoguļojums presē latviešu un krievu valodā;
- izmantojot kritiskās diskursu analīzes pieeju, analizēti kolektīvo identitāšu konstruēšanas mehānismi latviešu un krievu laikrakstos.

Preses analīze veikta par laika posmiem, kad sabiedrībā un masu medijos ir notikušas diskusijas saistībā ar etnopolitikas jautājumiem. Analīzei katrā periodā izvēlēti trīs preses izdevumi latviešu valodā un trīs - krievu valodā (20. tabula).

20.tabula. Aplūkotie laika posmi un preses izdevumi

Gads, mēnesis	Avīzes		Ar etnopolitiku saistītie notikumi
	Latviski	Krieviski	
1990. g. maijs	<i>Cīņa</i> <i>Latvijas Jaunatne</i> <i>Atmoda</i>	<i>Советская молодежь</i> <i>Советская Латвия</i> <i>Единство</i>	Neatkarības Deklarācijas pieņemšana
1991. g. augusts	<i>Diena</i> <i>Neatkarīgā Cīņa</i> <i>Latvijas Jaunatne</i>	<i>Советская Латвия</i> <i>СМ-Сегодня</i> <i>Единство</i>	Latvijas neatkarības atgūšana
1994. g. jūnijs	<i>Diena</i> <i>Neatkarīgā Cīņa</i> <i>Labrīt</i>	<i>СМ-Сегодня</i> <i>Панорама Латвии</i> <i>Бизнес & Балтия</i>	Pilsonības likuma pieņemšana
1999. g. jūlijs	<i>Diena</i> <i>Neatkarīgā Rīta Avīze</i> <i>Lauku Avīze</i>	<i>Панорама Латвии</i> <i>Час</i> <i>Суббота</i>	Valodas likuma apspriešana
2003. g. septembris	<i>Diena</i> <i>Neatkarīgā Rīta Avīze</i> <i>Lauku Avīze</i>	<i>Час</i> <i>Вести Сегодня</i> <i>Телеграф</i>	Referendums par iestāšanos ES
2004. g. februāris	<i>Diena</i> <i>Neatkarīgā Rīta Avīze</i> <i>Lauku Avīze</i>	<i>Час</i> <i>Телеграф</i> <i>Вести Сегодня</i>	Protesti pret mazākumtautību izglītības reformu
2005. g. maijs	<i>Diena</i> <i>Neatkarīgā Rīta Avīze</i> <i>Lauku Avīze</i>	<i>Час</i> <i>Телеграф</i> <i>Вести Сегодня</i>	Minoritāšu aizsardzības konvencijas ratificēšana

Katrā laika posmā tika atlasīti raksti saistībā ar aktuālajiem etnopolitikas notikumiem. Atlasīto rakstu analīzē tika pievērsta uzmanība etnopolitisko norišu atspoguļojumam un tam, kā laikrakstos tiek attēloti nozīmīgi šo norišu dalībnieki – politiskās partijas, nevalstiskās organizācijas, starptautiskās institūcijas. Galvenokārt tika aplūkotas šādas analīzes dimensijas: diskursu saturs un diskursīvās stratēģijas.

Preses analīzes rezultāti

Neatkarības deklarācijas pieņemšana (1990)

Notikumu apraksts

1989. gadā ir pieņemts Valodu likums, kas nosaka latviešu valodai valsts valodas statusu. Darbavietās un citur notiek latviešu valodas kursi. Pieņemts arī likums par Latvijas ekonomisko patstāvību.

1990. gada janvārī tiek apstiprināta Latvijas Republikas simbolika – sarkanbaltsarkanais karogs, himna, ģerbonis.

18.martā notiek Augstākās Padomes vēlēšanas, kurās Latvijas Tautas fronte (LTF) iegūst 138 deputātu vietas no 201.

Tiek mainīti atsevišķi LPSR konstitūcijas panti, kas cita starpā nosaka daudzpartiju sistēmu. Samazinās Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) ietekme iestādēs un uzņēmumos.

Valsts Drošības komiteja (VDK) uzsāk padomju laikā represēto iedzīvotāju rehabilitāciju.

Trūkst pārtikas un rūpniecības preču, jo līdzšinējā apgādes sistēma ir sabrukusi. Uzņēmumiem trūkst izejvielas, notiek bartera darījumi ar izejvielu piegādātājiem citās PSRS republikās. Kolhozi piešķir zemi individuālajiem zemniekiem.

1. maijā notiek LR pilsoņu kongress, kurā ievēl Latvijas Komiteju.

4. maijā Augstākā Padome pieņem Deklarāciju par Latvijas Republikas atjaunošanu.

14. maijā – PSRS prezidenta M. Gorbačova dekrēts, kurā 4. maija Deklarācija atzīta par nelikumīgu.

15. maijā notiek t.s. politiskais streiks - 200 armijas pārstāvji un karaskolas audzēkņi pulcējas pie Augstākās Padomes ieejas. OMON (*Отряд Муниципальной Полиции*) iejaucas un atspiež tos atpakaļ.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

Šajā laika posmā gan latviski, gan krieviski rakstošajā presē dominē dažādu oficiālu paziņojumu publikācijas. Šādus paziņojumus, aicinājumus un uzsaukumus raksta gan AP, gan politiskās partijas (visbiežāk – LKP un LTF) un sabiedriskās organizācijas.

Latviešu laikrakstos viss, kas raksturīgs padomju iekārtai, tiek attēlots ļoti kritiski vai ironiski. Tādējādi spilgti iezīmējas identitāti konstruējoša diskursīva stratēģija, kas vērsta uz jaunas pilsoniskās identitātes veidošanu. Viens no veidiem, kā tiek konstruēta identitāte, ir aktivizēt saikni ar pirmās republikas laika Latviju. Laikrakstos ir ļoti daudz materiālu par tām Latvijas vēstures lappusēm, kuras līdz tam tika noklusētas – gan par brīvvalsts laiku, gan padomju varas represijām.

Vēstures notikumiem ir liela nozīme neatkarības diskursā, jo uz tiem balstās un ar atšķirīgām interpretācijām pamato savu nostāju un rīcību gan neatkarības aizstāvji, gan pretinieki.

Starpkaru periods ir īpaši nozīmīgs jaunās identitātes radīšanā, jo dod iespējas veidot pozitīvu identificēšanos ar tā laika neatkarīgo valsti.⁵ Tiek uzsvērts, ka tas ir vienīgais laiks, kad latviešiem bijusi sava neatkarīga valsts, tādējādi pamatojot un stiprinot Atmodas laika centienus pēc neatkarības. Pirmā republika lielākoties tiek attēlota idealizēti – kā vispārēja uzplaukuma laiks, kad latvieši guva panākumus ekonomikā un citās jomās.

Latviski rakstošajos laikrakstos orientācija uz starpkaru perioda Latviju ir ļoti izteikta un rada iespaidu, ka līdz ar atbrīvošanos no PSRS Latvija tūlīt atkal kļūs par šo pirmo neatkarīgo Latvijas valsti, kurā pārsvarā dzīvo latvieši un ir salīdzinoši maz citu tautību pārstāvju, pārtikuši zemnieki strādā savās nelielajās saimniecībās, eksportē sviestu un cūkgaļu uz Rietumeiropu, šeit nav lielu rūpnīcu, kas piesārņo vidi.

Pretstatā neatkarībai starpkaru periodā padomju varas gadi tiek attēloti ļoti negatīvā gaismā, tādējādi graujot padomju cilvēka identitāti un veidojot jaunu pilsonisku identitāti. Krasā norobežošanās no padomju laika un visa tam raksturīgā ir jaunās identitātes pamats un spilgtākā iezīme.

Līdz ar norobežošanos no visa padomiskā notiek arī latviešu kā attīstītajai rietumu pasaulei piederīgas tautas tēla veidošana. Laikrakstos redzama spēcīga orientācija uz Rietumeiropu, ASV un citām valstīm, ko vieno demokrātiska politiskā iekārta, tirgus ekonomika ar privātiem uzņēmumiem, konkurenci un daudzveidīgām precēm. Tiek uzsvērts kontrasts starp šīm valstīm un Padomju Savienību.

„... padomju dzīves realitāte latviešu vidū saasināja centienus vismaz ideju pasaulē nemitīgi uzsvērt savu piederību pie Eiropas tautu saimes. Protams, Baltija bija daudz rietumnieciskāka nekā visa pārējā impērija.” (Atmoda, 29.05.1990)

Latvieši pārmaiņu procesus bieži vien izjūt kā atgriešanos pie „normālā” – „normālas” valsts, „normālas” sadzīves un „normālas” ekonomiskās attīstības.⁶

Latviešu etniskā, pilsoniskā un politiskā identitāte tiek stiprināta, atspoguļojot izstāšanos no PSRS kā neatkarības atjaunošanu un latviešu kā nācijas atgriešanos rietumu politiskajā, kultūras un ekonomiskajā telpā. Tādējādi tiek uzsvērtas latviešu vēsturiskās tiesības un leģitimēti neatkarīgas valsts veidošanas procesi.

⁵ Atbilstoši sociālās identitātes teorijai cilvēkiem ir svarīgi piederēt grupām, kuras augstu vērtē gan citas grupas, gan jo īpaši – šai grupai piederošie indivīdi. Skat. Tajfel H., Turner J.C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In W.G. Austin, S. Worchel (Eds.) The social psychology of intergroup relations. Monterey, CA: Brooks/Cole.

⁶ Stukuls Eglitis D. (2002) Imagining the Nation: History, Modernity and Revolution in Latvia. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.

Līdzīga nozīme ir arī padomju represiju biežajai pieminēšanai – pastiprinot pāri nodarījuma sajūtu latviešos, nostiprinot to kā etniskās identitātes daļu, tiek uzsvērtas tiesības uz kompensāciju, arī uz citu tautību rēķina.

Latviešu valodā rakstošie laikraksti lielākoties savās slejās uzrunā tikai latviešus. Tie tiek apzīmēti ar vārdiem „mēs” un „tauta”, tādējādi radot iespaidu, ka latvieši kā etniska grupa skaitliski veido sabiedrības vairākumu un tai ir vienoti uzskati un attieksmes. Tiek konstruēta latviešu etniskā identitāte, uzsverot, ka visiem latviešu izcelsmes cilvēkiem raksturīgas noteiktas pozitīvas īpašības – čaklums, pieklājība, augsts izglītības līmenis, izturība pret grūtībām, patriotisms, muzikalitāte.

Tāpat tiek akcentēts, ka latvieši ir zemnieku tauta – visi latvieši vēl nesen bijuši zemnieki, tie vēlas dzīvot viensētās un apstrādāt zemi, kā tas bijis Ulmaņa laikos.

Savukārt domājot par visiem Latvijas iedzīvotājiem – gan latviešiem, gan citu tautību pārstāvjiem, tiek rakstīts „visa Latvijas tauta”. Citām etniskām grupām piederīgie bieži tiek attēloti negatīvi, ar dažādiem nicīgiem epitetiem. Nereti tie visi tiek saukti par migrantiem, tādējādi attēlojot ļoti dažādu grupu Latvijas iedzīvotājus kā viendabīgu masu. Tai tiek piedēvētas tādas īpašības kā materiālo interešu dominēšana pār garīgajām, pašlabuma meklēšana, necieņa pret latviešiem, latviešu valodu un kultūru.

Aplūkojot laikrakstus, kas iznāk krievu valodā, iezīmējas krasas atšķirības no vienas puses starp LKP laikrakstu *Советская Латвия*, Internacionālās frontes laikrakstu *Единство* un no otras puses – laikrakstu *Советская Молодежь*. Pirmās divas avīzes viennozīmīgi iestājas par Latvijas palikšanu PSRS sastāvā. Turpretī *Советская Молодежь* drīzāk atbalsta Latvijas neatkarības atjaunošanu un neakcentē draudus krievvalodīgajiem, tomēr laikrakstā ir arī kritiski aktuālo notikumu vērtējumi.

Krieviski rakstošajos laikrakstos krievvalodīgie iedzīvotāji tiek attēloti kā internacionālisti pretstatā latviešu augošajam nacionālismam. Tiek uzsvērts, ka krievvalodīgie nešķiro cilvēkus pēc tautības. Krievu laikraksti pārsvarā attēlo savus lasītājus kā vienkāršus, strādājošus cilvēkus. Salīdzinoši daudz tiek pieminēti kara un darba veterāni, viņu izjūtas uz aktuālo notikumu fona.

Krievu laikrakstos tiek paredzēta neizbēgama starpetnisko attiecību pasliktināšanās un daudz biežāk tiek rakstīts par „nacionālo saskaņu”, uzsverot tās nozīmi sabiedriskā miera saglabāšanā un aicinot ikvienu veicināt saskaņu starp dažādu tautību iedzīvotājiem Latvijā. Jo īpaši šis aicinājums tiek adresēts LTF un līdzīgi domājošajiem. Kopumā šie politiskie spēki tiek attēloti kā „starpnacionālā naida kurinātāji”, akcentējot to, cik draudzīgas un labvēlīgas bija dažādu tautību iedzīvotāju attiecības pirms neatkarības procesu sākšanās.

«Не понимаю, что происходит в нашей стране? В прибалтийских республиках? Раньше люди всех национальностей жили дружно. Никто не запрещал говорить на родном языке. А теперь русских обвиняют в том, что загубили национальную культуру и национальные языки.» („Nesaprotu, kas notiek mūsu zemē? Baltijas republikās? Agrāk visu

tautību cilvēki dzīvoja draudzīgi. Nevienš neaizliedza runāt dzimtajā valodā. Bet tagad krievus apvairo nacionālās kultūras un nacionālo valodu iznīcināšanā.”) (Единство, 21.05-28.05.1990)

Jāuzsver, ka krievu laikrakstos gandrīz netiek lietots tāds latviešu avīzēs bieži sastopams vārds kā „atmoda”. Šo iezīmi var skaidrot ar to, ka „(latviešu nacionālā) atmoda” apzīmē procesus, kuru centrā ir latviešu tautības iedzīvotāji, un citu tautību iedzīvotāji ar to nevar identificēties. Jēdziens „atmoda” arī ietver ļoti pozitīvu notiekošo procesu vērtējumu, turpretī krievu laikrakstos dominē ļoti kritiska nostāja pret šiem notikumiem.

Pretstatā latviešu avīzēm krieviski rakstošajos laikrakstos daudz lielāka vērība tiek pievērsta ekonomiskajiem jautājumiem – situācijas analīzei un prognozēm par republikas turpmāko ekonomisko attīstību. Krievu laikrakstos dominē ļoti negatīvi izteikumi par Latvijas ekonomiku gadījumā, ja tā atdalīsies no PSRS, pārsvarā tiek paredzēta dziļa ekonomiska krīze. Tiek uzsvērts, ka Latvija ir ekonomiski ļoti cieši saistīta ar citām PSRS republikām gan saņemot izejvielas, gan pārdodot gatavo produkciju. Krievu laikrakstos daudz vairāk tiek rakstīts par dažādu preču, īpaši pārtikas produktu trūkumu veikalos, uzsverot, ka tā ir absolūti nepieņemama situācija, kas tikai pasliktināsies, turpinot ceļu uz atdalīšanos no PSRS.

«...Верховный Совет республики фактически взял курс на реставрацию буржуазной Латвии. (...) это политический авантюризм, который принесет народу немало бед – безработицу, социальную незащищенность малоимущих классов. Не имея своих сырьевых ресурсов, республика может оказаться в тяжелом положении: останятся заводы и фабрики, возникнут проблемы с топливом, электроэнергией. » („Republikas Augstākā Padome faktiski ir uzņēmusi kursu uz buržuāziskās Latvijas restaurēšanu. (...) tas ir politisks avantūrisms, kas tautai nesīs daudz sliktā – bezdarbu, mazturīgo šķiru sociālo neaizsargātību. Bez saviem izejvielu resursiem republika var nonākt grūtā situācijā – apstāsies rūpnīcas un fabrikas, radīsies problēmas ar degvielu, elektroenerģiju.”) (Советская Латвия, 15.05.1990)

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Kopumā latviešu valodā rakstošajos laikrakstos paustā pozīcija ir diezgan līdzīga, jo notikumu centrā ir Latvijas kā neatkarīgas valsts atjaunošanas procesi. Latviešu pozīcija ir vienota, tāpēc šajā periodā šī iedzīvotāju grupa ir viendabīga, jo sakrīt gan etniskās piederības, gan pilsoniskās identitātes, gan arī politiskās nostājas.

Latviešu presē ļoti bieži tiek minēts vārds „brīvība”, raksturojot to kā augstāko vērtību un galveno visu latviešu mērķi pašreizējā brīdī. Pretstatā krieviski rakstošajām avīzēm ļoti maz vērības tiek veltīts ekonomiskajiem jautājumiem, nereti uzsverot gatavību paciest trūkumu brīvības mērķa vārdā.

„... Esam tik tuvu. Ja ne uzreiz neatkarībai, tad vismaz sākumā – sevis kā brīva (kaut arī, iespējams, baskājaina) cilvēka apzināšanai.” (Latvijas Jaunatne, 04.05.1990)

Latviešu laikrakstos daudz vairāk tiek rakstīts par PSRS armijas un milicijas darbību un viņu iespējamo lomu tālākajos notikumos. Tiek akcentēts politisko pretinieku milzīgais militārais pārsvars un faktiskā bezspēcība sadursmju gadījumā.

„Armija pagaidām var darīt, ko grib, jo tai pieder visas „spēļmantiņas.”” (Atmoda, 22.05.1990)

Tai pašā laikā tiek stiprināta pārliecība, ka vienotība un politiska gudrība, neļaušanās provokācijām var palīdzēt pretoties PSRS pārsvaram. Padomju Armija tiek attēlota ļoti negatīvi un dažkārt arī ironiski, uzsverot armijai piederīgo cilvēku zemo inteliģenci. Tiek arī atzīmēts, ka liela daļa iebraucēju no citām PSRS republikām ieradusies saistībā ar dienestu armijā.

„... turpat bija izkārtoti sūnzaļā formā tērpti pilsoņi, kas nosodīja mazās nerātneles Latvijas ieceri atsvabināties no vecākā brāļa uzraudzības viņam tik grūtā brīdī. Jāteic, ka to stāvētāju, kuru plakāti apliecināja neviltotas bažas par savu vēdera tiesu, bija samērā maz.” (Latvijas Jaunatne, 04.05.1990)

Latviski rakstošajos laikrakstos Neatkarības deklarācijas pieņemšana tiek plaši atspoguļota, tiek uzsvērts tās vēsturiskais nozīmīgums, neatgriezeniski nostādot Latviju uz neatkarības atgūšanas ceļa.

Latvijas Jaunatne detalizēti apraksta AP 4. maija sēdes gaitu - „Viņi grib ievilcināt darbu un nepieļaut dokumenta pieņemšanu ŠODIEN, jo uz to gaida visa tauta.” (Latvijas Jaunatne, 5.05.1990)

Polarizēti tiek atainota LTF un Līdztiesības frakciju deputātu darbība. Laikraksts viennozīmīgi ir LTF pusē, un ļoti sarkastiski raksta par opozīcijas deputātiem:

„PSRS Augstākās Padomes darba principu dedzīgākie pārmantotāji mēģināja ieviest tos arī Latvijas parlamenta darbā, pārlieku enerģiski manipulējot zāles vidū un retumis pārtraucot sēdes vadītāju ar spalgiem dvēseles izkliezieniem.” (Latvijas Jaunatne, 5.05.1990)

„... biedrs Alksnis savā „tiesiskajā” ekvilibristikā aizgāja tik tālu, ka nevilus bija jāsecina: federācijas bruņinieka pārmērīgais darbs ir laupījis viņam spējas daudz maz kritiski attiekties pret savu pretrunīgo izteikumu jēgu.” (Latvijas Jaunatne, 05.05.1990)

Atspoguļojot 15. maija notikumus pie AP, latviski rakstošie laikraksti akcentē pretstatus, kas raksturīgi vienai un otrai pusei. Tā Latvijas neatkarības atbalstītāji tiek raksturoti kā miermīlīgi noskaņoti, dziedoši latviešu tautas pārstāvji, viņu vidū mātes ar armijā bojāgājušo dēlu portretiem. Turpretī opozīcijas pārstāvji tiek raksturoti kā huligānisks pūlis, ko pārsvarā veido civilā pārgērbti karaskolas kursanti un kas darbojas pēc iepriekš izstrādāta scenārija, un tādējādi neatspoguļo iedzīvotāju viedokli.

„... te bija sapulcējušies miermīlīgi noskaņoti ļaudis. Rosījās žurnālisti, skanēja patriotiskas dziesmas. Tāpat kā citās dienās, arī vakar šeit piketēja daudzas mātes, kas rokās turēja savu Padomju Armijas rindās bojā gājušo dēlu portretus. Bet tad (..) sāka pulcēties cilvēki, kuru rīcība gan nebija miermīlīga. Vispirms ieradās pūlis privātās drēbēs tērptu jaunekļu, kas runāja krievu valodā. (..) bija redzams, ka iepriekš īpašā ģenerālmēģinājumā viņi bija koordinējuši savu darbību un kopīgi vienojušies par rīcību. (..) izkliedza Latvijas Republikas valdībai, mūsu parlamenta deputātiem un visai latviešu tautai gan rupjības un cilvēka cieņu aizskarošus vārdus, gan atklātus draudus. Vēl vairāk, šis saniknotais pūlis, gaisā pacēlušī sitieniem sagatavotas dūres, pēc komandas ar spēku metās virsū milicijas un sabiedrisko kārtības sargu ķēdei.” (Latvijas Jaunatne, 16.05.1990)

Latviešu prese uzsver, ka 15. maija notikumi ir nedemokrātiska armijas varas demonstrācija, kas diskreditē opozīciju – Interfronti un Apvienoto darba kolektīvu padomi, kas šajā dienā aicināja strādājošos uz streiku. Latviešu

laikrakstos arī minēts daudz mazāks demonstrantu skaits nekā krieviski rakstošajās avīzēs.

Notikumu dalībnieku atspoguļojums latviešu laikrakstos

Partijas un nevalstiskās organizācijas

Šajā laika periodā latviešu politiskā identitāte ir vienota un ļoti skaidri izteikta – tas ir atbalsts LTF un tās mērķiem, no kuriem galvenais ir Latvijas kā neatkarīgas valsts atjaunošana. Tāpēc arī latviski rakstošajā presē lielākoties ir skaidri pausts atbalsts LTF pārstāvjiem un to aktivitātēm.

„Deputātu vairākums šajā postenī [AP priekšsēdētājs] ievēlēja Latvijas tautas atbalstīto Anatoliju Gorbunovu. Apsveicam!” (Latvijas Jaunatne, 04.05.1990)

Tā kā neatkarību par galveno savas darbības mērķi izvirzījušas arī vairākas citas politiskas organizācijas (LNNK), tādējādi veidojot samērā vienotu bloku ar LTF, tad latviski rakstošajā presē arī tām ir gandrīz nedalīts atbalsts.

Turpretī polarizētā politiskā spektra otrā pusē ir Latvijas Komunistiskā partija (LKP). Tās pārstāvji un dalībnieki tiek atainoti ļoti negatīvā gaismā, par tiem lielākoties stāsta ironiski, nicīgi un izsmējīgi. Tāda ir arī LKP Centrālās komitejas laikraksta *Cīņa*⁷ kopējā nostādne. Tomēr vēl 1990. gada maija sākumā avīzē blakus ļoti kritiskiem rakstiem par LKP tiek publicēti arī dažādi partijas materiāli – uzsaukumi, līderu runas, reportāžas no LKP sanāksmēm, CK lēmumi.

Kaut arī LKP atzīst „latviešu nācijas tiesības uz pašnoteikšanos”, tā pastāv par jaunu PSRS savienības līgumu, kas nodrošinātu patiesu suverenitāti. Ja šāds līgums nenodrošinātu Latvijas tautas intereses, tad LKP sola atbalstīt Latvijas izstāšanos no PSRS. Daudzi LKP biedri izstājas no partijas.

Latvijas Tautas frontes laikraksts *Atmoda*, protams, visplašāk atspoguļo LTF aktivitātes un nostāju (dažkārt arī visai kritiski). Tomēr salīdzinoši liela vieta tiek ierādīta arī citām politiskajām organizācijām, kam ir LTF līdzīgas pamatnostādnes.

LNNK darbība tiek atspoguļota diezgan plaši, visvairāk – saistībā ar Latvijas pilsoņu reģistrāciju, pilsoņu kongresa nostādnēm un tajā ievēlētās Latvijas Komitejas darbību. AP sastāvā ir 20 deputāti, kas pārstāv LNNK, 3. kongresā kustība nolemj kļūt par partiju. LNNK nostāja ir radikālāka par LTF, piemēram, jautājumā par pilsonības piešķiršanu visiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem.

Arī Latvijas Neatkarīgā Komunistiskā partija (LNKP, nodibināta 1990. gada aprīļa vidū, līderis Ivars Ķezbers) par savu mērķi izvirza Latvijas neatkarību un vēlas strādāt kopā ar LTF. LNKP cenšas iesaistīt LKP biedrus, kuriem tās nostāja vairs nav pieņemama.

⁷ Sākumā *Cīņa* blakus LKP materiāliem publicē žurnālistu rakstus, kuros pausts atbalsts neatkarības atgūšanai. Pēc redaktora maiņas plaši atspoguļo LNKP darbību, bet par LKP raksta maz un ļoti kritiski.

Salīdzinoši nedaudz laikrakstos tiek atspoguļota Latvijas Sociāldemokrātiskās partijas (līderis J. Dinevičs) un Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (līderis V. Šteins) darbība. Galvenokārt tiek aplūkotas abu partiju savstarpējās attiecības, kā arī stāstīts par sociāldemokrātiskajām organizācijām pirmās republikas laikā.

Ļoti aktīvi darbojas „Latviešu Sieviešu līga”, kas cenšas panākt, lai Latvijas jaunieši dienētu Latvijā, kā arī par iespējām izvēlēties alternatīvo dienestu.

Nodibinās Latvijas „Daugavas Vanagu” organizācija, tās mērķis ir cīņa par neatkarīgu un latvisku Latviju, ka arī veco karavīru aprūpe.

Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācija un tās dalīborganizācijas atbalsta un cieši sadarbojas ar LTF.

Apvienotā darba kolektīvu padome (ADKP) aicina iedzīvotājus uz politisku streiku 15. maijā pie AP. Latviski rakstošajā presē šī organizācija tiek rādīta kā mākslīgs veidojums, kas sagroza patiesību un ir vērsts uz starpnacionālā naida kurināšanu un vardarbības eskalāciju.

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Pretstatā latviešu laikrakstiem, kas Latvijas Neatkarības deklarācijas pieņemšanu atspoguļo plaši un svinīgi, pat eiforiski, uzsverot tās vēsturisko nozīmi, krievu laikrakstos šim notikumam atvēlēts daudz mazāk vietas, īsi informējot par šo faktu, bet nestāstot par šī dokumenta pieņemšanas gaitu.

Krievu laikraksti pārsvarā uzsver, ka Deklarācijas pieņemšana ir nelikumīgs (antikonstitucionāls) valsts apvērsums un šāda lēmuma pieņemšanai nepieciešams sarīkot referendumu.

«Не политики, а сам народ должен решить это, решить в точном соответствии с общепризнанными правовыми нормами.» („Ne politikāņiem, bet pašai tautai tas jāizlemj, jāizlemj precīzi saskaņā ar vispāratzītām tiesiskām normām.”) (Советская Латвия, 22.05.1990)

Atšķirīgi no citām krieviski rakstošām avīzēm Deklarācijas pieņemšanu vērtē laikraksts *Советская Молодежь* – tas kopumā pauž atbalstu neatkarības atgūšanai, tomēr nav tik eiforisks kā latviešu prese un sniedz arī kritisku notikumu vērtējumu.

«Независимость, о необходимости которой так долго говорили, - провозглашена. Надеюсь, читатели внимательно прочтут каждое слово принятой Декларации, и это в некоторой степени снимет напряжение и опасения, связанные с незнанием впервые публикуемого сегодня документа.» („Neatkarība, par kuras nepieciešamību tik ilgi runāts – ir pashudināta. Ceru, ka lasītāji rūpīgi izlasīs katru vārdu pieņemtajā Deklarācijā un tas kaut kādā mērā mazinās spriedzi un bailes, kas saistās ar neziņu par šodien pirmoreiz publicēto dokumentu.”) (Советская Молодежь, 08.05.1990)

Krievu un latviešu laikraksti atšķirīgi atspoguļo 15. maija notikumus pie AP ēkas. Latviešu laikraksti aplūko to kā mēģinājumu ieņemt AP ēku un apturēt AP deputātu darbu, tādējādi apdraudot centienus pēc neatkarības. Turpretī krievu laikraksti to pārsvarā raksturo kā mītiņa dalībnieku mēģinājumu nodot AP deputātiem petīciju ar savām prasībām.

Turpretī laikraksts *Советская Молодежь* atspoguļo 15. maija notikumus pie AP līdzīgi kā latviešu avīzes un neatbalsta arī streiku rīkošanu:

«Честно говоря, я с трудом пытаюсь понять логику авторов подобных призывов. Призывать не работать, а бастовать логично, мне кажется, в том случае, когда ни жить, ни работать так больше невозможно. Бастовать сейчас, когда твоя работа особенно дорога и нужна той земле, на которой ты живешь?» („Godīgi sakot, es ar grūtībām cenšos saprast tādu aicinājumu autoru loģiku. Aicināt nestrādāt un streikot, man šķiet, ir loģiski tad, ja tā dzīvot un strādāt vairs nav iespējams. Bet streikot tagad, kad tavs darbs ir sevišķi svarīgs un nepieciešams tai zemei, uz kuras tu dzīvo?”) (Советская Молодежь, 12.05.1990)

Notikumu dalībnieku atspoguļojums krievu laikrakstos

Partijas un sabiedriskās organizācijas

Krieviski rakstošajos laikrakstos LKP darbība tiek atspoguļota ievērojami plašāk nekā latviski rakstošajā presē, tas norāda uz laikrakstu noteiktu politisko orientāciju. Tomēr arī krievu laikrakstu pozīcija nav vienāda, jo *Советская Молодежь* par LKP raksta daudz kritiskāk nekā *Советская Латвия* un *Единство*. Laikraksts *Советская Молодежь* biežāk uzsver kļūdas LKP darbībā, norādot, ka partija nav pietiekoši aktīvi strādājusi, lai vadītu un virzītu uzsāktos pārbūves procesus.

«Отношение многих коммунистов к заботам перестройки осталось чисто декларативным.» („Daudzu komunistu attieksme pret pārbūves rūpēm palikusi tīri deklaratīvā līmenī.”) (Советская Латвия, 12.05.1990)

Tāpat tiek atzīmēts, ka LKP ir ļoti grūti pārorientēties uz darbību daudzpartiju politiskajā sistēmā. Tomēr lielākoties tiek uzsvērts, ka LKP pretstatā LTF, kas savā darbībā balstās uz (nacionālistiskām) emocijām, vadās pēc racionāliem apsvērumiem, tās līderi ir ļoti pieredzējuši politiķi un sabiedriskie darbinieki. Tāpat tiek uzsvērts, ka LKP pārstāv darbaļaužu intereses.

«..сепаратисты ставят личное конъюнктурное стремление блеснуть «независимостью» мышления выше ТРЕЗВОЙ и НАУЧНОЙ оценки данных событий.» („...separātisti stāda savu personīgo konjunktūrisku tieksmi paspīdēt ar domāšanas „neatkarību” augstāk par SAPRĀTĪGU un ZINĀTNISKU pašreizējo notikumu izvērtēšanu.”) (Единство, 14.05-21.05.1990)

Atspoguļojot LKP komiteju sēdes Latvijas pilsētās un rajonos, tiek aprakstīta arī izstāšanās no LKP un partijas pirmorganizāciju vadības pārvēlēšana. Tomēr netiek uzsvērts un analizēts tas, ka daudzviet tieši iepriekšējie LKP līderi ir tie, kas izstājas no partijas un nereti pāriet pie LNKP, jo tas diskreditētu arī LKP kā organizāciju.

LKP iestājas par neatkarīgu Latviju atjaunotas PSRS federācijas sastāvā. Atjaunotā federācija ļautu Latvijai būt patiesi neatkarīgai, tajā pašā laikā baudīt priekšrocības, ko sniedz vienlīdzīgas partnerattiecības ar Krieviju un citām republikām.

LTF darbība krievu laikrakstos tiek atspoguļota samērā kritiski (pretstatā latviešu presei, kas akcentē tikai LTF pozitīvās iezīmes un idealizē to). Tomēr tāpat kā par LKP, arī par LTF visiem krievu laikrakstiem nav vienāda nostāja. Laikraksts *Советская Молодежь* biežāk nekā citas krievu avīzes atzīmē pozitīvi vērtējamus LTF darbības aspektus. Savukārt kritiskās piezīmes vairāk tiek pamatotas ar noteiktiem apsvērumiem un spriedumiem. Turpretī laikrakstos *Советская Латвия* un *Единство* reti sastopams analītisks LTF darbības izvērtējums. Tā vietā ir emocionāli iekrāsoti izteikumi, kas raksturo LTF biedrus kā negodīgus un egoistiskus pašlabuma meklētājus, kas raujas pie varas un, ignorējot tautas intereses, ar savu darbību nodara tai lielu ļaunumu. Tiek uzsvērtā LTF līderu nekompetence tautsaimniecībā un sabiedriski politiskā darbībā.

Daudzviet tiek norādīts, ka daudzi LTF un citu Latvijas neatkarību atbalstošo kustību piekritēji ir oportunisti, kas maina savu politisko pārliecību atbilstoši politiskajai „modei”, lai gūtu personīgu labumu.

«Вчерашние карьеристы, выросшие, как на дрожжах, благодаря членству в компартии теперь резко меняют свои убеждения. Еще недавно они называли себя верными ленинцами, сейчас многие из них ведут злобные нападки на В. И. Ленина.» („Vakardienas karjeristi, kas strauji izauguši, pateicoties piederībai kompartijai, tagad krasi maina savu pārliecību. Vēl nesen viņi sevi sauca par uzticamiem ļeņiniešiem, bet tagad daudzi no viņiem nīkni uzbrūk V.I. Ļeņinam.”) (*Единство*, 28.05-04.06.1990)

«Кучка жалких карьеристов рвется к власти, обещает нам всякие блага: свободу, богатство и претворение в жизнь самых заветных наших желаний. Эти господа отрицают все существующее и хотят создавать все «новое» - реставрировать старую буржуазную республику.» („Saujiņa nožēlojamu karjeristu raujas pie varas, sola mums visādus labumus: brīvību, bagātību un mūsu slēptāko vēlēšanos piepildīšanu. Šie kungi noliedz visu esošo un grib veidot visu „jaunu” – restaurēt veco buržuāzisko republiku.”) (*Единство*, 21.05-28.05.1990)

Krievu laikraksti daudzkārt atspoguļo LTF un tās sabiedroto organizāciju darbību kā mēģinājumus „destabilizēt situāciju”, tādējādi uzsverot, ka tieši šīs kustības ir vainojamas pie iedzīvotāju, īpaši krievvalodīgo, nedrošā stāvokļa gan politiskā, gan ekonomiskā ziņā. Netieši tiek arī norādīts, ka gadījumā, ja šīm organizācijām izdosies „destabilizēt situāciju”, ir sagaidāmas daudzas radikālas izpausmes un traģiski notikumi ar neparedzamām sekām.

Laikraksti *Советская Латвия* un *Единство* ļoti asi raksta par tiem LKP biedriem, kas pievienojušies LNKP. Tie tiek saukti par šķeltniekiem, tādējādi uzsverot šo cilvēku aktīvu kaitniecisku darbību. Tiek uzsvērts, ka komunistisko partiju pamet pašlabuma meklētāji, tomēr patiesa vērtība ir palikt uzticīgiem partijai arī grūtos brīžos.

«..настоящее мужество состоит в том, чтобы в трудный момент остаться в ленинской партии и отдать все силы укреплению ее авторитета, ведущей роли в обществе.» („... patiesa vīrišķība nozīmē grūtā brīdī palikt ļeņiniskajā partijā un veltīt visas pūles, lai stiprinātu tās autoritāti un vadošo lomu sabiedrībā.”) (*Советская Латвия*, 12.05.1990)

Krieviski rakstošajā presē LNKP tiek raksturota kā tikai šķietami neatkarīga partija, jo to atbalsta LTF. Galvenokārt tiek kritizēta LNKP nacionālā nostāja pretstatā LKP paustajam internacionālismam.

Latvijas pilsoņu komiteja krievu laikrakstos lielākoties tiek raksturota kā ekstrēma nacionālistiska organizācija, kas netaisnīgi sadala Latvijas iedzīvotājus šķirās - pilsoņos un nepilsoņos. Savukārt laikraksts *Советская Молодежь* salīdzinoši neitrāli informē par pilsoņu kongresa gaitu un Latvijas pilsoņu komitejas tiesisko stāvokli.

Latvijas neatkarības pilnīga atgūšana (1991)

Notikumu apraksts

31. jūlijs – armija vai OMON nogalina 6 darbiniekus Lietuvas muitas postenī Medininkos.

17. augusts – Rīgā Baltijas republiku visu līmeņu opozīciju deputāti izveido padomi *Sodružestvo* ar mērķi koordinēt uz savienības saglabāšanu vērstu darbību.

18. augusts – pučs Maskavā, varu pārņem Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteja PSRS prezidenta vietnieka G. Janajeva vadībā. M. Gorbačovs tiek ieslodzīts savā vasarnīcā Krimā. Tiek izsludināts ārkārtas stāvoklis.

19. augusts – AP un MP paziņo, ka uzskata varas pārņemšanu par nelikumīgu un ka ārkārtas stāvokļa izsludināšanai nav pamata. Arī Krievijas prezidents B. Jeļcins paziņo, ka varas pārņemšana ir nelikumīga un aicina Krievijas iedzīvotājus streikot. OMON vai armija nošauj divus Latvijas iedzīvotājus. OMON un armija ieņem LR Iekšlietu ministrijas un Rīgas milicijas pārvaldes, TV un radio ēkas, Rīgas telefonu un telegrāfa centrāli.

21. augusts – AP pieņem konstitucionālo likumu „Par LR valstisko statusu”, kas nosaka pārejas perioda beigas un pasludina Latviju par neatkarīgu demokrātisku republiku.

22. augusts – puča beigas, armijas daļas atbrīvo ieņemtās ēkas un atgriežas savās bāzēs.

23. augusts – notiek akcija „Liesmojošais Baltijas ceļš”
AP aptur LKP darbību.

27. augusts – tiesa aptur laikraksta *Советская Латвия* darbību.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

Kopumā šajā laikā dažādās latviešu avīzēs tiek pausta ļoti līdzīga nostāja par aktuālajiem notikumiem, tādējādi apliecinot latviešu politiskās identitātes vienotību. Latviešu laikraksti sekmē spēcīgas etniskās, pilsoniskās un politiskās identitātes veidošanos un nostiprināšanos savos lasītājos. Jāuzsver, ka šajā laikā etniskā identitāte lielā mērā nosaka indivīda politisko identitāti, jo latviešu laikraksti visumā pauž vienotu politisku nostāju – par Latvijas neatkarību.

Līdztekus tam tiek atbalstīta pāreja uz tirgus ekonomiku, privatizācijas procesi, atdodot zemi un namīpašumus kādreizējiem īpašniekiem.

Šajā laika posmā iezīmējas tendence latviešu laikrakstos vairāk atspoguļot valdības darbu, dažādu partiju nostāju, jo tā lielā mērā sakrīt ar laikrakstu pozīciju. Savukārt krievu laikraksti vairāk akcentē vienkāršā cilvēka perspektīvu pretstatā „kungiem” – latviešu politiķiem, kas atrodas pie varas. Tādējādi vairāk tiek rakstīts par „mazā cilvēka” sadzīves rūpēm un beztiesiskumu.

LKP avīze *Советская Латвия* un Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālās frontes informatīvais biļetens *Единство* viennozīmīgi pauž savu politisko nostāju, tādējādi veidojot arī lasītāju politisko identitāti. Tās pamatā ir bailes no pārmaiņām un krievvalodīgo esošo un iespējamo diskrimināciju. Tāpat tiek uzsvērtas ekonomiskās problēmas, kas varētu rasties, Latvijai atdaloties no PSRS un pārejot uz tirgus ekonomiku. Abi šie laikraksti uzsver, ka atbalsta patiesu demokrātiju pretstatā pastāvošajai LTF autoritārajai varai. Tādējādi tiek mazināta krievvalodīgo iedzīvotāju pārliecība par parlamenta un valdības darbības leģitimitāti, kas rada grūtības identificēties ar valsts struktūrām un veicina atsvešināšanos.

Turpretī krieviski iznākošais laikraksts *Советская Молодежь* kopumā ir pozitīvi noskaņots pret pārmaiņu procesiem, tomēr bieži sniedz arī kritisku vērtējumu dažādām aktuālām norisēm un analizē iespējamo notikumu attīstību. Krievvalodīgo iespējamā diskriminācija ir nozīmīga tēma arī šajā laikrakstā, tāpat tiek atzīts, ka parlamentārajai opozīcijai – frakcijai “Līdztiesība” – nav iespēju ietekmēt Augstākās Padomes lēmumus.

Arī latviešu identitātes diskursa pamatā ir draudi – lielais krievvalodīgo īpatsvars Latvijā apdraud latviešu tautas un valodas pastāvēšanu, PSRS pārspēks var iznīcināt Latvijas valstisko neatkarību.

„Zinot PSRS pilsoņu daudzumu šobrīd Latvijā un viņu aktivitāti savu politisko un galvenokārt sociālekonomisko interešu apmierināšanā, nav grūti paredzēt, kas Latvijā rīt būs saimnieks.” (*Neatkarīgā Cīņa*, 02.08.1991)

Latviski un krieviski iznākošā prese lielākoties pārstāv kādu noteiktu politisku pozīciju, citi viedokļi tiek atspoguļoti ļoti maz un nereti tiek pasniegti emocionāli un tendenciozi. Tādējādi laikrakstos neveidojas argumentētas diskusijas un neveidojas savstarpēja izpratne par dažādu iedzīvotāju grupu vēlmēm un vajadzībām.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Augusta puča laiks ir ļoti intensīvs un dažādiem nozīmīgiem notikumiem bagāts. Tāpēc avīzes steidzas ziņot jaunāko informāciju par aktuāliem notikumiem. Situācija Latvijā mainās ļoti strauji, tādēļ laikrakstiem nav iespējams sniegt lasītājiem plašākus, analītiskus komentārus. Apvērsuma dienās avīzes lielākoties konspektīvi raksta par daudzajiem notikumiem un bieži publicē arī nepārbaudītas ziņas.

Atspoguļojot puča notikumus, latviešu prese akcentē situācijas dramatismu. Tā 19. augusta numurā, paziņojot par apvērsumu lasītājiem, *Dienas* pirmajā lapā ievietots liels virsraksts „X stunda!”, bet *Neatkarīgā Cīņa* jautā – „Ārkārtējais stāvoklis. Vai beigu sākums?” Latviešu lasītāju etnisko un politisko identitāti stiprina dažādu draudu apraksti. Laikraksti detalizēti stāsta par armijas un OMON darbībām un akcentē militārās vienības kā galveno apdraudējuma avotu. Daudzos rakstos tiek spriests par latviešu paš aizsardzības iespējām, kā arī modelēta situācijas turpmākā attīstība. Tomēr vairākkārt laikrakstos uzsvērts aicinājums iedzīvotājiem saglabāt mieru un izmantot tikai nevardarbīgas pretošanās metodes.

„Šobrīd mums visiem katrā ziņā ir jā saglabā miers un jā atturas no jebkurām akcijām, kas var izjaukt nestabilo miera stāvokli, jo laiks patlaban strādā mūsu labā – apvērsums ir iestrēdzis, un mūsu parlaments, valdība, Tautas fronte izvērs pretestības struktūras.” (*Diena*, 20.08.1991)

„Brīvību nevar izcīnīt kabinetos un sēžu zālēs. Taču to nevar izcīnīt arī tikai uz barikādēm un kaujas laukā. Mēs nosargāsim savas nākotnes ideju, savu spēku un savu vienotību, ja saliedēsimies ap tām varas un pārvaldes struktūrām, ko paši esam izveidojuši, ko vada mūsu ievēlētie pārstāvji.” (*Diena*, 19.08.1991)

Piederību Baltijai kā latviešu pilsoniskās identitātes daļu stiprina raksti par notiekošo Igaunijā un Lietuvā. Tomēr tā kā nozīmīgākie notikumi norisinās Maskavā, lielāku uzmanību latviešu laikraksti velta notikumiem tur, detalizēti atspoguļojot apvērsuma rīkotāju un Krievijas prezidenta B. Jeļcina darbību. Latviešu laikraksti pauž atbalstu Jeļcinam un uzsver, ka notikumu gaitu Latvijā lielā mērā noteiks apvērsuma iznākums Krievijā.

„...kas zin, ja lielā krievu tauta būs gatava jau šodien iziet ielās un upurēt savas dzīvības, arī mums būs iespēja stāties ierindā zem sarkanbaltsarkanā karoga ar ieročiem rokās. Taču līdz Krievijas atmodas brīdim šāds solis būtu avantūristisks pašnāvības žests, kas nestu tikai postu un tautas dzīvā spēka bojāeju.” (*Diena*, 19.08.1991)

Armijas un OMON darbības latviski rakstošajās avīzēs tiek atspoguļotas daudz plašāk, tiek uzsvērtā militāristu muļķība, brutalitāte pret neaizsargātiem, miermīlīgiem cilvēkiem, kā arī vardarbības patvaļīgums.

„Pa Zirga ielu bruņutransporti virzījās uz Doma laukuma pusi un tā tuvumā uzsāka apšaudī. Desantnieku formas tērpos ģērbti kaujinieki pavēlēja civilpersonām nogulties zemē vai tupēt uz ceļiem. Trīs vīriem lika nodzēst sakurto ugunsgrāvu. Šīs akcijas laikā skanēja rupji lamuvārdi, dažus cilvēkus rāva aiz matiem, sīta ar ieročiem pa galvu. Tika paziņots: «После боя выйдете живыми.»⁸ Pēc brīža apšaušana atkārtojās, galvenokārt Doma baznīcas virzienā. Spriežot pēc uzbrucēju sarunām, tā nebija iepriekš plānota, īpaša pavēle nebija dota. Iespējams, tā bija dažu akcijas dalībnieku pašiniciatīva.” (*Diena*, 21.08.1991)

Pēc puča latviešu presē dominē revanšisma noskaņas - tiek runāts par nepieciešamību tiesāt visus, kas atbalstījuši valsts apvērsumu. Plaši tiek atspoguļots AP lēmums, kas izbeidz LKP, interfrontes un vairāku citu organizāciju darbību, kā arī A. Rubika arestēšana.

„Tagad galvenais ir noskaidrot visas vainīgās organizācijas, kuras atbalstījušas pučistus. Un prasīt no tām atbildību.” (*Neatkarīgā Cīņa*, 23.08.1991)

⁸ Nošaušana notiks no rīta (krievu val.).

Laikraksti ironiski raksta par tiem, galvenokārt krievvalodīgajiem, kas pēc apvērsuma uzsver savu lojalitāti Latvijas valstij, norobežojas no LKP un Interfrontes.

Notikumu dalībnieku atspoguļojums latviešu laikrakstos

Partijas un nevalstiskās organizācijas

Visplašāk šī perioda laikrakstos tiek atspoguļota AP un MP darbība, jo tās ir varas institūcijas, kuras ir pilnvarotas rīkoties. Tomēr liela vieta laikrakstos tiek ierādīta arī atsevišķu partiju un sabiedriski politisko organizāciju programmu un darbības aprakstīšanai. Latviešu laikraksti atbalsta LTF un LTF frakcijas nostāju. Lasītāji tiek plaši informēti par LTF viedokli dažādos jautājumos, tiek publicēti dažādi organizācijas paziņojumi iedzīvotājiem, atreferētas LTF frakcijas sēdes. Tādējādi tiek veidota arī lasītāju politiskā identitāte. Kopumā LTF šajā laikā ir nozīmīgākā autoritāte, kas ar savu nostāju lielā mērā nosaka kopējo attieksmi latviešu vidū un ietekmē notikumu gaitu. Latviešu laikrakstos gandrīz nav kritisku atsauksmju par LTF biedriem, nostādnēm un rīcību.

Līdztekus LTF latviski rakstošajā presē salīdzinoši daudz tiek rakstīts arī par LNNK. Puča dienās tieši LNNK aicināja AP pasludināt Latvijas Republiku par neatkarīgu valsti. Avīzēs tiek publicēts LNNK valdes viedoklis par izveidojušos situāciju un iespējamo tālāko darbību:

„LNNK valde arī aicina savus dalībniekus un neatkarības piekritējus militārā režīma nodibināšanas gadījumā veikt nevardarbīgas pretošanās programmu atbilstoši okupantu rīcībai un pašu iespējām. LNNK valde atgādina, ka sadarbība ar okupantiem ir uzskatāma par līdzdalību noziegumā.” (Diena, 24.08.1991)

Laikraksts *Latvijas Jaunatne* publicē plašu interviju ar LNNK līderi V. Lāci. (*Latvijas Jaunatne*, 07.08.1991).

Turpretī par LKP darbību un tās līderi A. Rubiku latviešu avīzes lielākoties raksta ļoti kritiski vai ironiski, tā demonstrējot savu politisko nostāju un liekot no šīs partijas distancēties arī lasītājiem. LKP tiek atainota kā ļoti konservatīva, padomju ideoloģijā un principos balstīta organizācija, kas nespēj mainīties. Tiek uzsvērts, ka LKP darbojas PSRS lielvaras, nevis latviešu tautas interesēs. Šī partija augusta puča laikā piedzīvo eiforiju, kad LKP triumfāli paziņo par to mediju un organizāciju slēgšanu, kas pārkāpušas PSRS Konstitūciju.

„A. Rubiks sludināja, ka jaunās varas struktūras apspiedīs jebkuru pretošanos, ja vajadzēsot, arī bruņotā ceļā. (..) A. Rubiks arī pareģoja komendanta [sic] stundas ieviešanu. Bez tam tikšot slēgtas tās politiskās organizācijas un preses izdevumi, kuru darbība būs pretrunā ar PSRS konstitūciju.” (Diena, 19.08.1991)

Savukārt līdz ar puča beigām Maskavā partijas ietekme un autoritāte strauji krīt, kad LKP par pretvalstisku darbību tiek pasludināta ārpus likuma un LKP līderis A. Rubiks apcietināts. Par LKP krišanu latviešu avīzes raksta triumfāli un ar gandarījumu.

Nozīmīgs politiskais aktieris puča notikumos ir arī AP frakcija „Līdztiesība”, kas šajā laikā ievērojami biežāk tiek minēta latviešu avīzēs. Lielākoties latviski rakstošā prese atklāti pauž savu nepatiku pret tās nostādnēm un darbību, uzsver, ka frakcijas deputāti ir komunisti un raksturo to darbību AP kā destruktīvu. Kaut arī frakcijas vadītājs S. Dīmanis pauž savu atbalstu I. Godmaņa vadītajai valdībai un piedāvā gan personīgu, gan frakcijas atbalstu, kā arī tiekas ar armijas pārstāvjiem, lai izzinātu situāciju, latviešu avīzes paliek ironiskas un negatīvas.

„Aktuāls ir jautājums, ko darīt ar impērijai uzticīgajiem LR AP deputātiem.” (Diena, 23.08.1991)

„...šobrīd arī Līdztiesības saprātīgajai daļai ir pēdējā iespēja parādīt politisku drosmi un iekļauties Augstākās Padomes darbā nevis kā destruktīvai opozīcijai un LKP marionetēm, bet gan kā partneriem Latvijas nākotnes veidošanā.” (Diena, 23.08.1991)

Pēc apvērsuma frakcijas ietvaros izveidojas deputātu grupa Demokrātiskās iniciatīvas centrs, un daudzi tās dalībnieki izstājas no frakcijas „Līdztiesība”. Laikrakstā *Latvijas Jaunatne* tiek uzturēts priekšstats par divu monolītu, viendabīgu spēku cīņu parlamentā, kā arī stiprināta lasītāju politiskā identitāte, atbalstot LTF – „Abas frakcijas par notikušo domā dažādi” (*Latvijas Jaunatne*, 23.08.1991), „Opozīcija ir tikai sadalījusies” (*Latvijas Jaunatne*, 29.08.1991).

Par Interfrontes līderi A. Aleksejevu *Neatkarīgā Cīņa* nicīgi raksta: „...ar visai pieticīgu dažos gados uzkrātu zināšanu bagāžu viņš joprojām pūlas palikt par ietekmīgu politiķi.” (*Neatkarīgā Cīņa*, 09.08.1991)

Dažādu opozīcijas nevalstisko organizāciju, piemēram, Apvienotās darba kolektīvu padomes, nostāju un darbību latviešu avīzes atspoguļo daudz mazāk nekā krieviski rakstošā prese. Lielākoties šo rakstu tonis ir izsmējīgs, norādot uz organizāciju pārstāvju nekompetenci. Tomēr lielākoties latviešu laikrakstiem nav pieņemama šo organizāciju politiskā nostāja.

Neatkarīgajā Cīņā salīdzinoši plašāk nekā citos laikrakstos vēstīts par Latvijas Demokrātiskās Darba partijas (līderis J. Bojārs) aktivitātēm, bieži tās tiek raksturotas visai kritiski.

„LDDP prasības nepavisam nesaskan ar latviešu tautas dzīvošanas prasībām (...).” (*Neatkarīgā Cīņa*, 02.08.1991)

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Vispirms jāatzīmē, ka krieviski iznākošajā presē atspoguļota lielāka viedokļu dažādība nekā latviešu laikrakstos, kur pārsvarā pausta vienota pozīcija – par ceļu uz Latvijas neatkarību. No aplūkotajiem izdevumiem krievu valodā LKP avīze *Советская Латвия* un Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālās frontes informatīvais biļetens *Единство* kopumā pauž ļoti līdzīgas nostādnas. Atbilstoši šo organizāciju pozīcijai laikraksti atbalsta Latvijas palikšanu PSRS sastāvā, pilsonību visiem Latvijas iedzīvotājiem, ir pret privatizāciju. Turpretī laikraksts *Советская Молодежь* kopumā ir pozitīvi noskaņots pret pārmaiņu procesiem, tomēr bieži sniedz arī kritisku vērtējumu dažādām aktuālām norisēm un analizē iespējamo notikumu attīstību.

LKP laikraksts *Советская Латвия* publicē salīdzinoši daudzus apvērsuma rīkotāju oficiālos paziņojumus. Ļoti plaši tiek atspoguļots LKP vadības, galvenokārt A. Rubika viedoklis par izveidojušos situāciju.

«Коммунисты сегодня видят свою задачу в усилении политической работы в массах, разъяснении смысла происходящих событий, направленных на восстановление конституционного порядка, вывод страны из затяжного кризиса.» („Komunisti pašlaik par savu uzdevumu uzskata pastiprināt politisko darbu masās, izskaidrot pašreizējos notikumus, kas vērsti uz konstitucionālās kārtības atjaunošanu un valsts izvešanu no ieilgušās krīzes.”) (*Советская Латвия*, 20.08.1991)

Paradoksālā kārtā A. Rubiks viennozīmīgi pilnā mērā atbalsta militārā apvērsuma rīkotājus un tai pašā laikā uzsver, ka ir „*vadītājs politiskā partijā, kas aizstāv demokrātiju*” (*Советская Латвия*, 20.08.1991). Viņš aicina iedzīvotājus saglabāt mieru un turpināt darbu uzņēmumos un iestādēs. LKP pozīcija ir revanšistiska – komunisti pievienojas varu pārņēmušā G. Janajeva paziņojumam, kurā LR AP pieņemtie likumi tiek pasludināti par spēkā neesošiem. Tāpat LKP pauž vēlmi saukt pie atbildības tos, kas nākuši klajā ar „*neofašistiskiem uzsaukumiem*” (*Советская Латвия*, 20.08.1991).

Krievu laikraksti ļoti īsi un konspektīvi vēsta par AP reakciju uz apvērsumu, arī par 21. augustā pieņemto konstitucionālo likumu „Par LR valstisko statusu”.

Avīzē *Советская Латвия* tas tiek aprakstīts ironiski, uzsverot, ka šis lēmums tika pieņemts tikai tādēļ, lai mazinātu šķēršļus politiķu patvaļai.

«Не успели, как говорится, высохнуть чернила на Декларации о независимости, чуть больше года назад казавшейся вершиной в борьбе за «свободную» Латвию, как ее рамки стали тесны нашим парламентским радикалам, и они, воспользовавшись обострением ситуации в стране, от них освободились. Выполнив тем самым в очередной раз волю руководства ДННЛ, буквально накануне высказавшегося в специальном постановлении о целесообразности такого акта.» („Nepaspēja, tā sacīt, vēl nožāvēt tinti uz Neatkarības deklarācijas, kas nedaudz vairāk kā pirms gada likās augstākā virsotne cīņā par „brīvu” Latviju, kad tās robežas kļuva pārāk šauras mūsu parlamentārajiem radikāļiem, un viņi, izmantojot situācijas saasināšanos valstī, no tām atbrīvojās. Tādējādi kārtējo reizi izpildot LNNK vadības vēlmi, kas burtiski iepriekšējā dienā tika pausta speciālā lēmumā par tāda dokumenta nepieciešamību.”) (*Советская Латвия*, 22.08.1991)

Laikraksta *Советская Молодежь* (no 27.08.1991 - *СМ-Сегодня*⁹) paustā nostāja atšķirībā no citām krievu avīzēm ir tuvāka latviešu laikrakstu nostādņēm. Arī puča laikā laikraksts ieņem ļoti kritisku pozīciju pret apvērsuma dalībniekiem. Piederību Latvijai pauž virsraksts pēc tam, kad par Latvijas kā neatkarīgas valsts atzīšanu paziņojusi Krievija un rietumvalstis - „*Нас признали*” („*Mūs atzina*”) (*СМ-Сегодня*, 27.08.1991).

Laikraksts *Советская Молодежь* pēc puča 1. lapā ievieto virsrakstu „*Россия опять спасла мир!*» („*Krievija atkal izglāba pasauli!*”) (*Советская Молодежь*, 23.08.1991), tādējādi demonstrējot zināmu orientāciju uz Krieviju un paužot attieksmi pret 2. pasaules kara notikumiem, kurus bieži atšķirīgi interpretē latvieši un krievvalodīgie.

⁹ 21. augustā PSKP CK Latvijas izdevniecība deva rīkojumu pārtraukt laikraksta *Советская Молодежь* izdošanu, bet dienu vēlāk - pēc puča – tika paziņots, ka tā bijusi kļūda.

Krievu laikrakstiem raksturīgs fašisma diskurss, šis vārds tiek lietots ļoti bieži, pretstatā latviešu laikrakstiem, kuros tas gandrīz nav sastopams. Visbiežāk ar fašismu tiek saistīta krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācija Latvijā, bet pēc puča arī omoniešu darbības tiek nosauktas par fašistiskām:

«Если человека расстреливают из автоматов или пулеметов только за то, что он не остановил свою машину, - это фашизм. Если безоружного, лежащего на земле старика избивают резиновой дубинкой - это фашизм. Если мирных жителей разгоняют прикладами автоматов и дубинками - это фашизм. Нам все равно, какого он цвета – коричневого, красного или пятнистого. Здесь он не пройдет.» („Ja cilvēku pošauj ar automātiem vai ložmetējiem tikai par to, ka viņš neapstādināja savu mašīnu, - tas ir fašisms. Ja neapbruņotu, zemē guļošu sirmgalvi sit ar gumijas stekiem – tas ir fašisms. Ja mierīgus iedzīvotājus izdzenā ar automātu laidēm un stekiem – tas ir fašisms. Mums ir vienalga, kādā krāsā – brūns, sarkans vai plankumains. Šeit tas neies cauri.») (Советская Молодежь, 23.08.1991)

Turpretī avīze *Единство* dod krasi atšķirīgu vērtējumu OMONa darbībām, uzskatot, ka tas aizstāv iedzīvotājus no dažādu noziedznieku varmācības, kā arī neizprotot, par ko omoniešus vaino PSRS Iekšlietu ministrs B. Pugo:

«.. за то, что они добросовестно выполняют свой долг по защите Конституции СССР и прав человека, за то, что омовцы стоят на защите Советской власти в республиках Прибалтики, за то, что ликвидировали незаконные таможни, за то, что они обезоруживают незаконные бандитские формирования, выполняя указ Президента. За то, что они, попав в ловушку перед зданием МВД Латвии, обстрелянные с двух сторон, были вынуждены иттурмом взять это МВД...» („... par to, ka viņi pēc labākās sirdsapziņas pilda savu pienākumu aizsargāt PSRS Konstitūciju un cilvēktiesības, par to, ka omonieši aizstāv Padomju varu Baltijas republikās, par to, ka viņi likvidēja nelikumīgas muitas, par to, ka viņi atbrūvoja nelikumīgus bandītiskus grupējumus, tādējādi izpildot Prezidenta pavēli. Par to, ka viņi, nokļuvuši slazdā pie Latvijas IeM, apšaudīti no divām pusēm, bija spiesti triecienuzbrukumā ieņemt šo IeM...”) (Единство, 20. – 26.08.1991)

Krieviski iznākošajās avīzēs *Советская Латвия* un *Единство* salīdzinoši bieži tiek pieminēta pilsoņu kara iespējamība. Pretstatā latviešu preseī, dažviet tiek pausts viedoklis, ka tas pat būtu vēlams un vajadzīgs līdzeklis, kā pārtraukt pašreizējo notikumu attīstību un notiekošās pārmaiņas Latvijā.

«Но есть и третий путь, все чаще упоминаемый с трибунами и в печати – гражданская война! Чтобы выжить!» („Bet ir vēl trešais ceļš, ko arvien biežāk min no tribīnēm un presē – pilsoņu karš! Lai izdzīvotu!») (Советская Латвия, 02.08.1991)

«..если потребуется отстоять свою честь, достоинство и собственность, мы все вместе готовы защищать себя от внутренних врагов и предателей, обманым путем пробравшихся к власти и терроризирующих страну.» („..ja būs nepieciešamība aizstāvēt savu godu, cieņu un īpašumu, mēs esam gatavi visi kopā aizsargāt sevi no iekšējiem ienaidniekiem un nodevējiem, kas ar krāpšanos tikuši pie varas un terorizē valsti.») (Единство, 13. – 19.08.1991)

Pēc apvērsuma mēģinājuma krievu laikraksti aicina neizvērst „raganu medības”, kas varētu apdraudēt mieru Latvijā un sabiedrisko saskaņu, jo īpaši, starp dažādu tautību iedzīvotājiem.

«И вот – необољшевизм. Поиск настоящих виновников (читай - преступников), организаторов попытки переворота, грозит перейти в охоту за «нелояльными». Я слышал, что собираются уволить работников столовой Дома печати за «пособничество» бывшим хозяевам бывшего Издательства ЦК КПЛ...» („Un, lūk – neoboļševisms. Īsto

vainīgo (lasi - noziedznieku), apvērsuma mēģinājuma organizētāju meklēšana draud pāriet „nelojālo” medībās. Dzirdēju, ka taisās atlaist Preses nama ēdnīcas darbiniekus par „palīdzību” bijušās LKP CK izdevniecības bijušajiem saimniekiem...” (СМ-Сегодня, 27.08.1991)

Notikumu dalībnieku raksturojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas un nevalstiskās organizācijas

Krievu laikrakstos atšķirībā no latviešu laikrakstiem bieži sastopama kritiska attieksme pret LTF nostādnēm un darbību. Tiek nosodīts LTF varas monopols un kustības šķietami neapšaubāmā autoritāte Latvijā. Nereti krieviski rakstošā prese salīdzina LTF stāvokli ar kādreizējo komunistiskās partijas lielo ietekmi visās dzīves sfērās. Jo īpaši tiek kritizētas dažādu politisko spēku nevienlīdzīgās iespējas paust savu viedokli medijos, akcentējot LTF kontroli televīzijā un radio, kas tādējādi nodrošina kustības ietekmi iedzīvotāju vidū. Pretstatā tam tiek uzsvērts, ka arī Augstākajā Padomē „Līdztiesības” frakcijas deputātiem nav iespējams ietekmēt lēmumu pieņemšanu.

Darbaļaužu internacionālās frontes avīze raksturo LTF kā noziedzīgu organizāciju, kas darbojas nevis tautas, bet gan savās personīgajās interesēs. Par vienu no tās galvenajiem mērķiem tiek uzskatīta krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju diskriminācija. *Единство* arī raksta, ka LTF izpilda trimdas latviešu pavēles, un tādējādi nepārstāv arī Latvijas latviešus.

«.. господа эмигранты разработали и предложили, а вновь избранное правительство беспрекословно исполнило. Если вы помните предвыборные программы депутатов, избранных в парламент республики, то там и речи не было о восстановлении буржуазного строя в Латвии. Хороши избранники народа!» („... emigrantu kungi izstrādāja un ierosināja, bet jaunievēlētā valdība bez ierunām izpildīja. Ja atceraties republikas parlamentā ievēlēto deputātu priekšvēlēšanu programmas, tad tur pat runas nebija par buržuāziskās iekārtas atjaunošanu Latvijā. Labi tautas ievēlētie!”) (*Единство*, 13. – 19.08.1991)

Laikrakstā *СМ-Сегодня* kritiski vērtēta frakcijas „Līdztiesība” attieksme pret Latvijas neatkarību, ka arī frakcijas darbība puča laikā.

«Сообщение о том, что Ельцин подписал указ о признании, все депутаты встретили стоя. Разве что «Равноправие» не аплодировало. И один из депутатов фракции все же остался сидеть.» („Paziņojumi par to, ka Jeļcins parakstījis pavēli par atzīšanu, visi deputāti noklausījās stāvot. Tikai „Līdztiesība” neaplaudēja. Un viens no frakcijas deputātiem pat palika sēžot.”) (*СМ-Сегодня*, 27.08.1991)

Tāpat kā latviešu prese, arī avīze *СМ-Сегодня* ir ļoti skeptiska pret deputātu izstāšanos no frakcijas „Līdztiesība” un apvienošanos Demokrātiskās iniciatīvas centrā.

«Такое сотрудничество выглядит более чем сомнительным. Трудно так скоро забыть о том, что в первые два критических дня фракция заняла позицию «трезвого политического реализма», в соответствии с которой ею и не был открыто осужден пуч..» („Tāda sadarbība izskatās vairāk nekā apšaubāma. Grūti tik ātri aizmirst to, ka pirmajās divās kritiskajās dienās frakcija ieņēma „saprātīga politiskā reālisma” pozīciju, atbilstoši kurai tā atklāti nenosodīja puči.”) (*СМ-Сегодня*, 27.08.1991)

Krieviski rakstošajā presē ļoti bieži tiek rakstīts par „nacionālajiem radikāļiem”, tādējādi radot priekšstatu, ka tādi ir vairākums latviešu. Atzinīgi tiek novērtēta AP priekšsēdētāja A. Gorbunova un valdības vadītāja I. Godmaņa mērenā nostāja nacionālajos jautājumos.

Diskusijas par pilsonības likumu (1994)

Notikumu apraksts

9. jūnijā Saeimas plenārsēdē tiek pieņemts Pilsonības likums otrajā lasījumā. Tajā tiek noteikts, ka ārpus kārtas naturalizējami latvieši un lībieši, repatrianti, vācu okupācijas režīma laikā piespiedu kārtā atvestās personas, personas, kuras beigušas latviešu mācībvalodas skolu, lietuvieši, igauņi un LR pilsoņu laulātie, kuri vismaz desmit gadus ir laulībā un ne mazāk kā piecus gadus dzīvo Latvijā. Naturalizāciju vispārējā kārtībā paredzēts sākt 1996. gadā, kad iesniegumus varēs iesniegt personas vecumā no 16 līdz 20 gadiem un tālāk katru gadu attiecīga vecuma Latvijā dzimušas personas. Pārējie naturalizācijai varēs pieteikties pēc 2000. gada, šajā periodā tiek noteikts ierobežojums naturalizēt ne vairāk kā 0.1% gadā no pilsoņu skaita iepriekšējā gadā. Viens no svarīgākajiem naturalizācijas priekšnoteikumiem ir pretendentu latviešu valodas prasme.

14. jūnijā Strasbūrā notiek Latvijas delegācijas konsultācijas ar Eiropas Padomi par pilsonības likumprojektu. EP pauž viedokli, ka nav pieņemams kvotu princips naturalizācijā, jo citur dzimušiem nepilsoņiem, kas neietilpst ārpus kārtas naturalizējamo kategorijās, netiek skaidri pateikts, kad viņi varēs saņemt Latvijas pilsonību.

21. jūnijā Saeima pieņem Pilsonības likumu trešajā lasījumā, saglabājot kvotu principu, pret ko iebilda Eiropas Padome.

28. jūnijā prezidents G. Ulmanis lūdz Saeimu otrreiz caurskatīt Pilsonības likumu.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

Kopumā aplūkotajā laika posmā identitātes jautājums nav uzmanības centrā, jo laikrakstos galvenokārt tiek atspoguļoti dažādu partiju viedokļi un iespējas veidot kompromisa variantus, tomēr jautājums par pilsonību ietver priekšstatus par pilsonisko identitāti un piederības izjūtu valstij.

Pilsonības likuma būtība ir izveidot robežšķirtni starp „savējiem” un „svešiem” jeb starp tiem, kas mūsaprāt ir piederīgi Latvijas valstij un tiem, kas nav. Par „savējiem” var tikt pieņemti tikai tie, kam piemīt kādas pazīmes, kas tiek sajostas un uzskatītas par nozīmīgu mūsu pašu pilsoniskās identitātes daļu. Tāpēc pilsonības jautājums ir ļoti jūtīgs abām pusēm.

Tomēr ne latviski, ne krieviski iznākošajā presē nav daudz diskusiju par to, kur būtu novelkama robeža. Zināmā mērā to var skaidrot ar to, ka gan latviešu, gan

krievu laikrakstu lasītājiem savu etnolingvistisko mediju telpu ietvaros ir vienots viedoklis par pilsonības piešķiršanas kritērijiem. No otras puses, avīzes, lielākoties atspoguļojot kādu noteiktu viedokli, veido sabiedrisko domu, tā radot priekšstatu par viendabīgu nostāju latviešu un krievvalodīgo vidū. Pie tam gan krievu, gan latviešu avīzēm raksturīgi atainot citus viedokļus un citādi domājošos negatīvā gaismā.

Pilsonības likuma pieņemšanas laikā medijos tiek aktivizēti draudu diskursi – latvieši tiek aicināti cīnīties par latviešu tautas pastāvēšanu, savukārt krieviski rakstošā prese akcentē krievvalodīgo beztiesisko stāvokli Latvijā un latviešu tautības valdošo politiku naidīgo noskaņojumu pret nelatviešiem.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Latviešu valodā iznākošajos laikrakstos pilsonības likuma pieņemšanas process lielākoties tiek atspoguļots kā mēģinājumi saskaņot dažādu partiju intereses. Partiju dažādie uzskati ataino dilemmu starp nepieciešamību pieņemt likumu, kas ir pieņemams starptautiskajām Eiropas institūcijām, un vēlēšanos aizstāvēt latviešu tautas nacionālās intereses.

Laikrakstos tiek detalizēti stāstīts par pilsonības likumprojekta pieņemšanas procedūru, kā arī atklāts kompromisu meklēšanas ceļš starp dažādam partijām. Avīzēs ir salīdzinoši maz diskusiju par atsevišķiem pilsonības likuma pantiem, tomēr latviešu presei kopīga ir nostāja, ka ir jāpieņem tāds pilsonības likums, kas nekavētu Latvijas iestāšanos Eiropas Padomē un virzību uz citām starptautiskām institūcijām.

Galvenais arguments latviešu avīzēs pilsonības likuma jautājumā ir latviešu tautas intereses, tātad citu tautību Latvijas iedzīvotāju vajadzības tiek apzināti ignorētas etniskās pašsaglabāšanās vārdā. Kā galvenais drauds latviešu tautības pastāvēšanai tiek minēts lielais skaits krievvalodīgo, tāpēc pilsonības saņemšanas nosacījumi tiek veidoti tā, lai šai cilvēku grupai tuvākajā laikā nebūtu iespējams naturalizēties.

Pilsonības likumprojekta dažādajos variantos un apsvērumos, kas ir to pamatā, lielā mērā atklājas sabiedrības viedoklis un dažādu grupu pilsoniskā identitāte. Apsvērumi saistībā ar pilsonības likumu skaidri parāda, kuras grupas latvieši uzskata par sev tuvākām un tādējādi identificējamām kā Latvijas valstij piederīgām. Jāuzsver, ka šis viedoklis tiek atklāts kā dabisks, tātad objektīvs un neapstrīdams.

„... aizvien vēl neziņā un sarūgtinājumā ir tie, kam mūsu valsts pilsonība pienākas dabiski un pirmām kārtām: daudzi savu tautiešu vidū dzīvojošie latviešu un lībiešu izcelsmes cilvēki, līdz 1940. gada 17. jūnijam Latvijā legāli ieceļojušie un viņu pēcnācēji, nacistu okupācijas režīma laikā uz Latviju piespiedu kārtā atvestie, latviešu mācībvalodas skolas beigušie, likteņbrāļi un likteņmāsas igauņi un lietuvieši, ilgstoši – vismaz 10 gadus – laulībā ar LR pilsoni nodzīvojušie, personas, kam īpaši nopelni Latvijas labā.” (Neatkarīgā Cīņa, 20.06.1994)

Tātad pilsoniskās identitātes diskursā par robežšķirtni var kalpot ļoti dažāda veida kritēriji, kas nosaka piederību valstij – gan etniskā izcelsme (vienas tautības

cilvēki šķiet tuvāki nekā citi), iegūtā izglītība, gan ieceļošanas laiks un apstākļi, kā arī vēl citi dažādi faktori. Tādējādi diskusijās par pilsonības likuma pantiem lielā mērā atainojas pilsoniskās identitātes izpratne.

Notikumu dalībnieku atspoguļojums latviešu laikrakstos

Partijas un nevalstiskās organizācijas

Rakstot par pilsonības likuma pieņemšanas gaitu, lielākā daļa avīžu materiālu atklāj partiju savstarpējās sarunas, vienošanās, konsultēšanās un tirgošanos, piemēram, sasaistot pilsonības likumu ar ievadumtaksu tarifiem. Tāpēc likumprojekta teksts daudzkārt tiek mainīts, iestrādājot dažādu partiju priekšlikumus.

Latviešu laikrakstos visplašāk tiek atspoguļots Latvijas ceļa kā valdošās koalīcijas pārstāvja viedoklis. Ministru prezidents V. Birkavs aktīvi veicina pilsonības likuma pieņemšanu un pēc tā pieņemšanas, saglabājot kvotu principu, aicina prezidentu atdot likumu Saeimai otrreizējai caurskatīšanai.

Ļoti plaši tiek stāstīts arī par LNNK¹⁰ attieksmi pret pilsonības likumprojektu, kas balstās uz vēlmi ierobežot naturalizāciju. Liela daļa LNNK ierosinājumu tiek iestrādāti likumprojektā. Īpaši bieži LNNK viedoklis tiek pausts laikraksta *Neatkarīgā Cīņa* slejās, tur šajā laika posmā lasāmi arī vairāki citi raksti, kas sasaucas ar pilsonības likuma problemātiku. Piemēram, raksts par gadījumiem Latgalē, kad cilvēki nelikumīgi reģistrējas par pilsoņiem, ar virsrakstu „*Ko nedod, tas jāpaņem*” (*Neatkarīgā Cīņa*, 07.06.1994). Savukārt pārpublicētā materiālā „*Kāpēc aizbrauc krievi*” stāstīts par krievu tautības cilvēku izbraukšanu no Uzbekijas (*Neatkarīgā Cīņa*, 20.06.1994).

Raksturīgi, ka latviešu rakstošajā presē salīdzinoši maz tiek stāstīts par krievvalodīgos pārstāvošo partiju argumentiem. Tie lielākoties tiek minēti kā pretpols blakus LNNK un Tēvzemei un Brīvībai pārstāvētajiem viedokļiem. Tomēr plašāki skaidrojumi tiek izklāstīti ļoti reti un bieži vien tiek pasniegti negatīvā veidā vai arī diskreditējot tos ar dažādiem diskursīviem paņēmieniem, piemēram, akcentējot uzvedību atbilstoši partejiskajai piederībai (nevis argumentētai pārliecībai) un lietojot atstāstījuma izteiksmi:

„*Larisa Laviņa no „Līdztiesības”, kas jau ir galēji kreisajā pozīcijā, protams, uzskata, ka projekts neatbilst šodienas situācijai, izsakot bažas par tā praktisko piemērošanu, ja runājot kaut vai par latviešu valodas prasmes un Latvijas vēstures zināšanām.*” (*Labrīt*, 11.06.1994)

Latviešu avīzes diskreditē krievvalodīgo apsvērumus, norādot uz viņu merkantilo motivāciju iegūt pilsonību. Turpretī netiek atspoguļoti tādi apsvērumi kā vēlme piedalīties Latvijas politiskajā un sabiedriskajā dzīvē, piederības izjūta šai zemei un citi.

„... *aktīvie nepilsoņi un kreisi noskaņotie pilsoņi (...) prasa tūlītēju pilsonības piešķiršanu visiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, izvirzot prasību par krievu valodas statusa maiņu. Jāpiebilst, ka liela daļa nepilsoņu nav politiski aktīvi un savas prasības (vēlmes) saista ar*

¹⁰ LNNK kļūst par partiju kongresā 1994. gada 18. jūnijā.

saimnieciska rakstura garantijām – darbs, garantēta dzīvesvieta, komunālie pakalpojumi. Politisku pieskaņu šīm prasībām piešķir tas, ka ir spēki, kas, izmantojot nepilsoņu nenoteikto stāvokli un sarežģīto saimniecisko situāciju valstī, sasaista šīs lietas, izplatot viedokli, ka pilsonība ir vienīgais labklājības garants.” (Diena, 06.06.1994)

Atsevišķos rakstos vienādā mērā tiek dota iespēja paust savu viedokli pilsonības jautājumā visām Saeimā pārstāvētajām politiskajām partijām.

Starptautiskās organizācijas, institūcijas

Atspoguļojot pilsonības likumprojekta pieņemšanas gaitu, latviešu laikrakstos liela vieta tiek ierādīta dažādām Eiropas institūcijām. Īpaši liela nozīme Eiropas Padomes nostājai pret šo likumprojektu, jo Latvijas ceļš iestāšanos Eiropas Padomē ir izvirzījis par vienu no ārpolitikas pamatmērķiem. Laikraksti arī uzsver, ka Igaunija un Lietuva jau ir šajā organizācijā iestājušās, bet Latvija to nevarēs līdz pilsonības likuma pieņemšanai. Liela nozīme ir arī Krievijas ietekmei - ir zināms, ka arī tā gatavojas iestāties Eiropas Padomē. Ja Krievijai tas izdotos pirms Latvijas, tad tiek paredzēts, ka Krievija izmantos savas veto tiesības, lai aizkavētu Latvijas uzņemšanu.

„... Eiropas Padome būs spiesta piekrist Krievijai, ka, jā, šis tiešam ir slikts likums. Kad pavasarī Krievija, pateicoties savam „svaram”, ietiks EP, tā sāks diktēt mums savus noteikumus jau Eiropas vārdā. Galu gala mēs dabūsim īstu „nulles variantu”, marionešu parlamentu un Maskavas noskatītu vietvaldi.” (Diena, 22.06.1994)

Pilsonības likumprojekta izstrādes un pieņemšanas gaitā notiek vairākkārtēja saskaņošana ar Eiropas Padomi. Lai gan netiek doti konkrēti norādījumi, par nepieņemamu Eiropas Padome atzīst likumprojektā ietvertu kvotu principu.

Latviski rakstošie laikraksti, vēstot par Eiropas Padomes ieteikumiem, dažviet atzīmē, ka Eiropas Padomes norādījumi būtu jāņem vērā, jo Latvijai ir ļoti svarīga virzība uz starptautiskām institūcijām. Šādu viedokli galvenokārt nosaka drošības apsvērumi. Visizteiktāk šādu nostāju pauž laikraksts *Diena*, raksturojot situāciju kā vēsturisku izvēli Latvijas valstij – pievienoties Eiropai vai palikt Krievijas ietekmes zonā.

„... ja Latviju tuvākajā laikā Eiropas Padomē neuzņems un tās politiska integrācija eiropiešu saimē tiks atlikta uz nenoteikti ilgu laiku, mūsu valsts turpmākais liktenis var kļūt ļoti sarežģīts. Krievija to vien gaida un pieliks visas pūles, lai Latvija paliktu aiz borta un varētu pakāpeniski to salauzt kā ekonomiski, tā arī ar laiku politiski.” (Neatkarīgā Cīņa, 20.06.1994)

Citējot izteikumus, avīzes dažviet arī atzīmē, ka latviešu tautas intereses ir svarīgākas par Eiropas Padomes un citu starptautisko organizāciju viedokli, jo tās neizprot Latvijas īpašo situāciju, kādas nav citās Eiropas valstīs.

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Salīdzinot pilsonības likuma pieņemšanas atspoguļojumu latviski un krieviski rakstošajā presē, redzams, ka latviešu prese šos procesus aplūko vairāk kā politiskas norises. Vairākkārt tiek atreferēts katras partijas viedoklis par

atsevišķiem pilsonības likuma variantiem un detalizēti aprakstīta pilsonības likumprojekta pieņemšanas gaita no juridisko normu viedokļa.

Turpretī krieviski iznākošie laikraksti uz pilsonības likumprojektu reaģē daudz asāk, jo tas tieši ietekmē viņu lasītājus. Tāpēc arī raksti saistībā ar pilsonības likumu ir vairāk pietuvināti iedzīvotājiem un galveno uzmanību pievērš likumprojekta saturam un iespējamām sekām, nevis juridiskajam procesam.

Kopumā krievu laikrakstos dominē ironisks tonis, vēstot par pilsonības likumprojektu, galvenokārt tāpēc, ka valdošo partiju nostāja šajā jautājumā jau ir zināma. Krievu prese ironizē par latviešu mūžīgajām bailēm no krievvalodīgajiem Latvijas iedzīvotājiem. Ļoti bieži tiek minēti apzīmējumi, ko lieto latviešu nacionālisti, piemēram, „migranti” un „okupanti”. Tāpat krieviski rakstošie žurnālisti ironizē par latviešu vēlmi redzēt „latvisku Latviju” un gaidāmo etnisko tīrīšanu. Tomēr rakstos par pilsonību ir jūtams arī aizvainojums par izveidojušos situāciju, kad par krievvalodīgo stāvokli lemj latviešu politiķi. Pie tam kārtējo reizi tiek atgādināts, ka cittautieši Latvijā nav vēlami.

«.. тогда широкая общественность удостоится чести лицезреть этот документ, рожденный в муках политических уступок, длительных согласований, проработок и крупных изменений.» („... tad plašāka sabiedrība izpelnīsies godu skatīt vaigā šo dokumentu, kas dzimis mokās caur politisku piekāpšanos, ilgstošu saskaņošanu, pārstrādāšanu un lielām izmaiņām.”) (Панорама Латвии, 08.06.1994)

Krievu presē dominē viedoklis, ka lielākajai daļai krievvalodīgo, kas pastāvīgi dzīvo Latvijā, pilsoņa statuss pienāktos automātiski – atbilstoši Lietuvā realizētajam „nulles variantam”. Savukārt pieņemtais pilsonības likuma variants krievu laikrakstos tiek raksturots kā diskriminējošs, tāpat tiek uzsvērts, ka atsevišķām grupām uz tiesībām naturalizēties nāktos gaidīt pārk ilgi.

Notikumu dalībnieku raksturojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Krieviski rakstošajās avīzēs tiek pausts viennozīmīgs atbalsts tām partijām un sabiedriskajām organizācijām, kas aizstāv krievvalodīgo iedzīvotāju intereses (Tautas saskaņas partija, Līdztiesība). Šo organizāciju viedoklis parasti rakstos tiek minēts pirmais. Par atbalstu liecina arī partiju paziņojumu publicēšana. Tā laikraksts *Панорама Латвии* saistībā ar pilsonības likumu publicē Līdztiesības paziņojumu (22.06.1994), bet *СМ-Сегодня* – Tautas saskaņas partijas paziņojumu (17.06.1994).

«Я. Юркэнс (ПНС) считает, что во имя общественного согласия, благополучного развития страны и реальной интеграции в Европу необходимо строить такую политику государства, которая расширяла бы круг сторонников независимой Латвии. Это и моральный долг перед теми негражданами, которые помогли в восстановлении независимости.» (J. Jurkāns (TSP) uzskata, ka sabiedriskās saskaņas, valsts labvēlīgas attīstības vārdā un reālai integrācijai Eiropā nepieciešams veidot tādu valsts politiku, kas paplašinātu neatkarīgas Latvijas atbalstītāju loku. Tas ir arī morāls pienākums pret tiem nepilsoņiem, kas palīdzēja atjaunot neatkarību.) (СМ-Сегодня, 10.06.1994)

Krievu presē samērā plaši tiek atspoguļoti latviešu nacionālo partiju viedokļi (LNNK un Tēvzemei un Brīvībai), jo tie kalpo krievu laikrakstu pozīcijas paušanai un nostiprināšanai. Visbiežāk šīs kustības piekritēji tiek saukti par nacionālradikāļiem, tādējādi piešķirot negatīvu nozīmi nacionāli patriotiskajai nostājai.

«А. Кириштейн (ДННЛ) напомнил, что в референдуме 25 проц. голосовали против независимости. На этом основании он всех, видимо, и считает «пятой колонной». А как иначе расценить его слова о том, что 500 тыс. человек из нынешних 740 тыс. неграждан не хотят и не будут учить латышский язык, а хотят они – оружие, служить в армии и полиции в надежде на возвращение Латвии в империю. (..) М. Гринблатс («ТБ») неграждан считает нелегальными иммигрантами, и этим все сказано.» („А. Kirsšteins (LNNK) atgādināja, ka referendumā 25% balsoja pret neatkarību. Acīmredzot tāpēc viņš visus uzskata par „piekto kolonnu”. Bet kā citādi lai vērtē viņa vārdus par to, ka 500 tūkst. cilvēku no pašreizējiem 700 tūkstošiem nepilsoņu nevēlas un arī nemācīsies latviešu valodu. Viņi vēlas ieročus, dienēt armijā un policijā cerība uz Latvijas atgriešanos impērijas sastāvā. (..) M. Grīnblats („ТБ”) visus nepilsoņus uzskata par nelegāliem imigrantiem, un ar to arī viss ir pateikts.”) (СМ-Сегодня, 10.06.1994)

Tāpat kā latviešu avīzēs, arī krievu laikrakstos tiek nedaudz atklāts partiju savstarpējo konsultāciju un vienošanās process. Tomēr tā kā krievvalodīgo intereses aizstāvošajām partijām nav lielas ietekmes un svarīgākās vienošanās notiek starp pārējām partijām, politisko spēku „tirgošanās” tiek rādīta drīzāk negatīvā gaismā.

Starptautiskās organizācijas

Tā kā starptautiskās organizācijas, īpaši Eiropas Padome kritizē pilsonības likumprojektu kā pārāk ierobežojošu un tādu, kas nedod skaidru atbildi potenciālajiem pilsonības pretendentiem par to, kad tie varētu iegūt tiesības naturalizēties, krievu laikraksti pilnībā atbalsta Eiropas institūciju nostāju šajā jautājumā. Šo institūciju autoritāte tiek apstiprināta un nereti arī izmantota kā pamatojums savai nostājai. Par to liecina, piemēram, EDSO mazākumtautību komisāra M. Van der Stūla vēstules publicēšana, kā arī intervijas ar citiem Eiropas cilvēktiesību speciālistiem.

Krievu prese ironiski izsakās par latviešu politiķu apsvērumiem par to, kā tomēr panākt Eiropas Padomes piekrišanu tās kritizētajam kvotu principam pilsonības likumā.

«.. плевать на Евросовет, авось проглотит квоты рано или поздно: мы строим этнически чистое государство и никто не заставит нас свернуть с пути...» („...nosplauties par Eiropas Padomi, varbūt tomēr norīs kvotas, agri vai vēl: mēs veidojam etniski tīru valsti, un neviens mūs nespēs novirzīt no ceļa...”) (Панорама Латвии, 28.06.1994)

Pēc tam, kad Saeima pieņem pilsonības likumu trešajā lasījumā, krievu presē jaušama vilšanās, kā arī parādās pārmētumi Eiropas Padomei par nespēju ieņemt stingru pozīciju.

«.. почему же представители европейских организаций смущаются и робеют всякий раз, когда совершенно настоящей становится необходимость занять ясную позицию по самой сути, сердцевине проблемы, почему прибегают к обходным маневрам,

формальным претензиям?» («... kāpēc gan Eiropas organizāciju pārstāvji apjūk un baidās katru reizi, kad pilnīgi neatliekama kļūst vajadzība ieņemt skaidru pozīciju pēc būtības, problēmas kodolā, kāpēc ķeras pie aplinkus manevriem, formālām pretenzijām?») (Панорама Латвии, 29.06.1994)

Grozījumi Pilsonības likumā (1998)

Notikumu apraksts

4. jūnijs – Saeima balso pret Pilsonības likuma pieņemšanu steidzamības kārtā un pieņem grozījumus Pilsonības likumā 2. lasījumā, kas paredz naturalizācijas „logu” atcelšanu un dod tiesības saņemt pilsonību nepilsoņu bērniem, kas dzimuši pēc 1991. gada 21. augusta, kā arī ļauj ārpus kārtas naturalizēties bijušajiem Polijas pilsoņiem un viņu pēcnācējiem. Šie grozījumi lielā mērā atbilst EP Augstā komisāra M. Van der Stūla rekomendācijām.

Lai gan valdība premjera Guntara Krasta (TB) vadībā iesniedz priekšlikumu piešķirt pilsonību nepilsoņu bērniem, balsojot par Pilsonības likuma 2. lasījumu, neviens TB pārstāvis to neatbalsta.

Demokrātiskā partija *Saimnieks* (DPS) ierosina sasaukt Saeimas ārkārtas sēdi un savāc nepieciešamo parakstu skaitu, lai to varētu izsludināt. Šo aicinājumu paraksta arī LC un Nacionālās reformu partijas pārstāvji.

19. jūnijs – pie Izglītības un zinātnes ministrijas notiek Rīgas Domes deputātu T. Ždanokas un J. Plinera organizēts pikets, kura dalībnieki protestē pret prasību visiem krievu mācībvalodas skolu skolotājiem nokārtot valsts valodas eksāmenu visaugstākajā līmenī līdz 1998. gada 1. septembrim un pagarināt termiņu līdz 2005. gadam.

22. jūnijs – ārkārtas sēdē Saeima 3. lasījumā pieņem grozījumus Pilsonības likumā. Protestējot pret to, pēc TB/LNNK iniciatīvas tiek savākti paraksti no 38 Saeimas deputātiem. Saskaņā ar Satversmi, Valsts prezidentam ir jāaptur likuma publicēšana, ja to pieprasa ne mazāk kā trešā daļa Saeimas locekļu. Likumu var nodot tautas nobalsošanai, ja to pieprasa ne mazāk kā desmitā daļa vēlētāju.

27. jūnijs – Tautas saskaņas partija (TSP) kongresā nolemj apvienoties ar Latvijas Sociālistisko partiju, Krievu partiju un kustību *Līdztiesība*, izveidojot politisko organizāciju apvienību „Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” (PCTVL).

Laikrakstu ietekme uz identitātes veidošanas procesu

Latviski rakstošajos laikrakstos novērojama samērā skaidra pozīcija attiecībā uz Pilsonības likuma grozījumiem, atbilstoši tai avīzes atspoguļo dažādu politisko partiju darbību un paustās nostādnēs. Piemēram, laikraksts *Diena* viennozīmīgi iestājas par grozījumiem Pilsonības likumā un naturalizācijas „logu” atcelšanu. Tāpēc arī salīdzinoši plaši un pozitīvi tiek atainota partijas „Latvijas Ceļš” darbība. Šī partija tāpat iestājas par izmaiņām Pilsonības likumā. Turpretī *Lauku Avīze* savās slejās drīzāk pauž pretēju viedokli – pret Pilsonības likuma grozījumiem – un plašāk

atspoguļo frakcijas TB/LNNK nostādnes, kas tāpat iestājas pret naturalizācijas procesu paātrināšanu. Tādējādi atbilstoši laikrakstu nostādnei jautājumā par Pilsonības likumu tiek veidotas lasītāju politiskās identitātes.

Avīžu attieksme pret grozījumiem Pilsonības likumā lielā mērā nosaka arī to ietekmi uz etnisko identitāti. Īpaši spēcīgi latviešu etnisko identitāti aplūkotajā laika periodā aktivizē laikraksts *Lauku Avīze*. Naturalizācijas procesa paātrināšana un pilsonības piešķiršana pēc neatkarības atgūšanas dzimušajiem nepilsoņu bērniem tiek diskursīvi sasaistīta ar latviešu tautas pastāvēšanu. Tādējādi tiek aktualizētas latviešu piedzīvotās ciešanas un attīstīta apdraudētības sajūta latviešu lasītājos.

Savukārt laikraksts *Diena* aplūkotajā laika periodā vairāk uzsver pilsonisko identitāti un Latvijas valsts intereses. Pilsonības likuma grozījumi tiek atainoti kā pakāpiens ceļā uz Latvijas integrāciju starptautiskās struktūrās, kas savukārt būs garants Latvijas attīstībai un aizsardzībai pret Krieviju.

Krieviski rakstošajos laikrakstos tiek pausts nedalīts atbalsts grozījumiem Pilsonības likumā un naturalizācijas „logu” atcelšanai. Tāpēc arī avīzes veido lasītājos vienotu politisko identitāti, tās pamatā ir etnolingvistisks Latvijas iedzīvotāju dalījums. Tādējādi arī krieviski iznākošajās avīzēs politiskās un etniskās identitātes veidošana ir cieši saistīta. Krievu prese uzsver, ka pie varas esošās partijas ir nacionālas un aizstāv tikai latviešu intereses. Savukārt par mazākumtautībām piederīgo iedzīvotāju interesēm iestājas tikai tādas partijas kā, piemēram, TSP. Tādējādi etnopolitika tiek izvirzīta par vissvarīgāko rīcībpolitikas jomu, atstājot otrajā plānā ekonomiku, sociālo aprūpi un citus jautājumus. Jauna politiskā spēka – apvienības PCTVL izveidošanās tiek plaši atspoguļota krieviski rakstošajā presē, saistot ar to cerības gūt lielāku ietekmi Latvijas politiskajās norisēs. Turpretī citi politiskie spēki, jo īpaši, latviski nacionālie krievu presē tiek atainoti kā politiski tuvredzīgi un savtīgi ieinteresēti savā un partijas labklājībā.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Latviski rakstošajā presē notikumi saistībā ar Pilsonības likuma pieņemšanu tiek atspoguļoti ļoti detalizēti. Sīki tiek aprakstītas likuma pieņemšanas procedūras un tās regulējošie normatīvie akti. Tiek atspoguļoti dažādu partiju atšķirīgie viedokļi par vēlamo Pilsonības likuma variantu un daudzie deputātu iesniegtie priekšlikumi likuma grozījumiem. Salīdzinoši plaši tiek atreferētas Saeimas sēdes, kurās tiek apspriestas izmaiņas Pilsonības likumā. Kopumā katrs laikraksts raksta par šīm norisēm atbilstoši savai pozīcijai jautājumā par grozījumiem Pilsonības likumā.

Laikraksts *Diena* akcentē šī lēmuma izšķirošo vēsturisko nozīmi un ļoti plaši atspoguļo likuma grozījumu apspriešanas un pieņemšanas procedūras, deputātu viedokļus, kā arī sniedz savus komentārus par tiem. *Diena* pauž viennozīmīgu

atbalstu Pilsonības likuma grozījumiem, kas atceltu naturalizācijas „logus”, tādējādi izpildot EDSO rekomendācijas. Šajā avīzē mazāk tiek apspriesta latviešu etniskā identitāte un latviešu tautas pastāvēšana, bet vairāk tiek akcentēta Latvijas integrācija starptautiskajās struktūrās kā stratēģiski svarīgākais mērķis. Tāpat tiek uzsvērts, ka grozījumu nepieņemšana kaitēs Latvijas valsts tēlam rietumvalstīs.

„...likumprojekta pieņemšana ir nopietni apdraudēta, kaut arī likmes ir augstas kā reti kad. Svaru kaunos ir likts: vienā – valdības uzticamība un valsts starptautiskā reputācija, Latvijas turpmākā dalība Eiropas integrācijas procesā, harmoniskas, integrētas Latvijas sabiedrības veidošanās veicināšana, Rietumu sabiedroto atbalsts pret Krievijas spiediena kampaņu, kuras galamērķis ir paturēt Latviju savā kontrolē; otrā – hipotētisks pieņēmums, ka nepilsoņu bērni, kuri tagad iegūtu Latvijas pilsonību, nemācīsies valsts valodu un pēc desmit gadiem, kad vecākie no viņiem varēs piedalīties vēlēšanās, būs nelojāli pret savu valsti un apdraudēs latviešu tautas pastāvēšanu. Argumenti ir vienkārši groteski nesamērojami.”(Diena, 04.06.1998)

Neatkarīgā Rīta Avīze nepauž tik skaidru atbalstu kādam no viedokļiem par grozījumiem Pilsonības likumā. Tomēr šajā laikā tiek publicētas vairākas lasītāju vēstules, kurās ļoti emocionāli pausts satraukums par latviešu tautas bojāeju gadījumā, ja tiks paātrināts naturalizācijas process. NRA, atspoguļojot norises saistībā ar grozījumiem Pilsonības likumā, akcentē ārvalstu (Krievijas un rietumvalstu) spiedienu uz Latvijas politiķiem.

„Vai Latvijas sabiedrības integrācijai jānotiek pēc Krievijas izvirzītiem noteikumiem? (...) Nevienam nav tiesīgs likt Latvijai nolaist zemāk latīņu nepilsonim naturalizācijas gaitā. Ar saukli Vērmanģdārza mītiņotāju garā – Dodiet pilsonību, neprasiēt valodu – var doties tieši pie Žirinovska, nevis uz mūsdienu Eiropu.”(NRA, 04.06.1998)

„Vairākus mēnešus dažāda ranga Eiropas Savienības, Eiropas Padomes, EDSO un NATO pārstāvji Latvijai centās iegālvot – pieņemiet EDSO augstā komisāra Maksa van der Stūla rekomendācijām atbilstošu Pilsonības likumu, un jūsu ceļš uz saulaino tāli, respektīvi, ES un NATO, būs nodrošināts.”(NRA, 27.06.1998)

Savukārt laikraksts Lauku Avīze uzsver, ka neatkarīgas valsts deputātiem ir pazemojoši, izlemjot tik būtiskus jautājumus, pakļauties ārvalstu diplomātu, īpaši, Krievijas, un starptautisko organizāciju spiedienam.

„Daudzi augsti kungi nu ir ļoti neapmierināti – patiešām, ko gan ārzemēs, īpaši Krievijā, par viņiem domās, ko nu teiks un aizrādīs, vēl noliiks uz ceļiem kaktā, iebāzīs degunā, ka šie nekontrolē stāvokli Latvijas Saeimā. Tas patiešām nav patīkami.” (izcēlumi oriģinālā) (Lauku Avīze, 09.06.1998)

„Līgo svētku priekšvakarā Latvijas Saeima pieņēma no dažādām pusēm norādītos grozījumus Pilsonības likumā. Tam arī bija pēdējais laiks, jo augstas ārzemju amatpersonas uz šo vienpusīgo grēku nožēlas soli bija ilgi gaidījušas (...) Ja Saeima kaut ko nepadarīja līdz galam, tad tā bija apsveikuma vēstules nenosūtīšana b.b. Lužkovam un Van der Stūlam.” (izcēlums oriģinālā) (Lauku Avīze, 27.06.1998)

Avīze kopumā pauž noraidošu attieksmi pret naturalizācijas procesu paātrināšanu, akcentējot, ka svarīgākais ir latviešu tautas intereses – Latvijas politiskā neatkarība un latviešu valodas saglabāšana. Lauku Avīzē tiek publicēta informācija par ikviena deputāta izvēli atsevišķos balsojumos saistībā ar Pilsonības likuma grozījumiem.

„Pilsonības lieta ir un paliek sāpīga tāpēc, ka vismaz daļa latviešu (sabiedrības) baidās nonākt Krievijas rokās ar pilsonības neregulētu piešķiršanu. Šī sabiedrības daļa nav pārliecināta, ka cittautiešu bērniem piešķirtā pilsonība mudinās gan vecākus, gan bērnus iedzīvoties latviskā vidē, mazākais, iemācīties latviešu valodu, neko vairāk pat negaidot.” (Lauku Avīze, 16.06.1998)

Notikumu dalībnieku atspoguļojums latviešu laikrakstos

Partijas

Latviski rakstošajā presē lielākoties tiek atspoguļots tikai lielāko Saeimas frakciju (Demokrātiskā partija „Saimnieks”, TB/LNNK, Latvijas Ceļš, Latvijas Nacionālā Reformu partija/ Latvijas Zaļā partija) viedoklis un rīcība, turpretī gandrīz nemaz netiek pieminētas partijas, kas pārstāv mazākumtautības (Tautas saskaņas partija, Latvijas Sociālistiskā partija). Partiju raksturojumu lielā mērā nosaka konkrētā laikraksta nostāja Pilsonības likuma jautājumā.

Avīze *Diena* pauž viennozīmīgu atbalstu grozījumiem Pilsonības likumā un plaši atspoguļo partijas „Latvijas Ceļš” nostāju, kas pilnībā sakrīt ar *Dienas* slejās dominējošo viedokli un tiek raksturota kā pragmatiska nostāja. Tā pamatā ir tēze, ka Pilsonības likuma grozījumi ir nepieciešami, lai Latvija varētu iestāties Eiropas Savienībā. Turpretī premjera G. Krasta un TB/ LNNK frakcijas pārstāvju viedokļi tiek atainoti ironiski, uzsverot šo politiku savtīgās intereses pirms vēlēšanām, muļķību un pretrunīgo rīcību grozījumu apspriešanā un balsojumos.

„Mūsu valsts vadītājs, kam šī valsts acīmredzami rūp mazāk nekā savas TB/LNNK partijas šauri savtīgās, partijai nepiederošam pilsonim grūti apjēdzamās un pagalam nesvarīgās intereses, atļaujas nolaisties līdz, kā lai to maigāk pasaka?...” (Diena, 04.06.1998)

Turpretī laikraksts *Lauku Avīze* pauž atbalstu TB un LNNK pozīcijai un iestājas pret naturalizācijas procesa paātrināšanu. Tāpēc šo partiju pārstāvji tiek attēloti pozitīvā gaismā, akcentējot viņu rūpes par latviešu tautas nākotni. Savukārt citas partijas tiek raksturotas kā savtīgas un latviešu interesēm naidīgas.

„Tieksmi pēc saskaņas TSP savā kongresā demonstrēja īpatnējā veidā. Delegātiem tika piedāvāts sinhronais tulkojums. To delegātu uzstāšanās, kas runāja latviski, tika sparīgi tulkota. Savukārt, kad kāds runāja krieviski, tulkojuma pārsvarā nebija.” (Lauku Avīze, 30.06.1998)

Latviski rakstošajā presē tiek atspoguļota arī Tautas saskaņas partijas (TSP) apvienošanās ar Latvijas Sociālistisko partiju, Krievu partiju un kustību *Līdztiesība*, izveidojot politisko organizāciju apvienību „Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” (PCTVL).

Nevalstiskās organizācijas

Šajā periodā *Lauku Avīze* aizsāk rakstu sēriju par dažādām radikālām organizācijām:

„Pretlatviskā sērga, kas vērsta ne tikai pret latviešiem, bet arī Latvijas valsti, jūtot drošības dienestu kuslo rīcību, izplatās pa visu Latviju. Tā Rīgā, Vērmaņdārzā, visiem zināmajā mītiņā netraucēti tika izplatīta Krievijas nacionālboļševiku avīze „Їimonka”. Turpat vairāki vīri atnākušajiem mītiņotājiem atklāti izdalīja komunistu pagrīdes izdevumu „Generālējā ģinija”, ko izdod Latvijā esošā pagrīdes organizācija „Sarkanais orķestris”. ”(Lauku Avīze, 18.06.1998)

Starptautiskās organizācijas, institūcijas

Starptautiskās organizācijas gan latviski, gan krieviski rakstošajā presē lielākoties tiek rādītas kā ārējs spiediens uz Latvijas valsts institūcijām un politiķiem. Latviešu presē galvenokārt dominē priekšstats par politisku spiedienu izmainīt Latvijas likumdošanu atbilstoši šo organizāciju prasībām. Tiek uzsvērts, ka ja netiks atrisināts naturalizācijas jautājums, Latvijai var rasties grūtības turpināt integrāciju starptautiskajās struktūrās, pirmkārt jau Eiropas Savienībā un NATO.

Laikraksts *Diena* atbalsta Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā, tāpēc neapšaubā starptautisko institūciju nostāju un atspoguļo EDSO rekomendācijas kā pašsaprotamu nepieciešamību, kas atbilst Latvijas interesēm.

Neatkarīgā Rīta Avīze ļoti asi vēršas pret dažādu starptautisko organizāciju izdarīto spiedienu uz Latvijas politiķiem, pieprasot izmaiņas Pilsonības likumā. Tiek uzsvērts, ka tādējādi tiek ierobežota valsts suverenitāte un Latvijas tautas pašnoteikšanās.

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Laikrakstā *Час* norises saistībā ar Pilsonības likuma grozījumiem tiek atainotas kā latviešu politiķu cenšanās diskriminēt un apspiest Latvijā dzīvojošās mazākumtautības. Tiek uzsvērts, ka Latvijas politiku veido nacionālradiķāļi, kas savas savtīgās intereses stāda augstāk par valsts interesēm. *Час* akcentē premjera G. Krasta atrašanos starp divām pretējām nometnēm – no vienas puses, partijas biedriem no TB un no otras puses – valdības starptautiskajām saistībām. Krieviski iznākošajā presē daudz vairāk tiek rakstīts par nesaskaņām dažādu partiju starpā un prognozēta valdības krīze, pat modelējot iespējamās valdības krišanas scenārijus.

««Тевземиеши» могут отозвать Крестса с поста премьера и заменить его, например, Янисом Страуме. А «Цельши», в случае невыполнения своей воли, просто заявят о своем недоверии Кабинету Крестса. В любом случае положение нынешнего премьера, который не может усидеть на двух стульях, незавидное.» („Tēvzemieši” var atsaukt Krastu no premjera amata un nomainīt viņu, piemēram, ar Jani Straumi. Bet „Ceļš” viņu prasību nepildīšanas gadījumā var izteikt neuzticību Krasta valdībai. Jebkurā gadījumā pašreizējais premjers, kas nevar sēdēt uz diviem krēsliem vienlaicīgi, atrodas neapskaužamā situācijā.”) (*Час*, 04.06.1998)

Krieviski rakstošajā presē ļoti plaši tiek atspoguļots starptautisko organizāciju un ārvalstu diplomātu, īpaši, Krievijas pārstāvju, viedoklis. Tāpat ļoti sīki tiek aprakstītas dažādas starptautisko tiesību normas, kas regulē mazākumtautību tiesības. Kopumā starptautisko institūciju nostādnes tiek izmantotas, lai leģitimētu krievu presē dominējošo nostāju un pamatotu to ar autoritatīviem dokumentiem.

Laikraksts *Панорама Латвии* ieņem salīdzinoši radikālāku pozīciju un aicina lasītājus, nepakļauties pazemojošajai naturalizācijas procedūrai, tādējādi solidarizējoties ar tiem, kam tas ir liegts, jo lielais nepilsoņu skaits veido politisku speku. Avīze mudina cīnīties par t.s. „nulles” pilsonības variantu. Tiek uzsvērtā mazākumtautību diskriminācija beztiesiskums Latvijā, kurā valda „nacionālistisks režīms”. (*Панорама Латвии*, 06.06.1998) Tāpat tiek akcentēts, ka, nepiešķirot tiesības iegūt pilsonību bērniem, kas dzimuši pēc neatkarības atgūšanas, tiek diskriminēti neaizsargāti zīdaiņi.

Laikraksts *СМ* uzsver lēmuma par Pilsonības likuma grozījumiem vēsturisko nozīmību:

«Час «Х» наступает сегодня. Нас ждет или интеграция, или изоляция. Что выберут депутаты?» („Šodien ir pienākusi X stunda. Mūs sagaida vai nu integrācija, vai izolācija. Ko izvēlēsies deputāti?”) (*СМ*, 22.06.1998)

Notikumu dalībnieku raksturojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Krieviski rakstošajos laikrakstos visplašāk tiek aplūkotas frakcijas TB/LNNK un premjera G. Krasta aktivitātes un nostādnes saistībā ar Pilsonības likuma grozījumiem. TB un LNNK tiek raksturoti kā nacionālradiķāļi, kas vadās tikai pēc savām savtīgām partijas nevis valsts interesēm.

„Теперь «ТБ» придется выбирать между тупой приверженностью ранее декларируемым догмам и реальным будущим Латвии. Конечно, приятно слышать, когда политики говорят о верности слову и идеалам. Однако что же для них главное: личные амбиции или действительная независимость Латвии? Мне, во всяком случае, трудно представить длительное существование разрываемого внутренними противоречиями и международно изолированного «островка трайбализма.» („Tagad TB nāksies izšķirties starp stulbu turēšanos pie agrāk deklarētām dogmām un reālu Latvijas nākotni. Protams, patīkami dzirdēt, ka politiķi runā par uzticību saviem vārdiem un ideāliem. Tomēr kas viņiem ir svarīgāks – personīgās ambīcijas vai patiesa Latvijas neatkarība? Man katrā gadījumā grūti iztēloties, ka ilgstoši varētu pastāvēt „saliņa ar cilts iekārtu”, ko plosa iekšējās pretrunas un kas atrodas starptautiskā izolācijā.”) (*Час*, 20.06.1998)

Īpaši nicīgi par TB un premjeru G. Krastu izsakās laikraksts *Панорама Латвии*, apzīmējot viņus par šizofrēniķiem, stulbiem, tuvredzīgiem utml.

Salīdzinoši daudz tiek rakstīts arī par partijas „Latvijas Ceļš” nostāju un argumentiem, jo tās pārstāvji viennozīmīgi iestājas par grozījumiem Pilsonības likumā un naturalizācijas „logu” atvēršanu.

Tā kā partijas, kas pārstāv mazākumtautības, Saeimā ir mazākumā, tām ir ļoti maza ietekme Pilsonības likuma grozījumu pieņemšanā. Tāpēc tās krieviski rakstošajos laikrakstos, tāpat kā latviešu presē, tiek atspoguļotas samērā maz. Plašāk nekā latviski rakstošajās avīzēs, tiek stāstīts par PCTVL izveidošanos un to veidojošo politisko organizāciju nostādnēm.

Starptautiskās organizācijas

Krieviski rakstošajos laikrakstos ļoti plaši tiek atspoguļots dažādu starptautisku organizāciju un ārvalstu diplomātu viedoklis par Pilsonības likuma grozījumiem. Īpaši bieži vārds tiek dots Krievijas pārstāvjiem. Kopumā ārvalstu pārstāvji tiek attēlotas kā neapstrīdamas autoritātes, un viņu paustā nostāja – kā pašsaprotama patiesība. Tiek uzsvērts, ka, nepieņemot EDSO rekomendācijām atbilstošu Pilsonības likumu, latviešu politiķi sanaidos Latviju ar citām valstīm un novedīs to starptautiskā izolācijā.

«...если парламент примет изменения в Законе о гражданстве, соответствующие рекомендациям ОБСЕ, то Латвия сохранит шансы на скорейшую интеграцию в ЕС и на возобновление диалога с Россией. Если же нет... нас ожидают международная изоляция и усуглубление конфликта с восточным соседом.»

(„... ja parlaments pieņems EDSO rekomendācijām atbilstošus grozījumus Pilsonības likumā, tad Latvijai saglabāsies izredzes uz drīzu integrāciju ES un dialoga atjaunošanos ar Krieviju. Bet ja ne... mūs sagaida starptautiska izolācija un konflikta padziļināšanās ar austrumu kaimiņu. ”)
(CM, 22.06.1998)

Valodas likuma apspriešana (1999)

Notikumu apraksts

1999. gada 8. jūlijā pirmo reizi tiek pieņemts Valsts valodas likums 3. lasījumā.

Diskusijās ap Valsts valodas likumu ir iesaistītas starptautiskās institūcijas, EDSO, Krievijas ārlietu ministrija, Latvijas politiskās partijas un sabiedriskās organizācijas un NVO. Par Valsts valodas likumu nobalso TB/LNNK, Latvijas Ceļš, Latvijas Sociāldemokrātiskā Strādnieku partija, Sociāldemokrātiskā partija, Tautas partija. Jaunā partija atturas no balsojuma, bet politiskā apvienība „Par Cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” balso pret.

Pirms likuma pieņemšanas 8. jūlijā kustība „Līdztiesība”¹¹ organizē piketu pie Saeimas, kas notika 8. jūlijā, dienā, kad tiek pieņemts Valsts valodas likums 3. lasījumā. 12. jūlijā Esplanādē notiek PCTVL organizēta tikšanās ar iedzīvotājiem, kur izskanēja paziņojums par piketu pie prezidentes pils 13. un 14. jūlijā, ar mērķi ietekmēt prezidentes lēmumu atgriezt likumu otrreizējai caurskatīšanai Saeimā. Piketu rīko Komiteja par Cilvēktiesībām Latvijā. 14. jūlijā prezidente pieņem lēmumu atgriezt Valsts valodas likumu otrreizējai caurskatīšanai Saeimā. 14. jūlijā prezidente lūdz Saeimu to vēlreiz caurskatīt. Galīgajā redakcijā likums tika pieņemts 1999. gada decembrī.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

¹¹ Politiska partija, kas ietilpst apvienībā PCTVL, dibināta 1996. gadā.

Valsts valodas likuma uzdevums ir institucionāli nostiprināt latviešu kā valsts valodu. Valoda ir ļoti nozīmīga kultūru un tautu raksturojoša pazīme, un valodas institucionāla nostiprināšana ir spēcīgs nāciju konstruējošs faktors. Atspoguļojot diskusijas Valodas likuma kontekstā, laikraksti aktīvi piedalās grupu identitāšu konstruēšanā, kas parasti saistās ar savas grupas izcelšanu un citas grupas nozīmīguma mazināšanu. Kopumā laikrakstiem raksturīga konstruējošās diskursa stratēģijas¹² izmantošana latviešu valodā un krievu valodā rakstošajos medijos, uz ko norāda lingvistiska savas “mēs” grupas stiprināšana un citu grupu marginalizēšana. Nostiprinot piederību vienai vai otrai etniskajai grupai, laikraksti izmanto dažādas stratēģijas. Latviešu laikrakstiem raksturīga netieša krievu stāvokļa Latvijā un viedokļa ignorēšana, neatspoguļošana. Atsevišķos gadījumos nacionālāk ievirzītie latviešu valodā rakstošie laikraksti – *NRA*, *Lauku Avīze* mēdz konstruēt negatīvu Krievijas un krievu tēlu (bieži negatīvs krievu tēls tiek konstruēts caur negatīvu Krievijas tēla atspoguļojumu), izmantojot neseno padomju laika vēsturi. Savukārt krievu valodā rakstošie laikraksti izmanto problēmas intensificēšanas un upura/apvainotā argumentācijas stratēģiju, norādot uz krievu apspiesto stāvokli Latvijā un pašreizējo neseismīgo integrācijas politiku.

Atspoguļojot diskusijas par Valodas likumu, latviešu laikraksti lielu vērību piešķir ES institūciju un EDSO prasībām, tādējādi iezīmējot starptautisko institūciju lielo ietekmi šajos jautājumos. Krievu laikrakstiem raksturīga krievu kultūras piemēru izmantošana argumentācijā (senās krievu valodas vēstures tradīcijas, bagātais literatūras mantojums), lai stiprinātu piederību krievu etniskajai kopienai Latvijā. Notikumu atspoguļojumā atklātie krievu mediju diskursi netieši norāda, ka krievu tautības kopienai Latvijā ir spēcīga vēsture, kultūras tradīcijas, turklāt kopienas īpatsvars Latvijā ir pietiekoši liels (mediji bieži to pārspīlē, atspoguļojot lielāku) un ka tas ir spēcīgs pamatojums, lai krievu etniskā grupa Latvijā varētu pretendēt uz institucionālu krievu valodas nostiprināšanu.

Pastāv divu veidu etnisko grupu identitātes konstruēšanas veidi – instrumentālais un simboliskais; pirmo izmanto, lai panāktu materiālo tiesību saglabāšanu, iegūstot tās pilnā apmērā no valsts, savukārt otro lieto, lai saglabātu savu kultūras identitāti.¹³ Pašreizējā situācijā krievu mediji konstruē instrumentālo identitāti, izmantojot simboliskās identitātes pazīmes – savas etniskās grupas vēsturisko kultūras identitātes pieredzi. Uz to norāda atkārtoti pārmētumi par nodokļiem, ko maksā krievu iedzīvotāji Latvijā, atgādinājumi par krievu proporciju, un no tā izrietošie netiešie norādījumi, ka krievu valodai pienākas būt institucionāli nostiprinātai arī Latvijā.

Otrs būtisks faktors ir politiskās piederības konstruēšana, kas vienlīdz spēcīgi iezīmējas abās valodās rakstošajos medijos, un kas norāda uz dalījumu „latviskajās - krieviskajās” partijās. Mediji politiskā līmenī konstruē dalītu sabiedrību, kur

¹² Wodak R., Meyer M. (2001) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications.

¹³ Oommen T.K. (1997) *Citizenship, Nationality and Ethnicity*. London: Polity Press, p.39

latviešiem un krievvalodīgajiem ir sava pārstāvniecība valstiskajās institūcijās. Mediji konstruē divus politiskus flangus, kur katrs cīnās par savas pārstāvētās grupas interesēm. Šāds skatījums neveicina integrētas sabiedrības attīstību. Līdzīga situācija ir ar sabiedriskajām organizācijām: īpaši aktīvas ir krievu organizācijas „Komiteja par Cilvēktiesībām Latvijā” un „Krievu kopiena Latvijā”, kas ar mediju palīdzību cenšas saasināt situāciju un atspoguļot krievu iedzīvotājus kā apspiestus Latvijā, kam jācīnās par savām tiesībām.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Valsts valodas likuma kontekstā latviešu presē dažādos laikrakstos pausta atšķirīga attieksme. Laikraksts *Diena* vairāk raksta par Valsts Valodas likuma atbilstību ES institūciju prasībām, tādējādi apliecinot laikrakstam svarīgo Latvijas virzību uz ES un nepieciešamo Latvijas valsts likumdošanas atbilstību ES likumdošanas normām. Laikrakstiem *NRA* un *Lauku Avīze* raksturīga nacionālo vērtību izcelšana. Abi negatīvi attiecas gan pret ES institūciju prasībām, gan Krievijas prasībām.

Par to, kā likums ietekmēs Latvijā dzīvojošās minoritātes, kāds ir likuma uzdevums, kāpēc no Latvijā dzīvojošo cittautiešu puses ir iebildumi, diskusijas nenotiek. Kā pilnvērtīgu diskusijas resursu sabiedrībai var uzskatīt laikrakstā *Lauku Avīze* 8. jūlijā publicēto Valsts Valodas likuma pilnu redakciju. Taču diskusiju par izmaiņām Valodas likumā, pirms to 8. jūlijā pieņem, 3. lasījumā laikrakstos nav. Nelieli, uz kopējā fona maz pamanāmi Valsts valodas likuma skaidrojumi parādās tikai pēc tā pieņemšanas.

Līdz Valsts valodas likuma pieņemšanai 8. jūlijā, laikraksts *Diena* likumu apskata tikai EDSO un EK prasību kontekstā, norādot, ka šo institūciju prasību ievērošana ir būtisks apsvērums, kas sekmētu Latvijas iekļaušanos ES. Līdz tā pieņemšanai 8. jūlijā Valsts valodas likums galvenokārt tiek skatīts kā „šķērslis Latvijas uzaicināšanai uz Eiropas Savienību” (*Diena*, 03.06.1999)

Arī laikraksts *NRA* līdz 8. jūlijam galvenokārt pievērš uzmanību EDSO prasībām. Atšķirībā no laikraksta *Diena*, *NRA* pauž negatīvu nostāju pret ES institūciju prasībām, netieši norādot, ka viņi atbalsta stingrāku, nacionālistiskāk noskaņotu Valsts valodas likuma pozīciju.

„Starp citu, vai tad Eiropas galvenās iebildes Valsts valodas likumam šoreiz saistās ar citu valodu, kultūru, cilvēku tiesībām? Nē, tās prasa atbrīvot no latviešu valodas tehnoloģisko, biznesa telpu, kurā viņuprāt, latviešu valoda, būdama priekš transvalstiskām interesēm tikai lokāla provinciāla būšana, ir par daudz uzbāzīga.” (*NRA*, 09.06.1999)

Šajā aspektā tiek pausta arī negatīva nostāja pret tiem, kas atbalsta EDSO prasības (domāts Latvijas Ceļš). „Daļa EDSO iebilžu liecina, ka Eiropai vajadzīgs bars, ko vietējā vara priecīga Eiropai sagādāt.” (*NRA*, 09.06.1999)

Līdz Valsts valodas likuma pieņemšanai laikraksti *Diena* un *Lauku Avīze* nepievērš īpašu uzmanību krievvalodīgu pārstāvju iebildēm pret likumu. Abi mediji šo Latvijas sabiedrības daļu izslēdz no sava diskusiju loka. *NRA* savukārt krievvalodīgo nostāju atspoguļo ļoti distancēti.

„Rīgas dome devusi atļauju kustībai Līdztiesība 8. jūlijā rīkot piketu, lai protestētu pret valodas likumprojekta neatbilstību Eiropas normām, kas varot būtiski pasliktināt t.s. krievvalodīgo stāvokli.” (NRA, 7.06.1999)

Pēc Valsts valodas likuma pieņemšanas, līdz Valsts Prezidente pieņem lēmumu atkārtoti iesniegt likumu izskatīšanai Saeimā 14. jūlijā, visos laikrakstos raksturīga negatīva nostāja pret Krievijas valsts institūcijām un krievvalodīgo organizācijām Latvijā, kur atsevišķas organizācijas rīko piketus pie prezidentes pils (13. un 14. jūlijā). NRA vienlaikus raksturīga negatīva nostāja arī pret ES institūcijām. NRA raksturīgs tiešs latvieši – krievi un cittautieši dalījums, kas ir absolūts un nepieļauj kompromisu.

„Ja viņa [prezidente] lems vienu – uzgavilēs cittautieši, ja viņa lems citu – gavilēs latvieši.” (NRA, 15.07.1999)

Turklāt NRA raksturīgs dalījums „latviskās partijas” un „krieviskās partijas”, kas netieši norāda, ka medijs nevēlas pieņemt politiski integrētu nostāju attiecībā pret visu Latvijas sabiedrību. Likuma „pieņemšanu atbalstīja visas latviskās Saeimas frakcijas. Tikai PCTVL likumprojekta izskatīšanā atrada, kam piesieties, vai ik pantā.” (NRA, 09.07.1999) Turklāt šī ziņa tiek atspoguļota laikraksta pirmajā lapā.

Laikrakstam *Lauku Avīze* raksturīga argumentācija, kas Krieviju atspoguļo kā Latvijas apspiedēju, savukārt Latvijas paštēls tiek pastiprināts, norādot uz Latvijas valdības darbu. Netieši tiek veidots „mēs-viņi” diskurss kā Latvijas un Krievijas pretnostatījums.

„Par Krievijas iestāžu protestiem nav vērts runāt, tiem ar valodu nav nekāda sakara. To uzdevums ir „turēt sausu šaujampulveri” pret Latviju noskaņoto spēku pulvera ragos. Kamēr Latvijas valdība nopūlas ar cittautiešu naturalizāciju un integrāciju, reizēm pat no ādas lienot ārā, tērējas ar valodas mācīšanu un citām lietām, tikmēr saticīgas nācijas veidošanas pretinieki rīkojas pilnā sparā.” (*Lauku Avīze*, 13.07.1999)

Tālāk atspoguļojot krievvalodīgo piketu, visiem laikrakstiem raksturīga situācijas-problēmas statusa modifikācija, šajā gadījumā mīkstināšana-mazināšana, raksturojot protestus kā nenožīmīgus. Laikraksti *Diena* un *NRA*, aprakstot piketus, to dalībniekus lingvistiski padara anonīmus, kas netieši norāda uz cittautiešu, īpaši krievu iedzīvotāju, distancēšanu. Uz distanci norāda arī ironija un ciešamās, pasīvās kārtas izmantošana, kas dominē, aprakstot piketu.

„Pirmdienas vakarā iepretim prezidentes pilij bija sapulcējušies vairāki desmiti protestētāju, kas sēdēja uz soliņiem un līdzpaņemtajām segām un pauda apņemšanos turpināt protestu (...) protestētāji norādīja, ka likums ignorē nacionālo minoritāšu tiesības un sekmēs asimilāciju” (*Diena*, 13.07.1999)

„Parkā pie Valsts Prezidentes pils jau otro dienu, Latvijas Krievu kopiena (LKK) mudināti, mitinās krievvalodīgie iedzīvotāji, lai paustu protestu pret Valsts valodas likumu. (...) Pie Valsts Prezidentes pils vakar bija skatāma visai dīvaina aina: zālītē, segas izklājušas, gulšņāja dažas sievas, uz kāpnītēm sēdēja jaunieši ar melnu apsēju ap galvu, bija manāma arī kāda telts u.t.t.” (NRA, 14.07.1999)

Kad prezidente atdod likumu otrreizējai caurskatīšanai, latviešu laikraksti to piemin tikai kā faktu.

Dalībnieku atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Par Valsts valodas likuma pieņemšanu 3. lasījumā 8. jūlijā visstingrāk uzstāj TB/LNNK, TP un LSDSP. Atšķirīgi viedokļi ir LC, Jaunā partija, un PCTVL. LSDSP un TB/LNNK viedokli raksturo nacionālistiska nostāja. TP, TB/LNNK gatavi atbalstīt „*radikālākas normas (..) prasību obligāti lietot latviešu valodu visos publiskajos pasākumos, nevis tikai valsts vai pašvaldību iestāžu un uzņēmumu rīkotajos pasākumos.*” (Lauku Avīze, 07.07.1999)

Uz EDSO komisāra norādījumu atlikt likuma izskatīšanu 8. jūlijā uz vēlāku laiku TB/LNNK reaģē diezgan krasī. Laikraksts NRA citē Juri Dobeli:

„*Tā ir nepieklājīga iejaukšanās Latvijas parlamenta darbā! Zinot, cik ilgi tas viss ir gājis, ir ārkārtīgi nekaunīgi no Van der Stūla puses sūtīt šādu aicinājumu, kad līdz likuma pieņemšanai ir palikusi viena diena.*” (NRA, 3.07.1999)

TB/LNNK nevēlas ņemt vērā EDSO norādītās prasības, sakot, ka „*tikai parlamenta darīšana ir – ir ņemt tās vērā vai neņemt.*” (Diena, 03.07.1999)

Pretēja nostāju mediju atspoguļojumā pauž LC.

„*LC vēlas, lai valodu likums būtu saskaņots ar ES prasībām un nekļūtu šķērslis iestāšanās sarunu sākšanai.*” (Diena, 03.07.1999)

„*Latvijas Ceļš iestājas par stingru valsts valodas likumu, bet tādu, kas nekavētu Latvijas iekļaušanos Eiropas Savienībā.*” (NRA, 7.07.1999)

PCTVL neatbalsta Valsts valodas likuma pieņemšanu 3. lasījumā.

NRA atspoguļo PCTVL viedokli, kur norādīts uz etnopolitiska konflikta iespējamību: „*Šis ir tikai un vienīgi politisks jautājums. Šis nav latviešu valodas, bet latviešu un krievu valodas jautājums, tas nosaka kādā pakāpē Latvijā tiks lietota krievu valoda.*” (NRA, 15.07.1999)

Nevalstiskās organizācijas

Pirms likuma pieņemšanas laikrakstā Diena atspoguļots NVO Cilvēktiesību un etnisko studiju centra direktora Nila Muižnieka viedoklis, „*ka likums pārāk lielu ažiotažu sacēlis gan pašmāju politiķu, gan ārvalstu institūcijās.*” (Diena, 7.07.1999) Pēc valodas likuma pieņemšanas 8. jūlijā Saeimā laikrakstā Diena atkārtoti parādās N. Muižnieka viedoklis, ka „*likums neatbilst starptautiskajām saistībām.*” (Diena, 9.07.1999).

Laikrakstā NRA NVO nostāja tiek atspoguļota pēc tam, kad prezidente 14. jūlijā ir atdevusi likumu otrreizējai caurskatīšanai Saeimā.

„*Vēl viens no likuma pašreizējās redakcijas pretiniekiem – Cilvēktiesību un etnisko studiju centra vadītājs Nils Muižnieks – neatkarīgajai izteica viedokli, ka jebkuram labam likumam jāatbilst vairākiem kritērijiem: tam jābūt iekšēji sakārtotam, izpildāmam un saskaņotam ar starptautiskajām saistībām.*” (NRA, 15.07.1999)

Krievvalodīgo NVO pārstāvju viedoklis Dienā parādās pēc 12. jūlijā notikušajām protesta akcijām pie prezidentes pils.

„Vienu no asākajām runām teica Krievu kopienas Latvijā domes priekšsēdētājs Vjačeslavs Altuhovs, aicinot boikotēt veikalus, kuros pārdevējas runā latviski un informācija par precēm nav sniegta krievu valodā, kā arī cīnīties par krievu valodas oficiālu atzīšanu Saeimā”. (Diena, 13.07.1999)

Dienas viedokļu slejai raksturīgs radikāls un ironisks, situācijas nopietnību mazinošs krievvalodīgo aizstāvošo organizāciju raksturojums.

„Lērumam ap valodas likumu vēl ir kāds aspekts: neparastā t.s. krievvalodīgo organizāciju aktivitāte. To kuplais skaits ir mājīgs rādītājs. Tāda nu reiz ir mūsu zemes tradīcija – kur trīs latvieši tur divas partijas, kur trīs krievi, tur četras Latvijas krievu biedrības.” (Diena, 14.07.1999)

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Kopumā krievu laikrakstiem, atspoguļot Valsts Valodas likuma pieņemšanas gaitu 1999. gada jūlijā, raksturīgs emocionālāks notikumu atspoguļojums. Būtiski, ka visa mēneša garumā Valsts Valodas likums ir centrālā ziņa gan *Час*, gan *Панорама Латвии*. Notikumi, saistīti ar Valsts Valodas likumu, tiek atspoguļoti laikrakstu pirmajās lapaspusēs un parasti tie ieņem centrālo vietu. *Час* Valsts Valodas likuma tēmai atvēl ceturto daļu laikraksta pirmās lapas, turklāt atvēlēto laukumu parasti klāj melns fons, uz kura baltiem burtiem saukļu veidā atspoguļota galvenā dienas ziņa, saistīta ar Valsts valodas likumu. Turpretī latviešu laikrakstiem nav raksturīgi runāt par Valsts valodas likumu kā centrālo dienas notikumu. Tikai dažas dienas pirms un pēc likuma pieņemšanas 8. jūlijā 3. lasījumā likuma atspoguļojumam piešķirta centrālā loma.

Atšķirībā no latviešu valodā rakstošajiem laikrakstiem, kas izvairās runāt par krievvalodīgos pārstāvošo institūciju piketi, *Час*, jau 2. jūlijā min, ka kustība „Līdztiesība” 8. jūlijā, dienā, kad 3. lasījumā plānots pieņemts Valsts valodas likums, gatavojas rīkot piketu pie Saeimas. *Час* citē Leonīdu Raihmanu (Леонид Райхман, Latvijas Cilvēktiesību komitejas priekšsēdētājs), kurš norāda, ka pikets būs ļoti mierīgs.

«Лозунги будут позитивными, и самому мероприятию мы хотим придать цивилизованный характер. » („...lozungi būs pozitīvi, un pašam pasākumam mēs vēlamies piešķirt civilizētu raksturu.”) (*Час*, 02.07.1999)

Laikrakstā *Панорама Латвии* 1. jūlijā un 6. jūlijā uz vāka ir publicēts kustības „Līdztiesība” paziņojums un aicinājums uz piketu. 6. jūlija paziņojumam ir virsraksts, kas ļoti dramatizē situāciju, kā arī karikatūra, kas norāda, ka krievu valoda ir apdraudēta. Krievu valodai tiek piešķirta upura pozīcija.

«Скажем нет языковому насилию» („Teiksim nē valodas vardarbībai.”) (*Панорама Латвии*, 06.07.1999)

Līdz pat 8. jūlijam, Valsts valodas likuma pieņemšanai 3. lasījumā, liela daļa ziņu un rakstu par Valsts Valodas likumu laikrakstā *Панорама Латвии*, tiek atspoguļota rubrikā SOS, kas norāda uz laikraksta emocionālo, problēmu pastiprinošo nostāju. Kopumā krievu laikrakstos Valsts valodas likumam tiek izmantoti dažādi spēcīgi apzīmētāji – „represīvs”, „drakonisks”, visbiežāk tie sastopami laikrakstā *Панорама Латвии*:

«Вос-мого июля должна решиться суд-ба одного из самых «болевых» законов.» („8. jūnijā tiks izņemts liktenis vienam no 'sāpīgākajiem' likumiem.”) (Панорама Латвии, 07.07.1999)

«Принятый закон репрессивен в отношении к национальным меньшинствам Латвии, составляющим 43% всех ее жителей.» („Pieņemtais lēmums ir represīvs attiecībā pret Latvijas nacionālajām minoritātēm, kuras sastāda 43% no visiem iedzīvotājiem.”) (Панорама Латвии, 12.07.1999)

Laikrakstiem *Час* un *Панорама Латвии* līdz likuma pieņemšanai raksturīga ironiska nostāja attiecībā uz likumu pieņemšanas procesu Latvijā. Lai konstruētu pozitīvu krievvalodīgo paštēlu, tiek izmantoti fakti no Krievijas politiskās vēstures. Pretī tam sniegti negatīvi vērtējumi par Latvijas valsts varas institūciju darbību. Situāciju intensificē arī ironiska upura argumentācijas stratēģijas izmantošana, kur netieši iezīmējas norādes uz vēlmi, lai krievu valoda Latvijā būtu institucionāli nostiprināta, lai tā iegūtu oficiālu statusu Latvijā.

«Словом, главное изгнать русский язык из всех сфер общения, впредь говорить и думать исключительно по-латышски. Ну а тяжелая экономическая и финансовая ситуация, нужды крестьян, безработных, пенсионеров, малообеспеченных подождут.» („Vārdu sakot, galvenais ir izdzīt krievu valodu no visām komunikācijas sfērām, turpmāk runāt un domāt drīkstēs tikai latviski. Bet smagā ekonomiskā un finansu situācija, zemnieku vajadzības, bezdarbnieki, pensionāri un maznodrošinātie pagaidīs.”) (Панорама Латвии, 07.07.1999)

Krievu laikrakstos spēcīgi iezīmējas negatīvi virzīts „mēs-viņi” diskursa konstrukcija, kur „mēs” diskursa konstruēšanai tiek izmantota upura argumentācijas stratēģija un sevi noniecinošu apzīmētāju konstruēšana. Atkārtoti parādās netiešas norādes par minoritāšu interešu pārstāvniecības trūkumu varas institūcijās.

«Их позиция в вопросе закона о языке открыто демонстрирует: они не приемлют, что Латвия — мультикультурная страна, а не страна хозяев (латышей) и временных гостей (нелатышей). (...) Потому что ныне правящим нужны не нелатыши, а такие же, как ОНИ, ИХ копии — живущие и думающие, как ОНИ. » („Viņu pozīcija jautājumā par valodas likumu atklāti demonstrē: viņi nespēj pieņemt, ka Latvija būtu multikulturāla valsts, nevis saimnieku (latviešu) un īslaicīgu viesu (ne-latviešu) valsts. (...) Tādēļ, ka šī brīža vadītājiem ir vajadzīgi tādi paši kā VIŅI, VIŅU kopijas, kas domā un dzīvo kā VIŅI, nevis ne-latvieši.”) (*Час*, 08.07.1999)

Pēc likuma pieņemšanas 3. lasījumā pastiprinās „mēs – viņi” diskursa lietošana, turklāt parādās spilgta pozitīva paštēla konstruēšana, izmantojot spēcīgu savas kultūras raksturotāju – valodu.

«За последнюю тысячу лет мы, русские, не плохо поработали над тем, чтобы наш язык не нуждался ни в защите, ни в каком-то специальном заповедном статусе. » („Pēdējās tūkstošgades laikā mēs, krievi, esam labi pastrādājuši, lai mūsu valodai nebūtu nepieciešama aizsardzība vai kāds īpašs statuss.”) (*Час*, 10.06.1999)

Atsevišķos gadījumos „mēs” grupa tiek konstruēta, izmantojot ironisku vainas piedēvēšanu „citu-viņu” grupai.

«Сначала нас всех окрестили «русскоязычными», потом «оккупантами» и «мигрантами», потом «негражданами». Нам так это нравится... » („Sākumā mūs visus nokristīja par 'krievvalodīgajiem', pēc tam 'okupantiem' un 'migrantiem', pēcāk 'nepilsoņiem'. Mums tas viss tik ļoti patīk...”) (Панорама Латвии, 13.07.1999)

Piketu 13. un 14. jūlijā pie Valsts Prezidentes pils laikraksts *Час* atspoguļo mierīgi ar vieglu ironiju. Iespējams, tā ir vēlme veidot pozitīvu paštēlu, rādot, ka mierīgā ceļā vēlas panākt savu nostāju Valsts valodas likuma sakarā. Taču vizuāli *Час* atspoguļo piketu un dalībniekus ar plakātiem, kuros redzami spēcīgi saukļi laikraksta 1. lapā, tādējādi norādot uz revolucionāro notikumu gaitu. Turklāt situāciju saasina piketa pret Valsts Valodas pieņemšanu pielīdzināšana nemieriem Kosovā, kas ir aktuāla dienas kārtības informācija ārvalstu notikumu sadaļā šajā laika posmā. („Valodnieciska diktatūra ved uz Kosovu”, „Integrācijai – Jā!, Asimilācijai – Nē!” u.c.)

«Сбылась мечта Вайры Вике-Фрейберги: окрестности президентского дворца уже сейчас стали средоточием русской культуры, и новый президент может изучать язык Пушкина круглые сутки, не выходя из своих апартаментов.» („Ir piepildījusies Vairas Vīķes-Freibergas sapnis: prezidentes pils apkaimē jau šobrīd koncentrējas krievu kultūra, un jaunais prezidents varēs apgūt Puškina valodu, neizejot no saviem apartamentiem.”)(*Час*, 15.07.1999)

«Кроме этого, сегодня и завтра в Риге в знак протеста пройдут два мероприятия. Их цель: заявить о недопустимости языковых репрессий.» („Turklāt šodien un rīt kā protests Rīgā notiks 2 pasākumi. To mērķis: pastāvēt par to, lai nepieļautu valodas represijas.”)(*Час*, 12.07.1999)

Pēc tam, kad prezidente atdod likumu Saeimai, laikraksts *Панорама Латвии* to atspoguļo kā piketētāju nopelnu. Atšķirībā no latviešu valodā rakstošajiem laikrakstiem, pēc likuma atdošanas Saeimai otrreizējai caurskatīšanai, 14. jūlijā laikrakstā turpinās diskusijas par Valsts valodas likumu. Laikraksts *Час* iepriekšējo diskusiju attaisnošanai izmanto spēcīgas kultūrientitātes pazīmes, savukārt *Панорама Латвии* liek saprast, ka krievu valodai ir tiesības būt institucionāli nostiprinātai Latvijā. Lai pamatotu to lasītājiem, tiek kļūdaini pasniegti vēstures fakti.

«За русский, великий и могучий, за один из языков ООН, а также Пушкина, Гоголя и почти полумиллиона жителей Латвии.» („Par spēcīgo, vareno krievu valodu, par vienu no ANO valodām, kā arī Puškina, Gogoļa un gandrīz pusmiljona Latvijas iedzīvotāju valodu.”)(*Час*, 23.07.1999)

«Никакой советской оккупации Латвии с точки зрения международного права не было. Русские, приехавшие на восстановление народного хозяйства Латвии после 1945 года, не являлись и не могут считаться эмигрантами или оккупантами.» („No starptautisko tiesību aspektu padomju okupācijas Latvijā nav bijis. Krievi, kuri atbrauca, lai atjaunotu Latvijas tautsaimniecību pēc 1945. gada, neskaitās un nevar skaitīties par emigrantiem un okupantiem.”)(*Панорама Латвии* 23.07.1999)

Laikraksts *Панорама Латвии* izvirza scenāriju, kā tālāk varētu virzīties Valsts valodas likuma sagatavošana. Laikraksts pieņem, ka likums tiks sagatavots redakcijā, kas turpinās apspiest mazākumtautības. Krievu laikraksti izmanto spēcīgu vispārinājumu, norādot, ka krievu valoda ir visu mazākumtautību valoda Latvijā. Tas atkārtoti norāda uz argumentāciju, ka krievu valodai Latvijā jābūt institucionāli nostiprinātai.

«Поэтому уже сейчас можно говорить о том, что Латвии будет действовать жесткий закон, направленный на революционное, принудительное внедрение латышского языка при полном игнорировании языка нацменьшинств – русского языка.» („Tādēļ jau

šobrīd var runāt par to, ka Latvijā darbosies cietsirdīgs likums, kas vērsts uz revolucionāru latviešu valodas izcelšanu un pilnīgu nacionālās minoritātes valodas – krievu valodas ignoranci.”) (Панорама Латвии, 29.07.1999)

Dalībnieku atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Laikrakstā *Панорама Латвии* 1. un 6. jūlijā uz 1. vāka tiek publicēts kustības „Līdztiesība” paziņojums, kas aicina uz mītiņu pie Saeimas 8. jūlijā. Paziņojuma uzruna ir ļoti spēcīga «Скажем НЕТ языковому насилию.» („Sacīsim NĒ valodas vardarbībai”) (Панорама Латвии, 1., 6.07.1999)

Ironiski un negatīvu nostāju krievu laikraksti pauž pret TB/LNNK, TP un LSDSP, kuras stingri pastāv par to, ka Valsts valodas likums 3. lasījumā ir jāpieņem 8. jūlijā.

«Те три партии — «Гевземей ун Бривибай», Народная партия и социал-демократы наверняка захотят еще раз попробовать свои силы и подвести под свое большинство идеологическую основу. Лучшего случая не придумаешь.» („Tās trīs partijas – TB, Tautas partija un sociāldemokrāti droši vien vēlreiz vēlēšies izmēģināt spēkus un zem sava vairākuma pavilkt arī ideoloģisko pamatojumu. Labāku situāciju nevar iedomāties.”) (Час, 3.07.1999)

Панорама Латвии intervijā tieši parādās PCTVL pārstāvju S. Dolgopolova un A. Bartaševiča viedoklis. Partijas nostāju Valsts valodas likuma aspektā raksturo pozīcija, kas attaisno krievu pārstāvju situāciju Latvijā un piedēvē atbildību „citiem” par to, ka liela daļa krievu neprot latviešu valodu.

«Мы согласны с тем что госязык должен быть, но мы против тех методов, которыми его пытаются внедрить. Хочу напомнить, что начале Атмоды была попытка в доброжелательной атмосфере дать возможность иноязычниками изучать латышский.» („Mēs piekrītam tam, ka ir nepieciešama valsts valoda, taču mēs esam pret metodēm, ar kurām to cenšas panākt. Vēlos atgādināt, ka Atmodas sākumā pastāvēja politika, kas pēc brīvprātības principa deva iespēju cittautiešiem apgūt latviešu valodu.”) (Панорама Латвии, 7.07.1999)

Tāpat kā latviešu valodā rakstošie laikraksti, arī laikraksts *Час* norāda uz četrpāršu partiju – JP, TP, TB/LNNK, LSDSP - tikšanos 7. jūlijā, lai vienotos par vienādu balsojumu 8. jūlijā, pieņemot Valsts valodas likumu. *Час* norāda, ka šī vienošanās ir pamats arī tam, kāda valdība tālāk tiks veidota.

«Принятие закона о госязыке было основным условием формирования нового правительства. То есть те фракции, которые поддерживают ужесточение языковой политики в Латвии, автоматически входят в правительственную коалицию.» („Valsts valodas Likuma pieņemšana bija galvenais nosacījums jaunas valdības veidošanai. Proti, tās frakcijas, kuras atbalsta Latvijas valodas politikas kļūšanu stingrākai, automātiski iekļaujas valdošajā koalīcijā.”) (Час, 8.07.1999)

Pēc likuma pieņemšanas pozitīva attieksme no laikraksta *Час* vērojama pret JP, kas kopā ar PCTVL nobalsoja pret Valsts valodas likuma pieņemšanu 3. lasījumā.

«Впрочем, Новая партия поступила тоже почти честно и, главное, почти благородно. Почти — потому что накануне голосования по закону «новые» долго мялись-жались, выбирая правильное решение.» („Jaunā partija arī rīkojās gandrīz godīgi un

galvenais, gandrīz cēlsirdīgi. Gandrīz –tādēļ, ka valodas likuma balsojuma beigās ‘jaunie’ tomēr ilgi domāja, izvēloties pareizo lēmumu.”)(Час, 9.07.1999)

Nevalstiskās organizācijas

Visaktīvākās NVO, kas iesaistītas Valsts valodas likuma diskusijās, ir „Komiteja par Cilvēktiesībām Latvijā”¹⁴ un „Krievu kopiena Latvijā”¹⁵ sadarbībā ar politisko kustību „Līdztiesība”. „Krievu kopienas Latvijā” darbība tiek minēta, atspoguļojot tās dalību piketā pie Saeimas 8. jūlijā.

«Глава Русской общины Латвии Гарольд Астахов держал за веревочку воздушный шарик синего цвета диаметром около метра с надписью «Valsts valodas likums». Судя по черным ушкам на макушке, он был стилизован под бомбу или морскую мину. »(„Krievu kopienas Latvijā līderis Latvijā Harolds Astahovs turēja rokās zilu, aptuveni metru diametrā lielu piepūšamo balonu ar uzrakstu „Valsts valodas likums”. Spriežot pēc zīmējuma, tā bija stilizēta bumba vai jūras mīna.”) (Час, 9.07.1999)

Krievu kopienas Latvijā un Komiteja par Cilvēktiesībām Latvijā pārstāvji tiek atspoguļoti neformālā gaisotnē, kā pozitīvi tēli, kas aizstāv krievu tiesības Latvijā.

«Их старший товарищ, один из трех глав Латвийского комитета по правам человека Владимир Бузаев, привел в пикет активистку Русской общины Латвии (РОЛ) Ирину Извекову, чтобы огласить окрестности президентского дворца белогвардейскими романсами. Гармонист из Латвийского комитета по правам человека Владислав Данилов музицирует на здешней скамеечке. (..) Ночуют человек сорок молодежи и около десятка взрослых. Политическая и общественная принадлежность — в основном движение «Равноправие», РОЛ, Латвийский комитет по правам человека.» („Viņu vecākais biedrs, viens no trim Latvijas cilvēktiesību komitejas līderiem, Vladimirs Buzajevs uz piketu uzaicināja arī Krievu kopienas Latvijā aktīvisti Irinu Izvekovu, lai prezidentes pils apkārtni pieskandinātu ar romancēm. Uz vietējās skatuves muzicē arī Latvijas cilvēktiesību komitejas pārstāvis un akordeonists Vladislavs Daņilovs. (..) šeit nakšņo aptuveni 40 jauniešu un ap 10 pieaugušo. Politiskā un sabiedriskā piederība – galvenokārt, „Līdztiesība”, Krievu kopiena Latvijā, Latvijas cilvēktiesību komitejai.”)(Час, 15.07.1999)

Панорама Латвии atspoguļo G. Kotova¹⁶ viedokli, runājot par tikšanos ar PCTVL 12. jūlijā Esplanādē un par piketu 13. un 14. jūlijā pie prezidentes pils. G. Kotovam raksturīgs emocionāls skatījums uz situāciju: «Пусть госпожа В.Вике – Фрейберга посмотрит в глаза тем, кого лишают даже права говорить на своем родном языке.» („Lai V. Viķes-Freibergas kundze paskatās acīs tiem, kuriem atņem tiesības pat sarunāties savā dzimtajā valodā.”) (Панорама Латвии, 13.07.1999)

Панорама Латвии veic intervijas ar atsevišķu organizāciju pārstāvjiem, kas piedalās piketā un, raksturojot piketu, pielīdzina to Atmodas notikumiem Latvijā.

«Вступает в разговор Илья Вершинин, заместитель председателя Молодежного Клуба Латвии (МКЛ). – Мне кажется, что сейчас наступает новая, русская Атмода – наконец-то русскоговорящие ощутили себя единой.» („Sarunā iesaistās Latvijas Jaunatnes

¹⁴ ЛКППЧ: Латвиский комитет по правам человека.

¹⁵ Русская община Латвии.

¹⁶ Латвиский комитет по правам человека.

kluba priekšsēdētāja vietnieks Ilja Veršiņins. „man liekas, ka šobrīd sākas jauna krievu Atmoda – beidzot krievvalodīgie ir sajutušies vienoti.”)(Панорама Латвии,15.07.1999)

Starptautiskās organizācijas un citvalstu institūcijas

Valsts Valodas likuma izraisīto diskusiju aspektā krievu laikraksti bieži atsaucas uz EDSO un EK komentāriem, norādot uz šo organizāciju iebildumiem Latvijas Valsts Valodas likumā. Tādējādi tiek pastiprināti pievērsta uzmanība tam, ka viņi nav vienīgie, kam ir iebildumi pret likumu.

Īpaša loma laikrakstos tiek pievērsta Krievijas Ārlietu ministrijas un Krievijas Ārlietu ministra Igora Ivanova izteikumiem. Krievu laikraksti publicē Krievijas Ārlietu ministrijas 8. jūlija paziņojumu, kurā pauž savu nostāju par 3. lasījumā pieņemto Valsts Valodas likumu. Krievu laikrakstiem ļoti raksturīga ir atsaukšanās uz Krievijas politisko institūciju viedokli par situāciju Latvijā, jo tas norāda, ka Krievija rūpējas par savu diasporu Latvijā, ka krievu kopienai Latvijā ir aizstāvis.

«Буквально через час после утверждения закона МИД РФ выступил с официальным заявлением по поводу того, что «Сейм, проигнорировав призывы авторитетных международных организаций, принял Закон о госязыке, который носит откровенно дискриминационный в отношении национальных меньшинств характер». При этом Россия рассчитывала на то, что «принципиальную оценку случившегося» выскажут ОБСЕ, Совет Европы, Европейский Союз...» („Burtiski stundu pēc likuma apstiprināšanas Krievijas Ārlietu ministrija uzstājās ar oficiālu paziņojumu par to, ka Saeima, pieņemot likumu par valsts valodu, kas sevī ietver atklātu nacionālo minoritāšu diskrimināciju, ir ignorējusi autoritāras starptautiskas organizācijas. Turklāt Krievija palāvās uz to, ka Eiropas Padome, ES, EDSO izteiks formālu vērtējumu par notikušo.”) (Час, 10.07.1999)

Krievu laikrakstos tiek atkārtoti atspoguļots arī Krievijas premjerministra viedoklis par 3. lasījumā pieņemto Valsts valodas likumu, pārspīlēti norādot uz vēsturiski īpašo krievu stāvokli Latvijā un krievu tiesībām uz krievu valodas statusa oficiālu nostiprināšanu Latvijā.

«Премьер напомнил, что около половины населения Риги – русские. «Они строили этот город, защищали его от фашистов, спасали экономику.»

(„Premjers atgādināja, ka aptuveni puse Rīgas iedzīvotāju ir krievi. „Viņi ir cēlušies šo pilsētu, aizstāvējuši to pret fašistiem, glābuši ar ekonomiku.”) (Панорама Латвии,10.07.1999))

Diskusijas pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (2003)

Notikumu apraksts

2003. gada 20. septembrī notiek referendums jeb tautas nobalsošana par Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā 2004. gada 1. maijā. Referendumā drīkst piedalīties tikai Latvijas pilsoņi. 2003. gada 9. septembrī notiek Latvijas studentu referendums par iestāšanos Eiropas Savienībā, kurā var piedalīties arī nepilsoņi.

Septembra sākumā - 3. un 4. septembrī - Latvijā ir ieradies Eiropas Savienības komisārs paplašināšanās jautājumos Ginters Ferhoigens, kas 3. septembrī tiekas ar Latvijas iedzīvotājiem Tukumā, savukārt 4. septembrī dodas uz vizīti Daugavpilī.

3. septembrī notiek nesankcionēts pikets pret gaidāmo izglītības reformu mazākumtautību skolās. 14. septembrī Rīgā notiek pikets, kurā krievvalodīgie protestē pret izglītības reformu mazākumtautību skolās. 25. septembrī krievu tautības skolēni no Latvijas piketē Strasbūrā pret gaidāmo izglītības reformu Eiropas Padomes Parlamentārajā Asamblejā.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

Latviešu preses izdevumiem raksturīgas atšķirīgas argumentācijas stratēģijas attiecībā uz referendumu par iestāšanos ES. *NRA*, kā arī *Diena* un *Lauku Avīze* galvenokārt raksta par ekonomiskajiem un sociālajiem ieguvumiem, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā. *Lauku Avīze* mazāk sniedz savus komentārus un vairāk publicē intervijas ar politiķiem, dažādu organizāciju pārstāvjiem, tādējādi cenšoties veidot visaptverošu diskusiju par Latvijas nepieciešamību iestāties Eiropas Savienībā. Atsevišķās intervijās parādās žurnālistu vēlme polarizēt situāciju, norādot, ka Latvijai ir divas iespējas – ES vai Krievija. Visos laikrakstos pirms referenduma iezīmējas tendence izmantot padomju laika vēstures faktus, kas, emocionāli atspoguļoti, kalpo kā svarīgs arguments pamatojumam, ka ES ir Latvijas labākā izvēle.

Krievu laikrakstos 2003. gada septembrī, salīdzinot ar latviešu laikrakstiem, lielāku nozīmi iegūst 2004. gadā gaidāmā izglītības reforma mazākumtautību skolās. Šī ziņa ir tikpat svarīga kā 20. septembrī gaidāmais referendums par iestāšanos ES. Laikrakstos mazāk tiek runāts par pozitīvajiem un negatīvajiem sociālajiem un ekonomiskajiem faktoriem, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, taču plaši tiek atspoguļotas LAŠOR aktivitātes. Četrus mēnešus garumā, sākot ar pirmo akciju pret gaidāmo izglītības reformu mazākumtautību skolās 2003. gada 23. maijā, LAŠOR ir vācis parakstus no cilvēkiem, kas iestājas pret reformu. Krievu laikrakstos gaidāmā izglītības reforma un ar to saistītās akcijas ik dienas ir centrālais notikums, kam ļoti bieži atvēlēts laukums pirmajā lapā.

Kopumā laikrakstiem raksturīga konstruējošās diskursa stratēģijas¹⁷ izmantošana latviešu valodā un krievu valodā rakstošajos medijos, uz ko norāda lingvistiska savas “mēs” grupas stiprināšana un citu grupu marginalizēšana; latviešu valodā rakstošajiem laikrakstiem raksturīga krievu tautības iedzīvotāju skarošo jautājumu ignorēšana, krievu valodā rakstošajiem medijiem savukārt raksturīga ironija par valdošajiem latviešu tautības politiķiem.

¹⁷ Wodak R., Meyer M. (2001) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications.

Latviešu valodā rakstošajos laikrakstos novērojama spēcīga kultūras identitātes konstruēšana, pārspīlējot latviešu un krievu atšķirības, artikulējot neparastus un sakāpinātus pretnostatījumus – Latvija un Krievija kā piederīgas divām dažādām civilizācijām. Tas ir raksturīgi minoritāšu diskursam, kas piedāvā sociāla subjekta konstruēšanu pārspīlējot kopienu un grupu atšķirības, veidojot neparastus salīdzinājumus, piemēram, piederību dažādām civilizācijām un akcentējot atšķirības.¹⁸ Netieši tas konstruē pretnostatījumu starp latviešiem un krievu diasporu Latvijā. Krievijas civilizācija tiek saistīta ar visu negatīvo, slikto kā pretstatu Rietumiem, kuriem latvieši jūtas piederīgi. Negatīvu attieksmi pret Krieviju pastiprina atsauksšanās uz neseno vēsturi un latviešu tautas ciešanām.

Latviešu valodā rakstošajos laikrakstos šo kultūratšķirību konstruēšana ir viens no galvenajiem argumentiem līdzās ekonomiskajiem un sociālajiem, mudinot lasītājus balsot par iestāšanos ES. Maz uzmanības latviešu laikrakstos veltīts Eiropas pilsonības statusam.

Latviešu valodā rakstošajos medijos vairākkārt atkārtojas politiskā identitātes konstruēšana, norādot uz dalījumu starp “latviskajām-krieviskajām” partijām. Turklāt spēcīgi iezīmējas krievu viedokļa un situācijas marginalizēšana, nepievēršot un laikraksta dienas kārtībā neiekļaujot ziņas un diskusijas par gaidāmo izglītības reformu mazākumtautību skolās, kā arī nediskutējot par nepilsoņu situāciju, Latvijai iestājoties ES.

Saprotams, ka minētie mediju diskursi neveicina Latvijas sabiedrības integrāciju, bet tikai pastiprina latviešu un krievu pretnostatījumu.

Referenduma kontekstā krievu medijos ļoti spēcīgi iezīmējas mēģinājumi stiprināt etniskās grupas identitāti. Krievu valodā rakstošie mediji gaidāmā ES referenduma un izglītības reformas minoritāšu skolās kontekstā ļoti bieži mēģina konstruēt Latvijas krievu kopienas ciešo saistību ar Krieviju, tās valstisko institūciju rūpēm par savu diasporu Latvijā. Atšķirībā no Valsts Valodas likuma pieņemšanas gaitas atspoguļojuma medijos, šajā gadījumā krievu valodā rakstošie laikraksti neizmanto kultūridentitātes faktorus krievu etniskās kopienas apziņas stiprināšanai, bet uzsvaru liek uz politiskiem un pilsoniskiem argumentiem.

Mediji plaši atspoguļo to sabiedrisko organizāciju viedokli, kas iestājas par krievu interešu aizstāvību Latvijā. Galvenokārt mediji atspoguļo sabiedrisko organizāciju aktivitātes saistībā ar gaidāmo izglītības reformu mazākumtautību skolās. Gan organizācijas, gan mediji pamatā izmanto retorisku upura argumentācijas stratēģiju un ironiju, lai norādītu uz marginālo un apspiesto krievu stāvokli Latvijā. Lasītājam tiek piedāvātas viņa interešu aizstāvības grupas, iespēja identificēt sevi ar tām. Paralēli, taču mazākā apmērā nekā latviešu laikrakstos, iezīmējas dalījums politiskajās partijās, kas mediju diskursā ir atšķirīgas latviešiem un krievi. Interesanti, ka gaidāmā referenduma par ES kontekstā atsevišķas partijas, kas aizstāv krievu intereses, ir par iestāšanos ES (Tautas saskaņas partija,

¹⁸ Homi K. Bhabha (1994) *The Location of Culture*, Routledge p.54

Līdztiesība). Partijas, kas atbalsta Latvijas pievienošanos ES, saskata tajā risinājumu krievu interešu aizstāvībai un nostiprināšanai Latvijā.

Gaidāmā ES referendumā kontekstā mediji plaši atspoguļo partiju un sabiedrisko organizāciju viedokļus par Latvijas pilsoņu un nepilsoņu tiesībām ES. Jāuzsver, ka pilsonība ir vienlīdzības stiprināšanas instruments demokrātiskā sabiedrībā, bet etniskais un nacionālais dalījums bieži veicina nevienlīdzību.¹⁹ ES pilsonība ir jauna iespēja saņemt vienlīdzīgas tiesības. Būtiski, ka ar šīm tiesībām galvenokārt tiek saprasta institucionālā drošība.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Pirms referendumā laikrakstos parādās dažādi diskursi, kas netieši norāda, ka mediji joprojām lingvistiski mēģina marginalizēt Latvijā dzīvojošo lielo krievu minoritāti, izmantojot pārspīlējumus, nepamatotus vispārinājumus („lielākā tautas daļa”), norādot uz nepamatotām bažām. Bieži kā arguments tiek izmantots pilsonības jautājums. Īpaši tas raksturīgs laikrakstam *Diena*.

„Eiropas integrācijas sakarā lielu tautas daļu visvairāk kaitinājusi nepieciešamība darīt lietas, kuras mēs citādi neveiktu, piemēram, pilsonības likuma liberalizācija.” (Diena, 02.09.2003)

„Vai ir pamats bažām, ka pēc iestāšanās ES Latvijai tiks izvirzītas jaunas prasības valodas un pilsonības lietās, piemēram, atvieglot pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem, piešķirt krievu valodai valsts valodas statusu?” (Diena, 05.09.2003)

Parādās diskurss „mēs/viņi”, kuru konstruē, izmantojot kategoriskus salīdzinājumus un pārspīlētos apzīmējumus.

„Būs jāizlemj, kurā robežas pusē Latvija būs – beidzot patiešām Eiropā vai atpakaļ Krievijas nomalē. Mums ir jāpasaka, kurai civilizācijai esam un gribam palikt piederīgi.” (Diena, 08.09.2003)

Latviešu valodā rakstošajos laikrakstos daudz parādās padomju laika atspoguļojums, kas tiek izmantots kā arguments, lai stiprinātu cilvēku pārliecību par nepieciešamību referendumā balsot „par” iestāšanos ES. Tādējādi netieši, atkārtoti atgādinot par kopīgi pārdzīvoto, tiek stiprināta latviešu identitāte.

„Atcerieties, cik sāpīgi Latviju atrāva no Eiropas un liedza tai kļūt par Dānijai vai Nīderlandei līdzīgu valsti, kā totalitārā režīmā dzīvojošie cilvēki sapņoja par nokļūšanu Londonā un Parīzē un viņu dzīves standartiem, nesamīdīt pašiem savus sapņus un saprast, ka iestāšanās ES ir atmodas un neatkarības procesa turpinājums.” (Diena, 05.09.2003)

Neilgi pirms referendumā laikrakstos pastiprinās negatīva Krievijas tēla un Latvijas krievu tēla konstruēšana, izmantojot Latvijas nacionālos simbolus, piemēram, valodu, kā arī ekonomisko un politisko drošību. Mediji it kā cenšas atspoguļot Krieviju kā Latvijas draudu un Latviju kā potenciālu Krievijas upuri, kas var sagraut Latvijas politiku un kultūru. Turklāt atsevišķi Krievijas institūciju pārstāvji un Latvijas krievu iedzīvotāji lingvistiski tiek apzīmēti ļoti nievājoši – „Krievijas un visu pasugu vietējās bites”.

¹⁹ Oommen T.K. (1997) *Citizenship, Nationality and Ethnicity*. London: Polity Press, p.38.

„Nopietnus draudus latviešu valodas statusam var radīt negatīvs balsojums 20. septembrī, paliekot politiski vienai starp ES un NVS, ar dubultu sparū aktivizēsies Krievijas un visu pasugu vietējo bišu prasības pēc izglītības krievu valodā un otras valsts valodas statusa krievu valodai.” (Diena, 13.09.2003)

Izteikti negatīvs Krievijas raksturojums parādās laikraksta Diena 1. lapā dienu pirms referenduma – 19. septembrī. Krievija tiek pretstatīta kā viss negatīvais iepretim Rietumu pasaulei. Medijs izmanto lielas „mēs-/viņi” grupu konstruēšanas kategorijas – „austrumi-rietumi”, norādot, ka Latvija pieder Rietumu pasaulei. Turklāt, lai pastiprinātu lasītāju negatīvu nostāju pret Krieviju, tiek izmantota upura argumentācijas stratēģija.

„„Pret” balsojums nozīmētu nolemt sevi Austrumu beztiesiskā, nedemokrātiskā, latenti autoritārā bazārā patvaļai.(..) Politiķi Krievijā atklāti runā par Latviju kā „pēdējo bastionu” un par referendumu kā iespēju saglabāt to, kas vēl palicis pāri no PSRS. Mēs aicinām nepiepildīt šīs cerības, nekļūt par viņu bastiona pašnāvnieciskiem aizstāvjiem.” (Diena, 19.09.2003)

Referenduma dienā 20. septembrī Dienai raksturīgas emocionāli virzītas stratēģijas, kas izmanto Latvijas kolektīvās atmiņas pieredzi, neseno vēsturi, un Latvijas kā cietējas tēlu argumentāciju pastiprina retoriski jautājumi lasītājam.

„Šī būs vēsturiska izvēle, kas beidzot izšķirs, vai tautas gadsimtiem ilgusī cīņa par izdzīvošanu uz divu civilizāciju robežas vainagosies ar mūsu „jā” Rietumu civilizācijai, kurai latviešu tauta vienmēr bijusi piederīga.(..) Ir laiks arī Latvijai pielikt punktu aizgājušam gadsimtam, kas bija visasiņainākais visā Eiropas vēsturē un īpaši nežēlīgs pret mūsu tautu.” (Diena, 20.09.2003)

Latviešu laikrakstos parādās īss, taču ironiski spilgts krievvalodīgo piketa atspoguļojums, kas notika 14. septembrī. Lingvistiski krievvalodīgie netieši tiek distancēti no iespējas izteikt savu viedokli par Latvijas iestāšanos ES. Turklāt piketa dalībnieku raksturojumam tiek izmantoti diskreditējoši, pārspīlējoši apzīmētāji – „krievu šovinisti”, „paplukuši krievu imperiālisti un viņu pakaldirbēju kompānija”.

„Krievu šovinisti atskaņo savā mītiņā Līvu dzimto valodu un aicina balsot pret Eiropas Savienību, ja skolās būs jāmācās latviešu valoda. Radio PIK, kura direktors ir NATO un ES apkarotājs, „labklājības” partijas Žuravļovs, ieblēda Ievu Akurateri reklāmklipā, kurā viņas dziedāto Brigitas un Andra Ritmaņu Manai tautai (Palīdzi, Dievs!) pārblāuj karikatūrisks „vācu kungs”. Paplukušu krievu imperiālistu un viņu pakaldirbēju kompānijai piepeši dikti rūp Latvijas neatkarība, ko mēs pazaudēšot ES, kas esot kā viņu zaudētā PSRS.” (Diena, 15.09.2003)

Laikrakstā Diena daudz citēti intelīģences pārstāvji, kuri norāda, ka Latvija jau vēsturiski ir Eiropas sastāvdaļa un Latvijas kultūra ir neatņemama Eiropas kultūras daļa.

Jānis Stradiņš: *„Un joprojām mums ir jāpaliek eiropiešiem. Tas ir arī viens no mūsu nācijas identitātes pamatiem.” (Diena, 17.09.2003)*

Māra Zālīte: *„Lai atceramies, kā mums sāpēja vēsturiskā netaisnība – tas, ka Latvija ir varmācīgi atrauta no pārējās Eiropas. Ja 1940. gadā tas nebūtu noticis, Latvija būtu līdzvērtīga Dānijai, Holandai, Somijai vai Zviedrijai. Jo tāda Latvija bija pirms okupācijas. Tādai tai jākļūst atkal.” (NRA, 05.09.2003)*

Pēc referenduma, kaut gan detalizēta rezultātu analīze vēl nav veikta, medijos parādās pārliecinoši argumenti, ka nelatvieši un krievi ir tie, kas pamatā balsojuši pret iestāšanos ES.

„Visnegatīvākā attieksme pret Latvijas dalību ES bija tieši tajos pagastos, kuros pārsvarā dzīvo krievvalodīgie iedzīvotāji.” (Diena, 22.09.2003)

„Liepājā par Latvijas dalību ES balsojuši 77%, Venstpīlī – 73,2%, Jelgavā – 64,4%, Jūrmalā – 62,7%, Rīgā – 59,1%, Rēzeknē – 43%, bet Daugavpīlī – 31% vēlētāju. Šie rādītāji spilgti parāda, ka vietās, kur dzīvo vairāk krievvalodīgo, bijis visskeptiskākais balsojums.” (NRA, 22.09.2003)

Dalībnieku atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Nevalstiskās organizācijas

Laikraksts *Lauku Avīze* norāda, ka „Krievu kopiena Latvijā” iestājas pret ES, jo Latvijas iestāšanās ES sekmēs krievu diasporas Latvijā nošķiršanos no Krievijas.

„Ne jau velti nesen notikušajā diskusijā „Krievi Latvijā – krievi Eiropā” krievu kopienas līderis Vjačeslavs Altuhovs gandrīz vai paniski secināja: „Kad Latvija kļūs par ES robežu, tas mūs vēl vairāk atšķels no Krievijas...”” (*Lauku Avīze*, 04.09.2003)

4. septembrī notikušā mītiņa kontekstā *Lauku Avīze* atspoguļo krievu kustības „Par Latvijas pilsoņu tiesībām” uzsaukumu, kas norāda uz nepieciešamību institucionalizēt krievu valodu Latvijā, piešķirot tai līdzās latviešu valodai oficiālās valsts valodas statusu. Krievu valodas neatzīšana par oficiālo valsts valodu Latvijā tiek pielīdzināta asimilācijai.

„Mēs aicinām apjaust vienkāršu patiesību: līdz tam laikam, kamēr krievu valoda Latvijas Republikā nebūs atzīta par valsts valodu, kamēr visi valsts iedzīvotāji neiegūs pilsoņu tiesības un iespēju ietekmēt mūsu dzīvei svarīgus lēmumus, mēs nekad netiksim vaļā no mēģinājumiem asimilēt Latvijas krievus.”” (*Lauku Avīze*, 06.09.2003)

Minētajā mītiņā piedalījās arī „Krievu kopiena Latvijā”, kuras pārstāvis Eduards Gončarovs pauž viedokli par plānoto izglītības likumu. Savai argumentācijai viņš izmanto krievu bērnu situāciju gaidāmās izglītības reformas kontekstā un retoriskus apgalvojumus. Arī viņa teiktais netieši liecina par to, ka nepieciešams institucionalizēt krievu kultūras spēcīgu identifikatoru – krievu valodu.

„12 gadus mūs mēģināja no šejienes izdzīvot, bet tagad mūs sit pa vājāko vietu – mūsu bērniem. Ar šo reformu mūsu valdība grib mūs padarīt par tādiem cilvēkiem, kas par viņiem balsos. Mēs neiesim ne uz kādu piekāpšanos, jo mums nav iemeslu ticēt šai valdībai. Likumā ir jāieraksta mūsu tiesības uz mācībām dzimtajā valodā.” (*Lauku Avīze*, 06.09.2003)

Starptautiskās organizācijas, citvalstu institūcijas

3. septembrī Tukumā notiek tikšanās ar Eiropas Savienības komisāru Ginteru Ferhoigenu, kura viedokli par Latvijas iestāšanos ES atspoguļo visi latviešu valodā rakstošie laikraksti.

„G. Ferhoigens pateica skaidri un gaiši – ja Latvija izvēlas palikt ārpus ES, tai jāērķinās ar Krievijas, Ukrainas, Baltkrievijas un Moldovas partnerību, un „es šaubos, vai no šīm valstīm Latvijā ieplūds investori un vai jūs tur atradīsiet noietu savām precēm.”” (Diena, 04.09.2003)

Dienas žurnālisti uzdod G. Ferhoigenam jautājumus par iespējamiem pilsonības piešķiršanas atvieglojumiem nepilsoņiem, tādējādi norādot, ka šis jautājums mediju diskusijā joprojām ir aktuāls.

Žurnālists: „Vai ir pamats bažām, ka pēc iestāšanās ES Latvijai tiks izvirzītas jaunas prasības valodas un pilsonības lietās, piemēram, atvieglot pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem, piešķirt krievu valodai valsts valodas statusu?”

”G. Ferhoigens: „Nē. Tas neietilpst ES kompetencē. Minoritāšu tiesību problēmas ir daļa no tā dēvētajiem politiskajiem kritērijiem, un te mēs piemērojam Eiropas Padomes standartus, taču šie jautājumi neatrodas ES tiešajā kompetencē.” (Diena, 05.09.2003)

Nedaudz atšķirīgi G. Ferhoigena viedoklis tiek atspoguļots laikrakstā *NRA*, citējot viņa viedokli nepilsoņu naturalizāciju:

„... nepilsoņi, īpaši jaunākā gada gājuma cilvēki, ir jāiedrošina mācīties latviešu valodu, kārtot naturalizācijas eksāmenu un kļūt par Latvijas, līdz ar to – arī par pilnvērtīgiem ES pilsoņiem.” (*NRA*, 04.09.2003)

Pēc referendumā atsevišķos Latvijas medijos parādās Krievijas ārlietu ministrijas viedokļa atspoguļojums, kas norāda, ka Krievijas valstiskās institūcijas pievērš pastiprinātu uzmanību krievu diasporai ārvalstīs. Laikraksts norāda, ka krievu institūciju pārstāvji nevēlas pieļaut krievu valodas sašaurināšanos valstīs, kur ir liela krievu diaspora.

„Krievijas ekonomiskās sadarbības jautājumi ir ciešāk jāsaista ar tautiešu tiesību ievērošanu ārzemēs, šonedēļ paziņojusi Krievijas ārlietu ministra pirmā vietniece Elenora Mitrofanova. (..) Cita starpā viņa arī pauda bažas, ka krievu valodas lietojums vairākās valstīs tiek sašaurināts, īpaši izceļot augstākās un vidējās izglītības jomas.” (*NRA*, 25.09.2003)

Partijas

Latviešu laikrakstiem raksturīgs nievājošs un ironisks skatījums uz atsevišķām PCTVL apvienības partijām, kas netieši atgādina par konfliktu starp politiskajām partijām, kas aizstāv krievvalodīgo intereses Latvijā un labējām politiskajām partijām. Medijos tās galvenokārt tiek atspoguļotas ironiski un nievājoši, jo ir Latvijas iestāšanās ES pretnieces.

„Tikšanās reizēs ar vēlētajiem” tas pats A. Golubovs neaizmirst brīdināt klātesošos, ka ar iestāšanos ES Latvija zaudēsot daļu savas suverenitātes un tas esot rupjš Satversmes pārkāpums.” (*Lauku Avīze*, 04.09.2003)

Jaunā laika viedokli pārstāv Einars Repše, kas tajā laikā ir arī ministru prezidents. Viņa viedoklis netieši konstruē spēcīgu distanci starp Krieviju un Latviju, izmantojot retoriskus pārspīlējumus un bezpersoniskas metaforas.

„Latvija ārpus ES sadala Eiropu divās daļās – šis scenārijs ir tik nedabisks, tik nepieņemams valsts attīstībai, ka (..) visas cīņas par Latvijas neatkarību būs bijušas veltas. Mēs būsīm pelēkajā zonā ar valstīm, ar ko mūs nevienam nekas, ne kultūras, ne vēstures saites, tikai ģeogrāfisks tuvums.” (*Diena*, 17.09.2003)

Lauku Avīzē var lasīt arī Latvijas Sociālistiskās partijas pārstāves Olgas Veidiņas viedokli.

„12 gadus mums teica, ka dzīvosim labāk. Bet neviens nepateica, kurš dzīvos labāk. Tauta vai tie, kas ir pie varas. Pa to laiku rūpnīcas ir izputinātas, zemnieki kaut kā vēl dzīvo, kultūra neattīstās, latviešu valoda neattīstās, tauta sadalīta divās daļās – latvieši un krievi. (..) Es balsošu pret ES, (Lauku Avīze, 20.09.2003)

Turpat lasāms arī LSDSP pārstāves Astrīdas Mūrnieces viedoklis, kas argumentācijā par pozitīva balsojuma nepieciešamību referendumā, izmanto neseno politisko pagātņi.

„Mūsu partija ir par iestāšanos ES. Vai jūs pirms gadiem 15 varētu iedomāties šajā zālē kopā piecu partiju pārstāvjus? Bija tikai vienīgā pareizā komunistiskā partija, bet pārējās atrastos „drošā vietā””. (Lauku Avīze, 20.09.2003)

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Krievu laikrakstos tiek norādīts, ka gaidāmā skolu reforma ir spēcīgs Latvijas sabiedrību šķeļošs faktors. Lai pastiprinātu situācijas nopietnību, tiek izmantots gaidāmā referendumā par iestāšanos ES konteksts. Bieži parādās viedoklis, ka ES nepieļauj sašķeltas sabiedrības pastāvēšanu vienas valsts ietvaros, kas lasītāju mudina secināt, ka Latvija nav gatava iestāties ES.

«За несколько месяцев до вступления в ЕС и так не особенно единое латвийское общество оказалось окончательно расколотым.» („Dažus mēnešus pirms iestāšanās ES jau tā ne īpaši vienotā Latvijas sabiedrība izrādījās pavisam sašķēlusies.”) (Телеграф, 01.09.2003)

Daži krievu laikraksti ironizē par konfliktu starp latviešiem un krieviem Latvijā, norādot, ka šis konflikts ir mūžīgs, un ka abas puses ES redz kā konflikta risinājumu.

«Русские верят, что Брюссель вернет их общине все потерянные за последние 12 лет позиции. А представители титульной нации надеются, что ЕС поможет сделать из местных русских латышей. Или, на худой конец, с открытием границ русские плавно переберутся куда-нибудь подальше, если не в Россию, то хотя бы в Германию или в Швецию.» („Krievi tic, ka Brisele viņu kopienai atgriezīs visas pēdējos 12 gadus zaudētās pozīcijas. Bet tituluācijas pārstāvji cer, ka ES palīdzēs no vietējos krievu iedzīvotājus padarīt par latviešiem. Vai arī ar laiku, atveroties robežām, krievi mierīgi pārcelsies uz dzīvi citur, ja ne uz Krieviju, tad kaut vai uz Vāciju vai Šveici.”) (Телеграф, 01.09.2003)

Ļoti dramatiski tiek atspoguļota 4. septembrī notiekošā akcija, kuras mērķis ir aizstāvēt krievu tautības iedzīvotāju tiesības iegūt vidusskolas izglītību savā dzimtajā valodā. Akcija raksturota, izmantojot spēcīgus apzīmētājus „массовая акция”, „многотысячный митинг-манифестация” („masu akcija, vairāku tūkstošu mītiņš – manifestācija”), tādējādi intensificējot situācijas raksturu. Akcijas atspoguļota ļoti emocionāli, raksturīgi emocionāli virsraksti laikraksta 1. lapā.: *«Все равно нам сны по-русски будут сниться» (“Tik un tā mēs sapņosim krieviski”). (Час, 5.09.2003)*

Laikrakstos publicēti arī attēli, kuros redzams akcijas lielums dalībnieku skaita ziņā un jaunieši ar plakātiem rokās un kreklīņiem ar īpašiem saukļiem, tādējādi vizuāli norādot uz akcijas radikālo ievirzi.

«В гущу людского моря виднелись лозунги «Покажи язык реформе!», «Латвия - позор Европы», «Да - школам, да - Европе, нет школам - нет Европе», «Двинск - русский город», «Русские школы - наши Сталинград», выполненный на английском языке. » („Biezajā cilvēku jūrā izcēlās lozungi angļu valodā „Parādi valodas reformai!”, „Latvija – Eiropas negods”, „Jā- skolām, jā- Eiropai; nē- skolām, nē- Eiropai!”, Krievu skolas – mūsu Staļingrada”, „Dvinska – krievu pilsēta”) (Час, 05.09.2003)

Līdzīgi kā latviešu laikrakstos, arī krievu laikrakstos ES tiek skatīta kā pozitīvs sociālais un ekonomiskais garants, jo piedāvā plašas līdzfinansējuma programmas. Laikrakstos paralēli parādās divi viedokļi: viens, kas atbalsta Latvijas iestāšanos ES, jo tā ir iespēja arī krievi uzlabot savu stāvokli Latvijā, izmantojot ES institūcijas, ES fondus, otrs - pret ES, norādot, ka sabiedrība Latvijā ir sašķelta, nav integrēta, līdz ar to nav gatava iestāties ES.

«Ведь евросоюз действительно может вытянуть Латвию из нищеты. Жизнь в достатке – это лучшая гарантия безопасности.» („Jo ES patiešām var izvilkt Latviju no nabadzības. Dzīve pārtībā – tā ir labākā drošības garantija.”) (Телеграф, 01.09.2003)

Atsevišķiem krievu valodā rakstošiem laikrakstiem raksturīgs aizvainojums, jo nepilsoņiem nav tiesību piedalīties referendumā. Situācija tiek attēlota ļoti emocionāli, izmantojot pārspīlētus salīdzinājumus ar apartheīda politiku Dienvidāfrikā. Lai pastiprinātu argumentāciju, ka nepilsoņi Latvijā ir apspiesti, savai grupai (krievu tautības iedzīvotāji) tiek piešķirts pašnovērtējumu samazinošs apzīmējums - „nēģeri.”

«Латвия просто переняла опыт расистской Южно-Африканской Республики: когда расисты ЮАР почувствовали, что придется уступать, то ради сохранения монополии власти они негров (принадлежавших к племенам банту) объявили... иностранцами.(..) Разделение народа Латвии по цвету паспортов, по сути, мало отличается от программы бантустанизации и имеет те же цели - отстранить часть «этнически чуждых» от политических решений.» („Latvija vienkārši ir pārņēmusi rasistiskās Dienvidāfrikas Republikas pieredzi: kad Dienvidāfrikas rasisti sajuta, ka nāksies piekāpties, tad, lai saglabātu monopola varu, viņi nēģerus (kas piederēja pie bantu cilts) pasludināja par... svešzemniekiem. (..) Tautas sadalīšana pēc pasu krāsas būtībā maz atšķiras no bantustanizācijas programmas, un tai ir tie paši mērķi – nošķirt daļu etniski citādo no politiskajiem lēmumiem.(..) Viņiem Dienvidāfrikā nebija nekādu politisku tiesību, lai arī tur dzīvoja pastāvīgi.”) (Час, 09.03.2003)

Laikrakstā Час pirms referenduma publicēts Integrācijas lietu ministra Nila Muižnieka raksts, kurā viņš tiecas pārliecināt krievu tautības iedzīvotājus par pozitīva balsojuma izdarīšanu gaidāmajā referendumā. Viņš argumentē, ka ES uzlabos nepilsoņu situāciju, naturalizācijas procesu. Turklāt pārliecināšanai viņš izmanto nozīmīgu krievu laikrakstu dienaskārtībā esošu problēmu – pilsonību.

«Вступление в ЕС будет способствовать процессам натурализации неграждан и будет гарантировать базовый минимум прав человека для неграждан Латвии в других государствах Европейского союза. .. темпы натурализации немного повысятся после вступления в ЕС, потому что часть неграждан захочет иметь те многие права и свободы, которые будут иметь граждане в объединенной Европе, к примеру, права свободно перемещаться, работать и учиться в странах ЕС.» („Iestāšanās ES sekmēs nepilsoņu naturalizācijas procesu un garantēs cilvēka pamattiesības Latvijas nepilsoņiem citās ES valstīs. .. naturalizācijas procesa temps pēc iestāšanās ES nedaudz paātrināsies, jo daudzi nepilsoņi vēlēties iemantot visas tās priekšrocības un brīvības, kuras apvienotā Eiropa piedāvā

pilsoņiem, kā, piemēram, tiesības brīvi pārvietoties, strādāt un mācīties ES valstīs (..) (Час, 19.09.2003)

Pēc iestāšanās ES laikrakstos parādās retoriski jautājumi, vai Latvijas pievienošanās ES nozīmē arī eiropiskas tradīcijas attiecībā pret nacionālajām minoritātēm, kas netieši norāda, ka ES politika un rīcība nacionālo minoritāšu jautājumos tiek uzskatīta par labāku.

«Значит ли это, что власть тут же усвоит европейские традиции отношения к национальным меньшинствам? Конечно, нет. Референдум — всего лишь ворота, за которыми открывается долгая дорога. » („Vai tas nozīmē, ka valdība tūlīt pat iemantos eiropiešu tradīcijas attiecībā uz nacionālajām minoritātēm? Protams, nē. Referendums ir tikai vārti, aiz kuriem paveras tāls ceļš.”) (Телеграф, 22.09.2003)

Pēc pozitīvā balsojuma par ES atsevišķos laikrakstos tiek komentēta prezidentes uzruna tautai. Laikraksti norāda, ka uzruna nebija domāta krievu tautības iedzīvotājiem. Tas ir emocionāls, sevis kā Latvijas sabiedrībā segregētas grupas atspoguļojums.

«И 2-жа Вике-Фрейберга неоднократно упирала на исторический выбор именно латышского народа. Наивно, конечно, было ожидать обращений ко всему латвийскому народу, хотя граждане - это не только латыши, да и внушительная часть русских Латвии - 42 процента - граждане по рождению. Думаю, большая часть уклонившихся от референдума - русскоязычные: их не звали. Да все годы правящая элита только и делала, что дистанцировалась от них, а то и игнорировала.» („Un Vīķes-Freibergas kundze ne vienu reizi vien pieminēja vēsturisko latviešu tautas izcelsmi. Naivi, protams, bija gaidīt, ka viņa vērsīsies pie visas Latvijas tautas, lai arī ne visi pilsoņi ir latvieši, iespaidīga daļa Latvijas krievu – 42% ir dzimuši pilsoņi. Domāju, ka liela daļa, kas novēršas no referenduma ir krievi – viņus neaicināja. Visus šos gadus valdošā elite ir distancējusies no viņiem, pat ignorējusi.”) (Час, 22.09.2003)

Komentējot referenduma rezultātus, krievu laikraksti norāda, ka rezultātus ietekmējis iedzīvotāju sociālais stāvoklis, nevis tautība.

«В субботу проявилась и еще одна особенность, ломающая привычные стереотипы: отношение избирателей к Евросоюзу определяла не столько их национальность, сколько материальное благосостояние.» („Sestdien parādījās vēl viena īpašība, kas lauza pieņemtos stereotipus: balsotāju par ES attieksmi ne tik daudz noteica viņu tautība, cik materiālais stāvoklis.”) (Телеграф, 22.09.2003)

Laikraksts *Вестни Сегодня* ironiski norāda, ka rezultāti ir izrietoši no aģitācijas kampaņas, kas nav ņēmusi vērā krievu tautības iedzīvotājus Latvijā. Atsevišķu informāciju par ES un Latvijas pievienošanos un no tās izrietošajām priekšrocībām bija iespējams saņemt no sabiedriskajām organizācijām, taču medijs norāda, ka valstiskā līmenī netika organizēta informācijas kampaņa krievu iedzīvotājiem Latvijā, tādējādi viņus netieši segregējot. (skat. *Вестни Сегодня*, 22.09.2003)

Mēneša beigās krievu mediju galvenā ziņa ir krievu skolēnu došanās uz Eiropas Padomes Parlamentāro asambleju 25. septembrī, kur notiek akcija ar mērķi ir atspoguļot krievu tautības iedzīvotāju stāvokli Latvijā. Akcijas organizētājs ir „Krievu skolu aizstāvības štābs”. Bērnu delegāciju pavada arī Krievijas Domes pārstāvis starptautiskajos jautājumos Dmitrijs Rogozins.

«Ребята вернулись немного другими - они увидели, что такое единая Европа, получили большой стимул для самоуважения и самодостаточности. Здесь, на родине,

никто не хочет их слушать, а там, на олимпе Европы, - слушают с большим интересом». („Skolēni atgriezās citādi – viņi bija ieraudzījuši, kas ir vienotā Eiropa, guvuši lielu stimulu pašcieņai un pašpietiekamībai. Šeit, dzimtenē viņus neviens neuzklausā, bet tur, Eiropas Olimpā viņos klausās ar lielu interesi.”) (Час, 30.09.2003)

Dalībnieku atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Partiju viedoklis krievu laikrakstos parādās divos kontekstos: saistībā ar gaidāmo izglītības reformu mazākumtautību skolās un saistībā ar gaidāmo referendumu.

Laikrakstos ļoti bieži parādās Tautas Saskaņas partijas līdera Jāņa Jurkāna viedoklis par gaidāmo skolu reformu. Tautas Saskaņas partija kopumā atbalsta skolu reformu un uzskata, ka krievu skolēniem ir jāmācās latviešu valoda, taču partija neatbalsta proporciju 60:40.

«Все должны понять: латышский — это государственный язык. А государство, если оно считает, что госязык — главный инструмент интеграции общества, должно обеспечить обучение латышскому языку на очень хорошем уровне, то есть подготовить преподавателей и достойно оплачивать их труд. Кроме того, школы сами должны выбирать, какие предметы дети будут изучать на латышском. Но в то же время школа должна гарантировать, что ее выпускники будут знать латышский язык на таком уровне, чтобы без проблем поступить в любой вуз Латвии. »» („Visiem jāsaprot – latviešu valoda, tā ir valsts valoda. Bet, ja valdība uzskata, ka valsts valoda ir galvenais instruments integrācijas veicināšanai, tad tai jāspēj nodrošināt valsts valodas apguvi ļoti labā līmenī, proti, sagatavot pasniedzējus un atbilstoši tos atalgot. Turklāt skolām pašām jāizlemj, kādus priekšmetus bērni apgūs latviešu valodā. Tajā pašā laikā skola garantē, ka, absolventi zinās latviešu valodu tādā līmenī, lai bez grūtībām varētu iestāties augstākajās mācību iestādēs.”) (Телеграф, 08.09.2003)

Jakova Plinera viedoklis laikrakstos parādās 4. septembrī notiekošās akcijas pret skolu reformu kontekstā. Viņa pozīciju raksturo ekstrēmi pārspīlējumi - izglītības reforma kā narkomāniju un nabadzību veicinošs faktors.

«Не допустим сделать из наших детей бомжей и наркоманов! Это не нужно ни нам, ни латышам, ни Латвии в целом!» („Neļausim savus bērnus pārvērst bomžos un narkomānos! To nevajag ne mums, ne latviešiem, ne Latvijai kopumā”). (Телеграф, 05.09.2003)

PCTVL pārstāvis Vladimirs Buzājevs norāda uz PCTVL viedokli, ka skolotājiem kopā ar bērniem ir jāizlemj valodas proporcija skolās, un privātās skolās valodas diskriminācija nedrīkst tikt pieļauta. (Вести Сегодня, 17.09.2003)

Partiju nostāja gaidāmā referendumā jautājumā laikrakstos attēlota salīdzinoši maz.

Atspoguļojot 3. septembrī notiekošo iestāšanās ES informatīvo kampaņu pretī viesnīcai Hotel De Rome, iezīmējas „mēs-viņi” diskurss, kas slēpts zem identifikācijas ar politiskajām partijām, norādot, ka pastāv dalījums latviskajās politiskajās partijās un „citās”.

«Евроагитация в форме народного гулянья прошла вчера напротив отеля De Rome , которое организовал центр информации ЕС. Все латвийские партии, поддерживающие идею вступления в Евросоюз, разбили на площади агитационные палатки и развили бурную деятельность по переубеждению евроскептиков.» („Eiropaģitācija, kas izpaudās kā

tautas staigāšana, norisinājās pie viesnīcas De Rome. To organizēja ES informatīvais centrs. Visas latviešu partijas, kuras atbalsta ideju iestāties, ES laukumā bija uzslējušas teltis un veica vētrainu aģitāciju, lai pārliecinātu eiroskeptiķus.”) (Час, 04.09.2003)

Par iestāšanos Eiropas Savienībā ir gan Tautas Saskaņas partija, gan Tatjanas Ždanokas vadītā kustība „Līdztiesība.” Kustība „Līdztiesība” ES redz kā iespēju krievu iedzīvotāju situācijas uzlabošanai Latvijā, izmantojot savas balsstiesības Eiropas Savienības institūcijās.

Nevalstiskās organizācijas

Krievu presē daudz tiek minēta Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija (LAŠOR), kas ir galvenā 4. septembra akcijas, kas vērsta pret gaidāmo skolu reformu, rīkotāja. LAŠOR kopš pirmās masu akcijas pret izglītības reformu 23. maijā vāca krievu iedzīvotāju parakstus pret gaidāmo izglītības reformu. Šī ziņa tiek plaši atspoguļota medijos pirmajā lapā, norādot uz lielo reformas pretinieku skaitu – 106 157. (skat. Час, 1./25.09.2003)

4. septembra akcijā piedalās gan LAŠOR, gan „Krievvalodīgo kopiena Latvijā”. Medijos plaši atspoguļota šo organizāciju emocionālā argumentācija.

«Русскоязычная община Латвии откликнулась на призыв прийти на митинг, или, если угодно, на встречу с депутатами, потому что люди, в чьих семьях растут дети, не могут быть безразличными к их будущему. » („Krievvalodīgo kopiena Latvijā atsaucās uz uzaicinājumu atnākt uz mītiņu, jeb uz tikšanos ar deputātiem, tādēļ, ka cilvēki, kuru ģimenēs aug bērni, nespēj būt vienaldzīgi pret viņu nākotni.”) (Час, 05.09.2003)

LAŠOR priekšsēdētājs kopā ar 20 nelatvisko kopienu pārstāvjiem 17. septembrī laikrakstā *Вестни Сегодня* aicina balsot par Latvijas iestāšanos ES. Būtiski, ka LAŠOR pamatarguments ir tāds, ka tikai ES krievu iedzīvotāju viedokli kāds uzklausa, būs iespēja cīnīties par tiesībām, kas bērniem ļauj izglītību iegūt dzimtajā valodā. ES tiek uztverta kā institūciju kopums, kas nodrošinās krievu iedzīvotāju Latvijā tiesības pilnā apmērā.

Pirms referenduma plaši tiek atspoguļots Krievu skolu aizstāvības štāba viedoklis. Turklāt, 17., 19. septembrī „Krievu skolu aizstāvības štābs” ir krievu valodā rakstošajos laikrakstos ir publicējis paziņojumu, kurā aicina krievus balsot pret iestāšanos Eiropas Savienībā, jo ES neatrisinās esošo izglītības reformas mazākumtautību skolās jautājumu. Balsojums par iestāšanos ES tiek pielīdzināts balsojumam par izglītības reformu mazākumtautību skolās.

« (...) если Европа не определит свою позицию в отношении русских школ Латвии, то мы вынуждены будем призывать своих сторонников голосовать на референдуме против.(...)» (“Ja Eiropa nedefinēs savu nostāju attiecībā uz krievu skolām Latvijā, tad mēs būsīm spiesti aicināt savus sabiedrotos referendumā balsot pret.”) (*Вестни Сегодня*, 19.09.2003)

19. septembrī laikrakstā *Вестни Сегодня* publicēts kopējs sabiedrisko organizāciju paziņojums, kuru tapšanā ir iesaistīta „Krievu kopiena Latvijā”, „Krievu jauniešu asociācija”, „Jūrmalas Krievu nacionāli kulturālā autonomija”, „Latvijas jauniešu klubs”, „Kara pensionāru kopiena” u.c. Paziņojums ļoti skeptiski raksturo Latvijas valdības sniegto informāciju par ES. Tiek norādīts, ka valdība

slēpj patieso informāciju par ES, un pēc iestāšanās ES paaugstināsies cenas, samazināsies mazo un vidējo uzņēmumu skaits, samazināsies zemnieku saimniecību skaits, samazināsies darba vietu skaits un augs noziedzība. Īpaši tiek norādīts, ka pievienošanās ES neuzlabos krievvalodīgo stāvokli Latvijā. Netieši tiek piedāvāts referendumu atlikt uz vienu gadu un šī gada laikā sakārtot situāciju ar izglītības reformu un mazākumtautību aizsardzības konvenciju.

Starptautiskās organizācijas

Krievu laikrakstos daudz tiek atspoguļots Krievijas Ārlietu ministrijas viedoklis, kas nosoda Latvijas politiku attiecībā pret krievu tautības iedzīvotājiem. Krievu valstisko institūciju viedokļa atspoguļojums norāda, cik lielu nozīmi krievu valodā rakstošie laikraksti piešķir Krievijas valsts rūpēm par tās diasporu Latvijā.

«Замглавы МИД РФ выразил обеспокоенность в связи с тем, что агитация в пользу вступления в ЕС, ведущаяся внутри стран Балтии, зачастую стала приобретать антироссийский оттенок. «Такой подход пока не встречает должной, на наш взгляд, реакции со стороны Евросоюза. И это не может не вызывать сожаления и, не скрою, определенной настороженности», - заявил замглавы МИД РФ. » („MID atzīmē, ka aģitācija par iestāšanos ES Baltijas valstīs arvien vairāk pieņem antikrievisku nokrāsu. „Šāda rīcība, mūsaprāt, vēl nav saņēmusi atbilstošu reakciju no ES. Un tas nevar neizsaukt nožēlu un nosacītas bažas.”)» (Час, 13.09.2003)

14. septembrī *Весту Сегодня* 1. lapā parādās liels virsraksts „Русская диаспора под угрозой!” („Krievu diaspora tiek apdraudēta!”). Raksts ir intervija ar diviem ekspertiem – juristu un profesoru no Pēterburgas un četriem Krievijas valdības pārstāvjiem, kas uzaicināti, lai analizētu gaidāmo skolu reformu. Viņu nostāja pret reformu ir negatīva, argumentācijā tiek izmantoti kultūras un ekonomiskie faktori, norādot, ka tā tiek iznīcinātas kopienas kultūras tradīcijas, un to, ka vairāk nekā 40% (kas ir pārspilējums, jo pēc pēdējiem demogrāfiskajiem rādītājiem etniskie krievi Latvijā ir 29,6%) Latvijas iedzīvotāji ir krievi, kas maksā nodokļus un līdz ar to ir tiesīgi saņemt izglītību sev vēlamajā valodā.

Protesti pret mazākumtautību izglītības reformu (2004)²⁰

Notikumu apraksts

22. janvārī tiek Rīgā organizēts pikets pie Saeimas ēkas “Rokas nost no krievu skolām!”. Šajā dienā paredzēts pieņemt arī valdības 2003.gada maijā ierosinātos grozījumus Izglītības likumā, lai nostiprinātu samēru starp mācībvalodu lietojuma apjomu 60% latviešu un 40% dzimtajā valodā mazākumtautību vidusskolās. Taču

²⁰ Plašāk par 2004. gada protestu atspoguļojumu latviešu un krievu presē skat. Zepa, B., Šūpule, I., Kļave, E., Krastiņa, L., Krišāne, J., Tomsone, I. (2005) *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Baltic Institute of Social Sciences. Rīga.

rezultātā otrajā lasījumā likumprojekts tiek pieņemts jaunā redakcijā, paredzot mazākumtautību vidusskolās mācības latviešu valodā.

Saeimas valdošās koalīcijas deputāti atsakās no ierobežojumiem izglītībā, un trešajam lasījumam tiek sagatavots priekšlikums mazākumtautību vidusskolās noteikt mācības atbilstoši iepriekšējām principam – 60% latviešu, 40% dzimtajā valodā.

5. februārī likumprojekta pieņemšanas trešajā lasījumā laikā, tiek organizēti masu protesta mītiņi pie Saeimas ēkas un Valsts prezidentes pils.

11. februārī Rīgā streiks - mītiņš pie Valsts prezidentes pils. Līdz 12. februārim Valsts prezidente *varēja* atdot pieņemto Izglītības likumu Saeimā atkārtotai izskatīšanai.

13. februārī Valsts prezidente izsludina pieņemtos grozījumus Izglītības likumā.

27. februārī stājas spēkā pieņemtie grozījumi Izglītības likumā. Rīgā Bastejkalnā tiek organizēta akcija “Siena”, lai aizstāvētu videoklipa “Melnais Kārlis” (videoklips ir veidots uz grupas “Pink Floyd” dziesmas “Another Brick in The Wall” (“Vēl viens ķieģelis sienā”) bāzes un vēršas pret izglītības reformu Latvijā) veidotājus un dalībniekus.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

Kopumā latviešu avīzes par mazākumtautību izglītības reformu raksta daudz mazāk nekā krievu avīzes, to dienaskārtībā lielākoties spēj ielauzties tikai nozīmīgākie notikumi saistībā ar reformu. Tātad laikraksti latviešu valodā izteikti orientējas uz latviešu lasītāju, pieņemot, ka viņus mazākumtautību izglītības reforma īpaši neinteresē. Par to liecina arī tas, ka, aplūkojot aktuālus notikumus saistībā ar reformu, ļoti bieži raksta sākumā tiek sniegts vispārīgs pārskats par situāciju šajā jomā un pārmaiņām mazākumtautību izglītībā kopš neatkarības atgūšanas.

Tā kā avīzes lielākoties pārstāv kādu vienu nostāju attiecībā uz izglītības reformu, tad citi viedokļi tiek publicēti samērā reti vai arī noteiktā gaismā. Krievu avīzēs dominējošajam viedoklim pretēji uzskati parādās gadījumos, ja tos pauž amatpersonas, kuras ir atbildīgas par izglītības politiku un atbalsta to. Jāatzīst, ka krievu avīzēs atšķirībā no latviešu preses šad un tad parādās arī pretējais viedoklis “savējo” vidū, piemēram, krievvalodīgie, kas atbalsta izglītības reformu. Kopumā aplūkotajā laika periodā latviešu avīzēs mazākumtautību pārstāvji parādās mazāk, nekā krievu laikrakstos – latvieši.

Aplūkojot izglītības reformu etnisko attiecību kontekstā, laikrakstos iezīmējas vairāki vispārīgi diskursi:

Diskursu “MĒS negribam naidu” izmanto gan latviešu, gan krievu avīzes, tiesa, no pretējām pozīcijām. Ja pirmās rada priekšstatu par protestētāju agresivitāti,

tad otrās uzsver miermīlīgo noskaņojumu, piemēram, badastreiku kā nevardarbīgas pretošanās veidu. Tādējādi tiek leģitimēta sava pozīcija, diskreditēta pretējā puse un pastiprināts etnolingvistisko grupu pretnostatījums (mēs un viņi).

«Когда колонна с криками «Руки прочь от русских школ!» проходила мимо латышской школы, на шум открывались окна классов. И наши дети дружелюбно махали своим сверстникам руками. Так что пусть политики не говорят о разжигании межнациональной розни. Русские дети вообще не связывают свои акции в защиту русской школы с национальными разборками!» («Kad kolonna ar saucieniem “Rokas nost no krievu skolām!” gāja garām latviešu skolai, atvērās klašu logi. Un mūsu bērni draudzīgi māja saviem vienaudžiem. Tāpēc lai politiķi nerunā par nacionālā naida kurināšanu. Krievu bērni vispār nesaista savas krievu skolu aizstāvības akcijas ar nacionāliem ķīviņiem!») (Вестни Сегодня, 6.02.2004)

Krievu avīzēs samērā bieži parādās fašisma diskurss, kura ietvaros latvieši dažādos kontekstos tiek pielīdzināti fašistiem, bet valsts īstenotā politika - genocīdam. Tas saistās ar latviešu un krievu avīzēs paustajiem pretējiem viedokļiem attiecībā uz 2. pasaules kara beigām, no vienas puses, uztverot to kā okupāciju, vai no otras - kā atbrīvošanu no fašisma. Tāpat fašisma diskurss sasaucas ar diskusiju par latviešu līdzdalību kara noziegumos. Šis diskurss tā daudzinātājiem dod neapšaubāmu morālu pārkumu, kas savukārt palīdz leģitimēt viņu viedokli attiecībā uz izglītības reformu.

Diskurss “Valsts jūsu labā ir tik daudz darījusi” – latviešu avīzēs nereti kā pretargumentu skolu negatīvībai īstenot izglītības reformu tiek minēti valsts iestāžu ieguldījumi reformas sagatavošanai – finanšu līdzekļu apjoms, bilingvālās izglītības kursi skolotājiem. Lasītājs tiek rosināts domāt, ka pēc tik lieliem ieguldījumiem visām skolām jābūt gatavām pāriet uz mācībām pārsvarā latviešu valodā.

Rakstos par izglītības reformu krievu presē biežāk sastopami individualizēti sociālo aktoru raksturojumi, tādējādi vedinot lasītājus identificēties ar viņu skatījumu.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Latviešu preses izdevumos kopumā protesti pret mazākumtautību izglītības reformu tiek atspoguļoti daudz mazāk nekā krieviski rakstošajā presē. Latviešu avīzēs raksturīgākās tēmas saistībā ar izglītības reformu ir šādas:

Latviešu valoda mazākumtautību skolās jāapgūst ļoti labi, lai nodrošinātu visu jauniešu vienlīdzīgas iespējas iestāties valsts augstskolās un viņu konkurētspēju darba tirgū. Izglītības reforma ir viena no iespējām nodrošināt mazākumtautību skolu skolēniem labas latviešu valodas zināšanas.

Likums nosaka, ka šī mērķa sasniegšanai priekšmetu apgūvē nepieciešams izmantot latviešu valodu kā mācību valodu. Nav saprotams, kāpēc krievvalodīgie protestē, ja valsts ir piekāpusies un atsacījies no prasības mācīties tikai latviešu valodā, tā vietā nosakot proporciju 60/ 40. Savukārt protesta akcijas nav jāņem vērā, jo tajās piedalās tikai neliela krievvalodīgās sabiedrības daļa. Vienīgi satrauc

krievvalodīgo atklāti paustā neapmierinātība un kareivīgais noskaņojums, kā arī pretošanās latviskas Latvijas veidošanai.

Rakstot par skolēnu protesta demonstrācijām, latviešu avīzes cenšas mazināt demonstrāciju apmērus un nozīmi, izmantojot dažādas diskursīvās stratēģijas:

- radot priekšstatu par nelielu akciju dalībnieku un atbalstītāju skaitu;
- diskreditējot dalībniekus, detalizēti aprakstot to negatīvās iezīmes (nekulturāli, slinki, nelojāli, latviešiem naidīgi, neorganizēti u.c.);
- uzsverot gadījumus, kad akcijas ir nesankcionētas, un saistot tās ar pārkāpumiem, policiju, nelikumībām (*"..vara tiecas skolēnu aktivitātes pārvietot no sociālpolitiskas nostājas izpausmes konkrētas lietas sakarā kaut kur puskriminālā zonā"* (NRA, 17.02.2004));
- akcentējot, ka akcijas rada draudus drošībai (*"..tika pat izsaukti policijas papildspēki, kas mēģināja novērst jauniešu iespējamās provokācijas"* (NRA, 6.02.2004))

Šīs stratēģijas tiek izmantotas ar mērķi rosināt latviešu auditoriju domāt, ka patiesībā viss ir kārtībā, protestus var neņemt vērā, uz tiem var nereagēt pēc būtības un nemeklēt problēmas cēloņus un risinājumus. Tādējādi tiek uzturēta pozitīva latviešu pilsoniskā identitāte jeb piederības izjūta Latvijas valstij. Līdzīga diskursīva nozīme ir arī protestu organizētāju, dalībnieku un atbalstītāju dažādu negatīvo iezīmju akcentēšanai. Tas veicina latviešu norobežošanos no aprakstītajām grupām. Piemēram, latviešu avīzēs tiek plaši aprakstīta atsevišķu demonstrācijas dalībnieku nekulturālā uzvedība un huligānisms:

"..apgānot prezidentes rezidenci", "..bradāja pa apstādījumiem", "..bezkauna, kurš alkohola reibumā pie pils čurāja", "..policija konstatēja, ka uz pils sienām uzzīmēta svastika un prezidentei Vairai Vīķei-Freibergai adresēti rupji uzraksti", "vandaļi" (Latvijas Avīze, 6.02.2004); "piketētāji mērķtiecīgi meta pa pils logiem" (NRA, 6.02. 2004)

Latviešu presē tiek pausts satraukums par iespējamo vardarbības pieaugumu Latvijā saistībā ar latviešu un krievu jauniešu konfliktiem (*"Sabiedrībā notiek vardarbības eskalācija", "..vardarbība var tikai palielināties"* (Latvijas Avīze, 14.02)).

"..Krievu preses atbalstītas, Krievijas un tās pakalpiņu kurinātas akcijas sola kļūt vēl plašākas. Drīz skolēniem līdzī var nākt arī vecāki, drīz piecu tūkstošu vietā var ielās iziet jau 20 000 vai 50 000 cilvēku. Tas nemaz nav tik neticami, ja ņem vērā demagoģiskās un emocionāli iedarbīgās propagandas rata apgriezienus." (Latvijas Avīze, 14.02.2004)

Kā galvenais iemesls tiek minētas protesta akcijas pret izglītības reformu. Konflikti tiek atspoguļoti diezgan dramatiski, kas liek domāt, ka situācija ir ļoti nopietna un steidzami nepieciešama aktīva pretdarbība, citādi krievi stipri nodarīs pāri latviešu skolēniem. Arī apdraudētības sajūta no citas grupas veicina norobežošanos un stiprina identitāti. Apdraudētības sajūtu latviešos pastiprina latviešu avīzēs vairākkārt pieminētie nedaudz mistiskie 'spēki', kas pretojas izglītības reformai. Tas vedina domāt par nezināmām, grūti prognozējamām briesmām.

Notikumu dalībnieku atspoguļojums latviešu laikrakstos

Partijas

Jānošķir PCTVL un citu partiju deputāti, kas pretēji tiek atspoguļoti gan latviešu, gan krievu presē. Krievu presē PCTVL deputātu darbība un viedokļi atspoguļoti daudz plašāk, savukārt latviešu presē viņu viedokļi parādās ievērojami retāk.

PCTVL pārstāvji latviešu avīzēs lielākoties tiek raksturoti kā no Krievijas politiķiem atkarīgi, savtīgi, kas savu politisko interešu dēļ kūda krievvalodīgos uz protestiem. Ļoti bieži latviešu avīzes par viņiem raksta nicīgi, ironiski.

Latviešu avīzēs izglītības reformas pretinieki kopumā tiek diskreditēti ar dažādiem paņēmieniem, galvenokārt uzsverot politiķu savtīgās intereses un manipulāciju ar krievvalodīgajiem iedzīvotājiem, kā arī centienus radīt dažādas nekārtības un draudus sabiedriskajai drošībai.

Gan latviešu, gan krievu avīzēs skolēni visbiežāk tiek saukti par bērniem, tomēr ar atšķirīgu diskursīvu mērķi. Latviešu prese tādējādi uzsver skolēnu nespēju patstāvīgi spriest par izglītības reformu un organizēt protesta akcijas, cenšoties radīt priekšstatu, ka skolēni protesta akcijās piedalās tikai kā ļaunprātīgu politiķu, īpaši PCTVL pārstāvju ļaunprātīgu manipulāciju upuri un paši īsti neapzinās, pret ko protestē.

„.mītiņā bija ierauti arī bērni, kas jaunāki par desmit gadiem” (Latvijas Avīze, 06.02.2004)

“Skolēnus uzkurināja ar megafoniem aprīkojušies Tatjana Ždanoka, Jakovs Pliners, Genādijs Kotovs un viņu biedri. Neļaujot pūlim atslābt un zaudēt kaujiniecisko garu, viņi palaikam atkārtoja izkļedzamo.” (Latvijas Avīze, 06.02.2004)

Nevalstiskās organizācijas

Vēstot par protesta akcijām, Krievu skolu aizsardzības štābs latviešu avīzēs tiek pieminēts samērā reti, biežāk tiek rakstīts par PCTVL līdzdalību protestos. Kopumā štābs latviski rakstošajā presē tiek parādīts kā margināla, radikāla organizācija ar noslieci uz noziedzīgām aktivitātēm. Štāba dalībnieki tiek nievājoši attēloti kā aģitatori, provokatori un sabiedrisko nekārtību rosinātāji.

„Kurš gan cits, ja ne štābs, taista jezgu un mēģina uzbudināt bērnus pārkāpt likumā atļauto protesta izpausmju robežu?” (Latvijas Avīze, 12.02.2004)

Starptautiskās organizācijas, institūcijas

Krievijas Valsts domes pārstāvji uzsāk aktīvu darbību, atbalstot protesta akcijas, kā arī ierosinot dažādām Eiropas institūcijām veikt pārbaudes par minoritāšu stāvokli Latvijā, jo īpaši par mazākumtautību izglītības reformu. Šīs aktivitātes salīdzinoši plaši tiek atspoguļotas latviešu presē, un rosina pilsoniskās identitātes veidošanos,

kur viens no nozīmīgiem elementiem ir norobežošanās un negatīva attieksme pret Krieviju.

Latvijā ierodas EDSO augstais komisārs minoritāšu jautājumos Rolfs Ekeuss un pauž savu atbalstu tam, ka mazākumtautību vidusskolās valsts valodā tiek mācīti ne mazāk par 60% mācību priekšmetu (*Diena*, 26.02.2004). Arī Eiropas Parlamenta ārlietu komitejas Latvijas monitoringa ziņojuma autore nekritizē valodu attiecību 60:40 divvalodu izglītībā (*Diena*, 20.02.2004).

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Krievu valodā iznākošajos laikrakstos norises saistībā ar izglītības reformu tiek atspoguļotas daudz plašāk nekā latviski rakstošajā presē. Par izglītības reformas nozīmīgumu krievu laikrakstos liecina arī tas, ka gandrīz ikvienā intervijā par jebkuru tēmu aplūkotajā laika posmā tiek noskaidrota intervējamā attieksme pret izglītības reformu.

Krievu avīzēs kā arguments par izglītību dzimtajā valodā tiek minēts, ka šajā ziņā tiesībām un iespējām jābūt vienlīdzīgām – ja reiz latviešiem ir tāda iespēja, arī krievu bērniem jābūt tādai iespējai.

Savai argumentācijai krievu avīzes nereti izmanto salīdzinājumu ar padomju laikiem, norādot, ka izglītības reforma ir latviešu atriebība par padomju gadu ciešanām, tūlīt minot pretargumentu, ka tad latviešiem tomēr neaizliedza mācīties dzimtajā valodā, un norādot, ka pašreizējā valsts politika ir nežēlīgāka un netolerantāka par padomju varu.

Apspriežot izglītības reformu, krievu laikrakstos parasti tiek uzsvērts, ka krievvalodīgie uzskata, ka latviešu valoda ir jāzina un jāmacās. Tomēr jautājumā par to, kādā veidā skolās mācīt latviešu valodu, visbiežāk kā pieņemamākais veids tiek minētas latviešu valodas stundas (tāpat kā latvieši ļoti labi apguvuši krievu valodu), nevis apgūstot mācību priekšmetus latviski. Savukārt priekšmetu mācīšana latviski nozīmē, ka cieš skolēnu zināšanas. (Šo argumentu savukārt parasti nemin latviešu prese.)

Pretstatā latviešu avīzēm krievu presē protestētāju pārkāpumi aprakstīti ļoti īsi, savukārt akcentēti šādi aspekti:

- demonstrācijas masveidīgums (latviešu un krievu avīzēs minēts krasi atšķirīgs dalībnieku skaits);
- visas krievvalodīgo sabiedrības iesaistīšanās.

«Среди защитников русского образования были все: и дети рабочих, и дети крупных бизнесменов, которые пришли на митинг с персональными шоферами и охраной.» ("Krievu izglītības aizstāvju vidū bija visi – gan strādnieku, gan lielu biznesmeņu bērni, kas atnāca uz mītiņu ar personīgajiem šoferiem un apsardzi.") (*Вестни Сегодня*, 6.02.2004)

Kopumā krievu avīzēs notikumi aprakstīti plašāk un ilustrēti ar lielām fotogrāfijām (vēlāk ar šīm fotogrāfijām papildināti arī citi raksti saistībā ar izglītības reformu). Demonstrācija tiek attēlota kā revolūcija, vēsturiski nozīmīgs izšķirošs notikums visu Latvijas krievvalodīgo dzīvē, rakstos daudz dramatisma un

patosa, par to liecina arī virsraksti «Школьная революция» (“Skolu revolūcija”)(*Вести Сегодня*, 06.02.2004), «День неповиновения» (“Nepakļaušanās diena”)(*Телеграф*, 6.02.2004), «Страсти вокруг реформы–2004: весна на дворцовой площади» (“Kaislības ap reformu-2004: pavasaris pils laukumā”)(*Час*, 6.02.2004), «Сегодня решается будущее всего русского меньшинства» (“Šodien izšķiras visas krievu nacionālās minoritātes nākotne”)(*Вести Сегодня*, 06.02.2004)

Vairākkārt tiek vilktas paralēles ar cīņu par Latvijas neatkarību Atmodas gados, tādējādi vedinot domāt par tautas ciešanām un cīņu par tiesībām uz brīvību pret represīvu valsts varu.

«Наверное, этот по-весеннему теплый февральский день войдет в историю русских Латвии. Потому что это начало русской весны. Бархатная революция. Атмода?» (“Šī pavasarīgi siltā februāra diena droši vien ieies Latvijas krievu vēsturē. Jo tas ir sākums krievu pavasarim. Samta revolūcija. Атмода?”)(*Час*, 6.02.2004)

Krievu avīzēs prezidentes pieņemtais lēmums izsludināt Izglītības likuma grozījumus tiek uztverts ar lielu vilšanos un sarūgtinājumu:

«Очень жаль, 2-жа президент, что вы такая непонятливая. Мы до последнего верили в вашу государственную мудрость, но, видимо, ошиблись. Печально, однако...» (“Ļoti žēl, prezidentes kundze, ka Jūs esat tik neattapīga. Mēs līdz pēdējam ticējām jūsu valstiskajai gudrībai, bet acīmredzot kļūdījāmies. Skumji tomēr...” (*Вести Сегодня*, 11.02.2004)

Notikumu dalībnieku raksturojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Krievu laikrakstos Saeimas deputāti no PCTVL tiek aplūkoti kā idejiskas autoritātes un krievvalodīgo iedzīvotāju galvenie aizstāvji, atainojot viņus un Tautas saskaņas partijas deputātus ļoti pozitīvi pretstatā latviešu politiķiem. Tiek uzsvērts, ka atrašanās opozīcijā traucē kreisajiem deputātiem pilnvērtīgi darboties.

«Никто из депутатов, кроме «пчел», к детям не вышел.» (“Neviens no deputātiem, izņemot “bites”, pie bērniem neiznāca”)(*Вести Сегодня*, 6.02.2004)

Citu partiju politiķi krievu avīzēs bieži tiek raksturoti kā nacionālistiski un vienaldzīgi pret mazākumtautību problēmām, jo īpaši asi krievu avīzes kritizē TB/LNNK nostāju izglītības reformas jautājumā.

Nevalstiskās organizācijas

Krasi atšķiras Krievu skolu aizstāvības štāba dalībnieku un darbības raksturojums latviešu un krievu presē. Ja pirmie par viņiem raksta gandrīz kā par ļaunuma iemiesojumu, tad otrie turpretī idealizē un glorificē šīs organizācijas dalībniekus kā pašizliedzīgus cīnītājus par visas krievvalodīgās sabiedrības nākotni.

Krievu avīzēs plaši un detalizēti tiek atainota šīs organizācijas darbība, lasītāji tiek iepazīstināti ar tās aktīvistiem. To “iedomātais lasītājs” vērīgi seko līdzi visiem notikumiem saistībā ar izglītības reformu un ir labi informēts arī par šāba darbību.

Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija (LAŠOR)²¹ ir pret Izglītības likuma grozījumiem un pauž līdzīgas nostādnas kā Krievu skolu aizstāvības štābs, tāpēc šī organizācija krieviski rakstošajā presē tiek attēlota neitrāli vai pozitīvi. Visbiežāk laikrakstos minēts organizācijas līderis I. Pimenovs, kas bieži tiek aicināts pārstāvēt mazākumtautību organizācijas dažādās valsts iestāžu organizētās diskusijās un apspriedēs.

Starptautiskās organizācijas

Krieviski izdotajos laikrakstos dažādas starptautiskas organizācijas, it īpaši Eiropas Savienības institūcijas tiek attēlotas kā neapšaubāmas autoritātes, uz kurām izglītības reformas pretinieki atsaucas, lai pārliecinātu par sava viedokļa pareizību. Tiek izteikti draudi par dažādām sankcijām Latvijas valstij, ja tiks pieņemti plānotie grozījumi Izglītības likumā.

Krievu presē ļoti plaši tiek atspoguļots dažādu Krievijas pārstāvju – Krievijas Valsts domes deputātu, vēstniecības darbinieku – viedokļi par mazākumtautību izglītības reformu Latvijā. Savos izteikumos tie visbiežāk balstās uz starptautiskām normām par minoritāšu un cilvēktiesībām. Attēlojot dažādu Krievijas pārstāvju aktīvo darbību Latvija un starptautiskā līmenī, kas vērsta uz izglītības reformas apturēšanu, krieviski rakstošās avīzes veicina lasītāju identificēšanos ar Krieviju kā savu tiesību aizstāvi. Tādējādi krievvalodīgo lasītāju vidū diskursīvi tiek veidota pilsoniskā identitāte, kas orientēta uz Krieviju.

²¹ Латвийская ассоциация в поддержку школ с обучением на русском языке (ЛАШОР).

Diskusijas par Vispārējo mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju²² (2005)

Notikumu apraksts

Eiropas Padomes Vispārējo mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju Latvija parakstīja 1995. gadā, taču līdz 2005. gada 26. maijam tā nebija ratificēta Saeimā.

2005. gada 9. maijā valdošās koalīcijas partneri vienojas, ka Latvijā līdz 2005. gada jūnijam jāratificē Eiropas Padomes Vispārējā mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencija. Koalīcijas partneri arī vienojas, ka konvencijai tiks pievienota deklarācija, kurā norādīts, ka Latvija ratificē konvenciju ar divām atrunām, kas attieksies uz konvencijas 10. un 11. pantu (mazākumtautību valodu lietošana ielu nosaukumos un pašvaldībās) un kas saistītas ar Satversmi un Valsts valodas likumu, un definēs minoritātes, uz kurām attieksies konvencija.

17. maijā valdība akceptē mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju un iesniedz to tālākai ratificēšanai Saeimā. PCTVL deputāts Jakovs Pliners 17. maijā pie Ministru kabineta ēkas rīko piketu, pieprasot konvencijas ratifikāciju bez atrunām un ierobežojumiem. 26. maijā konvencija tiek ratificēta Saeimā, pret konvencijas ratifikāciju iebilda TB/LNNK, PCTVL un TSP.

Būtiski norādīt citus laikrakstu dienas kārtības notikumus 2005. gada maijā:

4. maijā Rīgā vizītē ierodas ASV prezidents Dž. Bušs.

9. maijā Latvijas prezidente piedalās 2. pasaules kara uzvaras dienas svinībās Maskavā.

10. maijā netiek parakstīts plānotais robežlīgums starp Krieviju un Latviju.

12. maijā Saeima pieņem PSRS totalitārā komunistiskā režīma nosodījuma deklarāciju.

Laikrakstu ietekme identitāšu veidošanās procesā

Latviešu valodā rakstošajos laikrakstos neiezīmējas spilgtas diskursīvas stratēģijas konkrētas grupas identitātes veidošanā. Laikraksti ironizē par konvenciju

²² Angliski: Framework Convention for the Protection of National Minorities. Latviskais tulkojums nav uzskatāms par precīzu, jo “national minorities” tiek tulkots kā mazākumtautības, kas ir plašāks jēdziens un nenošķir nacionālās un etniskās minoritātes, kas šajā gadījumā ir ļoti svarīgi. Konvencijas attiecināma tikai uz nacionālajām minoritātēm, kam pieskaitāmas etniskās grupas, kurām pašlaik nav valsts, kurās tās būtu vairākumā, bet kam tāda ir bijusi pagātnē, vai arī ir bijusi tieksme pēc tādas, kā arī etniskās grupas, kuras kādā teritorijā dzīvojušas pirms tajā ir ieradušies tās etniskās grupas piederīgie, kas vēlāk izveidojuši valsti šai teritorijā un vardarbīgi iekļāvuši jaunizveidotajā valstī, kuras veidotājus vietējie uzskata par svešiniekiem (sk. Will Kumlicka (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.25). Līdzīgu arī krievu valodā termins “нацменьшинства” tiek lietots ļoti plaši un nenošķir etniskās un nacionālās minoritātes.

un diskusijām starp partijām, tādējādi mazinot konvencijas kā sabiedrības integrācijas līdzekļa nozīmi. Sabiedrības integrācija Latvijā kopumā tiek atspoguļota kā veiksmīga, kas norāda uz pozitīvu Latvijas paštēla veidošanu integrācijas politikā.

Krievu mediji mazākumtautību konvencijas kontekstā lielu uzmanību pievērš Latvijas politikai pēdējo piecpadsmit gadu laikā, īpaši Latvijas Neatkarības deklarācijai, norādot, ka visiem Latvijas iedzīvotājiem jābūt vienādām tiesībām; kā arī aplūkojot Latvijas Pilsonības likuma un Valsts Valodas likums pieņemšanas procesu, un to izraisītās diskusijas. Tiek uzsvērts, ka šie politiskie procesi vienmēr ir bijuši virzīti pret krievu tautības iedzīvotājiem Latvijā. To varētu raksturot kā identitātes atražojošo stratēģiju²³, kas turpina konstruēt dalījumu starp latviešiem un krieviem, pamatā izmantojot upuru argumentācijas stratēģiju un tās ietvaros netieši negatīvi vērtējot „citu” grupas rīcību. Svarīgi, ka etnisko atšķirību konstruēšana medijos notiek, pārsvarā izmantojot politisko ietvaru. Tas sasaucas ar Paulu Brasu (1985)²⁴, kas analizējot etniskās attiecības, uzsver tieši politiķu lomu etniskās piederības manifestēšanā un mobilizācijā, un uzskata, ka etniskās grupas ir politiskā procesa artefakti.

Mazākumtautību tiesību aizsardzības kontekstā etniskā identitāte pamatā tiek stiprināta, balstoties uz politisko piederību (identitāti), piedāvājot lasītājam, no vienas puses, lingvistiskus pārspīlējumus, kas apdraud viņa stāvokli un, no otras puses, tādus aizsargājošus politiskus aģentus, kā PCTVL, Tautas Saskaņas partija, Krievijas Ārlietu Ministrija, Krievijas Federācijas augstākās palātas starptautisko lietu komisija.

Atsevišķos gadījumos krievu mediji ironiski interpretē vēsturi, nievājoši norādot uz Latvijas politiķu rīcību, kuru determinē emocionāls Latvijas vēstures uztvērums.

Mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencijas kontekstā netiek izmantotas kultūras pazīmes etniskās identitātes stiprināšanā.

Notikumu atspoguļojums latviešu valodā rakstošajos laikrakstos

Laikrakstos *NRA* un *Diena* notikumu attīstība saistībā ar mazākumtautību deklarāciju tiek atspoguļota ļoti deskriptīvi, norādot galvenos diskusiju laukus, kuri attiecas uz mazākumtautību konvencijas 10. un 11. panta atrunām un minoritāšu definīciju. Laikrakstā *Lauku Avīze* mazākumtautību deklarācijai, atšķirībā no *NRA* un *Dienas*, tiek pievērsta pastiprināta uzmanība, notiek plašas diskusijas – tiek intervēti eksperti, politiķi.

²³ Wodak R., Meyer M. (2001) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications

²⁴ Sk. Brass P., R. (1985) (ed.), *Ethnic Groups and the State*, Barnes and Noble Books, Totowa, NJ.

Mediji bieži citē vai pārstāsta tos ASV Valsts prezidenta Dž. Buša runas fragmentus, kas saistīti ar minoritāšu situāciju Latvijā un kas norāda uz pozitīvu Latvijas tēlu. Paralēli tiek norādīts uz Latvijas kā cietējas tēlu, izmantojot vēstures faktus un citējot krievu medijus, kas Dž. Buša runu interpretē atšķirīgi.

„To daļu, ko Bušs runāja par minoritātēm, varu uztvert kā atzinību Latvijas līdzšinējam darbam. Mēs labi zinām, cik smags ir mūsu vēsturiskais mantojums, un Buša uzrunā es saklausīju skaidru, pozitīvu vērtējumu un atbalstu mūsu ieturētajām kursam....” (Lauku Avīze, 09.05.2005)

„Arī Buša runāto par minoritāšu tiesībām kā demokrātijas brieduma rādītāju un par pilsonisku sabiedrību, kas balstās uz kopīgiem principiem un kopīgu atbildību, Kremlim un tā interešu vietējiem īstenotājiem diez vai izdosies ticami uzdot par pārmetumu „krievvalodīgo diskriminācijā”. ” (Diena, 09.05.2005)

„Jāpiebilst, ka Krievijas mediji lielu uzmanību pievērsuši Dž. V. Buša runai Rīgā, kurā viņš sacīja – sekmīgā demokrātijā jāievēro arī minoritāšu tiesības. Kaimiņvalstu presē tas uzsvērts kā tiešs pārmetums Latvijai.” (Diena, 10.05.2005)

Laikraksts *Lauku Avīze* pastiprināti un detalizēti ziņu dienas kārtībā seko līdzī politiku un ekspertu diskusijām par minoritāšu definīciju, kuru plāno noteikt deklarācijā un pievienot konvencijai. (skat., *Lauku Avīze*, 12.05.2005)

Bieži mediji norāda, ka mazākumtautību aizsardzības konvencija ir tikai līdzeklis kārtējās politiskajās spēlēs. Vairākkārt tiek norādīts, ka minoritāšu tiesību aizsardzības konvencijas aktualizēšanas iemesls ir neveiksmīgā pieredze ar Latvijas – Krievijas neparakstīto robežlīgumu.

„Vienīgais praktiskais rezultāts, ko no maija svinībām Latvija varbūt varēja sagaidīt, bija ilgi gaidītā robežlīguma parakstīšana, ko Krievija bija piedāvājusi izdarīt 10. maijā. Taču... pati piedāvāja, pati atteicās. Nez kāpēc šķiet, ka Latvijā kāds sajuties tā kā vainīgs par nenotikušo. Kā gan citādi tulkot valdības stingro apņemšanos līdz Jāņiem panākt minoritāšu konvencijas ratifikāciju Saeimā...” (Lauku Avīze, 11.05.2005)

Lauku Avīzē iezīmējas nacionālistiska nostāja pret konvenciju, ironiski tiek norādīts uz bezpersoniskiem Latvijas „nedraugiem”, „rusifikatoriem”, „imperiālistiem”, ar ko laikraksts domā krievus pārstāvošās institūcijas Latvijā un Krievijā. Tas norāda uz „mēs-viņi” grupu konstruēšanu.

„(..) politiskajām partijām ir jāizskaidrojas (..) Jāizskaidro, kāpēc Latvijas nedraugi ārzemēs un valsts pretinieki iekšzemē tā kāro šo itin kā demokrātisko dokumentu, ko tie cer savā labā iegūt. Kā konvenciju nepieļaut izmantot par instrumentu nemiera celšanai Latvijā. Būtu labi, ja valdības partijas mūs pārliecinātu, ka rusifikatoru un imperiālistu interesēm nekas netiks dāvināts.” (Lauku Avīze, 14.05.2005)

Laikrakstiem *Diena* un *NRA* raksturīgs problemātisks, situāciju saasinošs skatījums uz mazākumtautības konvencijas pieņemšanas procesu. Uz to norāda konvencijai piešķirtie apzīmētāji. Netieši tiek pieņemts, ka konvencija izraisīs konfliktu sabiedrībā.

„Tomēr Saeimā par konvenciju vēl sagaidāms ne viens vien ķīviņš, jo tā tiek uztverta kā politiski ļoti jūtīgs un principiāls jautājums. Tomēr tie lielākoties ir tikai aizspriedumi nezinašanas dēļ, jo Latvija jau tagad garantē faktiski visas konvencijā minētās mazākumtautību tiesības.” (Diena, 11.05.2005)

„Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību politiskais iespaids uz Latvijas sabiedrību ir pārspīlēts. (..) Bet tagad šķiet, ka šis iespaids tiek taisīts vēl pārspīlētāks.

Tiktāl, ka nav saprotams, vai pirms desmit gadiem parakstītās konvencijas ratifikācijai jānāk par labu sabiedrības kašķiem vai arī tie jāizslēdz.” (NRA, 16.05.2005)

Lauku Avīze ir vienīgais no trim latviešu valodā rakstošajiem laikrakstiem, kas atspoguļo PCTVL piketu pie Ministru kabineta 17. maijā, kad valdība akceptē mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju. Pikets atspoguļots ļoti vispārīgi, tādējādi mazinot tā nozīmību.

„Pikets pulcēja ap 100 dalībnieku. Apmēram tikpat daudz bija policistu un žurnālistu. Lai gan pasākums notika mācību laikā, tajā piedalījās arī daudzi jaunieši. (..) Goda vieta ierādīta nacionālboļševikiem – viņu vadītajam Benesam Aijo deva iespēju teikt uzrunu līdzās „PCTVL” galvenajiem oratoriem.” (Lauku Avīze, 18.05.2005)

Laikraksts *Diena*, skaidrojot, kāpēc konvencija tiek ratificēta tikai tagad, bezpersoniski norāda, ka vainīgas ir „promaskaviskās” partijas. Netieši tas norāda uz mēģinājumu saglabāt pozitīvu labējo politisko partiju tēlu, bet graut kreiso un centrisko partiju tēlu, norādot, ka tās atbalsta Krievijas politisko impulsu realizāciju Latvijā.

„Latvija līgumu par pievienošanos konvencijai parakstīja jau 1995. gadā, taču tās apstiprināšanu Saeimā līdz šim bija kavējušas no vienas puses promaskavisko politiku nepamatotās cerības izmantot konvenciju otras valsts valodas ieviešanai un divkopienu valsts nostiprināšanai. No otras puses tiem piebalsoja latviešu radikāļi – ka tieši tā notikšot.” (Diena, 19.05.2005)

Notikumu dalībnieku atspoguļojums latviešu laikrakstos

Partijas

Lauku Avīze ironiski atspoguļo PCTVL pārstāvja Jakova Plinera atteikšanos tikties ar ASV valsts prezidentu Dž. Bušu, kurš nepievērš uzmanību „bēdīgajam” krievu stāvoklim Latvijā.

„Iemeslu Plineram esot, cik uziet, - Bušs neko neesot darījis, lai atrisinātu Latvijas nepilsoņu problēmu, lai ļautu krieviem Latvijas valsts iestādēs runāt krieviski, lai sarkanās armijas veterāniem būtu visādas atlaides un tā tālāk. „Negribu un nevaru...” tā J. Pliners pabeidza savu paziņojumu. (..) Patiesībā šī frāze lieliski raksturo visu „PCTVL” un tās politiku – negrib un nevar atteikties no bļautišānās par minoritāšu tiesību pārkāpumiem.” (Lauku Avīze, 10.05.2005)

Latviešu laikrakstos bezpersoniski un nievājoši tiek raksturotas kreisās partijas (PCTVL, Tautas saskaņas partijas), un pārmetumi šīm partijām tiek vispārināti.

„Tā sauktie kreisie deputāti centušies konvenciju izmantot kā politisko ieroci dažādu savu prasību „argumentēšanā”, piemēram, izglītības reformas atcelšanā.” (Lauku Avīze, 13.05.2005)

Lauku Avīze ironiski atspoguļo PCTVL partijas pārstāvjus, kuri piedalās piketā, kura mērķis ir vērsties pret paredzētajām atrunām mazākumtautību aizsardzības konvencijā.

„Piketētāju rindās bija teju visi aktīvākie „PCTVL” politiķi – Jakovs Pliners, Tatjana Ždanoka, Vladimirs Buzajevs, , Jurijš Petropavlovskis, Boriss Cilevičs, Genādijs Kotovs un citi.(..) Buzajevs klātesošos iedvesmoja ar vārdiem: „Mēs šeit neesam ciemiņi, mēs esam šīs

zemes patiesie saimnieki. Ja neticat, paskatieties uz Barklaja de Tolli pieminekli un Pareizticīgo katedrāli!”” (Lauku Avīze, 18.05.2005)

Mediji izmanto paspīlgtinošus apzīmētājus, lai atspoguļotu PCTVL negatīvo nostāju pret paredzētajām piebildēm mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencijā.

„...savukārt par tās ratificēšanu bez jebkādam atrunām histēriski piketē PCTVL.” (Diena, 19.05.2005)

Lauku Avīze norāda, ka TP, Latvijas Pirmā partija, Zaļo un Zemnieku Savienība un JL neiebilst pret divām atrunām un nacionālo minoritāšu definīciju, savukārt TB/LNNK neatbalsta konvencijas ratifikāciju vispār.

„TB/LNNK uzskata, ka konvenciju vajadzētu attiecināt tikai uz tām mazākumtautībām, kurām nav savas valsts, piemēram, lībiešiem un čigāniem.” (Lauku Avīze, 24.05.2005)

PCTVL, TP un Latvijas Sociālistiskā partija ir par konvencijas ratifikāciju bez atrunām. PCTVL pastāv par konvencijas attiecināšanu uz visiem cittautiešiem. (Lauku Avīze, 24.05.2005)

Nevalstiskās organizācijas

Laikrakstā *Lauku Avīze* tiek norādīts uz atsevišķām organizācijām - OKROL (Latvijas Krievu kopienas apvienotais kongress) un Krievu skolu aizstāvības štābu, kas piedalās PCTVL organizētajā piketā 17. maijā pie Ministru kabineta.

„Sastapt varēja arī OKROL un štāba galvenos aktīvistus.” (Lauku Avīze, 18.05.2005)

Pēc konvencijas ratifikācijas 26. maijā *Dienā* atspoguļots tiešs LAŠOR (Krievu mācību valodas atbalsta asociācija) pārstāvja Igora Pimenova viedoklis par mazākumtautību aizsardzības konvenciju.

„Piebildes ir pieņemtas, lai nomierinātu nacionāli noskaņotos latviešu vēlētājus, kas domā, ka līdz ar konvenciju neatkarībai būs beigas.(..) Piebildes tikai aktivizēs krievu nacionālistus Krievijā.”” (Diena, 26.05.2005)

Dienā tiek atspoguļots Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko studiju centra direktores Ilzes Brands-Kehres viedoklis, kura norāda, ka piebildes konvencijā nav nepieciešamas.

„No vienas puses, konvenciju attiecina tikai uz pilsoņiem, kas paaudzēm Latvijā dzīvojuši, un, no otras puses, arī nepilsoņiem dod līdzvērtīgas tiesības, bet jaunpilsoņi, kas naturalizējušies neatkarības laikā, vispār izkrīt laukā. Uzskatu, ka arī atrunas nav vajadzīgas vispār.” (Diena, 26.05.2005)

Starptautiskās organizācijas, institūcijas

Pēc konvencijas ratifikācijas Saeimā 26. maijā laikraksts *NRA*, atsaucoties uz ekspertu viedokļiem, norāda, ka konvencija izsauks kritiku no Eiropas Padomes (EP) puses. Kā iemesli tiek minētas 10. un 11. panta piebildes par topogrāfiskajām zīmēm latviešu valodā un valodu saziņā ar pašvaldības institūcijām (*NRA*, 27.05.2005)

Diena norāda uz Krievijas ārlietu ministrijas pārmetumiem, kas vērsti uz ratificēto Mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju.

„Vienīgā EP valsts, kas piektdien komentēja Latvijas pieņemto Mazākumtautību konvenciju, bija Krievija – tā asi pārmeta konvencijas neattiecināšanu uz nepilsoņiem un tās ratifikāciju ar atrunām. ”Bet tieši nepilsoņu problēma ir galvenais Latvijas cilvēktiesību pārkāpums,” sacījis Krievijas ārlietu ministrs Sergejs Lavrovs.” (Diena, 28.05.2005)

Notikumu atspoguļojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Līdzīgi kā latviešu laikrakstos, krievu laikrakstos pastiprināta uzmanība tiek pievērsta Dž. Buša vizītei Rīgā un viņa oficiālajai runai, kurā pieminēts minoritāšu stāvoklis Baltijā.

Laikraksts *Час* citē prezidentes V.Vīķes-Freibergas komentārus par Dž. Buša uzstāšanos, kā arī atsaucas uz prezidentes teikto par to, ka Latvijas Republika izturas vienādi pret visiem iedzīvotājiem un Latvijas mērķis ir pilsoniska sabiedrība, kura veidota, balstoties uz klasisko Francijas modeli, nevis etniskiem priekšnosacījumiem. *Час* par to ironizē, netieši norādot, ka Latvijā etniskās grupas tiek ignorētas vispār. (*Час*, 09.05.2005)

«Заметим, что по Конституции Французской Республики в государстве никаких национальных меньшинств просто нет...» („Atzīmēsim, ka saskaņā ar Francijas Republikas Konstitūciju nekādu nacionālo minoritāšu valstī vienkārši nav...”)(*Час*, 09.05.2005)

Laikrakstā *Телеграф*, atspoguļojot Dž. Buša vizīti, parādās īpaši emocionāla un upura lomu raksturojoša pozīcija, attēlojot minoritāšu stāvokli Latvijā.

«Ему не расскажут, что нацменьшинства так и не дождалось обещанного диалога по реформе образования, столь накалившей атмосферу. Первого человека Америки не посвятят в такие «мелочи», как переписывание Конвенции о защите нацменьшинств, принятое местным интеграторами.» („Viņam netiks stāstīts, ka mazākumtautības tā arī nesagaidāja apsolīto dialogu par izglītības reformu, kas tik ļoti saasina atmosfēru. Pirmā persona Amerikā netiks apgaismota par tādiem „sīkumiem” kā nacionālo mazākumtautību aizsardzības konvencijas, ko pieņēmuši vietējie integratori, pārrakstīšanu.”) (*Телеграф*, 06.05.2005)

Mazākumtautību konvencijas kontekstā krievu laikrakstos būtisks ir pilsonības jautājums. Laikraksts *Телеграф* problematizē pilsonības jēdziena izpratni mazākumtautības definīcijā, kur norādīts, ka konvencija attieksies uz „pilsoņu grupām, kuras integrējas Latvijas sabiedrībā”. Laikraksts atsauc atmiņā pilsonības likuma pieņemšanas procesu, kas sabiedrībā izraisīja plašu rezonansi, tādējādi pastiprināti norādot uz krievu iedzīvotāju tiesību apspiešanu Latvijā. (*Телеграф*, 10.05.2005)

Телеграф ļoti asi raugās uz atrunām un mazākumtautību definīciju, kuras paredzēts pievienot konvencijai. Uz to norāda jau atsevišķu rakstu virsraksti – «Конвенция без нацменьшинств» („Konvencija bez mazākumtautībām”) (*Телеграф*, 12.05.2005), ko pastiprina savu pašnovērtējumu mazinoša un situāciju negatīvi raksturojoša pozīcija.

«Обе сноски, как пояснил Пабрикс, никак не отразятся на теперешней жизни нацменьшинств, точнее, тех, кого в скором времени так не будут называть, поменяв, видимо, их статус на оккупантов, репатриантов и т.д. Зато оговорки поднимут рейтинг правительства в глазах титульной нации.» („Abas izmaiņas, kā paskaidroja Pabriks, nekādi neietekmēs mazākumtautību šī brīža dzīvi, vai precīzāk, to dzīvi, kurus drīzumā vairs tā nesauks,

acīmredzot nomainot to uz okupantu, repatriantu u.tml. statusu. Toties piebildes cels valdības reitingu titulētās nācijas acīs.”) (*Телеграф*, 12.05.2005)

Būtiski, ka laikrakstos kā spēcīga piederību konstruējoša diskursa pazīme tiek izmantota krievu valoda. Laikraksts *Час* netieši norāda, ka minoritāšu definēšanā noteicošs faktors ir valoda.

«И тут возникает важнейший вопрос - есть русские староверы, жившие в Латвии в течение долгих столетий. И они уж точно должны считаться национальным меньшинством. А есть русские, которые приехали в Латвию лишь после Второй мировой войны и в глазах государства меньшинствами явно не считаются. Но и у тех, и у других - один язык. Русский.» („Un šeit izriet svarīgākais jautājums – Latvijā jau daudzus gadsimtus dzīvo krievu vecticībnieki. Viņiem pavisam noteikti jābūt nacionālajām minoritātēm. Un ir krievi, kuri ir atbraukuši uz Latviju tikai pēc Otrā pasaules kara un valdības acīs netiek uzskatīti par nacionālo minoritāti. Taču gan vieniem, gan otriem ir viena valoda. Krievu valoda.”) (*Час*, 11.05.2005)

Šī paša diskursa ietvaros tiek izmantota retorika par to, vai ir iespējams nošķirt dzimtos Latvijas krievus («*номомственных латвийских русских*») no krieviem, kas nav dzimuši Latvijā. (skat., *Час*, 11.05.2005) Krievu valodai tiek piešķirta galvenā loma kā minoritāšu situācijas noteicošajam faktoram Latvijā. Šī diskursa ietvaros parādās upuru argumentācijas stratēģijas izmantojums, kas liek saprast, ka krievu tautības pārstāvji Latvijā tiek apspiesti.

«Иными словами, делается все, чтобы русские статус нацменьшинства не получили и после формальной ратификации конвенции.» („Citiem vārdiem runājot, tiek darīts viss, lai arī pēc formālās konvencijas ratifikācijas krievi neiegūtu nacionālās minoritātes statusu.”) (*Вестни Сегодня*, 14.05.2005)

Minoritāšu aizsardzības konvencijas aspektā plaši tiek izmantots nacionālisma diskurss, norādot, ka Latvijas politika ir izteikti nacionāli virzīta un ka nacionālisms baro Latvijas sabiedrību «*метамтазы национализма проглотили латвийское общество*» („nacionālisma metastāzes piesātinājušas Latvijas sabiedrību”) (*Час* 17.05.2005), kā arī to, ka mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencija ir novedusi sabiedrību līdz agonijai – konfliktam starp Latvijā dzīvojošajām tautībām.

«...парламентской статистике не отражено, сколько оплаченных налогоплательщиками часов затратили депутаты на зализывание исторических травм, проводя дискриминирующие законопроекты и обсуждая откровенно антироссийские, точнее, антирусские декларации и обращения”) („...parlamenta statistika neuzrāda, cik daudz nodokļu maksātāju segtu stundu deputāti ir iztērējuši, "laizot" vēsturiskas traumas, izskatot diskriminējošus likumprojektus un atklāti apspriežot antikrievijas, precīzāk, antikrieviskas deklarācijas un attieksmi”) (*Час*, 17.05.2005)

Laikrakstos daudz tiek intervēts Boriss Cilēvičs, jo viņš tajā laikā ir priekšsēdētājs komitejai, kas nodarbojas ar mazākumtautību tiesībām ES Parlamentārajā Asamblejā Strasbūrā. Laikrakstos *Телеграф* un *Вестни Сегодня* viņš detalizēti skaidro, kāpēc konvencijā parādās atrunas un kāpēc tajā ir cita mazākumtautību definīcija atšķirībā no Eiropas Padomes noteiktās. Viņš norāda, ka, pirmkārt, tas ir tāpēc, lai izvairītos no pretrunām ar Latvijas Satversmi, bet otrs iemesls ir izteikti emocionāls:

«У нас государство недоверяет нацменьшинствам. Дескать все, что идет на пользу меньшинствам, делается во вред коренной нации.» („Pie tums valdība mazākumtautībām neuzticas. Proti, viss, kas palīdz mazākumtautībām, kaitē pamatnācijai.”) (Телеграф, 11.05.2005)

Laikrakstam Час viņš ironiski norāda uz piebildēm, kas paredzētas konvencijā un saista tās ar okupāciju, un netieši norāda, ka viņš tajās saskata Latvijas vēlmi izdarīt revanšu Krievijai.

«Понимаете, это единственный вопрос, к которому можно пристегнуть оккупацию, потому что остальные нормы конвенции с оккупацией связать довольно трудно. А здесь такой красивый наглядный образ: «Названия на русском напоминают о советском времени!»...» („Saprotiet, ka šis ir vienīgais jautājums, kuram var piesaistīt okupāciju, tādēļ, ka citas konvencijas normas ar okupāciju sasaistīt ir diezgan grūti. Bet šeit ir tik skaists, uzskatāms atainojums: „Nosaukumi krievu valodā atgādina par padomju laikiem!”...”) (Час, 17.05.2005)

Kad 17. maijā valdība ir akceptējusi mazākumtautību konvenciju un iesniegusi to tālākai izskatīšanai Saeimā, laikrakstos paspilgtinās upura argumentācijas stratēģijas izmantojums, lietojot emocionālus pārspīlējumus.

«Политика Латвии последних лет пропитана ложью. Официальные лица говорят одно, а подразумевают прямо противоположное. Говорят о сотрудничестве - и вступают в ЕС, ни словом не обмолвившись о территориальных претензиях к России. Говорят об интеграции - и берутся за ратификацию конвенции о правах нацменьшинств через 10 лет после подписания. Да и то с оговорками. Говорят о натурализации - и тормозят ее. Говорят о советской оккупации - и едут в Москву на праздник Победы.» („Latvijas politika pēdējos gados ir pilna melu. Oficiālie pārstāvji saka vienu, bet domā tieši pretējo. Runā par sadarbību un iestājas ES, nepārmijot ne vārda par teritoriālajām pretenzijām pret Krieviju. Runā par integrāciju un ķeras ratificēt konvenciju par nacionālo minoritāšu tiesībām desmit gadus pēc tās parakstīšanas. Un arī tad arpiebildēm. Runā par naturalizāciju un to bremzē. Runā par Padomju okupāciju un brauc uz Maskavu uz Uzvaras svētkiem.”) (Час, 18.05.2005)

Pēc konvencijas pieņemšanas 26. maijā laikraksti ironiski norāda, ka konvencijas piebilžu un mazākumtautību definīcijas pamatā ir Latvijas aizvainojums par okupāciju. Laikraksti netieši norāda, ka Latvijas politika nav racionāli, bet emocionāli virzīta.

«Это уже становится традицией нашей страны - принимать важные международные документы с декларациями, заявлениями и оговорками, меняющими их смысл. А потом долго говорить о тяжелом историческом наследии и особой, сложившейся только у нас, ситуации... И конвенция, к сожалению, не стала исключением» („Tā jau kļūst par mūsu valsts tradīciju –pieņemt svarīgus starptautiskus dokumentus ar dažādām deklarācijām, paziņojumiem un piebildēm, kas maina to nozīmi. Un pēc tam ilgi runāt par smago vēsturisko mantojumu un īpašo, tikai tums raksturīgo situāciju... Un konvencija diemžēl nav izņēmums.”) (Час, 27.05.2005)

Tiek norādīts, ka konvencijā paredzētās divas piebildes netieši norāda uz Latvijas vēlmi izvairīties no atbildības: «... это профанация официальной Ригой якобы взятых на себя обязательств.» („...tā ir oficiālās Rīgas it kā uz sevi ņemtās atbildības profanācija.”) (Вести Сегодня, 27.05.2005)

Laikrakstiem Телеграф un Вести Сегодня raksturīgi spilgti, konvencijas raksturu negatīvi apzīmējoši virsraksti pirmajā lapā. «Хромая конвенция» („Klibā

konvencija”) un «Дискриминация - навсегда» („Diskriminācija – uz mūžu”)(Телеграф, 27.05.2005), (Вестни Сегодня, 27.05.2005) Laikraksti ironiski pārstāsta dažādo partiju nostāju konvencijas ratificēšanas laikā.

Notikumu dalībnieku raksturojums krievu valodā rakstošajos laikrakstos

Partijas

Laikraksts *Телеграф* 2. maija izdevuma pirmajā lapā ir publicējis interviju ar Tautas Saskaņas partijas pārstāvi Andreju Kļementjevu. Intervijas temats ir mazākumtautību aizsardzības konvencija. Viņa nostāja Latvijas politikas mazākumtautību jomā ir ļoti skeptiska.

«Латвия только создает видимость того, что тут пытаются, наладить отношения с национальными меньшинствами.(..) кто-то и может поставить латвийскую сторону на место, то это только евроструктуры, надзирающие за соблюдением прав нацменьшинств.» („Latvija tikai rada iespaidu, ka cenšas nokārtot attiecības ar nacionālajām minoritātēm. (..) ja kāds arī spēj nolikt Latviju pie vietas, tad vienīgi eiropastruktūras, kas atbild par nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanu.”) (Телеграф, 02.05.2005)

Ironiska un nievājoša attieksme laikrakstos tiek pausta pret TB/LNNK pārstāvjiem.

«Разумеется, национал-патриотические парламентарии всячески просили министра не спешить с ратификацией. Так, по Петерису Табунсу, «угроза Латвии огромна» - со стороны русских, разумеется.»(„Bez šaubām nacionāl-patriotiskie parlamentārieši visādi centās lūgt ministru nesteigties ar ratifikāciju. Taču, kā izteicies Pēteris Tabūns, „draudi Latvijai ir lieli”- no krievu puses, protams.”) (Вестни Сегодня, 14.05.2005)

Laikrakstos liela uzmanība pievērsta PCTVL aktivitātēm. Tiek citēts PCTVL Saeimā iesniegtais paziņojums par minoritāšu aizsardzības konvenciju un sniegta informācija par PCTVL plānoto akciju 17. maijā pie Ministru kabineta.

««Мы считаем, что права, гарантированные конвенцией, следует предоставить всем постоянным жителям государства, которые жили в Латвии на момент ее подписания. Мы считаем, что предлагаемые оговорки сделают процесс ратификации бессмысленным, что только ратификация конвенции без оговорок и ограничивающих деклараций могла бы способствовать единству общества Латвии»» („Mēs uzskatām, ka konvencijas garantētās tiesības attiecināmas uz visiem valsts pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kas dzīvojuši Latvijā konvencijas parakstīšanas brīdī. Mēs domājam, ka piedāvātās piebildes ratifikācijas procesu padarīs bezjēdzīgu un ka tikai konvencijas ratifikācija bez jebkādam piebildēm un deklarācijas ierobežojumiem spētu sekmēt Latvijas sabiedrības vienotību.”) (Час, 12.05.2005)

Citos paziņojumos, kas atspoguļoti krievu presē, PCTVL izmanto pārspīlējumus par krievu tautības iedzīvotāju stāvokli Latvijā, norādot pēdējos trīs politiskos notikumus, kas visi vērsti uz krievu iedzīvotāju stāvokļa pasliktināšanu – mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju, ko plāno pieņemt ar piebildēm, totalitārisma nosodīšanas deklarāciju un Satversmes tiesas paziņojumu, ka īstenotā izglītības reforma nepārkāpj krievu iedzīvotāju tiesības. (Час, 16.05.2005)

Krievu laikrakstos pastiprināti atspoguļots PCTVL rīkotais pikets pie Ministru kabineta. Piketa mērķis ir panākt, lai konvencija tiktu ratificēta bez piebīdēm un plānotās nacionālo minoritāšu definīcijas. Laikrakstā *Весту Сегодня* pikets atspoguļots revolucionāri, ar fotogrāfijām un spēcīgiem saukļiem uz pirmā vāka 18. maijā. *Час* piketu atspoguļo ar ironiju, izmantojot deminutīvus piketa dalībnieku apzīmēšanai.

«Пикетчики, среди которых были депутаты - «пчелы» Яков Плинер, Владимир Бузаев и Юрий Соколовский, - держали в руках плакаты с надписями на русском, латышском и английском языках. Надписи на плакатах гласили: «1/4 жителей Латвии - неграждане - политически репрессированы» и «Вопрос образования - вопрос свободы человека (Ж. Руссо)»». („Piketētāji, kuru vidū bija arī deputāti – ‘bites’ Jakovs Pliners, Vladimirs Buzajevs un Jurijs Sokolovskis – turēja plakātus ar uzrakstiem krievu, latviešu un angļu valodās. Uzraksti vēstīja: „1/4 Latvijas iedzīvotāju – nepilsoņi – politiski represētie” un „Izglītības jautājums – cilvēka brīvības jautājums (Ž. Russo)”.”) (*Час*, 18.05.2005)

20. maijā laikrakstā *Весту Сегодня* ir publicēta intervija ar partijas Latvijas Ceļš pārstāvi Ivaru Godmani, kurš pauž viedokli, ka lielākajā daļā Latvijas pilsētu krievu iedzīvotāji ir vairākumā, un tas nozīmē, ka konvencija uz viņiem nevar attiekties. (*Весту Сегодня* 20.05.2005)

Krievu laikraksti atsaucas uz TB/LNNK paziņojumu Saeimā, kurā TB/LNNK nosoda ratificēto mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju.

«Как подчеркнул глава фракции «тевземцев» в Сейме Марис Гринблатс, поспешно принятая конвенция дает слишком широкое определение нацменьшинства, оставляя возможности для протестов враждебных Латвии сил, в том числе защитники русских школ могут поддерживать требование об отмене реформы образования в школах нацменьшинств. » („Kā Saeimā uzsvēra tēvzemiešu frakcijas līderis Māris Grīnblats, steigā pieņemta konvencija dod pārāk plašas Latvijas spēkiem naidīgu pārstāvju protestu iespējas, tai skaitā krievu skolu aizstāvji var turpināt pieprasīt mazākumtautību skolu izglītības reformas atcelšanu.”) (*Час*, 30.05.2005)

Nevalstiskās organizācijas

Laikraksts *Час* ir veicis provokatīvu interviju ar kustību „Visu Latvijai!”, kuras mērķis noskaidrot, „kā veidot latvisku Latviju”. Pēc intervijas spilgtākie komentāri tiek atspoguļoti laikraksta pirmajā lapā. Laikraksts provokatīvi konstruē krievu apspiesto stāvokli Latvijā.

««Негры» должны уехать или стать латышами» („Nēģeriem” ir jāaizbrauc vai jākļūst par latviešiem.” (*Час*, 16.05.2005)

PCTVL rīkotajā piketā 17. maijā piedalās Latvijas iedzīvotāju apvienība (Объединение жителей Латвии) un tās pārstāvis Vladislavs Nauduševičs, kurš norāda, ka konvencijas kontekstā krievvalodīgie nedrīkst palikt pasīvi vērotāji, jo konvencija ar piebīdēm ir pamats viņu iznīcībai. Viņš arī norāda, ka Latvijā „demokrātija eksistē tikai uz papīra”. (*Весту Сегодня*, 18.05.2005)

Starptautiskās organizācijas

Krievu laikrakstos daudz tiek intervēts Boriss Cilēvičs, kurš atkārtoti norāda, ka Eiropas Padome var nepieņemt Latvijas ratificēto konvenciju ar paredzētajām piebīdēm. (*Час*, 17.05.2005)

16. maijā Varšavā sākās Eiropas Padomes samits, kurā piedalās arī Krievijas Ārlietu Ministrija. Laikraksts *Вестни Сегодня* norāda, ka pēc Krievijas iniciatīvas samītā tiks apspriests mazākumtautību stāvoklis Latvijā un «политика двойных стандартов в отношении прав человека» („divpusēju standartu politika attiecībā uz cilvēka tiesībām”), kad Maķedonijai tiek piemēroti vieni standarti mazākumtautību jautājumā, bet Latvijai citi. (*Вестни Сегодня*, 17.05.2005).

Pēc konvencijas ratifikācijas laikraksti komentē Krievijas Ārlietu ministrijas un Krievijas Federācijas augstākās palātas starptautisko lietu komisijas viedokli par Latviju kā nedemokrātisku valsti.

«Комментируя намерения латвийского правительства «поправить» Рамочную конвенцию, заявил, что таким образом наши власти пытаются навсегда узаконить недемократические нормы.» („Komentējot Latvijas valdības nolūkus ”palabot” konvenciju, МИД paziņojis, ka tādā veidā mūsu valdība cenšas uz visiem laikiem padarīt nedemokrātiskas normas likumīgas.”) (*Телеграф*, 27.05.2005)

«...принятое решение свидетельствует о том, что эта страна не является европейской, и лишь подчеркивает «недоразвитость латвийских демократических институтов, продвигающихся исключительно в направлении псевдопатриотизма, псевдоисторизма, ксенофобии и нацизма. »» („...pieņemtais lēmums liecina par to, ka šī valsts nevar tikt uzskatīta par eiropieisku, un tikai uzsver Latvijas demokrātisko institūtu neattīstību, kas virzās pseidopatriotisma, pseidovēsturiskuma, ksenofobijas un nacisma virzienā.”) (*Вестни Сегодня*, 28.05.2005)

30. maija izdevumā *Вестни Сегодня* norādīts, ka Maskavā tiks dibināta komisija, kas aizstāvēs mazākumtautības Latvijā.

6.3. POLITISKĀS INTEGRĀCIJAS DINAMIKAS IZPĒTE

Politisko partiju atbalsts Saeimas vēlēšanās pēc etniskās piederības aspekta: 1993., 1995., 1998., 2002. gads

Sadaļas mērķis ir atklāt tendences, kas raksturo izmaiņas politisko partiju atbalstītāju vidū, aplūkojot tos pēc etniskās piederības. Analīzei izmantoti Saeimas pēcvēlēšanu pētījumi, kas veikti aptuveni mēnesi pēc vēlēšanām 1993., 1995., 1998. un 2002. gadā. Kā izlases metode pielietota LR pilsoņu kopumam reprezentatīva vairākpakāpju nejaušā izlase, aptaujai izmantotas tiešās intervijas respondentu dzīves vietā (aptauju metodiku raksturojumu skatīt 21.tabulā).

21. tabula. Saeimas pēcvēlēšanu aptauju metodikas raksturojums

Saeimas vēlēšanas	Aptaujas laiks	Aptaujas metode: tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās	Izlases raksturojums	Analīzē ietvertu respondentu skaits
5. Saeima	1993.g. jūlijs	Tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās	LR pilsoņu kopumam reprezentatīva vairākpakāpju nejaušā izlase	607 pilsoņi, kas piedalījās vēlēšanās
6. Saeima	1995.g. okt.-nov.	Tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās	LR pilsoņu kopumam reprezentatīva vairākpakāpju nejaušā izlase	550 pilsoņi, kas piedalījās vēlēšanās
7. Saeima	1998.g. okt.-nov.	Tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās	LR pilsoņu kopumam reprezentatīva vairākpakāpju nejaušā izlase	860 pilsoņi, kas piedalījās vēlēšanās
8. Saeima	2002.g. novembris	Tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās	LR pilsoņu kopumam reprezentatīva vairākpakāpju stratificētā nejaušā izlase	1012 pilsoņi

Kā zināms, kopš 1995. gada ieviestā naturalizācija ļauj pilsonību iegūt arī tiem, kas Latvijā ieceļojuši padomju varas laikā un vēlāk. Pēcvēlēšanu pētījumi ļauj sekot dinamikai, kā mainījusies latviešu, krievu un citu etnisko grupu pilsoņu proporcija, kas piedalījušies vēlēšanās. Kā liecina 22. tabulas dati, latviešu proporcija vēlētāju vidū no 91% 1993. gadā samazinājusies līdz 77% 2002. gadā. Tas pamatā noticis divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, tāpēc, ka cēlusies nelatviešu vēlētāju aktivitāte, otrkārt, nelatviešu pilsoņu skaits pieaug, pateicoties naturalizācijai. Tomēr jāuzsver, ka būtiskākais no šiem diviem faktoriem ir mazākumtautību vēlētāju aktivitātes celšanās.

22. tabula. Līdzdalība vēlēšanās pēc etniskās piederības

% no visiem vēlētajiem

Saeimas vēlēšanas	Latvieši %	Krievi %	Citi %
5. Saeima, 1993.	91	9 (krievi+citi)	-
6. Saeima, 1995.	82	14	4
7. Saeima, 1998.	82	13	5
8. Saeima, 2002.	77	17	6

Avots: LR Pilsoņu aptauja, 1993. LSPC. LR Pilsoņu aptauja, 1995. BDN. LR Pilsoņu aptauja, 1998. BDN. LR Pilsoņu aptauja, 2002. BISS

23. tabula. Naturalizācijas ceļā iegūtā pilsonība

Gads	Cilvēku skaits, kas ieguvuši pilsonību naturalizācijas ceļā		Kopējais pilsoņu skaits	Naturalizēto pilsoņu īpatsvars visu pilsoņu vidū (%)
<u>1995.</u>	984	984		
1996.	3 016	4000		
1997.	2 993	6993		
<u>1998.</u>	4 439	11432	1 767 460 Uz 01.07.1999.	0,65
1999.	12 427	23 859		
2000.	14 900	38 759		
2001.	10 637	49 396		
<u>2002.</u>	9 844	59 239	1791318 uz 01.07. 2002	3,3
2003.	10 049	69 288		
2004.	16064	85352		
2005.	19169	104521	1 834 282 Uz 01.01.2006	5,7
Kopā		104521		

Avots: LR Naturalizācijas pārvalde. Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra datiem uz 01.01.2006.

Pēc 23. tabulas datiem redzam, ka 1998. gadā 7.Saeimas vēlēšanās mazākumtautību piederīgie veidoja 18% no visiem vēlētajiem, bet 2002. gadā 8. Saeimas vēlēšanās minoritāšu proporcija bija 23%. Tātad mazākumtautību vēlētajū īpatsvars pieaudzis par 5%. Savukārt ja salīdzinām naturalizēto pilsoņu proporcijas dinamiku kopējā pilsoņu daudzumā, redzam, ka 1998. gadā tie veidoja 0,65%, bet 2002. gadā 3,3%. Tātad vēlēšanu starplaikā naturalizēto pilsoņu īpatsvars kopējā pilsoņu daudzumā pieaudzis par nepilniem 3%. Šie skaitļi mudina domāt, ka minoritāšu vēlētajū īpatsvars lielākā mērā ceļas, pateicoties minoritāšu vēlētajū aktivitātei nekā to skaitliskajam pieaugumam naturalizācijas ceļā.

Aplūkojot politisko partiju iegūto mandātu skaitu pēdējās četrās Saeimas vēlēšanās, redzam, ka kopumā kaut reizi Saeimā iekļuvusi ir 21 partija (24. tabula). No tām tikai vienai partijai TB/LNNK ir izdevies saglabāt parlamentāras partijas statusu visu atjaunotās LR Saeimas laiku. Trīs reizes Saeimas deputātu mandātus ieguvusi partija Latvijas ceļš, divas reizes ievēlēta LNNK (5. un 6. Saeima), Tautas Saskaņas partija (6., 7. Saeima), Tautas partija (7., 8. Saeima). Pārējās 16 partijas vai partiju apvienības uzvaru vēlēšanās guvušas tikai vienu reizi. Tiesa, politisko organizāciju apvienība PCTVL apvieno sevī vairākas partijas, tādējādi to var saukt par Tautas Saskaņas partijas un Līdztiesības pēcteci. Tas nozīmē, ka arī minoritāšu partijas veido stabilu politisku spēku, kas sistemātiski ir pārstāvēts parlamentā. Partiju mandātu skaita analīze atklāj, ka visstabilākās parlamentārās partijas ir nacionāli konservatīvā partija TB/LNNK, no vienas puses, un mazākumtautību tiesību aizstāvošās partijas, kas pašlaik apvienojušās zem nosaukuma PCTVL, no otras puses.

24. tabula. Politisko partiju iegūto mandātu skaits 5., 6., 7., 8. Saeimas vēlēšanās

Nr.	Partija	Iegūto mandātu skaits 5. Saeimā	Iegūto mandātu skaits 6. Saeimā	Iegūto mandātu skaits 7. Saeimā	Iegūto mandātu skaits 8. Saeimā
1.	Savienība "Latvijas ceļš"	36	17	21	
2.	Latvijas nacionālā neatkarības kustība	15	8 (Kopā ar Zaļo partiju)		
3.	Saskaņa Latvijai - atdzimšana tautsaimniecībai	13			
4.	Latvijas Zemnieku savienība	12			
5.	Līdztiesība	7			
6.	Vēlēšanu apvienība "Tēvzemei un Brīvībai"	6	14	17 TB/LNNK	7
7.	Latvijas Kristīgo Demokrātu savienība	6			
8.	Demokrātiskā Centra partija	5			
9.	Demokrātiskā partija Saimnieks		18		
10.	Tautas kustība Latvijai (Zīģerista partija)		16		
11.	Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgales Demokrātiskās partijas apvienotais saraksts		8		
12.	Latvijas Vienības partija		8		
13.	Tautas Saskaņas partija		6	16	
14.	Latvijas Sociālistiskā partija		5		
15.	Tautas partija			24	20
16.	Latvijas Sociāldemokrātu apvienība			14	
17.	Jaunā partija			8	
18.	Jaunais laiks				26
19.	Politisko organizāciju apvienība "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā"				25
20.	Zaļo un Zemnieku savienība				12
21.	Latvijas Pirmā Partija				10

Avots: Centrālā vēlēšanu komisija. www.cvk.lv

25. tabula. Vēlētāju sadalījums pa tautībām 5., 6., 7., 8. Saeimas vēlēšanās

Nr.	Partijas nosaukums	L	Citi	L	K	C	L	K	C	L	K	C
1.	Savienība "Latvijas ceļš"	88	12	88	6	6	84	8	8			
2.	Latvijas nacionālā neatkarības kustība	94	6	100	0	0						
	Saskaņa Latvijai - atdzimšana tautsaimniecībai	47	53									
3.	Latvijas Zemnieku savienība	84	16	100	0	0						
4.	Līdztiesība	21	79									
5.	Vēlēšanu apvienība "Tēvzemei un Brīvībai "	93	7	100	0	0	99	0	1	98	2	0
6.	Latvijas Kristīgo Demokrātu savienība	87	13									
7.	Demokrātiskā Centra partija	87	13									
8.	Demokrātiskā partija Saimnieks			84	12	4						
9.	Tautas kustība Latvijai (Zīģerista partija)			82	10	8						
10.	LZS, LKDS un LDP apvienotais saraksts ¹			94	6							
11.	Latvijas Vienības partija			76	12	1 2						
12.	Tautas saskaņas partija			25	66	9	19	67	14			
13.	Latvijas Sociālistiskā partija			23	77							
14.	Tautas partija						93	5	2	94	4	2
15.	Latvijas Sociāldemokrātu apvienība						88	7	5			
16.	Jaunā partija						85	9	6			
17.	Jaunais laiks									91	4	5
18.	Politisko organizāciju apvienība "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā"									16	71	13
19.	Zaļo un Zemnieku savienība									95	3	2
20.	Latvijas Pirmā Partija									91	3	6

Avots. LR Pilsoņu aptauja, 1993. LSPC. LR Pilsoņu aptauja, 1995. BDN. LR Pilsoņu aptauja, 1998. BDN. LR Pilsoņu aptauja, 2002. BISS

Aplūkojot dažādu partiju vēlētāju etnisko piederību, pirmām kārtām, varam izdalīt partijas, kurām raksturīgs etniski homogēns vai heterogēns elektorāts. Vistipiskākais homogēnā elektorāta piemērs ir TB/LNNK. Sākot ar 5. Saeimas

¹ Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgalē Latgales Demokrātiskās partijas apvienotais saraksts.

vēlēšanām un visās pārējās, tās atbalstītāju vidū ir gandrīz tikai latvieši. No krieviem par TB/LNNK nav balsojuši vairāk kā 2-3%. Vienlaicīgi jāuzsver, ka TB/LNNK ir arī vecākā parlamentārā partija. Raksturīgi, ka etniski homogēns ir arī citu ietekmīgu jaunāku parlamentāro partiju elektorāts: piemēram, no Tautas partijas vēlētajiem 8.Saeimas vēlēšanās 94% bija latvieši, līdzīgi Zaļo un Zemnieku savienības atbalstītāju vidū 95% bija latvieši. No Jaunā laika un Pirmās partijas vēlētajiem 91% bija latvieši. Skatoties no atbalstītāju etniskās piederības, minētās partijas pamatoti saucas par latviešu partijām.

Zīmīgi, ka parlamentāro partiju vidū nav tādu, kuras atbalstītu tikai krievvalodīgie, parasti arī to partiju, kuru galvenais darbības mērķis ir minoritāšu tiesību aizstāvēšana, vēlētajū vidū ir latvieši. Piemēram, 8.Saeimas vēlēšanās no PCTVL vēlētajiem 16% bija latvieši. Tomēr ņemot vērā, ka 84% no šīs partiju apvienības atbalstītājiem veido mazākumtautību pilsoņi, tā pamatoti saucama par minoritāšu vai krievvalodīgo partiju.

Ja aplūkojam 5. un 6. Saeimu partiju atbalstītāju etnisko raksturojumu, pamanām virkni partiju, kuru elektorātu varētu saukt par heterogēnu, taču daudzas no tām tikai vienu reizi ieguvušas parlamentāras partijas statusu. To vidū: Saskaņa Latvijai - atdzimšana tautsaimniecībai, 5.Saeima (vēlētajū vidū 47% latvieši, 53% krievi), Latvijas Kristīgo Demokrātu savienība, 5.Saeima (vēlētajū vidū 87% latvieši, 33% krievi), Demokrātiskā Centra partijas, 5.Saeima (vēlētajū vidū 87% latvieši, 33% krievi), Latvijas Vienības partija, 6.Saeima (vēlētajū vidū 76% latvieši, 14% nelatvieši), Tautas kustība Latvijai (Zīgerista partija) 6.Saeima (vēlētajū vidū 82% latvieši, 12% nelatvieši), Demokrātiskā partija Saimnieks, 6.Saeima (vēlētajū vidū 84% latvieši, 16% nelatvieši).

„Latvijas ceļš” izceļas citu partiju vidū kā etniski heterogēna elektorāta partija un arī ar to, ka ilgstoši saglabājis parlamentāras partijas statusu (ievēta 5., 6., 7. Saeimā). „Latvijas ceļa” atbalstītāju vidū ir 12-14% nelatviešu. Varam pieņemt, ka tieši politisko spēku etnopolitiskā polarizācija, kas diktēja arī vēlētajū izvēles polarizēšanos pēc etniskā principa, kavēja mazākumtautības vēlētajus balsot par „Latvijas ceļu” un „atdot savu balsi” par minoritāšu partijām. Latvijas politisko spēku „cīņas laukā” ir strikti iezīmējusies etniskā robežlīnija, kas nodala latviešu un krievvalodīgo atbalstītās politiskās partijas. Taču tas, ka šī tendence nav radusies vienā dienā, bet veidojusies pēdējo piecpadsmit gadu laikā, etnopolitikas jautājumu kontekstā (Pilsonības likums, naturalizācijas kārtība, Valsts valodas likums, mazākumtautību izglītības reforma) ir izveidojis situāciju, kuru mainīt, panākot etniski heterogēnu elektorātu, ir visai sarežģīti.

Partiju dokumentu analīze

Visu Latvijai!

Partija „Visu Latvijai!” (VL) ir 2006. gadā uz sabiedriskās organizācijas bāzes dibināta radikāli nacionālistiska partija, kuras mērķis ir „latviska Latvija – neatkarīga valsts, kurā valda latviskās vērtības (latviešu valoda, kultūra un politiskā griba), kurā iedzīvotājus vieno pašizliedzīgs darbs tautas un tēvzemes labā”². Partijai pagaidām ir izstrādāta tikai īsā programma ar pamatnostādnēm, kurās īpaši uzsvērts uzskats, ka ir apdraudētas latviešu tautas tiesības pilnvērtīgi dzīvot savā zemē, runāt savā valodā un noteikt savu nākotni. Latvieši var zaudēt politisko varu savā valstī, to „pārņemtu prokrieviski, Latvijai naidīgi spēki”³.

Īsajā programmā starp partijas galvenajiem mērķiem ir nosaukts: 1. politiskās varas nodrošināšana latviešiem, 2. latviešu mācību valodas ieviešana visās valsts finansētajās skolās, 3. latviešu valodas kā vienīgās valodas noteikšana gan sabiedriskajā, gan privātajā sektorā, 4. pilsonības došana tikai Latvijai uzticamiem cilvēkiem, 5. pret Latviju naidīgo cilvēku izceļošanas veicināšana⁴.

Attiecībā uz pēdējiem diviem no šiem punktiem VL avīzes redaktors Jānis Derums raksta: „Jaunajai Saeimai nekavējoties jāpārtrauc masveida naturalizācija, jāizstrādā efektīva repatriācijas programma, lai palīdzētu visiem tiem, kuriem ir nepieņemama mūsu valoda, mūsu likumi un tikumi, atgriezties savā etniskajā dzimtenē vai izceļot uz kādu citu valsti.”⁵

Intervijā VL pārstāvis galveno savas partijas nozīmi integrācijā skata caur tās regulārajām un plaši reklamētajām aktivitātēm.

- Es nevaru nosaukt otru organizāciju, kas, neatrazdamās pie varas valstī, būtu regulāri, vidēji reizi mēnesī saorganizējusi lielus pasākumus, kas tiek apspriesti plašsaziņas līdzekļos, kas būtu tik daudz publicējušās un regulāri nodarbinājušas tik lielu aktīvu dalībnieku skaitu, jo īpaši jauniešus. (Raivis Dzintars)

Tēvzemei un Brīvībai/LNNK

TB/LNNK apvienība pastāv kopš 1997. gada, tā sevi definē kā nacionāli konservatīvu partiju. Starp partijas galvenajām nostādnēm ir latviešu valoda kā nacionālās identitātes pamats, stingra pilsonības un imigrācijas politika. Partijas 2004. gadā pieņemto darbības pamatnostādņu ievadā rakstīts, ka „Latvijas

² Par mums. Apvienības „Visu Latvijai!” mājas lapa internetā:

<http://www.visulatvijai.lv/index.php?kat=l&lid=2>

³ „Visu Latvijai!” Partijas īsā programma:

http://www.visulatvijai.lv/faili/VL/dokumenti/VL_isa_Programma.doc

⁴ Turpat.

⁵ Visu Latvijai avīze 1. numurs 2006.g. 1.jūnijs – 15.jūlijs, 2.lpp.

sabiedrības stabilitāti garantē visu Latvijas pilsoņu vienlīdzība, nacionālo minoritāšu tiesības, turpinot Latvijas pirmskara tradīcijas”⁶.

Partijas darbības pamatnostādņēs no 2004.-2007.gadam norādīts: „Latviešu valoda ir mūsu nacionālā vērtība un mūsu identitātes pamats un vienlaikus arī izglītības un attīstības iespēju pamats nākotnei. Ir jānodrošina stabils valsts atbalsts šī potenciāla saglabāšanai un attīstībai.”⁷ Šī mērķa sasniegšanai TB/LNNK pastāv uz latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, vidusskolas mācību vielas pasniegšanu tikai latviski u.c. Par nepieciešamu nosaukta pilsonības piešķiršanas stingra kontrole, gan latviešu, gan nelatviešu repatriācijas veicināšana. Repatriācija kā būtisks punkts izdalīta arī partijas 8. Saeimas priekšvēlēšanu programmā blakus latviskas Latvijas attīstīšanai⁸.

Saskaņā ar šīm nostādņēm TB/LNNK ir izstrādājusi divus likumprojektus. Pirmais no tiem ir Pilsonības likuma likumprojekts, kas paredz uz laiku izbeigt naturalizāciju (3. pārejas noteikums). To atsākot, tiktu sašaurināts to cilvēku loks, kas var pretendēt uz pilsonību (13. un 15. pants). Katrā atsevišķajā gadījumā par pilsonības piešķiršanu ar likumu lemtu Saeima, turklāt tiktu pagarināts pilsonības pretendenta dokumentu izskatīšanas laiks (17. pants). Pilsonības iegūšanas process tiktu padarīts sarežģītāks, papildus tajā iekļauta intervija valsts valodā un svinīgais solījums, saņemot pilsonību, papildināts ar solījumu būt lojālam Latvijai un stiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, nevērsties pret Latviju kā neatkarīgu un demokrātisku valsti (21. un 19. pants). Šie jaunie solījuma punkti ir saistīti ar izmaiņām, kas paredzētu vieglāku pilsonības atņemšanu (24. pants).

Otrais likumprojekts attiecas uz Repatriācijas un izceļošanas likumu. Šī likumprojekta galvenā būtība ir sekmēt citās valstīs dzīvojošo latviešu atgriešanos savā etniskajā dzimtenē un reizē sekmēt Latvijā dzīvojošo cittautiešu brīvprātīgu repatriāciju, tādējādi veicinot Latvijas deokupāciju un dekolonizāciju (1. pants). Katram no repatriantiem tiktu izmaksāts attiecīgi pārcelšanās vai izceļošanas pabalsts (12. pants). Likuma spēkā stāšanās paredzēta ar 2007. gada 1. janvāri.

Intervijās TB/LNNK pārstāvji norādīja, ka etniskā integrācija nav prioritārs jautājums viņu partijas programmā, svarīgāka ir sociālā integrācija, kurā etniskā integrācija veido tikai nelielu daļu. Turklāt TB/LNNK uzskata, ka viņu nosaukšana par nacionālajiem radikāļiem ir neatbilstoša patiesībai, taču savus principus nacionālajos jautājumos partija ir skaidri deklarējusi.

- Mūsu partija šo jautājumu nekādi neizvirza par prioritāti, jo, mūsaprāt, šis jautājums ir mazliet nepareizi uztverts. Mēs labāk gribētu runāt par sabiedrības integrāciju tai nozīmē, ka sabiedrībai ir jāiekļauj visi novadi, jāstrādā uz to, lai sabiedrības trūcīgie slāņi, lai invalīdi, daudzbērnu ģimenes varētu iekļauties sabiedrībā, šī etniskā integrācija ir tikai daļa, varbūt pat ne pati galvenā. (Māris Grīnblats)

- Mums jau bieži vien saka: tie jau ir nacionālie radikāļi. Nē, mēs esam par cilvēcisku, normālu integrāciju, jo ir labi cilvēki, kuri grib šeit dzīvot. Viens otrs krievs atbrauc un

⁶ Tēvzemei un Brīvībai/LNNK programma. Ievads: <http://www.tb.lv/index.php?id=18>

⁷ Tēvzemei un Brīvībai/LNNK programma: <http://www.tb.lv/index.php?id=239>

⁸ Centrālā vēlēšanu komisija. Apvienības "Tēvzemei un Brīvībai"/LNNK priekšvēlēšanu programma: http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28168

dažos mēnešos iemācās valodu, bet cits 50 gadu laikā nevar, tātad viss atkarīgs no gribēšanas. Un tāpēc mēs gribam mainīt Repatriācijas likumu un Pilsonības likumu. (Pēteris Tabūns)

- Mēs uzskatām, ka šie principi, nepārprotami mēs viņus esam atklāti deklarējuši un izturamies ar cieņu pret tiem cittautiešiem, kas pieņem Latvijas spēles noteikumus un iekļaujas sabiedrībā. Mēs nevērtējam cilvēku pēc viņu etniskās izcelšanās, bet mums nav cieņas pret tiem cilvēkiem, kas to spītīgi nevēlas saprast. (Māris Grīnblats)

Zaļo un Zemnieku savienība

Zaļo un Zemnieku savienība ietver divas partijas – Latvijas Zemnieku savienību (LZS) un Latvijas Zaļo partiju (LZP), kas apvienojās 2002. gadā. To kopējā programmā 8. Saeimas vēlēšanām ir norādīts: „Veidosim Latviju kā nacionālu, daiļu un spēcīgu valsti, ar latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un latviešu kultūru kā dominējošo. Mēs iestājamies par to, ka tikai latviešu tautai ir tiesības noteikt Latvijas valsts nākotni.”⁹ Šis arī ir vienīgais savienības programmas punkts, kas attiecas uz tās nostādnēm etnopolitikas jautājumos.

Latvijas Zaļās partijas programmā sabiedrības integrācijas jautājumi nav iekļauti vispār. Savukārt Latvijas Zemnieku savienības programmā, kas bija spēkā līdz jaunās programmas pieņemšanai 2006. gada 11. martā, bija noteikts, ka tā ir centrisks politisks spēks, kas pastāv par „latviešu tautas nacionālās identitātes saglabāšanu”¹⁰. Partija norādīja, ka tā vēlas nosargāt Latvijas nacionālo identitāti, latvisko mentalitāti un kultūru. Programmā bija arī rakstīts, ka LZS uzskata par nepieciešamu Latvijas sabiedrības stabilizēšanu, veidojot vienotu valsti, kas panākams, „uzņemot pilsonībā un integrējot mūsu valstij lojālos nepilsoņus”. Šai nostādnei bija apakšpunkts: „Latviešu valodai jābūt kā vienīgajai valsts valodai, bet mazākumtautībām jādod tiesības uz savas valodas un kultūras saglabāšanu un izkopšanu. Lojālu nepilsoņu naturalizācijas un integrācijas rezultātā Latvijā jāveidojas daudznacionālai sabiedrībai.” Savukārt jaunajā LZS programmā ar etnisko integrāciju saistīti jautājumi nav pieminēti.¹¹

Izglītības reformai arī ir sava nozīme sabiedrības integrācijā. ZZS biedre, Izglītības un zinātnes ministre Baiba Rivža publikācijā raksta: „Latvijas izglītības likumdošanā netiks veiktas nekādas izmaiņas. Izglītības reforma tiks turpināta, kā plānots, un latviešu valoda ir un būs vienīgā valsts valoda mūsu valstī.”¹²

Intervijās ZZS pārstāvji uzvēra, ka viņi ir centriska partija, kas strādā sabiedrības saliedēšanas labā. Viņi aizstāv latviešu valodu, bet neuzskata, ka būtu

⁹ Centrālā vēlēšanu komisija. Zaļo un Zemnieku savienības priekšvēlēšanu programma: http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28225

¹⁰ Latvijas Zemnieku savienības programma: <http://www.lzs.lv/?sad=programma> [skatīta 21.06.2006]

¹¹ Centriskās partijas Latvijas Zemnieku savienības programma: <http://www.lzs.lv/?sad=programma> [skatīta 29.06.2006]

¹² Cerot uz dialogu! Publicēts 25.05.2006.: <http://www.lzs.lv/?sad=aktualitates&action=read&id=258>

jāapstādina naturalizācija, drīzāk orientējas uz kompromisu atrašanu starp dažādiem viedokļiem un integrācijas veicināšanu.

- *Mēs esam pret radikāliem politiskiem spēkiem, mēs esam centriska politiskā partija, kura dara visu, lai saliedētu sabiedrību, kura dara visu, lai veidotu šeit labklājības valsti, lai šeit būtu satiecība, integrācija un līdzsvars. (Jānis Strazdiņš)*

- *Mēs neapšaubāmi aizstāvam latviešu valodu. Aizstāvam un gribam, lai viņa attīstās. Mums nav vēlmes radikāli apstādināt naturalizāciju. [...] Mums ir centriska partija, kad ir jāatrod kompromiss starp vienu un otru variantu, lai nebūtu pārspīlējumu ne vienā, ne otrā pusē. [...] Mēs arī atzinīgi vērtējam to, ja cilvēki grib integrēties[...] piedalīties politiskajā, sociālā un pārējā dzīvē[...] mēs esam par iespēju ļaut viņiem to darīt. (Andris Bērziņš)*

Jaunais laiks

JL ir 2001. gadā dibināta politiskā partija, kas sevi definē kā labēju politisku spēku. Partijas vērtību deklarācijā ir rakstīts, ka valstij ir jārūpējas par latviešu valodas un kultūras saglabāšanu, bet tiek uzsvērts, „Jaunais laiks ir pārliecināts, ka etniskās izcelsmes, valodas, kultūras vai reliģiskās piederības atšķirības nav šķērslis valstiskai vienotībai. Tās pamats ir lojalitāte pret Latvijas valsti un latviešu valodu kā visas sabiedrības kopīgo valodu.”¹³ Šajā pašā vērtību deklarācijā JL norāda, ka partijas vēlas izveidot sabiedrību, kurā cittautieši prastu latviešu valodu un nejustos atsvešināti no latviešu kultūrās vērtībām, bet reizē saglabātu savu etnisko identitāti.

JL partijas programmā ir atsevišķi iekļauta etnopolitikas sadaļa, kurā ir izteikti uzsvērti integrācijas veicināšana un kopīgas identitātes un piederības Latvijai veidošana neatkarīgi no katra indivīda etniskās piederības. Programmā ir norādīts, ka latviešu valoda ir identitātes veidošanas pamats, tomēr reizē saglabājot katras etniskās grupas valodu. Mērķis ir: „Latvijas valsts atbalsta visu Latvijā dzīvojošo etnisko grupu pūļus sava tautiskā mantojuma, valodas un kultūras saglabāšanā, vienlaikus veicinot arī mazākumtautību iekļaušanos kopīgajā Latvijas kultūras telpā.”¹⁴

Kā cits no mērķiem norādīts: „Latvijas Republika veido atvērtu demokrātisku un tolerantu sabiedrību. Latvijas valsts veicina mazākumtautību pašorganizēšanos un darbību savas etniskās identitātes saglabāšanā, vienlaikus stiprinot patriotismu un piederības apziņu Latvijas valstij. Latviešu valodas apguve un lietošana neapdraud mazākumtautību valodu saglabāšanu. Nav pieļaujama latviešu valodas ignorēšana nedz pašvaldībās, nedz sabiedriskajā un apkalpojošajā sfērā.”¹⁵

Saistībā ar vēlēšanām partija šobrīd nedaudz papildina savu etnopolitikas programmu. Tajā starp mērķiem ir iestrādāts, ka jāizvirza pietiekami augstas prasības pilsonības pretendentiem, lai tie sekmīgāk spētu iekļauties pilsoņu

¹³ Partijas *Jaunais laiks* programma - vērtību deklarācija:

<http://www.jaunaislaiks.lv/page.php?id=2617>

¹⁴ Partijas *Jaunais laiks* programma. Etnopolitika <http://www.jaunaislaiks.lv/page.php?id=2782>

¹⁵ Turpat.

kopumā, kā arī jāpalielina valsts svētku nozīme, lai sekmētu nacionālās identitātes veidošanos, kas iekļautu gan pamatnāciju, gan dažādās etniskās kopienas.

Tautas partija

1998. gadā dibinātā TP savā 8. Saeimas priekšvēlēšanu programmā norāda, ka ir labēja, konservatīva partija¹⁶. Partija pamatvērtību deklarācijā ir definējusi, ka tā ir par latvisku Latviju, ka nepieciešams audzināt un kopt patriotismu, taču nepieciešama arī tolerance pret citām šeit Latvijā dzīvojošām etniskajām grupām un kultūru tradīcijām¹⁷.

TP 8. Saeimas programmā ir iekļauta sadaļa par integrētu sabiedrību, tostarp etnisko integrāciju. Programmā rakstīts: Latvijas tauta ir Latvijā dzīvojošie latvieši un mazākumtautības. [...] Viens no mūsdienu lielākajiem uzdevumiem ir sasniegt Latvijas tautas iekšējo vienotību.”¹⁸ TP pauž uzskatu, ka integrācijai ir jābalstās uz eiropeskām un latviskām vērtībām, jābūt vienotībai par šīm vērtībām un par to, ka latviešu valoda ir galvenā sazināšanās valoda Latvijā. Valodai programmas daļā par integrāciju ir veltīta vesela apakšsadaļa, kurā TP norāda, ka „cilvēks, kas dzīvo Latvijā un nezina latviešu valodu, ir pakļauts izolācijas riskam, bezdarbam un sociālai apātijai”.

Apakšsadaļā par mazākumtautībām rakstīts, ka pilsoņiem – mazākumtautību pārstāvjiem ir tiesības „saglabāt un attīstīt savu identitāti, kultūru un valodu”, jo mazākumtautību kultūras ir Latvijas kultūras daļa. TP iestājas par „latviešu un citu tautu kultūru savstarpēju bagātināšanos, daudzveidīgu kultūru saskarsmi”.

Starp TP pēdējām aktivitātēm saistībā ar sabiedrības integrāciju jāmin, ka TP ir iebildusi pret grozījumiem Pilsonības likumā¹⁹, tomēr norādījusi, ka nepieciešams stingrs Pilsonības likums, lai tiktu sasniegts galamērķis: „pilsoniski vienota, sociāli nodrošināta, izglītota un latviski runājoša Latvijas sabiedrība.” Kopumā tiek uzsvērti galvenie punkti: pret provokācijām, lojalitāte un vienotība²⁰.

Intervijās kā galvenās partijas nostādnes integrācijas jautājumos partijas biedrs Dzintars Ābiķis norādīja citu etnisko grupu iekļaušanos sabiedrībā uz latvisko vērtību pamata.

Integrācija ir cittautiešu iekļaušanās latviskajā sabiedrībā, pieņemot tās latviešu kultūras vērtības, kas šeit ir; apgūstot latviešu valodu, iekļaujoties visās valstiskajās norisēs un, līdz ar to, sabiedrības konsolidācija. Bet, protams, uzsverot, ka latviskajām vērtībām, tām kultūras vērtībām, kas šeit gadsimtu laikā ir veidojušās, jābūt mūsu dzīves pamatā.

¹⁶ Tautas partijas 8. Saeimas programma: http://www.tautaspartija.lv/jpg/TP_8.Saeima.doc

¹⁷ Mēs mīlam šo valsti. Tautas partijas mājas lapa internetā. http://www.tautaspartija.lv/lat/par_ko_mes_esam

¹⁸ Tautas partijas 8. Saeimas programma: http://www.tautaspartija.lv/jpg/TP_8.Saeima.doc

¹⁹ Jānis Esta, Tautas partija neatbalsta grozījumus Pilsonības likumā. Publicēts: 14.12.2005. <http://www.tautaspartija.lv/lat/temas/temas/91>

²⁰ Anta Rugāte, Latvijā jābūt stingram Pilsonības likumam. Publicēts: 19.10.2005. <http://www.tautaspartija.lv/lat/temas/temas/31>

Latvijas Ceļš

LC ir dibināts 1993. gadā un sevi ir definējis kā liberālisma un konservatīvisma idejas pautošu partiju. Viens no tā darbības pamatprincipiem ir „latviešu nācijas interešu aizstāvība Latvijā kā nacionālā valstī”²¹. Partijas 2002. gada programmā nav atsevišķas integrācijas sadaļas, tomēr ir minēti galvenie principi, kas jāievēro integrācijas jomā. Programmā norādīts, ka veiksmīgai Latvijas attīstībai ir nepieciešams, lai pastāvētu „nacionāla valsts ar multikulturālu sabiedrību, kurā latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda”. Tāpat rakstīts, ka valsts politikai un sabiedrībai ir jābūt atvērtai un jāatbalsta sabiedrības integrācija un nepilsoņu naturalizācija²².

LC biedre Eiženija Aldermane ir Naturalizācijas pārvaldes priekšniece, arī pašreizējā Īpašo uzdevumu sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta ministre Karīna Pētersone ir no LC. Ministre savā runā LC/LPP forumā 2006. gada 20. maijā uzsvēra, ka LC savā darbībā vienmēr ir veltījis uzmanību sabiedrības integrācijas jautājumu risināšanai. Pētersone pauda domu, ka ir jānostiprina latviešu valodas pozīcijas, valstij arī jāveicina latviešu valodas apgūšana pilsonības pretendentu vidū. Viņasprāt, integrācija bieži tiek nepareizi saprasta, integrācijas mērķis nav iekļaut cittautiešus latviskā vidē, „veselā” sabiedrībā, bet „mums pašiem jāorientējas un jāorientē arī citādi runājošies uz tām vērtībām, kas mūs vieno, nevis šķir, kas neprasa pierādīšanu vai pāraudzināšanu, bet kuras visi cilvēki ir gatavi pieņemt kā savas, kā kopīgās. Tikai tā veidojas piederības sajūta valstij un patriotisms”²³.

LC vēl nav pabeidzis savu 9. Saeimas vēlēšanu programmu, bet intervijā LC pārstāve Eiženija Aldermane ir nosaukusi galvenos jautājumus, kas iezīmēti partijas 4 000 zīmju programmā.

Veidot saskanīgu, nesašķeltu pilsonisko sabiedrību, cīņu pret homofobiju. [...] Veicināt naturalizācijas procesu. Kopt latviešu valodu kā valsts valodu, tajā pašā laikā parādot cieņu arī pret mazākumtautību valodām, ļaujot viņām attīstīties. Pilnveidot institūcijas, kas strādā ar sabiedrības integrācijas jautājumiem.

Latvijas Pirmā partija

LPP ir 2002. gadā dibināta centriska, konservatīva partija. Partija jau ir izstrādājusi savu jauno, 2006. gada programmu, un tajā ir iekļauta arī integrācijas apakšsadaļa. Tajā rakstīts, ka partija pastāv par multikulturālu Latvijas sabiedrību ar latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. LPP atbalsta integrāciju un

²¹ Latvijas Ceļš programma: <http://www.lc.lv/programme/>

²² turpat

²³ Īpašo uzdevumu ministres sabiedrības integrācijas lietās Karinas Pētersones runa LC/LPP forumā 2006. gada 20. maijā Kongresu namā. Publicēts: 05.06.2006. <http://www.lc.lv/topicality/opinion/article.php?id=6895>

naturalizāciju, šajos procesos latviešu valoda tiek uztverta kā būtisks instruments. Programmā uzsvērts, ka īpaša uzmanība nepieciešama jauniešiem nepilsoņiem, jāveido uz šo grupu orientēta integrācijas politika.

Tāpat nozīme tiek piešķirta mazākumtautību kultūru saglabāšanai: „Mazākumtautības ir Latvijas tautas daļa, un to kultūras ir piederīgas Latvijas kultūrai. Tāpēc mēs esam par tādu apstākļu radīšanu, lai nacionālās minoritātes saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitāti, reliģiju, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu.”²⁴ Programmā uzsvērts, ka nepieciešama dialoga veicināšana starp mazākumtautību pārstāvjiem un latviešiem, zināma loma tiek piešķirta iecietības veicināšanas pasākumiem, izglītības programmu, īpaši bilingvālās izglītības uzlabošanai.

LPP 9. Saeimas vēlēšanās kandidēs kopā ar LC, šobrīd abas partijas īpaši sadarbojas Īpašo uzdevumu sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta vadīšanā. Intervijās respondenti uzsvēra, ka tieši LPP iniciatīva ir pamatā šī sekretariāta izveidošanai un darbībai. Partijas pārstāvjiem ir ļoti skaidri definēts uzskats par to, kas ir integrācija.

Mēs esam ņēmuši šo ministriju, jo mēs vēlamies integrācijas procesā piekoptlabēji centrisko politiku, lai tik tiešām integrētu cittautiešus, minoritātes, lai neiet uz sabiedrības sašķelšanu, naida kurināšanu, radikālismu, kas izsauktu tikai nemierus, protestus un demonstrācijas. (Almers Ludviks)

Integrācija ir līdzdalība un sadarbība, tās ir divas pamatnostādnes integrācijā. Un nekādā ziņā ne asimilācija un nevar atsevišķi integrēt tikai krievu tautības cilvēkus, vajag integrēt arī latviešus. [...] Tas nenozīmē, ka latviešiem vajag mācīties dzejolišus krievu valodā un krievi zināt latviešu dainas, tas ir drusku savādāk. Saprast vienam otru, cienīt vienam otru, gan kultūru, gan valodu. (Aleksandrs Brandavs)

Jaunie demokrāti

2005. gadā dibinātie JD savos statūtos ir definējuši, ka ir demokrātiska labēja politiskā partija²⁵. Partijai pagaidām ir izstrādāta tikai īsā programma, kurā noteiktas JD politiskās vērtības, bet ar integrāciju saistīti temati tajā nav pieminēti.

Arī intervijā tobrīd JD pārstāve Ināra Ostrovska norādīja, ka partijas programmā galvenais ir sociālie jautājumi, kas vienādā mērā attiecas uz visiem valsts iedzīvotājiem. Etniskie konflikti kļūs mazāk svarīgi, kad tiks atrisinātas valsts ekonomiskās problēmas.

Mums galvenie punkti ir veselība, tie ir sociālie jautājumi, saistīti ar cilvēku vecumdienām, tie ir jautājumi, saistīti ar ekonomiku un labklājību nodokļu politikā. [...] Sociālais jautājums noņems spriedzi, tāpēc mēs priekšplānā izvirzām veselības aprūpi, jo vesels cilvēks arī ir mazāk agresīvs. Sociālie jautājumi, orientēšanās uz jauniem cilvēkiem, ka jādzīvo savā dzimtajā pusē, tas arī ir tas pamats, kā mazināt etniskos jautājumus. Etniskie jautājumi, integrācija jau vienalga būs, bet sociālie jautājumi būs tie, kas noņems spriedzi.

²⁴ Latvijas Pirmās partijas programma:

http://www.lpp.lv/new/data/file/LPP_programma_2006.doc

²⁵ Partijas Jaunie demokrāti statūti: <http://www.jauniedemokrati.lv/?a=31>

Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija

LSDSP ir sociāldemokrātijas idejas paudoša partija, kas izveidojusies 1904. gadā un atjaunota 1989. gadā. LSDSP ir izstrādātas gan nacionālās politikas, gan integrācijas pamatnostādnes. Programmā norādīts, ka Latvijas nacionālajai politikai „vispirms ir jābūt vērstai uz latviešu un lībiešu tautu likumīgo interešu ievērošanu”, latviešu valodai jānodrošina vienīgās valsts valodas stāvoklis. Tāpat uzsvērtā lojalitāte pret valsti un rakstīts, ka „katram Latvijas pilsonim ir jāsaprot, ka viņš vispirms ir Latvijas valsts pilsonis un tikai pēc tam pārstāv savu etnisko grupu”. Vienlaicīgi pausts arī princips, ka jāpastāv cieņai pret katras mazākumtautības valodu un kultūru: „Savu etniskumu vēlas saglabāt ne vien latvieši, bet arī cittautieši. Tādēļ jāatbalsta arī citu tautību cilvēku centieni saglabāt savu etnisko identitāti.”²⁶

LSDSP programmā norādīts: „Mēs iestājamies par Latviju kā nacionālo valsti. Tā ir valsts, kurā latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda, kurā visi tās iedzīvotāji saprot un lieto latviešu valodu...”

LSDSP integrāciju saprot ar politiku, kas valstiskās dzīves priekšplānā izvirza pilsoniskās vērtības. Integrācijai, viņuprāt, vispirms ir jābūt sociālās politikas ietvaros, tikai pēc tam attiecībā uz etniskajām grupām. Partijas programmā iestrādāts uzskats, ka naturalizācija ir jāpaātrina, valstij tā jāatbalsta, tāpat jāsakārto nacionālo minoritāšu tiesības aizsargājošā likumdošana²⁷. Jānis Dinevičs kādā rakstā norāda: „LSDSP iestājas par sabiedrības integrāciju - par to, lai visi Latvijas iedzīvotāji, neatkarīgi no to etniskās vai reliģiskās piederības tiektos uz vieniem ideāliem un kopīgi celtu plaukstošu, sociāli nodrošinātu valsti.”²⁸

Programmā ir iekļauts arī atsevišķs punkts par minoritāšu skolām: „Valstij ir jānodrošina iespēja iegūt pamatskolas izglītību lielāko minoritāšu valodās, neradot kādai atsevišķai minoritātei īpašus apstākļus. Šīm skolām jāvirza skolēnus vienlaicīgi divās kultūrās savā nacionālajā un latviešu.”²⁹

2006. gada 12. martā notikušajā LSDSP 37. kongresā, kur partijas biedri sprieda par tās politiku, gatavojoties Saeimas vēlēšanām, tika noteikts: „Latvijai ir vajadzīgi visi tai lojālie cilvēki – neatkarīgi no tautības.”³⁰ Partijas pārstāvji šajā kongresā un arī dažādos rakstos³¹ nosoda etnisko jautājumu izmantošanu politiskās

²⁶ LSDSP programmatiskais modelis, tā zinātniskais un faktu pamatojums:

<http://www.lsdsp.lv/programma/03.htm>

²⁷ Turpat.

²⁸ Jānis Dinevičs. Rūgtā patiesība par etnisko elli. Publicēts: 23.01.2005.

http://www.lsdsp.lv/index.php?l=1&s=13&news_id=64

²⁹ LSDSP programma. Izglītība un zinātne. <http://www.lsdsp.lv/programma/10.htm>

³⁰ 37. kongresa rezolūcija. Par LSDSP politiku, gatavojoties Saeimas vēlēšanām. Publicēts:

12.03.2006. http://www.lsdsp.lv/index.php?l=1&s=14&news_id=184

³¹ Ansis Dobelis. Vai tiešām nacionālais jautājums? Publicēts: 25.01.2006.

http://www.lsdsp.lv/index.php?l=1&s=13&news_id=169

varas iegūšanai, kas traucē risināt sabiedrībā pastāvošās daudz svarīgākās sociālās problēmas.

Intervijā LSDSP pārstāvis Ansis Dobelis īpaši uzsvēra, ka etniskās attiecības ir saasinājušās tieši politiķu dēļ un nepieciešams meklēt kompromisus, lai veidotu integrētu sabiedrību.

- LSDSP uzskata, ka lielā mērā šis naidis jeb etniskā šķirtne ir izveidojusies, pateicoties politiķiem, sadzīvē tā pastāv ļoti minimāli. Ir jāvieno cilvēki, ar viņiem jārunā un jāpanākas, lai viņi saprastu to, ka būtiskākie ir sociālie jautājumi. [...] Varbūt ir jāmeklē variants, ka var abpusēji nākt pretī viena nācija otrai, piemēram, pašvaldībās varētu būt krievu valodas tulki, savukārt krievu organizācijas atzīst, ka latviešu valoda ir vienīgā valoda.

Apvienība „Dzimtene”

2004. gadā dibinātā politiski patriotiskā apvienība „Dzimtene” nav publicējusi savu programmu, no tās biedru publicētajiem rakstiem, var secināt, ka kopumā apvienības darbība ir galvenokārt vērsta uz ekonomiska rakstura mērķiem. Lai palielinātu latviešu konkurētspēju darba tirgū, „Dzimtene” uzskata par nepieciešamu ieviest obligātu krievu valodas apmācību visās vidusskolās.

Arī intervijā partijas pārstāvis Juris Žuravļovs norādīja, ka galvenais ir valsts ekonomiskā attīstība, jo visi Latvijā dzīvojošie neatkarīgi no savas etniskās piederības vēlas dzīvot labi un pārticīgi.

- Mēs nedalām cilvēkus un neprasām: no kurienes tu esi, ar ko tu dzīvo, kāda ir tava pozīcija. Mēs neskatāmies, kādi viņam mati, kādā valodā viņš runā, kāda viņam ādas krāsa. Mēs saprotam, ka sociāldemokrātiskā nostāja ir tāda, ka jācīnās par visiem, jā rūpējas par visiem cilvēkiem, tāda ir mūsu partijas pozīcija.

Tautas Saskaņas partija

TSP ir 1994. gadā dibināta partija. Partijas programma šobrīd nav pieejama, bet intervijā partijas biedrs Boriss Cilēvičs kā galvenos TSP uzskatus etniskās integrācijas jomā norāda uzsvaru uz vienotību un dažādību, citu valodu un kultūru saglabāšanu blakus latviešu valodai un kultūrai.

- Galvenais Eiropas lozungs – vienotība un dažādība – ir ļoti piemērots Latvijai. Mēs uzskatām, ka krievu valodas iznīcināšana vai iedzīšana pagrīdē Latvijā nav latviešu interesēs. Mēs uzskatām, ka caurmērā Latvijas iedzīvotājs, latvietis ir nevis izteikti nacionāls, bet ir cilvēks, kas pēc būtības pieder dažādām kultūrām. Tas ir mūsu spēks, tas ceļ mūsu konkurētspēju. [...] Mēs neapstrīdam latviešu valodas kā vienīgās oficiālās vai valsts valodas statusu, bet tajā pašā laikā mēs uzskatām, ka jāievēro, jāatbalsta un jā saglabā ne tikai latviešu valoda un latviešu kultūra, bet arī Latvijas kultūru bagātība un arī valodu bagātība, kura ietver sevī gan krievu, gan latgaliešu, gan poļu, gan citas valodas un kultūras sastāvdaļas.

TSP kopā ar partijām Jaunais centrs un Latvijas sociālistiskā partija veido apvienību „Saskaņas centrs”. Šīs avīzes 3. numurā TSP un apvienības biedrs Jānis Urbanovičs raksta par to, ka krievu valodai Latvijā jāpiešķir mazākumtautību valodas statuss, norādot, ka „normāla krievvalodīgā mazākuma situācija ir

nepieciešama ne tikai krievvalodīgajiem vien. Patiesībā tā ir vajadzīga pašiem latviešiem, kuriem ir nepieciešams, lai Latvijā valdītu kārtība un saskaņa..”³² Apvienības uzskati etniskajos jautājumos balstās uz to, lai netiktu ierobežotas latviešu tiesības savā zemē sazināties tikai savā valodā, bet tiku atvieglota krievvalodīgo situācija, piemēram, pašvaldību iestādēs sniedzot palīdzību krieviski vai ļaujot skolām pašām izvēlēties, kā sasniegt valsts noteikto latviešu valodas zināšanu līmeni.

Jaunais centrs

JC ir 2004. gadā dibināta partija, viena no apvienības „Saskaņas centrs” dalībniecēm. JC partijas programmā ir atsevišķa sadaļa: „Likvidēt etnisko spriedzi Latvijā”. Šajā sadaļā iekļauti mērķi par 1. valsts finansētu latviešu valodas apguvi, 2. naturalizācijas sekmēšanu un tās procesa atvieglošanu, 3. vidējās izglītības nacionālo minoritāšu valodās nodrošināšanu, 4. nacionālo minoritāšu tiesību garantēšanu³³.

Intervijā Igors Pimenovs no JC uzsvēra, ka nepieciešams, lai Latvijā veidotos „trešā kopiena”, kas apvienotu gan latviski, gan krieviski runājošos, kurā katra etniskā grupa saglabātu savas iezīmes, reizē uzturot labas attiecības ar citām grupām un jūtot piederību Latvijai.

- Šeit ir daudz cilvēku, kas uzstājas par to, lai Latvijas sabiedrībā pastiprinātos trešā kopiena, tātad ne latviešu, ne krievu kopiena, bet kopiena, pie kuras piederētu cilvēki, kas lieto gan latviešu, gan krievu valodu. Tas nenozīmē, ka viņi atteiktos no savas valodas, tas nenozīmē kādu simetriju, bet vienkārši viņiem, paliekot pie savas tautības piederošiem cilvēkiem, arī ir labas un pat draudzīgas attiecības ar kolēģiem, kas pieder pie citām tautībām, viņi neredz un neizjūt šķērsli starp valodām, viņi saprot Latviju kā savu dzimteni.

Latvijas Sociālistiskā partija

1994. gadā dibinātā LSP ir apvienības „Saskaņas centrs” dalībniece. LSP Otrās konferences rezolūcijā partija nosoda līdz šim pastāvējušo valsts politiku: „[Pēc neatkarības atgūšanas] tautu draudzības lozungu valdošās politiskās partijas nomainīja pret nacionālistisku politiku. Par tautu draudzību avīzes neraksta, par to nepārraida radio un televīzija. Lai nostiprinātu nacionālisma politiku valsts līmenī, tika izmantotas tādas metodes kā pilsonības atņemšana trešajai daļai iedzīvotāju, latviešu valodas kā valsts valodas statusa ieviešana, dažādas sabiedrības integrācijas programmas, kuras faktiski vairāk atgādina nelatviešu iedzīvotāju daļas asimilāciju.”³⁴

³² Tava avīze. Politiskās apvienības „Saskaņas centrs” avīze. Nr.3, 4.lpp.

³³ Politiskās organizācijas (partijas) Jaunais centrs programma:

<http://jc.skice.gids.lv/pub/index.php?id=6&PHPSESSID=45a375058beea3e5d24c7de04685ce85>

³⁴ Latvijas Sociālistiskās partijas Otrās konferences rezolūcija:

<http://www.latsocpartija.lv/oficialdoc.php?msiarticleid=26&l=2>

Tajā pašā laikā LSP uzskata, ka Latvijā nepastāv divkopienu valsts, tomēr nosoda arī dažādas nacionālisma izpausmes, atbalsta „Latvijas tautu draudzību, sabiedrības integrāciju, par jebkuras nevienlīdzības pēc valodas, nacionālās vai citām pazīmēm atcelšanu”. LSP saskaņas nodrošināšanu saskata kopīgā cīņā pret nabadzību, kurā jāsadarbojas dažādām politiskajām partijām.

Intervijā LSP pārstāvis Aleksandrs Golubovs norādīja, ka partija atbalsta naturalizāciju un integrāciju kā tādu, kas sasniedzama arī ekonomiskā ceļā, t.i., uzlabojot dzīvi Latvijā.

- Mēs aicinām visus iet naturalizēties, tas ir ierakstīts mūsu programmā, ka mēs veicināsim to procesu. [...] Integrācija ir vajadzīga, visos veidos integrēties. Cilvēkiem ir jārunā vienam ar otru, neskatoties uz to, pie kādas nacionalitātes viņi pieder. Veicinās integrāciju tas, ja šeit parādīsies jaunas darba vietas, ja mūsu cilvēki nebrauks strādāt kaut kur ārzemēs.

Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā

PCTVL ir dibināta 1998. gadā. Tās 2006. gada 3. jūnijā apstiprinātajā rīcības programmā atšķirībā no 2002. gada programmas nav atsevišķi izdalītas integrācijas sadaļas, bet ar etnisko integrāciju saistītie jautājumi caurvij gandrīz visas sadaļas, īpaši rīcības programmas pamatnostādnes, izglītības, zinātnes un kultūras, kā arī cilvēktiesību sadaļas.

Programmā norādīts, ka PCTVL mērķis ir „demokrātiska un multikulturāla Latvijas Republika”. Turpat teikts: „Pienācis laiks atzīt faktu, ka Latvijā pastāv divas kopienas – latviešu vairākuma un krievvalodīgā mazākuma kopiena.”³⁵ PCTVL vēlas apvienot politisko Latvijas nāciju tā, lai tiktu iekļautas abas šīs kopienas un visas etniskās minoritātes, saglabājot to kultūras mantojumu. PCTVL grib dot skolām iespēju pašām izvēlēties mācību valodu, atstājot vismaz sešas stundas nedēļā latviešu valodas un literatūras apguvei, arī uzlabot bilingvālās apmācības sistēmu.

PCTVL īpaši vērsas pret diskrimināciju pēc etniskā principa, arī politisko tiesību trūkumu nepilsoņiem. Programmā teikts: „Vienīgais morāli attaisnojamais veids kā atgriezt nepilsoņiem politiskās tiesības ir ar likumdošanas aktu vienlaicīgi viņus atzīt par Latvijas pilsoņiem.”³⁶ Kopumā partija kā savu galveno mērķi definē abu kopienu faktiskas vienlīdzības sasniegšanu. Īpaši tiek akcentēta Latvijas ratificētās Nacionālo minoritāšu konvencijas principu ieviešana dzīvē. Šobrīd pastāvošo valsts iekārtu PCTVL sauc par „etnokrātiju”, norādot uz mazākumtautību pārstāvju ierobežotajām iespējām piedalīties valsts pārvaldē.

PCTVL integrācijas nostādnēs būtiska loma ir valodu apguvei – gan krievu, gan latviešu. Viņuprāt, valstij ir jāpalielina finansējums šo abu valodu apguvei. Tostarp „jānodrošina valsts finansējums izglītībai krievu valodā visās pakāpēs, līdz

³⁵ PCTVL rīcības programma:

http://www.pctvl.lv/?lang=lv&mode=party&submode=program&page_id=749

³⁶ Turpat.

pat augstākajai". Partija uzskata, ka tajās pašvaldībās, kur kāda minoritāte sastāda vismaz 20% iedzīvotāju kopskaita, tās valodai ir jāpiešķir oficiāls statuss. Šis noteikums īpaši tiek attiecināts uz krievu un latgaliešu valodām.

PCTVL vēlas paātrināt naturalizāciju, aktīvi iebilstot pret jebkādiem centieniem šo procesu padarīt sarežģītāku, piemēram, Tieslietu ministrijas valdības izskatīšanai iesniegtajiem grozījumiem Ministru kabineta noteikumiem, kas pilsonības iegūšanai mazākumtautību skolu absolventiem paredz augstāku nepieciešamo zināšanu līmeni centralizētajā latviešu valodas eksāmenā. PCTVL norāda, ka jau bez naturalizācijas procesa sarežģīšanas ir liels to cilvēku skaits, kas eksāmenu nespēj nolikt³⁷.

Intervijās kā būtisku PCTVL devumu integrācijā partijas pārstāvis Nikolajs Kabanovs nosauca krievu kopienas politisku stiprināšanu, kas ļauj tai veidot uz vienlīdzīgiem pamatiem balstītu dialogu ar latviešu kopienu un tādējādi normalizēt abu kopienu attiecības.

- Dibinot stipru krievu kopienas politisku pārstāvniecību šai valstī, mēs aizvietojam stihisku protestu, kas bija raksturīgs krieviem pirms tam. Mēs pārvarējām 2004. gada problēmu, šo te izglītības reformas protestu gaitu, un tagad mēs varam bez aizspriedumiem runāt ar latviešu kopienu. [...] Tagad neviens normāls cilvēks, manuprāt, nedomā, ka ir iespējama pilnīga pārlatviskošana, par ko bija bailes pirms diviem, trim gadiem, arī latviešu kopienai tagad nav bailes, ka situācija var iziet no kontroles un sākties pilsoņu karš.

³⁷ PCTVL pret naturalizācijas procedūras sarežģīšanu:

http://www.pctvl.lv/?lang=lv&mode=archive&submode=year2006&page_id=645

6. tabula. Politisko partiju etniskās integrācijas nostādņu salīdzinājums

Uzskats	VL	TB/LNNK	ZZS	JL	TP	LC	LPP	JD	LSDSP	Dzimtene	TSP	JC	LSP	PCTVL
Programmā iekļauta etnopolitikas/integrācijas sadaļa	–			X	X		X	–	X	–	–	X	–	
Multikulturālas sabiedrības pastāvēšana Latvijā						X	X							X
Latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda	X	X	X	X	X	X	X		X					
Mazākumtautību kultūru saglabāšana			X	X	X	X	X		X		X			X
Izglītība mazākumtautību valodās									X			X		X
Naturalizācijas paātrināšana									X			X	X	X
Naturalizācijas ierobežošana un repatriācijas veicināšana	X	X												
Mazākumtautības valodas statusa piešķiršana krievu valodai											X			X
Sociālā integrācija kā etniskās integrācijas veicinātāja		X						X	X	X				

– nav pieejama pilnā partijas programma

6.4. NVO SEKTORS KĀ SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS AĢENTS

Pētījuma gaitā ir veiktas intervijas ar 20 dažādu nevalstisko organizāciju pārstāvjiem. Organizācijas ir izvēlētas gan balstoties uz organizāciju mērķiem un veidiem, kādos organizācija šos mērķus sasniedz, gan uz organizācijas pārstāvēto etnisko grupu.. Sīkāku dalījumu par atšķirībām, kādas ir novērojamas starp šīm organizācijām, var iegūt zemāk esošajā intervēto organizāciju raksturojošajā tabulā.

27. tabula. Pētījumā iekļautās sabiedriskās organizācijas

Biedrības tips:		Kultūras	Pilsoniska	Analītiska	Latviešu radikāla	Kriev - valodīgo radikāla
Nr.	Nosaukums					
1.	Latvijas Jaunatnes padome		X	X		
2.	Latvijas Nacionālā fronte				X	
3.	Lietuviešu kultūras izglītības centrs	X				
4.	Krievu biedrību Latvijas asociācija	X		X		
5.	Pilsoņu un nepilsoņu savienība	X	X	X		
6.	Zelta kamoliņš	X	X			
7.	Latvijas Krievu mācībvalodu skolu atbalsta asociācija		X	X		
8.	Alef	X				
9.	Klubs 415	X			X	
10.	Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs		X	X		
11.	Providus		X	X		
12.	Nēvo Drom	X				
13.	Latvijas Ukrainu biedrība	X	X	X		
14.	Patrida	X				
15.	Georgika	X				
16.	Ider	X				
17.	Krievu skolu aizstāvības štābs					X
18.	Latvijas Baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība	X	X			
19.	Doina	X				
20.	Čoron	X				

Kultūras biedrības šajā tabulā ir biedrības, kas nodarbojas ar savas etniskās grupas saliedēšanu un kultūras popularizēšanu. Pilsoniskas biedrības nodarbojas ar pilsoniskas sabiedrības veidošanu. Analītiskas biedrības nodarbojas ar politikas analīzi un pašas aktīvi iesaistās politikas procesos. Radikālas organizācijas savu mērķu realizēšanai izmanto metodes, kas konfliktē ar valstī pastāvošo iekārtu.

Radikālās organizācijas ir iedalītas latviešu radikālajās organizācijās un krievvalodīgo radikālajās organizācijās.

1. Latvijas Jaunatnes padome¹ – intervēts Andris Grafs.

Latvijas Jaunatnes padome (LJP) ir dibināta 1992. gadā un ir jaunatnes organizāciju apvienība. LJP galvenie mērķi ir „jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošana un interešu pārstāvēšana, sekmējot jaunatnes organizāciju nozīmību, veicinot to attīstību, sadarbību un iesaistīšanos sabiedriski politiskajos procesos, lai nodrošinātu demokrātiskas sabiedrības veidošanu Latvijā.”²

Šobrīd LJP aptver 42 dažādu tautību dalīborganizācijas Latvijā, un pati ir Eiropas Jaunatnes foruma dalīborganizācija un Latvijas Pilsoniskās alianses biedrs. Pamatā LJP darbojas latviešu organizācijas. LJP nevalstiskās organizācijas uztver kā „sabiedrības apvienošanas dažādās interešu grupās, kas apvieno un cenšas ietekmēt likumdošanu”. A. Grafs min, ka tā kā NVO ir vistuvāk iedzīvotājiem, tad šīs organizācijas sevī koncentrē visaktīvākos un zinošākos sabiedrības pārstāvjus.

A. Grafs norāda, ka LJP iesaistīšanos etnopolitikā neuzskata par savu prioritāti. Latvijā, daudz nozīmīgāka nekā etniskā segregācija ir segregācija, kas veidojas dažādu citu sociālo pazīmju ietvaros (piem., pēc dzīves vietas, ienākumiem, utt.).

LJP sadarbībā ar Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariātu (ĪUMSILS) ir izdevusi vienu mazākumtautību jauniešiem domātu bukletu. Šī bukleta mērķis ir aktivizēt mazākumtautību jauniešus būt politiski aktīviem un veicināt pilsoniskas sabiedrības formēšanos. Papildu LJP organizē regulārus seminārus un konferences.

Kopumā raksturojot LJP, var norādīt, ka organizācija nodarbojas ar savu interešu aizstāvību politiskā līmenī un savu dalīborganizāciju informēšanu-izglītošanu. Organizācijas darbība pamatā norisinās latviešu valodā.

„Pārstāvēt organizāciju kopējās intereses: tas ir saistīts ar jaunatnes politiku, jaunatnes likumdošanu, finansējumu jauniešu iniciatīvai. Otra lieta ir – neformālā izglītība, kur ir dažādi semināri, to ir diezgan daudz. Mēs paši organizējam un sūtam uz ES pasākumiem.” (Latvijas Jaunatnes organizācija)

„Bija materiāls krievu valodā krievu jauniešiem par sabiedrības integrāciju. Vairāk tā šķautne bija pilsoniskā sabiedrība, respektīvi, aktivizēt jauniešus reģionos, sadarbība ar pašvaldībām, dažādi projekti, parādīt dažādas iespējas, bet atkal nav tas rakurss, kad runā par tām etniskajām lietām, vairāk par pilsonisko sabiedrību kopumā, līdz ar to etnopolitisks virziens mūsu organizācijai nav. Viss ir vienā katlā. Mēs nedalām.” (Latvijas Jaunatnes organizācija)

2. Latvijas Nacionālā fronte³ – intervēta Līga Krieviņa.

Latvijas Nacionālā fronte (LNF) nodibināta 1997.gadā kā ārpus politiskiem grupējumiem esoša latviešu nacionālistu un citu patriotiski noskaņotu latviešu, to atbalstītāju pavalstnieku organizācija.⁴

¹ LJP mājas lapa internetā – www.ljp.lv

² http://www.ljp.lv/index.php?id=about_us&l=LV&open=1

³ LNF mājas lapa internetā – www.latvians.lv

LNF mērķis ir 1918.gada 18.novembrī proklamētās un 1940.gadā okupācijas rezultātā likvidētās Latvijas valsts atjaunošana. LNF izsaka viedokli, ka šī mērķa sasniegšanai galvenais uzdevums ir panākt Latvijas dekolonizāciju un deokupāciju. Šo procesu nepieciešamību nosaka latviešu šī brīža statuss Latvijā. Balstoties uz LNF viedokli, latvieši Latvijā ir diskriminēti un nespēj sevi pilnībā realizēt.

LNF darbība balstās uz pieņēmumu, ka etniskajai majoritātei valstī ir jābūt vismaz 75% no kopējo iedzīvotāju skaita. Tikai šāda iedzīvotāju proporcija pieļauj sekmīgas integrācijas iespējamību. Šādu iedzīvotāju proporciju Latvijā ir iespējams iegūt deportējot un ļaujot izbraukt tiem iedzīvotājiem, kas ir pret Latviju naidīgi noskaņoti, vai nevēlas dzīvot Latvijā.

LNF izdod laikrakstu „DDD” (Deokupācija Dekolonizācija Deboļševizācija), kas iznāk ar regularitāti divās nedēļās reizi. Laikraksta rakstu autori aplūko gadījumus, kuros netiek ievērotas latviešu tiesības vai lielākas tiesības tiek piešķirtas cittautiešiem. Rakstu autori aplūko arī politiķu un politisko partiju nozīmi latviešu tautas stiprināšanā (biežāk graušanā) un minoritāšu tautību vēlmi nostiprināt savu ietekmi Latvijā. Laikraksta ideoloģisko nostāju raksturo prakse cittautiešu apzīmējumam lietot terminus „okupants” un „kolonizators”.

LNF klasificējama kā radikāla organizācija, kas ir vairākas reizes tiesāta par nacionālā naida kurināšanu. LNF aktīvi pauž savu viedokli un cenšas ar to ietekmēt politikas veidotājus.

„Tautai savā zemē ir jābūt vismaz 75%. Tikai tos atlikušos viņi spēj sevī integrēt. Kamēr tas tā nav, tikmēr ir dažādas problēmas starp šīm grupām. Tā ir mūsu tāda pamata nostāja.” (Latvijas Nacionālā fronte)

„Pamata lieta par ko mēs cīnāmies: par to, lai tiktu no Latvijas veicināta izbraukšana tām personām, kas te atrodas nelegāli, pret Latvijas pilsoņu gribu, respektīvi, okupācijas laikā iesūtītie un viņu pēcteči.” (Latvijas Nacionālā fronte)

3. Lietuviešu kultūras izglītības centrs – intervēta Biruta Falndere.

Lietuviešu kultūras izglītības centrs (LKIC) ir dibināts 1989. gadā. Organizācijas mērķi ir saglabāt un veicināt lietuviešu kultūras izplatību lietuviešu diasporas ietvaros. Izglītības centrs par vienu no saviem mērķiem izvirza arī lietuviešu kultūras popularizēšanu.

Organizācija nodarbojas ar dažādu sociālu pasākumu un izglītības iespēju organizēšanu. Aprakstot sociālos pasākumus, B. Falndere norāda, ka centrs organizē dažādu kolektīvu uzstāšanos Latvijā un arī pašas organizācijas ietvaros ir izveidoti lietuviešu ansambļi. Runājot par Lietuviešu kultūras izglītības centra radītajām iespējām izglīties, B. Falndere min lietuviešu biedrības veidotos skolu, bērnudārzu un lietuviešu valodas apguves pulciņus.

LKIC dibināšanas mērķi šī biedrība saskata gan lietuviešu kultūras saglabāšanā, gan sociālo kontaktu formēšanā starp dažādām aktīvām etniskām grupām un latviešiem.

⁴ http://www.ddd.lv/sagatave.php?datne=LNF/pamatdokumenti/musu_uzdevums.html

LKIC veicina situāciju, kurā Latvijā dzīvojošie lietuvieši gan saliedētos sevis pārstāvētajā diasporā un tādējādi veicinātu šīs kultūras noturību, gan arī integrētos Latvijas sabiedrībā un apgūtu latviešu valodu. Organizācija neietekmē politiskos procesus.

„Lietuviešu kultūras biedrība ir svarīga lai paturētu to lietuvību.. Ar citām biedrībām padarboties kopā, skatīties kā un ko.” (Lietuviešu kultūras izglītības centrs)

„Mēs meklējam telpas un beigās dabūjam – Purvciemā. Tagad vidusskolā jau otrais izlaidums, šogad būs trešais. No sākuma bija pirmā klasīte, tad dabūjam no Lietuvas skolotājus, jo viņiem pareizāka valoda. Rīgā lietuvieši jau arī vairs pareizi nerunā, tie vārdi iet iekšā paši no sevis.” (Lietuviešu kultūras izglītības centrs)

4. Krievu biedrību Latvijas asociācija – intervēts Mihails Gavrilovs.

M. Gavrilova pārstāvētā asociācija ir ap 20 organizāciju apvienība. Organizācijas mērķis ir tā koordinēt pārstāvēto organizāciju darbību, lai tās sekmīgāk spētu pildīt katras atsevišķas un visu kopējos mērķus un mijiedarbību. Kopējais šo organizāciju mērķis ir saglabāt un veicināt krievu nacionālo identitāti, tanī pat laikā, kā norāda M. Gavrilovs, rēķinoties ar to, ka visas šīs organizācijas atrodas Latvijā. Tādā veidā organizāciju asociācija gan veicina savstarpēju latviešu, krievu integrāciju, gan nodarbojas ar krievu identitātes stiprināšanu.

Pamatā Krievu biedrību Latvijas asociācija (KBLA) nodarbojas ar sociālu jautājumu risināšanu un sociālu pasākumu organizēšanu. KBLA sevī apvieno gan organizācijas, kas nodarbojas ar izglītības, medicīnas jautājumiem, gan organizācijas, kas aktīvi nodarbojas ar kultūras popularizēšanu.

Organizācija izdod plašu apjomu dažādu drukātu materiālu. Starp tiem arī mēnešraksts- avīze „Русское Слово”. Avīze, ko izdod KBLA, būtu raksturojama kā informatīvs materiāls, kas parasti izvairās no etniski jūtīgu jautājumu analīzes. Ja avīze arī aplūko šādus jautājumus, tad nevis etniskā griezumā, bet kopējā valsts sociālās problemātikas kontekstā.

„Русское Слово”, izsakot kritiku, vēršas pret nesaskaņām Latvijas krievu kopienas iekšienē un norāda uz tām, kas rodas citu organizācija vai partiju darbības rezultātā. Etniskie jautājumi šajā avīzē tiek aprakstīti pārāk politizēti, kuriem vajadzētu risināties pašiem un uz kuriem nevajadzētu politiķiem vai partijām veidot politisko kapitālu. Materiāli vairumā gadījumu ir tikai krievu valodā.

KBLA nevalstiskajās organizācijās saskata galveno kontroles mehānismu, kas, spēj ierobežot politiķus un sekmīgi izcelt problēmas, kuras politiķiem būtu jārisina.

KBLA klasificējama kā asociācija, kas popularizē krievu nacionālo kultūru, aizstāv iedzīvotāju sociālās tiesības un nodarbojas ar politikas procesu analīzi.

„Mūsu darbības virzība ir vērsta uz integrācijas procesa nodrošināšanu, etnisko vērtību, zināšanu saglabāšanu.” (Krievu biedrību Latvijas asociācija)

„Mēs pārstāvam krievu organizācijas, tādēļ strādājam pie krievu nacionālās identitātes, ņemot vērā Latvijas specifiku un to, ka mēs visi esam šajā integrācijas procesā.” (Krievu biedrību Latvijas asociācija)

5. Pilsoņu un nepilsoņu savienība – intervēts Vladimirs Sokolovs.

Pilsoņu un nepilsoņu savienība (PNS) ir dibināta 1998. gadā. Šīs savienības galvenais mērķis ir veicināt pilsoniskas sabiedrības veidošanos. V. Sokolovs norāda, ka balstoties uz šiem mērķiem, savienība aptver ļoti plašu apakšmērķu spektru. Organizācija šobrīd darbojas gan kultūras (diskusiju organizēšana, televīzijas pārraižu veidošana u.c.), gan sociālo jautājumu (izglītība, etniskās attiecības, u.c.) jomā, mēģinot veicināt sabiedrības iniciatīvu aktīvāk iesaistīties šo jautājumu risināšanā. Kā vienu no aktivitāšu jomām, V. Sokolovs atsevišķi izdala etnisko minoritāšu tiesības un iesaistīšanos lēmumu formēšanas procesā.

Pilsoņu un nepilsoņu savienība pamatā neizstrādā savas aktivitātes, bet palīdz citiem realizēt viņu radītās aktivitātes, tādā veidā cenšoties pamudināt sabiedrības vēlmi pašiem risināt sev aktuālās problēmas. Kā vienu no palīdzības veidiem V. Sokolovs min palīdzību pilsonības ieguves procesā.

V. Sokolovs norāda, ka nevalstiska organizācija ir sabiedrības aktīvāko domubiedru kopums, kuru mērķis ir popularizēt sev nozīmīgu un pieņemamu viedokli. Nevalstiskās organizācijas rada iespēju formēties viedokļiem un vēlāk šo viedokli aktualizēt.

„Ir tāds jēdziens kā ’pilsoniskā sabiedrība’ - lūk, tieši ar pilsoniskās sabiedrības veidošanu mēs esam nodarbojušies. Sakarā ar to mūsu darbība ietver daudzas idejas, plūsmas, dažādus etniskos, nacionālos novirzienus u.c.” (Pilsoņu un nepilsoņu savienība)

„Es sev pajautāju, kādēļ gan ir pilsoņu organizācijas, bet nav organizāciju, kas apvieno nepilsoņu intereses? Praktiski no tā gada arī izveidojām organizāciju, kur vārds ’nepilsoņi’ skaidri dzirdams nosaukumā. Es negribu apgalvot, ka mēs aizstāvam nepilsoņu intereses, nekādā gadījumā nepretendēju uz to, bet, iespējams, ka kaut kādus momentus mēs mēģinām izcelt.” (Pilsoņu un nepilsoņu savienība)

6. Zelta kamoliņš – intervēta Irina Viņņika.

Mazākumtautību bērnu un jauniešu programma „Zelta kamoliņš” ir dibināta 2000. gadā uz iepriekš šajā jomā strādājošu domubiedru grupas bāzes. Zelta kamoliņš mērķu jomā ir viena no plašākajām organizācijām, jo aktīvi darbojas gan pilsoniskas sabiedrības formēšanas, gan etniskā mantojuma saglabāšanas, gan popularizēšanas jomās.

Īstenojot savas aktivitātes, Zelta kamoliņš organizē mazākumtautību kultūras organizāciju festivālus, kuros apvieno dažādu nacionalitāšu kolektīvus, palīdz un apmāca citas organizācijas iegūt finansējumu, popularizē mazākumtautību kultūru.

Zelta kamoliņš ir izdevis vairākus bukletus, kas veltīti mazākumtautību tradīcijām, festivāliem. Bukleti ir informatīvi materiāli, kas raksturo mazākumtautību etnisko kultūru, tradīcijas un apliecina šo kultūru pārstāvju identitāti. Šie materiāli reklamē mazākumtautību festivālus, pasākumus un satur sevī informāciju par visām norisēm, kuras šī organizācija mazākumtautību pārstāvjiem organizē.

Nozīmīgs šīs organizācijas izdevums ir „Nāc un piedalies!” ar apakšnosaukumu „*efektīva NVO līdzdalība dažādos politikas veidošanas posmos*”. Šī grāmata ir pamācība NVO pārstāvjiem, kā iegūt sev nepieciešamo informāciju,

kā līdzdarboties politikas veidošanā. Zelta kamoliņš par šo tēmu ir organizējis arī apmācības seminārus. Vairums no izdotajiem materiāliem ir pieejami gan krievu, gan latviešu valodās.

I. Viņņika norāda, ka NVO ir vienīgais veids, kādā valstij ir iespējams sadarboties ar katru atsevišķu sabiedrības grupu un tādēļ tieši NVO līmenī ir jānorisinās sabiedrības integrācijai.

Zelta kamoliņš ir aktīva organizācija, kas, raksturojot tās darbību, popularizē mazākumtautību kultūru, saliedē mazākumtautību pārstāvjus, veicina pilsoniskās atbildības formēšanos un apmāca kā pareizi būtu jādarbojas NVO.

„Organizācija ir pārtapusi no kulturaloģiska satura organizācijas par pakalpojuma sniedzējas un interešu aizstāvības organizāciju, jo katru gadu īsteno un raksta projektus, saņemot grantus, kas tiek vērst, uz mazākumtautību NVO kapacitātes palielināšanu un līdzdalības veicināšanu. Mēs tagad varam pateikt, ka mūsu Zelta kamoliņš ir savdabīga mazākumtautību organizāciju atbalsta organizācija.” (Zelta kamoliņš)

„Kapacitāte šai mērķa auditorijai ir diezgan zema latviešu valodas nezināšanas dēļ un visas mazākumtautību organizācijas, kuru ir vairāk par divsimts, bet nav tik daudz kā pārējo organizāciju, ir atrautas no līdzdalības procesiem, no projektu tirgus un mēs mēģinājām, mūsu organizācija mēģināja to plaisu aizpildīt.” (Zelta kamoliņš)

„Mēs esam sabiedriska organizācija ar mērķi saglabāt, attīstīt Latvijā dzīvojošo mazākumtautību etniskās identitātes un kultūras mantojumu, veicinātiesību aizsardzību un etnisko dialogu. Tātad visi novirzieni, etniskās minoritātes kultūras saglabāšana, tiesību aizsardzība šajā ziņā ir kā līdzdalība.” („Zelta kamoliņš”)

7. Latvijas Krievu mācībvalodu skolu atbalsta asociācija⁵ – intervēts Igors Pimenovs.

Latvijas krievu mācībvalodu skolu atbalsta asociācija (LAŠOR) mērķi ir saglabāt Latvijā iespēju iegūt izglītību krievu valodā. Lai realizētu savus mērķus LAŠOR galvenie uzdevumi ir mobilizēt līdzīgu uzskatu atbalstītājus; konstruktīva valsts izglītības politikas kritika; izglītības politikas alternatīvu izstrāde. LAŠOR memorandā⁶ kā papildus aktivitātes tiek norādītas, ka viens no organizācijas mērķiem ir veicināt integrāciju un veidot pilsonisku sabiedrību.

I. Pimenovs norāda, ka LAŠOR mērķis nav noraidīt latviešu valodu. Latviešu valodai ir neapstrīdamas tiesības būt par galveno komunikācijas līdzekli, tomēr demokrātiskā sabiedrībā katram ir iespējams apgūt izglītību sev vieglāk uztveramā veidā. LAŠOR nostāja ietver arī viedokli, ka bērni nespēj apgūt nepieciešamās zināšanas, ja tiem neļauj tās apgūt dzimtajā valodā.

Papildus netiešs mērķis LAŠOR ir krievu etniskās kultūras un valodas saglabāšana. Memorandā ir norādīts, ka izglītība dzimtajā valodā ir viens no galvenajiem tās atražošanas mehānismiem un valoda, savukārt, ir viens no kultūras pārneses mehānismiem.

⁵ Latvijas Krievu mācībvalodu skolu atbalsta asociācijas adrese internetā www.lashor.lv/lat

⁶ <http://www.lashor.lv/lat/position.php>

I. Pimenovs norāda, ka NVO ir vienīgais mehānisms, kā Latvijas sabiedrībā risinās dažādas problēmas. Tādā veidā NVO būtu jāklūst tikai spēcīgākām un visaptverošākām.

„Mūsu organizācijas darbība: valdības kritika attiecībā uz izglītības politiku Latvijas Republikā; alternatīvu piedāvājumu izstrāde, attiecībā uz nacionālo minoritāšu izglītības īstenošanu; līdzdarbība, kas vērsta uz autoritātes saglabāšanu un augšanu.” (LAŠOR)

„Kad iedzīvotāji zaudē ticību politiskajām partijām, viņi novēršas no tām un rada savas organizācijas. Šajos apstākļos NVO spēj kaut kādā mērā aizstāt politiskās partijas. Mēs zinām, ka ir organizācijas, kas ir ļoti autoritāras un ietekmīgas visā pasaulē.” (LAŠOR)

8. Alef – intervēta Viktorija Gubatova.

Ebreju kopienas centrs „Alef” ir dibināts 2001. gadā. Alef centra darbības mērķi ir ebreju diasporas atjaunošana un saliedēšana, tanī pat laikā veicinot kopienas integrāciju Latvijas sabiedrībā. Savā darbībā Alef izvērs vairākus nozīmīgus virzienus. V. Gubatova norāda, ka centrs cenšas ieviest savā darbībā novitāti un abstrahējas no tā, ko bez Alef dara arī citas ebreju organizācijas.

V. Gubatova norāda, ka centra darbība ir vērsta uz mēģinājumiem nodrošināt tās apmeklētājiem regulāru komunikāciju. Nodrošināt ebreju diasporai iespēju Latvijā justies kā mājās. Alef nodarbojas ar sociālās un kultūras dzīves veicināšanu, veidojot interešu klubus un veicinot dažādas sociālas aktivitātes. Bez šīm aktivitātēm centrs organizē arī apmācību un regulāras diskusijas starp saviem apmeklētājiem.

Ebreju kopienas centrs izdod dažādus drukātus materiālus. Daļa no tiem satur informāciju par Alef darbību, daļa ir informatīvi materiāli par ebreju tradīcijām un daļa ir veltīti Latvijā dzīvojošajiem mazākumtautību iedzīvotājiem.

Pirmajos minētajos materiālos ir izklāsts par Alef centra darbību un šī centra ietvaros pieejamajām izklaidēm- aktivitātēm. Starp šiem materiāliem ir mēnešraksts „Alef”, kas informē par notikušajām aktivitātēm un pārstāv neitrālu pozīciju attiecībā pret integrācijas jautājumiem. Papildus šim mēnešrakstam Alef izplata arī mazāk apjomīgus materiālus, kuros tiek precīzi norādīts, kāds pasākums norisinās kādā datumā un kā šo pasākumu ir iespējams apmeklēt. Alef organizētās aktivitātes aptver visus iespējamus apmeklētāju vecumus.

Viens no Alef izdotajiem materiāliem ir kalendārs „Mēs dzīvojam Latvijā 2005”. Šis izdevums ir kalendārs, kurā autori ir norādījuši ne tikai Latvijā oficiāli svinamos svētkus, bet tos papildinājuši ar dažādu Latvijas minoritāšu svinamajiem svētkiem.

„Šodien uzdevumi ir daudz plašāki un vairāk, mums strādā 26 programmas, mēs strādājam ar neierobežota vecuma grupām, bet pamata auditorija ir bērni un jaunieši, kā arī vidējais vecums līdz 60 gadiem. Tātad mēs cenšamies savā darbībā nedublēt to organizāciju darbību, kas eksistēja jau pirms mums.” (Alef)

„Jebkuras programmas ietvaros notiek komunikācija, jo šobrīd pilsētā cilvēks var atrast visu, ko vēlas, tādēļ, lai cilvēki pie mums nāktu, mums viņiem jāpiedāvā kaut kas tāds, ko nevar atrast nekur citur. Komunikācija laikam ir vienīgā lieta, kas pietrūkst, izņemot, protams, naudu un veselību, bet tas ir ļoti svarīgi, tādēļ viņi nāk uz šejieni, lai būtu cilvēku vidū.” (Alef)

9. Klubs 415⁷ – intervēts Jānis Sils.

Klubs 415 ir dibināts 1995. gadā. Organizācija pati sevi raksturo kā „patriotisku, domājošu latviešu jauniešu organizāciju”. Kluba dibināšanas mērķis ir latviska Latvija. Šo mērķi Jānis Sils raksturo kā *tādas valsts izveidi, kas atbilstu latviešu tautas interesēm un kas būtu saimnieciski un kulturāli spēcīga*.

Kluba darbība ir vērsta uz latviešu kultūras popularizēšanu un aizstāvību. Salīdzinot ar LNF, Klubs mazāk savu darbību vērš pret Latvijā dzīvojošajām minoritātēm, bet vairāk koncentrējas tieši uz latviskuma popularizēšanu un aktīvo latviešu saliedēšanu.

Kluba mājas lapā internetā tiek publicēti raksti, kas aptver nevis kādu vienu konkrētu tematiku, bet atspoguļo visus sociāli nozīmīgos jautājumus. Tāpat biežāk publicētie raksti tiek abstrahēti no kāda noteikta viedokļa popularizēšanas (kaut gan šāda savas idejiskās pozīcijas popularizēšana ir novērojama rakstos, kas ir nevis pārpublicēti no citiem portāliem, bet kas ir Kluba 415 biedru rakstīti).

Organizācija izdod mēnešrakstu. Šī drukātā materiāla saturs būtu raksturojams kā informācija par organizācijas darbību, aktuālajām sociālajām problēmām un informācija par latviešu etnisko kultūru. Ārpus latviešu etniskās kultūras analīzes Kluba 415 izdots laiks raksts etniskos jautājumus skar reti.

„Klubs 415” klasificējama kā radikāla, nacionālistiska latviešu organizācija, ko pierāda bieži paustā agresīvā attieksme pret pārējām etniskajām grupām Latvijā un provocējošu pasākumu organizēšana.

„Organizācijas iekšienē ir vairākas darbības nozares: folklorā un kultūra, sports, tūrisms, politiskā nozare, protams. Pārsvārā mūsu dalībnieki ir jaunieši. Tie ir vidusskolas vecākās klases un studenti. Pamatā gan ir studenti.” (Klubs 415)

„Mūsu gadījumā pie šādas politiskas darbības būtu pieskaitāmas visas aktivitātes, arī kultūras aktivitātes. Un izteiktākās, skaļākās, par ko zina visi, ir mūsu piemiņas pasākumi 16.martā, 11.novembrī. Tagad jau ir iegājuši diezgan plaši attiecīgās mākslas skolās, mākslas aprindās rīkotie vizuālās mākslas konkursi jauniešiem, bērniem.” (Klubs 415)

10. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs⁸ – intervēta Ilze Brands-Kehris.

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs (LCESC) ir nodibināts 1993. gadā. Organizācija sevi raksturo kā neatkarīgu nevalstisku organizāciju, kas nodarbojas ar cilvēktiesību izglītību un pētniecību par cilvēktiesību un nacionālo attiecību jautājumiem. Organizācijas mērķis ir ar savu darbu veicināt dialogu sabiedrībā.

Organizācija vienlaicīgi darbojas vairākās jomās. Galvenie darbības virzieni ir cilvēktiesības slēgtās iestādēs, diskriminācija un mazākumtautību pārstāvju tiesības. Minoritāšu tautību pārstāvju tiesības biežāk Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs aplūko pilsonības un valodas jautājumu kontekstā.

⁷ Kluba 415 adrese internetā www.klubs415.lv

⁸ Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra adrese internetā www.humanrights.org.lv

Centrs, realizējot sevis izvirzītos mērķus, savā darbībā izmanto regulāru procesu monitoringu (apkopo izmaiņas, kas skar cilvēktiesību jautājumus) un sabiedrības informēšanu. Informēšana šajā gadījumā ir ne tikai monitoringa rezultātu publicēšana un jaunāko pētījumu pārpublicēšana, bet arī atsevišķu indivīdu konsultēšana par iespējam aizstāvēt savas cilvēktiesības.

Galvenais drukātais materiāls, ko organizācija izdod reizi gadā, ir Latvijas cilvēktiesību gada pārskats⁹. Šis izdevums analītiski aplūko izmaiņas cilvēktiesību jomā pēdējā gada laikā un informē par LCESC aktivitātēm. Buklets ir strukturēts nodaļās, kur atsevišķi tiek izdalīta sadaļa „Mazākumtautību tiesības un sabiedrības integrācija”. Bukletā organizācija veido faktoloģisku gada notikumu izklāstu un izvairās no papildus interpretācijas radīšanas.

Visi LCESC materiāli ir bezmaksas un saņemami arī elektroniskā formātā organizācijas mājas lapā.

LCESC klasificējama kā organizācija, kas pamatā nodarbojas ar procesu analīzi un veicina pilsoniskas sabiedrības veidošanos.

„Mēs esam cilvēktiesību centrs un mums galvenais virziens ir cilvēktiesības slēgtās iestādēs, kas ir diezgan apjomīgi. Mums ir dažādi projekti un arvien vairāk mēs strādājam ar pamata tiesībām, ar tādu cilvēktiesību viedokli, kurš saskaras ar mazākumtautību viedokli, bet ne tikai.”
(Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

11. **Providus**¹⁰ – intervēta Marija Golubeva

Sabiedriskās politikas centrs Providus ir neatkarīgs politikas institūts, kas darbojas izglītības politikas, krimināltiesību, tiesiskas valsts izveides un korupcijas apkarošanas jomās. Providus ir dibināts 2002. gadā.

Providus nodarbojas ar politikas analīzi, aplūkojot gan valsts institūciju politiku, gan indivīda iekļaušanos sabiedrībā. Sabiedriskās politikas centrs darbojas izglītības, politikas, krimināltiesību, tiesiskas valsts izveides un korupcijas apkarošanas jomās. Izglītības politikā Providus ir pievērsies mazākumtautību skolu reformas analīzei. Šī pētījuma rezultāti ir pieejami Providus mājas lapā internetā.

Papildus savai analītiskajai darbībai Providus ir izveidojis sabiedriskās politikas datu bāzi „politika.lv”, kas ir pieejama internetā. Politika.lv sevī ietver gan Latvijā veikto pētījumu rezultātus, gan ekspertu komentārus, gan lasītāju diskusijas. Lapa tiek uzturēta latviešu un angļu valodās.

M. Golubeva norāda, ka NVO jābūt profesionāļu grupai, kas var profesionāli aizstāvēt savas intereses. No šāda konteksta būtu pozicionējams Providus, profesionāļu grupa, kas mēģina aizstāvēt sabiedrības intereses.

Providus klasificējama kā organizācija, kas nodarbojas ar politikas analīzi, pilsoniskas sabiedrības veidošanu, un mēģinājumiem ietekmēt politiskos procesus.

„Mēs cenšamies būt diezgan analītiski, respektīvi, mēs neesam tūrā veidā aktīvistu organizācija. Mēs dažkārt aizstāvam savu viedokli ļoti stipri, bet mēs tomēr esam analītiska organizācija, kas

⁹ „Cilvēktiesības Latvijā 2004. gads”, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 2005. gada maijs

¹⁰ Providus adrese internetā www.politika.lv

vairāk analizē politiskos procesus un mūsu mērķis ir indivīda loma un indivīda iespējas. Tas ir saistīts ar atvērtās sabiedrības vērtībām, kuras mēs proklamējam.” (Providus)

„Tās organizācijas, kas darbojas ar tiesību aizstāvību, kas ir pilnīgi normāli - jebkurā valstī vai sabiedrībā ir grupas, kas ir vairāk privilģētas, ir grupas, kas tiek diskriminētas, tā ir arī Rietumeiropā, līdz ar to tiesību aizstāvība ir ļoti svarīga.” (Providus)

„Ir daudz organizāciju, kas nodarbojas ar kaut kādas tradicionālas kultūras atražošanu, ļoti provinciālā līmenī, bet maz organizāciju, kas pārstāvētu kādas grupas intereses mūsdienīgā, profesionālā līmenī, nevis vienkārši tādā politiskā vai tikai dziedāšanas un dejošanas līmenī.” (Providus)

12. Nēvo Drom – intervēts Anatolijs Berezovskis.

Nēvo Drom ir 2003. gadā dibināta čigānu biedrība. Organizācijas mērķis ir veicināt sociālo integrāciju. Iespējas realizēt savus mērķus organizācija saskata divos darbības virzienos: romu minoritātes iekšienē veicināt izglītības līmeņa celšanos (organizācija ir Tukumā izveidojusi romu klases); celt romu nodarbinātības līmeni (regulāri Nēvo Drom organizē seminārus par darba tiesībām un iespējām mazizglītotiem indivīdiem atrast darbu).

Bez minētajām organizācijas aktivitātēm, Nēvo Drom darbojas ar romu tradīciju popularizēšanu. A. Berezovskis norāda, ka šis darbības virziens ir mēģinājums saliedēt romu minoritāti un ļaut šīs tautības pārstāvjiem atrast savu identitāti.

Organizācija izdod mēnešrakstu „NēvoDrom”. Laikrakstā pieejamo informāciju var klasificēt divos novirzienos. Laikraksts atspoguļo informāciju par romu vēsturi, tradīcijām un šo tradīciju popularizēšanu mūsdienās. Otrs novirziens ir raksti, kas ir veltīti gan „Nēvo Drom” darbībai un aktivitātēm, gan arī organizācijas draugu un palīgu darbībai. Laikraksts darbojas latviešu valodā.

„Galvenais mūsu uzdevums ir izglītība, nodarbinātība, jo, kā mēs zinām jēdziens integrācija sabiedrībā, mums tas nav vajadzīgs, kā mēs uzskatām, jo mēs esam 97% pilsoņi, mums nav valodas problēmas, mums ir cita integrācija. Mums ir vajadzīga sociālā integrācija, jo sociālā integrācija skar visu cilvēka dzīvi, sākot no mazotnes līdz vecumdienām.” (Nēvo Drom)

13. Latvijas Ukrainu biedrība¹¹ – intervēts Viktors Stefanovičs.

Latvijas ukraiņu biedrība (LUB) ir dibināta 1996. gadā un apvieno cilvēkus, kas vai nu ir ukraiņi, vai ir dzīvojuši Ukrainā. Ukrainu biedrības izveides mērķis bija juridiska palīdzība Latvijā dzīvojošajiem ukraiņiem. Šobrīd Latvijas ukraiņu biedrība darbojas trijos galvenajos virzienos: juridiska palīdzība ukraiņiem Latvijā, Latvijā dzīvojošo ukraiņu integrācija Latvijas sabiedrībā un sociāla palīdzība šiem cilvēkiem.

Veicinot ukraiņu integrāciju Latvijas sabiedrībā, biedrība organizē valsts valodas apmācību, palīdz kārtot juridiskās darbības, kas ir nepieciešamas, lai nepilsonis spētu iegūt Latvijas pilsonību.

Sociālā palīdzība, ko Latvijas ukraiņu biedrība sniedz Latvijā dzīvojošajiem ukraiņiem, ir saistāma ar palīdzību dažādu sociālu jautājumu risināšanā, ar

¹¹ Latvijas Ukrainu biedrības adrese internetā www.ukr.lv/

diasporas saliedēšanu, tradīciju kopšanu un savstarpējās komunikācijas veicināšanu.

V. Stefanovičs norāda, ka Latvijas ukraiņu biedrība aktīvi darbojas integrācijas programmas veidošanā. Šādas darbības ir saistāmas gan ar mēģinājumiem ietekmēt un pilnveidot valsts integrācijas politiku, gan ar šīs politikas skaidrošanu ukraiņu diasporai.

Organizācijai ir mājas lapa internetā un avīze „Вісник”. Avīze ir bez maksas pieejama internetā. Latvijas ukraiņu biedrības publicētie materiāli atspoguļo pašas organizācijas darbību un tos jautājumus, kas varētu interesēt ukraiņu diasporu Latvijā. Avīze neanalizē politikas procesus Latvijā. Tiek publicēti informatīvi materiāli par ukraiņu tradīcijām, notikumiem Ukrainā un notikumiem Latvijas ukraiņu dzīvē. Biedrība izdotos drukātos un elektroniskos materiālus publicē ukraiņu valodā.

„Tie ir jautājumi, kas saistīti ar sociālās palīdzības sniegšanu Latvijā dzīvojošajiem ukraiņiem, tiesību aizsargāšanas jautājumi, jautājumi, kas saistīti ar ukraiņu kultūras, tradīciju saglabāšanu un ukraiņu valodu vidē, kuru apdzīvo ukraiņi.” (Latvijas ukraiņu biedrība)

„Galvenais ir jautājumi, kas saistīti ar ukraiņu integrāciju Latvijas sabiedrībā un tagad arī Eiropas sabiedrībā, tas saistīts ar to, lai nejustos šeit atsvešināti, bet lai justos piederīgi šai valstij un ļoti aktīvi iesaistījāties valsts integrācijas programmas izstrādē pirms četriem gadiem.” (Latvijas ukraiņu biedrība)

14. **Patrida** – intervēts Odisejs Kostanda.

Latvijas grieķu kopiena „Patrida” sevī apvieno vairāk nekā 90% no Latvijā dzīvojošajiem grieķiem. Patrida ir dibināta 1999. gadā. Kopiena izdala divus galvenos mērķus – grieķu tradīciju popularizēšana- saglabāšana un informācijas par grieķu kultūru uzkrāšana.

Šo mērķu izpildei „Patrida” rīko grieķu nacionālos svētkus, ir nodibinājusi grieķu nacionālo deju kolektīvu un grieķu valodas apguves grupas. Organizācija savos ietvaros ir izveidojusi Baltijā plašāko bibliotēku, fonotēku un videotēku veltītu Grieķijai.

Papildus jau minētajiem mērķiem var atzīmēt arī grieķu kopienas saliedēšanu, ko Latvijas grieķu kopiena īsteno veidojot to noturīgu, kā arī sasaistot šīs kopienas ar citām grieķu kopienām pasaulē.

„Darbības virzieni – viens ir Grieķu valodas vēstures un kultūrmantojuma apguve, otrs – tradīciju saglabāšana.” (Patrida)

„Šie pasākumi, kurus mēs rīkojam, daudzkreiz esam to darījuši atklāti, aicinot piedalīties arī citus, informējam arī sabiedrību, ko grieķiem nozīmē šīs dienas, par to ir bijušas publikācijas laikrakstos, radio, TV, un pasākumos ir piedalījušies interesenti.” (Patrida)

15. **Georgika** – intervēts Ēriks Grigolija.

Biedrība Georgika ir gruzīnu kopienas Latvijā organizācija. Organizācijas mērķi ir saglabāt gruzīnu kultūru un veicināt tās atpazīstamību. Lai īstenotu šos mērķus, biedrība organizē gruzīnu kultūras pasākumus.

Lai gan, kā norāda Ē. Grigolija, organizācija cenšas izvairīties no piesaistes politikai un politisko procesu analīzes, organizācija nodrošina arī gruzīnu kopienas informēšanu par naturalizāciju un integrāciju.

16. Ider – intervēts Midhats Satdanovs.

Tatāru biedrība „Ider” pastāv kopš 1998. gada. 2001. gadā uz šīs biedrības bāzes izveidojās Tatāru kultūras centrs. Tatāru biedrības galvenais mērķis kopš dibināšanas ir ļaut apzināties un saglabāt Latvijā dzīvojošajiem tatāriem savu identitāti.

Tatāru biedrībai attīstoties, ir izvirzīts papildus mērķis: Latvijas sabiedrības informēšana par tatāru kultūru un reliģiju. Īpaši svarīgs Ider uzdevums ir sabiedrības informēšana par tatāru saistību ar islāmu.

M. Satdanovs norāda, ka šāda informēšana un izpratnes veidošana ir galvenais integrācijas veicinātājs. Tanī pat laikā, nevienai mazākumtautībai nevajadzētu zaudēt savu specifisko identitāti. Arī iespēja saglabāt savu identitāti ir saistāma ar integrāciju.

„Tas bija ļoti apjomīgs pasākums, kur aicinājām ne tikai no savas diasporas, bet arī citus, kas varēja redzēt mūsu kultūru, to, kā mēs mākam dziedāt, veidojam sacensības, konkursus par savu dziesmu zināšanu, iepazīstinājām klātesošos ar nacionālajiem ēdieniem, lai mūs redz, tātad mērķis bija parādīt sevi citiem cilvēkiem.” (Ider)

„Mēs esam aicinājuši uz saviem pasākumiem arī televīziju, devām intervijas par to, kā mēs dzīvojam, kādas ir mūsu vērtības, kāds ir skatījums uz notiekošo. Tātad, nevis noslēgšanās savā diasporā, bet parādīt sevi arī citām tautām – kas mēs esam.” (Ider)

17. Krievu skolu aizstāvības štābs¹² – intervēts Genādijs Kotovs.

Krievu skolu aizstāvības štābs (KSAŠ) ir neregistrēta organizācija, kura savu darbību ir uzsākusi 2003. gadā. Organizācijas mērķis ir saglabāt izglītību krievu valodā. G. Kotovs norāda, ka šis mērķis nav īstenojams, neietekmējot Latvijas integrācijas politiku. Balstoties uz šādiem apsvērumiem, Štābs savu darbību ir izvērsis arī uz krievu valodas saglabāšanu Latvijā un minoritāšu naturalizācijas iespējām.

Štābs ir tieši saistīts ar politisko partiju PCTVL. Tas sevī apvieno vairākas Latvijā strādājošas krievu minoritāšu organizācijas. Raksturojot štāba juridisko statusu, G. Kotovs norāda, ka šī organizācija ir nodibināta kā PCTVL un partijas sekotāju iespēja ietekmēt atsevišķus politiskus lēmumus.

Krievu skolu aizstāvības štābs uztur adresi internetā, kas ir veltīta štāba mērķu un šo mērķu realizācijas izklāstam un informācijas apmaiņai starp Štāba ideju atbalstītājiem. Analizējot Štāba uzturēto mājas lapu, jāatzīmē, ka lapā sniegtā informācija ir salīdzinoši korekta, un tikai tur notiekošās lasītāju diskusijas ļauj saprast organizācijas izveidotās atbalstītāju kopienas viedokli – pretestība jebkuriem latviešu uzspiestajiem politiskajiem lēmumiem.

¹² Krievu skolu aizstāvības štāba adrese internetā www.shtab.lv/main.php

Štābs, realizējot savus mērķus, organizē dažādus masu pasākumus, tādā veidā cenšoties ietekmēt politisko spēku viedokli. Krievu skolu aizstāvības štābs klasificējams kā radikāla organizācija, kura savu mērķu realizēšanai nevairās pielietot varas iestādes provocējošus risinājumus. Tipiski ir aicinājumi skolēniem neapmeklēt skolu un skolas laikā apmeklēt organizētos masu pasākumus. Mājas lapā pieejamā informācija ir tikai krievu valodā.

Organizācija ir izdevusi vairākus videomateriālus, kuros latvieši tiek salīdzināti ar fašistiem un fašistiska režīma atbalstītājiem. Pakļaušanās latviešu „iegribām” šādos videomateriālos tiek attēlota kā zemošanās latviešu priekšā. Latvijas politika tiek attēlota kā mērķtiecīga krievu minoritātes iznīcināšana.

„Juridiskajā nozīmē tā neklasificējas kā organizācija. Jo tā oficiāli nav reģistrēta. Jo tā notiek kā sapulces ar vēlētajiem un politisko organizāciju PCTVL. Ar cilvēkiem, kas nav vienaldzīgi par to, kas notiek ar krievu skolām. Tādēļ šai organizācijai nav oficiāls statuss.” (Krievu skolu aizstāvības štābs)

18. Latvijas Baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība – intervēta Valentīna Piskunova.

Latvijas baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība (LBSAS) ir savienība, kuras dalīborganizācijas pārstāv visu Latviju. Organizācija par savu galveno mērķi atzīst baltkrievu identitātes saglabāšanu un popularizēšanu gan starp baltkrieviem, gan starp visām Latvijā pārstāvētajām tautībām. V. Piskunova norāda, ka savstarpēja izpratne par kultūrām ir galvenais integrācijas elements, kas pieļauj tālāku dialogu. Reizē ar baltkrievu popularizēšanu organizācija atsevišķi nodarbojas arī ar Baltkrievijas popularizēšanu.

Lai īstenotu savus mērķus, LBSAS organizē dažādus baltkrievu kultūrai veltītus festivālus- pasākumus, seminārus par iespējamām līdzībām un sadarbību starp Latviju un Baltkrieviju, aicina Baltkrievijas pārstāvjus uz Latviju.

Organizācija nodarbojas arī ar līdzekļu piesaistīšanu un palīdzību mazākajām baltkrievu organizācijām Latvijā.

Baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība izdod dažādus drukātus materiālus no kuriem spilgtākais ir laikraksts „Прамень”. Laikraksts pieejams baltkrievu valodā. „Прамень” ir interesants ar to, ka tas ne tikai popularizē baltkrievu diasporai nozīmīgos jaunumus Latvijā (vairumā gadījumu saistītus ar baltkrievu organizāciju darbību), bet arī aplūko un atbalsta politiskās elites veidotos notikumus Baltkrievijā.

Pārējie organizācijas drukātie materiāli popularizē baltkrievu kultūru un ar to saistīto organizāciju darbību.

V. Piskunova norāda, ka nozīmīgs organizācijas darbības virziens ir arī pilsoniskas sabiedrības veidošana un naturalizācijas gaitas veicināšana. Šīs aktivitātes organizācija uztver kā papildus mērķus. Tomēr pamatā šī organizācija klasificējama kā etnisko kopienu saliedējoša un baltkrievu kultūru popularizējoša.

„Mēs esam aktīvi. Uzskatu, ka baltkrievu biedrība ir viena no aktīvākajām, ja ne pati aktīvākā no visām, kuras jūs aptaujājat.” (Latvijas baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība)

„Mēs kultūrā ļoti daudz ko darām, jo uzskatām, ka tieši kultūra ir viens no integrācijas paņēmieniem – kultūru tuvināšana un izpratne. Latviešu kultūra, baltkrievu kultūra, citu kultūra, krievu kultūra, uzbeku kultūra, neskatoties uz to, ka tā ir musulmaņu. Visu kultūru izpratne ir arī Latvijas kultūra.” (Latvijas baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība)

19. **Doina** – intervēta Raisa Gerasimoviča-Durajčika.

Doina ir rumāņu – moldāvu biedrība, kura savā darbības pamatā izvirza divus mērķus. Pamata mērķis ir kultūras saglabāšana un uzturēšana. Organizācija, kā norāda R. Gerasimoviča-Durajčika, necenšas rumāņu un moldāvu kultūru demonstrēt un popularizēt. Šīs organizācijas mērķis ir to saglabāt un saliedēt šīs kultūras pārstāvjus.

Otrs mērķis, ko izvirza Doina, ir palīdzēt integrēties organizācijas pārstāvjiem. Doina regulāri organizē latviešu valodas apguves kursus, tādējādi cenšoties veicināt naturalizācijas gaitu.

R. Gerasimoviča-Durajčika norāda, ka šāds abu darbības virzienu savirknējums ļauj Latvijā dzīvojošajiem moldāviem un rumāņiem vieglāk iejusties Latvijas vidē.

Kopumā Doina ir biedrība, kas cenšas saglabāt etnisko kultūru, bet reizē arī palīdz saviem biedriem juridisko problēmu risināšanā. Doina bez centieniem ietekmēt politikas procesus akceptē Latvijā leģitīmos politikas procesus.

„Mērķi kā jau visām organizācijām saglabāt savu valodu, kultūru, kontaktēties savā valodā, kad savācamies arī tradīcijas saglabāt, kas svarīgi katram cilvēkam un tad viņam ir vieglāk dzīvot svešumā.” (Doina)

20. **Čoron** – intervēts Jevgēnijs Bardakovs.

Latvijas jakutu biedrība „Čoron” ir dibināta 1995. gadā. Biedrības pamata mērķis ir saglabāt Jakutu diasporu Latvijā un šīs diasporas ietvaros veicināt jakutu tradīciju piekopšanu. Organizācija darbojas, organizējot jakutu kultūras pasākumus un aizstāvēt šīs diasporas tiesības.

„Mūsu pamatmērķis ir apvienot visus cilvēkus, kas saistīti ar Jakutiju nepastarpināti, lai aizstāvētu kopīgas intereses.” (Čoron)

Etnisko attiecību izmaiņas

Etnisko attiecību pasliktināšanos pēdējā desmitgadē atzīst dažādu organizāciju pārstāvji, bet jo sevišķi respondenti no radikālajām organizācijām, visbiežāk skaidrojot to ar notikumiem izglītības reformas kontekstā, kas sekmēja gan sabiedrības protestus, gan NVO aktivizēšanos. Latviešu radikālās organizācijas norāda arī uz Krievijas lomu šajos procesos.

„Līdz tam nebija tik ļoti saspringta situācija starp etniskajām minoritātēm. Bet savu darīja tas Izglītības likums, kas no 2003. vai 2004. gada tika ieviests par tiem 60/40%.” („Nēvo Drom”)

„Pēdējā laikā viņas noteikti ir pasliktinājušās. Un pasliktinājušās viņas ir vairāku apstākļu dēļ. Noteikti šeit ir Krievijas faktors no svara. Jo pēdējos gados gan saistībā ar izglītības

reformu, gan dažādām citām lietām, ir diezgan skaļi izskanējuši krievvalodīgās sabiedrības daļas protesti. Lielākai daļai latviešu šīs aktivitātes nav pieņemamas." („Klubs 415”)

„Etniskās attiecības ir gājušas pēdējos gados strauji uz saspīlējuma pusi, salīdzinot ar to pašu laiku pirms desmit gadiem. Jā, droši vien arī tas ir, ka pēdējā laikā vairāk aktivizējušās dažādas krievu organizācijas. Un īpaši šajos te politiskajos jautājumos.” („Klubs 415”)

„Attiecības tika līdzinātas jau daudzus gadus atpakaļ, tad bija citi apstākļi, bet līdz ar Štāba uzstāšanos un krievu skolu aizsardzību, faktiski mēs tikām atmesti par 10 gadiem atpakaļ, un tagad notiek tāda kā vienošanās.” („Krievu biedrību Latvijas asociācija”)

„Man liekas, ka visu laiku tās attiecības bija vairāk noklusētas un netika dalītas un varbūt pēdējā laikā visizskanējušākais ir šis izglītības reformas jautājums, štāba aktivitātes sakarā. Parādījās tā reālā plaša, kad mazākumtautību skolu jaunieši iebilst. It kā tika uzspiesta šī latviešu valoda, viņiem ir jāmacās vairāk, bet tajā pašā laikā, es nekad pēc savas prakses neesmu novērojis problēmas ikdienišķā saskarsmē.” („Latvijas Jaunatnes padome”)

Attiecībā uz sabiedrības integrāciju analītisko NVO pārstāvji norāda uz divējādiem procesiem: no vienas puses, sabiedrības līmenī vērojams pašintegrācijas process, veiksmīga dažādu etnisko grupu pārstāvju sadarbība, bet no otras puses, integrācijas politikas mazefektivitātē valsts mērogā vainojamas politiskās partijas un politiķi. Tai pašā laikā izskan doma, ka neveiksmīgā sabiedrības integrācija varētu novest pie galējas indivīda atsvešinātības no valsts.

„Es varu redzēt, ka tā praktiskā integrācija, respektīvi, cilvēku integrēšanās vidē, kas agrāk bija relatīvi etniski noslēgta, notiek – cilvēki tomēr vairāk kaut ko kopā dara, macās latviešu skolās, bet ir diezgan liela sistēmas pretestība. Ar sistēmu es tieši to institucionālo sistēmu domāju.” („Providus”)

„Pašintegrācijas process notiek vietējā līmenī, no tā viedokļa mums varbūt ir tieksme pārspīlēt to lomu, kāda ir nacionālā līmenī ar politiķu izteicieniem. Protams, tie paši procesi kā tādi, kas ir ikdienas dzīvē, ir svarīgi, notiek pilnīgi citā līmenī, un vienalga notiek.” („Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

„Uzskatu, ka mums vienota sabiedrība vēl nav izveidojusies, bet ir ļoti nopietni draudi, ka cilvēki beigu beigās atmet ar roku šai valstij un katrs veido savu dzīvi tā, it kā šīs valsts vispār nebūtu.” („LAŠOR”)

Respondenti uzsver, ka etniskās nesaskaņas ir vairāk politiskās darbības sekas un politiķi ir tie, kas veicina etnisko grupu pretstatīšanu uzturot dienas kārtībā etniskos jautājumus.

„Kā toreiz, tā arī tagad Latvijā nedraud etniskais konflikts, pretestības un strīdi – jā. Politiskā rīcība neveicina starpetnisko dialogu, jo tie joprojām mēģina sašķelt sabiedrību, lai paspēlētu uz kaut kādām sava elektorāta jūtām.” (“Zelta kamoliņš”)

„Kad runā par etniskajiem jautājumiem un kad varbūt atzīst, ka ir kaut kādas problēmas, varbūt vairāk tas ir tieši politiskajā dienas kārtībā, ne tik daudz pašu organizāciju un iedzīvotāju dienas kārtībā.” (“Latvijas Jaunatnes padome”)

Respondenti atzīst arī to, ka etniskās problēmas bieži iedzīvotājus ietekmē daudz mazāk nekā citas iespējamās sociālās problēmas, piemēram, atšķirības starp ienākumiem, starp pilsētu un laukiem.

„Ir tas bloks, kas skar visus iedzīvotājus un tas etniskais ir aizbīdījies malā. Un tikai politiskajā dienas kārtībā, to parādīja izglītības reforma, ka ir kaut kādas lietas.” (“Latvijas Jaunatnes padome”)

"Ziniet, visi pētījumi, kas tika veikti gan visā Latvijā, gan novados liecina, ka sociālas problēmas ir svarīgākas par etniskajām. Un sociālā disintegrācija ir krietni lielāka kā etniskā." ("Zelta kamoliņš")

„Atšķirība starp bagātiem un nabagiem ir redzamāka kā starp latviešiem un krieviem." ("Zelta kamoliņš")

Runājot par etniskā konflikta iespējamību, kā vienu no iemesliem, kas bremzē etniskā konflikta veidošanos, NVO pārstāvji, tai skaitā no radikālas organizācijas, min problēmas, kas šāda konflikta gadījumā rastos visām etniskajām grupām Latvijā. Tāpēc tās ir ieinteresētas uzturēt starpetnisku dialogu, kas nepieļautu konflikta dziļāku attīstību. Respondenti norāda, ka šāds konflikts nebūtu vēlams arī valstij. Tāpēc nav īpaši jāuztraucas par tā iespējamību, jo to nepieļautu politiķi.

„Pašreizējo fāzi drīzāk atzīmētu kā tādu pussoli pirms konflikta. Nu it kā abas puses apzinās, ka īstenībā šis konflikts, ja tas sāktos un ieietu kaut kādā karstākā fāzē, būtu ļoti neizdevīgs abām pusēm, un tāpēc tas tā tiek visu laiku, kā lai saka, izsāpēts vārdiski." ("Klubs 415")

„Domāju, ka tas nav tik daudz etniskais konflikts, cik bailes no tā, ka tāds konflikts var būt. Visi saprot, ka jebkurš konflikts šai valstij ir galēji nevēlams, jo kopienas līdz šim ir ļoti veiksmīgi risinājušas visas problēmas. Tādēļ es neuzskatu, ka mums ir nopietnas problēmas etniskajās attiecībās." ("LAŠOR")

Raksturojot etnisko situāciju, radikālās latviešu organizācijas pauž neapmierinātību, norādot uz padomju laika sekām, kas joprojām diktē netaisnīgu attieksmi pret latviešiem. Latvieši tiek uzlūkoti, kā galvenie zaudētāji šajā situācijā.

„Etniskās attiecības es vērtēju kā ļoti saspīlētas, un ļoti netaisnīga ir attieksme pret latviešiem... Piesienas. Tur, kur nav kriminālnoziedzuma sastāva, tur safabricē krimināllietas pret latviešiem. Tas viss izriet no šīs te situācijas, ka nav vēl novērstas padomju sekas. Diemžēl visa tā politika ir vērsta vēl joprojām pret latviešu tautu." ("Latvijas Nacionālā Fronte")

Pozitīvāk situāciju vērtē mazākumtautību kultūras organizācijas, izsakot viedokli, ka etniskā spriedze pēdējo gadu laikā ir mazinājusies, jo iesaistītās puses ir kļuvušas saprātīgākas un tolerantākas. Etniskā konflikta iespējamību mazina latviešu valodas zināšanas, kas pēdējā laikā ir uzlabojušās.

Liela nozīme ir arī paša konflikta gaitas izmaiņām. Respondenti runā par diskusiju norisi, kas ir parādījušās tieši pēdējā laikā. Attiecības ir kļuvušas civilizētākas un problēmas tiek risinātas pārrunu ceļā.

„Man šķiet, ka uzlabojušās, jo pēc manām domām pirms 10 gadiem bija asāks jautājums par... pat nē, laikam viena puse ir kļuvusi saprātīga un nomierinājusies, cita kļūva aktīvāka un laikam dažos gadījumos mazāk prātīga." ("Alef")

„No otras puses, šodien varbūt šī cīņa par krievvalodīgo iedzīvotāju tiesībām aug, bet ir cilvēki, kas to dara prātīgi tā, kā tas ir pieņemts Eiropā – politkorekti. Tādēļ man šķiet, ka tomēr starp cilvēkiem attiecības ir kļuvušas labākas, kaut gan tās nekad nav bijušas sliktas." ("Alef")

„Mums latviešu valodas zināšanas būtiski uzlabojas, es nerunāju tikai par sevi, bet vispār kopumā. Tādēļ šī neuzticība no sadzīvīskā līmeņa pazūd, jo cilvēki ir mierīgi, viņi redz, ka viss ir normāli." ("Pilsoņu un nepilsoņu savienība")

„Uzlabojumi notiek ar katru gadu, neskatoties uz visiem uzplaiksnījumiem un visiem tiem momentiem, kas it kā ir negatīvi, uzlabojumi etniskajās attiecībās noteikti notiek, jo šeit tas notiek

paralēli ar to, ka notiek latviešu valodas zināšanu uzlabojums. Jo šeit ir pašsaprotami, ka cilvēks nespēj uztvert citu kultūru, nepieņem citu cilvēku sadzīvīskā līmenī, tikai tādēļ, ka nesaprot, par ko blakus runā cilvēki.” (“Pilsoņu un nepilsoņu savienība”)

Naturalizācijas gaitas raksturojums

Izvēle par labu naturalizācijai pirmām kārtām nosaka indivīda vēlme dzīvot Latvijā un valodu vide. Ja krievu valoda ir pašpietiekama, tas nestimulē apgūt latviešu valodu un valodas nezināšana savukārt ir šķērslis naturalizācijai.

Analītiskās organizācijas uzsver, ka pieņemot lēmumu par naturalizāciju kavē arī tas, ka cilvēki saņem nevienmērīgu informāciju no dažādiem Latvijas politiskajiem spēkiem.

„Varbūt viena daļa ir tie, kas grib atgriezties atpakaļ. Viņiem nav vajadzības naturalizēties. Bet tie, kas ir krieviski runājoši, viens otrs saka, ka nav naudas. Bet man liekas, ka tas nav galvenais. Galvenais, ka viņi krievu valodā runā un viņi vienkārši neiemācās latviešu valodu. Tas atkarīgs no vides, kurā viņi dzīvo.” (“Lietuviešu kultūras izglītības centrs”)

„.. negatīvas pazīmes, ir tas, ka ir bijuši šie uzbrukumi visam procesam politiskā līmenī. No dažiem varbūt pietiekoši radikāliem politiķiem, bet kas diemžēl tomēr ietekmē to vispārējo fonu.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

„Nevar cilvēku piespiest naturalizēties, ja viņš pats nav gatavs to darīt un, galvenais, ja tas vēstījums, ko viņš saņem gan no kreisajiem, gan labējiem politiķiem, ir tāds, kādam tam nevajadzētu īsti būt.” (“Providus”)

Respondenti, kas pārstāv mazākumtautību organizācijas, salīdzinoši bieži min trīs galvenos iemeslus, kas kavē naturalizāciju. Pirmais iemesls, ko biežāk min kultūras organizācijas, ir pilsonības ieguves sarežģītība. Vienkāršojot naturalizācijas procedūru, varētu palielināt naturalizēto indivīdu skaitu. Minot iespējamus atvieglojumus, respondenti domā ne tikai eksāmena prasības, bet arī valsts nodevu un dokumentu sagatavošanu.

Otrs faktors, ko respondenti min, ir iespējami naturalizācijas procesa atvieglojumi gados vecākiem Latvijas iedzīvotājiem.

Krievvalodīgo radikālā organizācija „Krievu skolu aizsardzības štābs” norāda, ka naturalizācijas process ir pazemojošs un Latvijas iedzīvotājam, kas šeit ir nodzīvojuši visu savu mūžu, nepieņemams.

Daļēji naturalizācijas procesu bremzē arī ažiotāža, kas ir radīta ap šo procesu. Tas cilvēkos rada bailes un nedrošību par savām spējām nokārt eksāmenus.

„Zināšanu apjomu, kas nepieciešams, lai nokārtotu eksāmenu, varbūt varētu nedaudz samazināt. Tas, ko Tēvzemei un Brīvībai grib sataisīt, ir bez maz vai zinātņu kandidāta eksāmens.” (“Latvijas Ukraiņu biedrība”)

„Daudzi cilvēki uzskata, ka viņi jau ir Latvijas sabiedrības daļa, tādēļ viņiem nav nepieciešama nekāda naturalizācija, un ir pelnījuši pilsonību tādēļ, ka viņi ir ilgi uzturējušies – 10, 20 gadus. Viņi uzskata, ka viņiem nav jāliek nekāds eksāmens.” (“LAŠOR”)

„Es naturalizāciju izgāju pirms 4 gadiem, neteikšu, ka man tas bija ļoti patīkami, man tas bija vajadzīgs darba dēļ. Es neuzskatu, ka tas būtu pareizi, jo esmu dzimusi Latvijā un nodzīvojusi šeit visu savu mūžu, mana meita ir dzimusi Latvijā un man jāpierāda, ka esmu Latvijas patriote. Es nesaņemu pilsonību automātiski.” (“Alef”)

„Cik es atceros, aptuveni 30% nepilsoņu uzskata naturalizācijas procedūru par aizvainojošu un netaisnīgu, jo, kā zināms, pirms '90.gadu vēlēšanām Tautas fronte savā programmā solīja, ka Latvijas pilsonība, Latvijas neatkarības iegūšanas gadījumā, tiks piešķirta visiem, kas izrādīs vēlēšanos.” („Krievu skolu aizsardzības štābs”)

„Es domāju, ka tomēr varēja būt ātrāks tas process, jo ir daudz nepilsoņu, bet tās cilvēku bailes, ka „es nezinu”, viņi saprot un runā, bet ir bail, ka tur ir komisija, un „es nevarēju”, un viss ir tik sarežģīti, un es viņiem saku, ka nekas nav sarežģīti, viss ir labi.” („Doina”)

Daži respondenti norāda, ka birokrātija, kas šobrīd ir jāpārvar naturalizējoties, kalpo speciāli tam, lai bremzētu naturalizācijas gaitu.

„Process, ko ir uzsākusi valdība, tas tiek izpildīts normāli, tas pildās tā, kā tam bija jābūt. Cita lieta ir pati procedūra, daudzi cilvēki tuvākajā laikā par pilsoņiem nekļūs, jo instances nav spējīgas pieņemt visus iesniegumus, visus apmierināt. Procedūra, kas speciāli tam tika ieviesta, tā pēc būtības nevar paredzēt ātru naturalizācijas gaitu.” („LAŠOR”)

Jautājumā par naturalizācijas tempiem un prasībām eksāmenos viedokļi atšķiras. Uz pilsonisku sabiedrību orientētas NVO atzīst, ka prasības eksāmenos ir adekvātas un tempi pieņemami.

„Cilvēkiem tiek dota iespēja, un jautājums ir, vai viņš to izmanto vai nē. Un, ja cilvēkam nav latviešu valodas zināšanu, un viņš jau n- to reizi izkrīt naturalizācijas eksāmenā, tad tā ir paša cilvēka atbildība un paša cilvēka jautājums, nevis naturalizācijas jautājums. Līdz ar to es uzskatu, ka naturalizācijas process notiek sekmīgi un neuzskatu, ka tam būtu jābūt ātrākam.” („Latvijas Jaunatnes padome”)

Savukārt latviešu radikāļi norāda, ka naturalizācijas eksāmenos izvirzītās prasības ir pārāk vieglas un naturalizējas pārāk liels skaits nepilsoņu. Radikālo organizāciju pārstāvji ar aizdomām raugās uz tiem, kas pilsonību ieguvuši naturalizācijas ceļā.

„Principi, pēc kādiem Latvijā notiek naturalizācija, vismaz man personīgi nav pieņemami., Kad es izlasu, ka, lai iegūtu Latvijas pilsonību, pieaugušiem cilvēkiem tiek uzdoti jautājumi par to, kādā krāsā ir Latvijas karogs, tad man liekas, ka kaut kas tomēr nav īsti kārtībā.” („Klubs 415”)

„Jāpārskata šo ideju par naturalizāciju principā, jo ir, protams, jābūt kaut kādam mehānismam, kā cilvēks iegūst pilsonību, bet man šķiet, ka šeit varētu izmantot kādus citās valstīs praktizētus, naturalizācijas logus, varbūt pat kvotas, kā arī bija deviņdesmito gadu sākumā Latvijā.” („Klubs 415”)

„Pilsonības iegūšana un tāda naturalizācija, kāda tā ir tagad, tas ir noziegums. To var veikt tikai pēc kolonizētas valsts dekolonizācijas.” („Latvijas Nacionālā Fronte”)

„Pilsonību, manuprāt, īpaši pēdējos gados, iegūst ļoti daudz cilvēku, kas, teiksim, pret Latvijas valstisko pastāvēšanu ir samērā naidīgi noskaņoti.” („Klubs 415”)

Izglītības īstenošana mazākumtautību skolās

Raksturojot izglītības īstenošanu mazākumtautību skolās, respondentu viedokļi krasi atšķiras, kas izriet no respondenta pārstāvētās NVO saistības ar kādu etnisko grupu. Mazākumtautību NVO norāda, ka izglītības reformai vajadzētu

paredzēt vairāk mācību priekšmetu dzimtajā valodā, savukārt, latviešu NVO uzskata, ka visiem mācību priekšmetiem būtu jābūt latviešu valodā.

Mazākumtautību NVO pārstāvji parasti pauž neapmierinātību ar mazākumtautību skolu reformu. Viens no galvenajiem iebildumiem, ko respondenti pauž pret skolu reformu, ir tās nepietiekamā sagatavošana un sasteigtība. Respondenti no analītiskajām organizācijām norāda, ka, ja valsts pirms reformas būtu izstrādājusi gan mācību metodes, gan sagatavojusi profesionālus bilingvālās izglītības skolotājus, tad šī reforma spētu sekmīgi īstenoties. Pēc respondentu domām, valsts pirms reformas ieviešanas nav ņēmusi vērā visus šos sagatavošanās darbus.

„Sākumā bija kaut kādas šaubas par to, vai skolēni varēs pilnvērtīgi apgūt zināšanas latviešu valodā. Bet šīs skolas piemērs parādīja, varbūt tādēļ, ka tur ir ļoti labs pasniedzēju sastāvs, varbūt tādēļ, ka tur direktore ir ļoti stingra sieviete, bet tur skolēni parāda pietiekami labas zināšanas priekšmetos, kas tiek pasniegti latviešu valodā.” ("Latvijas Ukrainu biedrība")

„Es nesaku, ka tas nav vajadzīgs, nesaku, ka nevajag mācīties latviešu valodā vidusskolā. Kopumā man šķiet, ka nav gatavas ne tikai vidusskola, bet arī pamatskola. Jo daudzi pasniedzēji, kas pasniedz latviešu valodā, zina latviešu valodu sliktāk, nekā skolēni.s.” ("LAŠOR")

Vairums no mazākumtautību respondentiem norāda uz skolēnu nespēju apgūt mācību vielu latviešu valodā. Respondenti uzsver, ka noteikti mācību priekšmeti skolās būtu mācāmi tikai dzimtajā valodā, jo, piemēram, eksaktās zinātnes pašas par sevi ir pārāk sarežģītas. Liekot šīs zinātnes apgūt valodā, kas skolēnam ir grūti saprotama, tiek apdraudēta priekšmetu apguves kvalitāte. Šādu viedokli pauž mazākumtautību NVO starp kurām ir gan radikālas, gan analītiskas un kultūras organizācijas.

„Jāsaka, ka ir ļoti grūti mācīties ķīmiju, fiziku vai matemātiku latviešu valodā krievvalodīgajiem bērniem. Domāju, ka to nevajadzēja sarežģīt.” ("Nēvo Drom")

„Tādēļ skolā var būt Latvijas literatūra un vēsture. Kad mēs mācījāmies, tas viss arī bija. Šos priekšmetus var apgūt, bet normālos priekšmetus, kuros jāzina nevis valoda, bet priekšmets, tos jāpasniedz tā, lai cilvēks saprot un zina. Nevis kā izstāstīt latviski fiziku vai kaut kādu terminu matemātikā, bet lai matemātiku zina.” ("Alef")

„Tie, kas mācīsies, tie zinās valodu, bet fiziku, ķīmiju, bioloģiju un citas zinātnes labā līmenī nezinās. Tā būs vienkārši latviešu valodas stunda ar bioloģijas virzienu.” ("LAŠOR")

„Pats skolas izglītošanas process ir saistīts ar lielām grūtībām, turklāt tagad programma ir ļoti piesātināta un, kad ir grūti apgūt priekšmetu pat dzimtajā valodā, bet to vēl jāapgūst svešvalodā, skaidrs, ka izglītības kvalitāte krasi krītas un, spriežot pēc visa, tas ir viens no reformas mērķiem.” („Krievu skolu aizsardzības štābs")

Respondenti, kas pārstāv latviešu NVO, pilnībā atbalsta reformu. Viņi uzskata, ka jebkuras problēmas, kas tiek radītas ap izglītības reformu, ir politiska rakstura. Latviešu radikālās organizācijas pārstāvis norāda, ka skolām jābūt tikai ar latviešu mācību valodu.

„Nu Latvijā visas valsts skolas tikai latviski vajadzētu. Pilnīgi visām ir jābūt latviski, valsts valoda taču ir latviešu, kāds tur vēl jautājums, ka valsts uztur kaut kādas svešvalodu skolas par valsts līdzekļiem.” ("Latvijas Nacionālā Fronte")

„Šī reforma ir notikusi, un tas bija tikai uzpūsts politiskais bums un politiskā reklāma. Jauniešu, kas atradās šajos piketos, vienīgā motivācija bija tikai tas, ka varēja neiet uz skolu.” (“Latvijas Jaunatnes padome”)

Latviešu valodas loma

Skatījums par latviešu valodas nozīmi respondentu vidū ir atšķirīgs. Biežāk respondenti norāda, ka latviešu valoda ir ļoti nozīmīga un svarīgi, ka tās statuss ir likumīgi nostiprināts. Tiek izteikts arī viedoklis, ka valodas politikas īstenošana varētu būt liberālāka.

„Vajag zināt latviešu valodu, ko tur vairs. Vajag zināt un viss.” (“Krievu biedrību Latvijas asociācija”)

„Loma ir liela, un to pierāda arī nesen pieņemtās valsts valodas politiskās pamatnostādnes, tas iet kā atsevišķs bloks, un arī esošajos integrācijas dokumentos valsts valoda ir izlikts kā atsevišķs bloks.” (“Latvijas Jaunatnes padome”)

„Esmu liels pretinieks tam, ka pašvaldības iestādēs cilvēkiem ir jāvērsas tikai latviešu valodā. Ja cilvēks nav spējīgs uzrakstīt latviski... tā pie manis nāk cilvēki un lūdz, lai uzrakstu, ka ir caurules saplīsušas vai tml. Latviešu valodā. Jo viņi raksta krievu valodā, bet viņiem atnāk atbilde, ka, tā kā iesniegums ir krieviski, pēc likuma nevar to izskatīt, lai raksta latviski.” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

Savukārt, radikālo latviešu organizāciju pārstāvju teiktais liecina par vēlmi, lai latviešu valoda būtu vienīgā saziņas valoda Latvijā.

„Kad rāda kādu cilvēku, kurš Latvijā nodzīvojis 10, 15, 20, daži pat vairāk, gadu, un viņš sūdzas, ka pārāk smagi, pārāk daudz tā latviešu valoda jāzina, tas liekas vienkārši dīvaini. Loģiski, ka jebkuram, aizbraucot strādāt, es nezinu, cik viesstrādnieku brauc uz Īriju, Angliju, Vāciju, valodas jautājums atrisinās pirmajos mēnešos.” (“Klubs 415”)

„Satversmē ir noteikts, ka valsts valoda ir latviešu valoda, un tā tam ir jābūt un jāpaliek. Tas, ka mums diemžēl dažādu vēsturisku procesu rezultātā etniskā viendabība vispār ir izjaukta, un tas, ka vienlaikus funkcionē krievu valoda, īpaši pilsētās un Rīgā, nenozīmē, ka tā ir normāla, dabiska un pilnīgi pieņemama parādība. Manā uztverē – šeit ir Latvija un šeit ir latviešu valoda.” (“Klubs 415”)

Mazākumtautību NVO pārstāvji atzīst, ka latviešu valodai ir jākalpo kā valsts valodai un kā saziņas valodai starp etniskajām grupām, tai pašā laikā viņi uzsver, ka latviešu valoda kā vērtība tiek atšķirīgi uztverta dažādās etniskajās grupās. Atzīstot latviešu kā valsts valodu, ir svarīgi saglabāt toleranci pret citām valodām un kultūrām Latvijā, lai neradītu negatīvu pretreakciju no citu kultūru piederīgajiem.

„Latviešu valoda ir starpetnisko attiecību sarunvaloda. Bet es uzskatu, ka tā neizbēgami būs viena no starpetnisko attiecību valodām. Krievu valoda paliks un tas ir labi, turklāt latviešu valoda ir un paliks vienīgā valsts valoda.” (“LAŠOR”)

„Latviešu valoda, tā ir vērtība. Nevienš to neapstrīd, bet tā nevar ne-latvietim būt tik liela vērtība, kuras dēļ viņš atteiktos no savējās. Ja mēs pozicionējam to kā augstāko vērtību un bez tās vērtību vairs nav, tad mēs esam nolemti, ar to mēs viņus tikai atgrūdisim. Tātad vērtība tajā plānā, ka tā ir dialoga valoda, bet ne tā, ka tam jānotiek uz kultūras un valodas bāzes.” (“Pilsoņu un nepilsoņu savienība”)

„Ja tas nāk ar emocionālu piekrāsu, ka nevis tikai latviešu valoda ir valsts valoda, bet arī šī ir latviešu valsts un tikai latviešu kultūra ir valsts kultūra utt., tad tas jau nodara kaitējumu tai pašai valsts integritātei.” ("Providus")

Mazākumtautību NVO pārstāvji uzsver, ka ļoti svarīga ir valodas apguves motivācija. Uzspiesta valodas apguve var radīt pretreakciju un nevēlēšanos to apgūt.

„Ļoti svarīgi, lai tā netiktu uzspiesta mākslīgi, vardarbīgi un neizraisītu pretreakciju cilvēkiem, kuriem pret to būtu jāizturas kā pret savējo.” ("LAŠOR")

„Ja viņam vajadzēs, viņš iemācīsies un galu galā ies naturalizēties vai neies, bet viņš to valodu iemācīsies. Bet iznāk tā, ka viņam tā valoda nav vajadzīga, viņš vienkārši to ignorē.” ("Nēvo Drom")

“Ja man saka: tev vajag! Tev jāzina latviešu tautasdziesmas! Man tās nepatīk! No bērnības jau nepatīk, tieši tāpat kā krievu častuškas. Nepatīk man tās, bet man saka, ka vajag. Es negribu. Vienreiz iemācījos, atbildēju un nākamajā dienā aizmirsu. Tā visur.” ("Alef")

Kultūras organizāciju pārstāvji norāda uz latviešu valodas neapstrīdamo nozīmi, uzsverot tās kā vienīgās valsts valodas statusa svarīgumu.

„Valsts valodai ir sava loma un statuss visur visās struktūrās, un vairāk es negribētu to aizskart, jo tas ir neapspriežams jautājums.” ("Georgika")

„Nu latviešu valodai visur jābūt, par to jau nevar būt nekāda runa. Ne uzraksti, nekas, nu viss latviski. Latvija nav tik liela, lai varētu atļauties divvalodību.” ("Lietuviešu kultūras izglītības centrs")

„Es neesmu profesionālis pedagogijā, bet es piekrītu tam, ka valsts valodai jābūt vienai. Saucamā krievu valoda – to var lietot, bet valsts valodai jābūt vienai.” ("Nēvo Drom")

Atšķirīgs viedoklis ir pārstāvei no „Latvijas baltkrievu sabiedrisko apvienību savienības”. Viņa uzsver, ka integrācijas elementi ir meklējami Latvijas iedzīvotājos un kultūrās, bet nekādā gadījumā valodā.

„Latvijā kā galvenais integrācijas līdzeklis valoda, nē, es tā nedomāju. Galvenais integrācija ir paši cilvēki un kultūra, zināšanas, saskarsme.” („Latvijas baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība”)

Respondenti norāda, ka paaudžu nomaiņa sekmēs latviešu valodas lietošanas izplatību Latvijā, jo jaunieši valsts valodu zina labāk, salīdzinot ar citu paaudžu cilvēkiem. Respondenti prognozē, ka arī krievu valoda kalpos kā saziņas līdzeklis paralēli latviešu valodai.

„Mūsu paaudzei ir vēl krievu valodas domāšana, taču pēdējā laikā sāku pamanīt, ka mūsdienās jaunie brīvi komunicē latviešu valodā, un tas ir dabisks process. Jaunākie droši vien vēl brīvāk runās valsts valodā, un tas ir kaut kāds līdzsvars-- valsts valoda un saziņas valoda. Es domāju, ka ilgu laiku saziņas valoda starp latviešiem un krieviem, arī citiem etnosiem saglabāsies krievu.” ("Georgika")

Mazākumtautību NVO pārstāvji atzīst latviešu valodas apguves nepieciešamību tai pašā laikā no rādot, ka to nosaka arī cilvēka darba vide un vecums. Respondenti atzīst, ka sevišķi svarīgi, lai jaunā paaudze apgūtu latviešu valodu.

„Uzskatu, ka cilvēkam, kas šeit dzīvo, viennozīmīgi ir jāzina valsts valoda, lielākā vai mazākā mērā. Viss atkarīgs no tā, kā viņš dzīvo, kur strādā. Mums ir cilvēki, kas nekādi nav saistīti ar to. Viņi strādā krievvalodīgā kolektīvā vai nestrādā vispār – sēž mājās, ir veci cilvēki, vienkārši nesaskaras ar to.” (“Alef”)

„Pirmkārt mēs esam par to, lai mūsu bērni labi zinātu latviešu valodu kā šīs valsts pašu lielāko valodu. Latviešu valodu par savu dzimto uzskata 63% iedzīvotāju. Turklāt latviešu valoda ir mūsu valsts valoda. Un tās tautas valoda, kurai Latvija ir etniskā teritorija. Tādēļ uzskatām, ka bērniem, kas nāk no etnisko minoritāšu ģimenēm, ir labi jāzina latviešu valoda.” (“LAŠOR”)

Respondenti mēģina arī izprast saistību starp latviešu valodas zināšanām un sabiedrības integrāciju: daudzi uzsver, ka latviešu valodas apguve ir labs līdzeklis sabiedrības integrācijai, tomēr mazākumtautību NVO pārstāvji norāda, ka integrācija nav iespējama uz latviešu valodas un kultūras bāzes.

„Tā ir tā nacionālā identitāte, kāpēc ir Latvija, nu tas ir simbols, un līdz ar to šīs integrācijas process ir tad, kad katrs paiet kaut kādu vienu soli pretī. Tas nozīmē, ka mazākumtautībām nu vismaz elementāri ir jāzina valsts valoda.” (“Latvijas Jaunatnes padome”)

„Latviešu valodas loma integrācijas procesā spēlē tikai pozitīvu lomu, jo, tā kā Latvijas pamatiedzīvotāji ir latvieši, tātad tas ir pozitīvi, ja visas tautības sāk saprast latviešu valodu, tātad tiek noņemtas barjeras, noņemta neuzticība un viss pārējais. Tas ir tikai pozitīvi. Taču to nevajag pārspīlēt. Uz latviešu valodas un kultūras bāzes integrāciju nav iespējams izveidot.” (“Pilsoņu un nepilsoņu savienība”)

Kultūras NVO pārstāve uzsver latviešu valodas prasmes lomu politiskajā līdzdalībā un pilsoniskās sabiedrības, kā arī valstiskās identitātes veidošanā.

„Latviešu valoda ir absolūti svarīga tai integrācijai, kura saucas „līdzdalība politikas veidošanā”, bez latviešu valodas tas nav iespējams. Neviena mazākuma grupa bez latviešu valodas nevar piedalīties plānošanas vai ietekmēšanas procesā, līdz ar to tā būs marginalizēta. Manuprāt, nacionālā vai valstiskas identitātes veidošanas procesā latviešu valoda ir izcili svarīga.” (“Zelta kamoliņš”)

Analītiskās NVO norāda, ka integrāciju kavē krievvalodīgo identitātes problēmas, jo tā nav etniska grupa. Tas, ka tā veidojusies padomju režīma kontekstā dažādām etniskajām grupām asimilējoties un tās vienojošais elements ir krievu valoda, kavē tai iejusties jaunajā identitātē Latvijas sabiedrībā un valstī.

„Dienmēž mums ir tā, ka krievvalodīgā kopiena patiesībā nav etniska kopiena. Jo krievvalodīgo kopiena sastāv no, pirmkārt, slāvu izcelsmes cilvēkiem, otrkārt, no dažādām pārkrievojam citām tautībām. Un līdz ar to par to nevar runāt pat kā par etnisku grupu, jo tur daudz ir no šī te padomiskā mantojuma. Padomiskā identitāte traucē arī normāli attiekties pret Latviju, jo kas ir Latvija, salīdzinot ar kādreizējo padomju varenību.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

Kultūras NVO pārstāvji uzsver, ka Latvijā gan latviešu, gan krievu valodas ir svarīgas un to zināšanas sekmē karjeras veidošanu. Respondenti atzīst, ka arī publiskajos pasākumos varētu dot iespējas lietot Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodas.

„Paldies Dievam, ka cilvēki kļūst gudrāki un saprot, ka, ja viņi zina krievu valodu, viņiem ir vairāk perspektīvu biznesā, karjerā. Nevar dzīvot ar vienu latviešu valodu, ir obligāti jābūt vēl

vienai. Protams, ka angļu valoda ir svarīga karjerai, bet krievu valodu šeit ir vieglāk iemācīties.” (“Alef”)

„Mēs uzskatām, ka krievu valoda tikai krievi nepieder, tieši tāpat, kā latviešu valoda nepieder tikai latviešiem. Tā ir valoda, kas ir kultūras nesējs, radīta tādēļ, lai citi cilvēki arī šo bagātību varētu lietot un cienītu tās vērtību.” (“LAŠOR”)

„Latviešu valoda ir ļoti svarīga latviešu tautai, es to ļoti labi saprotu, tomēr krievu valoda šeit nekad neizmirs, tas ir saprotams, mēs esam tuvu Krievijai, mums ir plaša informatīvā telpa.” (“Zelta kamoliņš”)

„Un, ja tā būtu krievu, poļu, tad neviens jau tik daudz arī nezina tās valodas.

Man liekas „okei”, ja konferenci organizē poļu nacionālā biedrība un tad kāpēc šis pasākums nevarētu notikt poļu valodā, ja tur arī piedalās amatpersonas, kas prot poļu valodu, nu, es tur neredzu nekādu problēmu.” (“Latvijas Jaunatnes padome”)

Politiku un politisko partiju loma

Runājot par politiķiem un politiskajām partijām sabiedrības integrācijas kontekstā, respondenti parasti norāda, ka tieši politiķi ar savām savtīgajām interesēm vainojami apstākļi, ka etniskās attiecības pasliktinās. Saskaņu sabiedrībā nodrošina sabiedrībā nostabilizējušies dzīves stili, parašas un kultūra.

„Ja kaut kas tiek veidots un notiek kaut kas labs ar integrāciju, tad ir kāds, kas tajā dārziņā iemet akmeni, un tad integrācija uzreiz sāk jaukties ar politiku. Integrāciju nevajag jaukt ar politiku, tas ir galīgi kaut kas cits, tā ir tauta, kas dzīvo valstī ar tādu dzīves stilu, kas ir viņu parašas un kultūrā.” (“Nēvo Drom”)

„Pašlaik uzskatu, ka politiku dēļ etniskās attiecības ir pasliktinājušās, jo mūžīgi tiek pacelts šis jautājums, un es skatos, ka mūsdienu politiķi nebeidz meklēt ienaidniekus, vainīgos, kas ir vainīgs pie tā, ka tu slikti dzīvo. To vajadzētu atnest, tā ir totalitārā domāšana, kam vairāk varas, tas sāk meklēt ienaidniekus starp vājākajiem.” („Ider”)

Politiskās varas pozitīvu ietekmi uz integrāciju respondenti saskata apstākļi, ka ir izveidotas valstiskas institūcijas, kuru tiešais uzdevums mazināt etnisko konfliktu iespējamību un sekmēt saskaņu sabiedrībā. Tās ir Integrācija lietu sekretariāts un Integrācijas fonds.

„No pozitīvām lietām es varu nosaukt tikai dažas – Integrācijas sekretariāta izveidošana, protams, Sabiedrības integrācijas fonds, bet tur liela loma Eiropas Savienības institūcijām, tā nebija tīri Latvijas iniciatīva. Latviešu valodas valsts apguves aģentūra, kas ir izcila iestāde integrācijas jomā.” (“Providus”)

“Pozitīvais ir tas, ka ļoti daudz šajā jomā ir darījusi Integrācijas ministrija. Sākot ar to, ka atbalsta daudz visādus pasākumus, jo katrai tautai ir savi svētki, parašas, ko tā atzīmē visa gada garumā un Integrācijas ministrija ir tā, kas veicina šo darbību.” (“Nēvo Drom”)

“Ja salīdzina ar periodu pirms desmit gadiem, tad tās noteikti ir uzlabojušās. Tiešs pierādījums tam, ka tās ir uzlabojušās, ir šī Integrācijas lietu ministrijas izveide. Pirms šīs ministrijas ar etniskajiem jautājumiem nodarbojās tikai divi cilvēki naturalizācijas pārvaldes sastāvā.” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

„Pamatus lika Nils Muižnieks un mēs viņu cienām, jo viņš ir pirmais īstais demokrāts, kurš paziņoja, ka jāciena ir visi šeit dzīvojošie cilvēki, ne tikai latvieši. Un latviešiem jāprot redzēt, ka šeit dzīvo arī citas tautības, ar kurām jāprot draudzēties, rēķināties, kopā sadzīvot.” („Latvijas baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība”)

Raksturojot politiķu ietekmi uz etnisko nesaskaņu veidošanu sabiedrībā, respondenti min politiķu centienus pievērst sev uzmanību ar provokatīviem priekšlikumiem etnopolitikas laukā, piemēram, attiecībā uz naturalizācijas procedūru vai ierobežojumiem. Šādas rīcības mērķis ir elektorāta sanaidošana, sabiedrības šķelšana, kas ļauj sevi parādīt aizstāvja lomā un iegūt vēlētāju atbalstu. Šādu politiķu darbības vērtējumu pauž gan radikālās, gan tās organizācijas, kas nodarbojas ar politikas analīzi un pilsoniskas sabiedrības veidošanu.

„Es runāju par krievu un latviešu attiecībām, tās rada to spriedzi. Un politiskās partijas visu laiku pielej eļļu ugunī, lai vairāk degtu. Mans viedoklis ir tāds, ka nevajag sarežģīt naturalizācijas gaitu. Bet politiskās partijas, lai netiktu tautā aizmirstas, parādās ar saukļiem, ka jādara tā. Tā kā tuvojas vēlēšanas, viņiem tas ir vajadzīgs.” ("Nēvo Drom")

„Ziniet, šodien Latvijā ir tā... jāsaka godīgi, ka ir politiskās partijas, kas bremzē naturalizāciju.” ("Nēvo Drom")

„Partijām joprojām ir nepieciešamas šīs etniskās lietas, lai piesaistītu vēlētāju balsis. Tas tiek darīts apzināti, jo tā ir drošāka stratēģija, kā piesaistīt sev vēlētājus. Viegļāk ir vienkārši pateikt: 'krievi nāk!' vai 'latvieši nāk!'. Mums vajag aizstāvēt savas vērtības, identitāti vai kaut ko tamlīdzīgu. Tas ir tas, ko politiķi dara. Politiskajām partijām ir liela negatīva nozīme integrācijas procesā.” ("Providus")

„Droši vien nav pārsteigums, ka mums daudziem liekas- lielākās problēmas, kādas sagādātas, ir no politiķu puses, kas ļoti bieži saasinājuši attiecības.” ("Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs")

„Mēs cenšamies izstrādāt šo shēmu, lai etniskās grupas saglabā savu identitāti. Ir politiķi, kas cenšas visu sašķelt un visu izmantot tam, lai iegūtu pēc iespējas lielāku balsu skaitu vēlēšanās.” ("Krievu biedrību Latvijas asociācija")

„Protams, visas pārmaiņas ir saistītas ar neērtībām, zināmā mērā apgrūtinājumu. Tad, izmantojot šo te krievvalodīgās kopienas noskaņojumu, bija tādi, kas uz tā rēķina taisīja politisko kapitālu.” ("Klubs 415")

Respondenti norāda, ka politiskajā elitē ir cilvēki, kas etniska naida kurināšanu izmanto savas popularitātes veicināšanai. Šādu cilvēku spēja ilgstoši noturēties politiskajā elitē vai publiskajā telpā savā ziņā liecina par politiskās varas iecietību pret etnisko šķeltniecību. Radikālās organizācijas pārstāvis šādu uzvedību skaidro ar politisko partiju būtību, kuru galvenais mērķis ir iegūt varu, kas attaisno jebkuru rīcību.

„Ir Kiršteins, kas visu dara ar mīnus zīmi, nevar šis cilvēks atnest Latvijai ne slavu, ne labu reputāciju un nevar izsaukt nekādu pozitīvu attieksmi no cilvēku puses, kas šeit dzīvo. Tas pats Garda, kā viņu var cienīt, ja viņš aicina mūs nogalināt? Nekādi es viņu mīlēt nevaru, bet, neskatoties uz to, Kiršteins bija Saeimas deputāts, Gardu cik gadus pacieš? Ja valsts to uzskatītu par sliktu, droši vien atrastos kaut kādas metodes.” ("Alef")

„Politiskā partija jau pēc savas būtības tendēta uz zināmu nepatiesīgumu vai bezprincipialitāti. Cilvēkam galvenais mērķis ir nokļūt pie varas, līdz ar to viss pārējais ir sekundārs.” ("Klubs 415")

Kultūras NVO pārstāvis uzsver, ka radikālā organizācija Krievu skolu aizsardzības štāba darbība patiesībā kalpoja vienas partijas (PCTVL) tēla veidošanai. Pēc respondenta domām sabiedriskajai organizācijai, gluži otrādi, savā darbībā ir jābalstās uz savstarpējas cieņas un sadarbības principiem.

„Štābs 2 gadus taisīja savas akcijas nepārdomāti. Un faktiski tā bija vienas partijas PR reklāma, ne vairāk. Jo, ja vēlas kaut ko darīt, tad vajag pavisam citādi strādāt – uz savstarpējas cieņas pamata, sarunāties, risināt jautājumus, mēģināt kaut ko darīt, nevis nākt ar šādu negatīvu enerģiju, ar šādu nepatikas momentu.” (“Krievu biedrību Latvijas asociācija”)

Respondenti bieži izsaka viedokli, ka integrācijas politika valstī nav īpaši sekmīga, skaidrojot to ar faktu, ka šajā virzienā darbojas tikai Integrācijas sekretariāts, bet citas varas institūcijas patiesībā ignorē valdības apstiprināto Sabiedrības integrācijas programmu. Respondenti atzīst, ka zināms risinājums būtu meklējams Integrācijas sekretariāta un citu ministriju darbības koordinēšanā.

„Varbūt ir zināmas pazīmes, ka mums drusku ir gājis uz slikto pusi pēdējo gadu laikā, bet es domāju, tā atbildība par šo ir tieši politiķiem un parlamentāriešiem.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

„Mēs redzam kaut kādas polarizētas grupas, kas ir par un pret kaut kādu grupu tiesībām vai kaut kādā citādā veidā, bet reāli, kas aizstāvētu programmu, ka mēs visi esam vienā valstī, ka mēs visi dzīvojam vienlīdzīgi, ka mēs visi esam līdztiesīgi, nerod risinājumu šai kopdzīvei. Es domāju, ka pagaidām šo politisko līderu mums trūkst.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

„Man šķiet, ka tam traucē nepārdomāta integrācijas politika. Precīzāk, ka tā ir tikai viena sekretariāta politika, bet pārējās ministrijas dara tā, kā uzskata par labāku. Es domāju, ka tā ir kļūda. Ja, piemēram, Izglītības ministrija būtu auditēta no Integrācijas ministrijas puses, varbūt netiktu izdarītas visādas kļūdas.” (“LASOR”)

„Politiķiem vajadzētu tos procesus ietekmēt, bet nu, acīmredzot, ar reālo situāciju viņi negrib rēķināties, un šī te situācija samilzīs un atrisināsies pati, tikai kā tas notiks, es nevaru pateikt.” (“Latvijas Nacionālā Fronte”)

NVO pārstāvji norāda, ka nevalstiskajām organizācijām nevajadzētu sadarboties ar politiskajām partijām, neskatoties uz to piedāvājumiem. Nevalstisko organizāciju iespējas ietekmēt esošo politiku ir meklējamas šo organizāciju spējā būt neatkarīgām no partijām un aizstāvēties pret tām.

„Redziet, politiskās partijas uzbāžas nacionālo minoritāšu organizācijām, un dažas no organizācijām ir sasaistījušās ar partijām, bet, manuprāt, tas nav jēdzīgi. Mēs esam NVO un mums nav jēgas saistīties ar politiskajām partijām.” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

„Politika nav NVO lieta, lai gan politika tās ļoti stipri sit un aizskar.” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

Cits viedoklis ir radikālā Krievu skolu aizsardzības štāba pārstāvim, kurš intervijā norāda, ka viņa pārstāvētā organizācija ir veidota tieši ar mērķi sadarboties ar vienu konkrētu partiju un veicināt informācijas apmaiņu starp tām.

„Juridiskajā nozīmē tā neklasificējas kā organizācija. Jo tā oficiāli nav reģistrēta. Jo tā notiek kā sapulces ar vēlētajiem un politisko organizāciju PCTVL. Ar cilvēkiem, kas nav vienaldzīgi par to, kas notiek ar krievu skolām. Tādēļ šai organizācijai nav oficiāls statuss.” („Krievu skolu aizsardzības štābs”)

Masu saziņas līdzekļu loma

Respondentu attieksme pret masu saziņas līdzekļiem integrācijas jautājumu risināšanā biežāk ir negatīva. Gan kultūras, gan analītisko organizāciju pārstāvji uzsver, ka Latvijā pastāv divas informācijas telpas, kas vienus un tos pašus notikumus attēlo galēji atšķirīgi. Šādā veidā mediji sekmē uzskatu polarizāciju latviešu un krievvalodīgo auditorijās par sabiedrībā svarīgiem jautājumiem, īpaši tas sakāms par etnopolitiku, tai skaitā mazākumtautību izglītības reformas atspoguļojumu.

„Krievvalodīgie par 80-90%, kā žurnālists jums varu pateikt, klausās un lasa tikai krievvalodīgos medijus. Latvieši – par 90%, varbūt arī par 80%, klausās un lasa tikai latviešu izdevumus. Bet vienos un otros par vienu un to pašu raksta pilnīgi pretēji.” ("Latvijas Ukrainu biedrība")

„Bieži vien jautājumos par pilsonību, bet bieži vien mēs arī par mazākumtautībām redzējām, medijiem iznāca ļoti negatīva loma. It īpaši mazākumtautību izglītībā. Viņi tik ļoti polarizēti, ka nevar saprast, ka dzīvo vienā valstī.” ("Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs")

„Latviešu prese par integrācijas procesu nerunā tik daudz, bet, ja skatās uz krievu presi, man tā liekas, ka krievu cilvēkiem, kuri tiešām lasa šos krievu laikrakstus un žurnālus, kuri viņiem ir vienīgie informācijas uzņemšanas avoti, tur tā informācija nav pietiekoši objektīva.” ("Latvijas Jaunatnes padome")

Otrkārt, analītisko organizāciju pārstāvji min, ka mediju negatīvā loma integrācijas procesos izpaužas saistībā ar mediju nepieciešamību publicēt informāciju, kas atspoguļotu negatīvos notikumus. Respondenti norāda, ka medijiem nav izdevīga pozitīvu, nešokējošu notikumu atspoguļošana, jo tā neveicina mediju pārdošanas rādītājus.

Mediji integrācijas jautājumus izmanto sava produkta pārdošanai.

„Mīnuss ir tas, ka masu saziņas līdzekļi nevēlas redzēt pozitīvo tajā lietā, bet meklē tikai negatīvo.” ("Latvijas Ukrainu biedrība")

„Ja masu saziņas līdzekļi vairāk pievērstu uzmanību tam, kas labs rodas starptautiskajās attiecībās, un pievērtu acis uz to slikto, kas notiek, bet kas tagad? Ieslēdziet televīziju! Kas tur ir? Sita, šāva, laupīja – bet laba nekā nav. It kā nekā laba vispār nebūtu, bet labais ir.” ("Latvijas Ukrainu biedrība")

„Tas attiecas uz krievu medijiem, tie ļoti daudz izmanto nepareizi, nevis skata integrācijas procesu, bet sadursmi. Mēs pat paši avīzi esam izdomājuši, lai varētu izteikt savu viedokli.” ("Krievu biedrību Latvijas asociācija")

„Tas ir likumsakarīgi, jo masu mediji ir orientēti uz cilvēku noskaņojumu, viņi cenšas būt populāri, jo no tā ir atkarīgs viņu bizness, viņu ienākumi, tādēļ viņi seko noskaņojumam, taču tomēr krievu masu saziņas līdzekļi, lai gan arī nav ideāli, ir atvērti latviešiem, latviešu – krieviem ir slēgti.” („Krievu skolu aizsardzības štābs")

Mazākumtautību pilsoniskās organizācijas norāda, ka negatīvais atspoguļojums ir saistāms ne tikai ar mediju vēlmi ar integrācijas jautājumu palīdzību sadalīt savu potenciālo tirgu un neveicināt abu etnisko grupu apvienošanos, bet arī ar mediju politisko angažētību. Šai sakarā var norādīt uz politisko partiju un mediju tiešo saistību. Aplūkojot politisko ietekmi uz medijiem,

latviešu radikālās organizācijas norāda arī uz Krievijas ieinteresētību etniskās nesaskaņas veicināšanā Latvijā.

„Nacionālā naida kurināšanu veicina minētās avīzes, viņus nevar nekur apsūdzēt, bet tās drīzāk nodarbojas nevis ar nacionālā naida kurināšanu, bet ar etnisko mobilizāciju, kas ir daudz bīstamāk, tas ir ļoti neievainojams un nenotverams darbs.” ("LAŠOR")

„Mums mediju politika ir cīņa par tirgu, par pircēju grupām, un medijiem ir izdevīgāk, ka grupas ir sašķeltas.” ("Zelta kamoliņš")

„Es to saskatu, kā Krievijas Ārlietu ministrijas apakš programmu šeit Latvijā, jo visas krievvalodīgi rakstošās avīzes raksta negāciju stilā. Un tā tas ir jau gadu desmitiem par visu, kas notiek Latvijā. Un viss, kas sākas ar sakni LAT, ir saistīti ar negatīviem vārdiem.” ("Klubs 415")

Lai gan tiek norādīts uz sakarībām starp divām informācijas telpām un mediju nepieciešamību negatīvi atspoguļot integrācijas procesus, respondenti atzīst, ka mazākumtautību mediji Latvijā ir nepieciešami. Problēma, ko analītisko organizāciju pārstāvji saskata šī brīža mazākumtautību medijos, ir to politizēšanās. Medijiem būtu vairāk jāattēlo grupu saskarsme un kultūras pasākumi, mazākā līmenī jāmēģina kritizēt integrācijas norisi. Kultūras organizācijas savukārt norāda, ka mediji nav ieinteresēti atspoguļot mazākumtautību kultūras.

„Cilvēki skatās Krievijas ziņas katru vakaru un neko nevar darīt – nevar cilvēkam aizliegt un nevajag aizliegt. Bet varbūt, ja latviešu valodā iznākošo mediju klāsts būtu nedaudz plašāks, ja būtu nedaudz vairāk daudzveidības... Protams, ir tā daudzveidība, bet tā daudzveidība ir politiskā daudzveidība, tā nav kulturāla.” ("Providus")

„Es domāju, tas neveicina integrāciju, ka tiek atspoguļoti ļoti dažādi tie procesi, kas notiek valstī. No otras puses, no tāda mazākumtautību viedokļa, protams, ir ļoti svarīgi, lai mazākumtautībām būtu savi mediji priekš savas auditorijas, savā valodā, un šeit es domāju ir tā pretruna, kur meklēt vidusceļu.

Domāju, ka jautājums ir par saturu. Jo bijis pārāk liels uzsvars uz valodām.” ("Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs")

„Es zinu tikai, ka ir radio, kas piedāvā dažādām mazākumtautībām vienu stundu, bet TV un prese – neko, tikai radio pozitīvi ietekmē integrācijas procesu. Es neesmu redzējis nevienu raidījumu TV, kurš būtu veltīts mums mazākumtautībām.” ("Georgika")

Atsevišķi respondenti izdala laikrakstus, kuri, viņuprāt, ir vistiešāk atbildīgi par neobjektīvu notikumu atspoguļošanu. Interesanti, ka attiecībā pret „*Latvijas Avīzi*” krasi atšķirīga nostāja ir analītiķiem un latviešu radikāļiem. Ja analītiskās organizācijas pārstāvis norāda, ka minētā avīte tendenciozi atspoguļo, piemēram, naturalizācijas jautājumus, tad radikālas organizācijas pārstāvis, gluži pretēji norāda, ka „*Latvijas Avīze*” pozitīvi ietekmē latviešu nacionālās pašapziņas veidošanos. Latviešu radikāli ir dziļi ironiski pret integrācijas lietu atspoguļojumu latviešu presē. Savukārt, krievu radikāļi norāda uz krievu preses centieniem savos izdevumos parādīt latviešu politiķu viedokļus, ar to uzsverot pozitīvo skatījumu uz izdevumiem krievu valodā.

Redzams, ka ar pašreizējo situāciju mediju laukā visvairāk ir apmierināti radikālo organizāciju pārstāvji, ko var teikt gan par latviešiem, gan krieviem, taču kas attiecas uz analītiskajām un kultūras organizācijām, to pārstāvji ir krasi kritiski pret medijiem integrācijas jautājumu atspoguļojuma kontekstā.

„Latvijas Avīze” ļoti izteikti sevi pozicionē pret naturalizāciju, pret to, lai uzskatītu pilsoņus, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, par līdzvērtīgiem. Un arī krievu mediji, it īpaši *Весту Сегодня, Час.*” (“Providus”)

„Vienīgi Latvijas Avīze ir tāda, kas kaut kādā mērā mēģina publicēt nacionāli iekrāsotus rakstus. Tādus, kas varbūt tiešām būtu vairāk vērsti uz kaut kādu latviešu nacionālo pašapziņu un šādiem jautājumiem.” (“Klubs 415”)

„Neatkarīgā un Rīgas Balss, un Vakara Ziņas. Viņi ir tādi vairāk oficiālo viedokli atbalstoši. Arī uzsver to, cik ļoti nepieciešams integrēties, ka krievvalodīgos šeit visi gaida atplestām rokām, lai tik integrējas un tamlīdzīgi.” (“Klubs 415”)

„Krievu masu saziņas līdzekļi demonstrē savu atvērtību latviešu politiķiem vai kaut kādiem intelektuāļiem, bieži publicē intervijas, tas ir interesanti – viņi dod iespēju izteikties otrajai pusei. Latviešu medijos tas netiek darīts.” (Krievu skolu aizsardzības štābs”)

NVO loma integrācijā

Raksturojot savas organizācijas, respondenti norāda vēlmi veicināt sabiedrības saskaņu. Tomēr, vērtējot citu NVO paveikto, bieži izskan apgalvojumi, ka šīs organizācijas sekmē radikālo spēku aktivizēšanos un sabiedrības šķelšanos.

„Šīs akcijas, kuras vadīja Štābs... tās nav parādījušas sevi pozitīvi. Tās palīdzēja pieņemt spēkā labējiem radikāļiem. Kādēļ mums tas? Labējie pieņemās, bet kreisie teica: ak tā! Vai precīzāk būtu teikt, ka „krievi nāk”. Latvieši saka: „Ak, krievi nāk? Latvieti, nepadodies!”” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

„Integrācijas problēma kā tāda par 70% tiek risināta SO sfērā. Tur arī tiek saglabāta etnicitāte un tur arī notiek mijiedarbība. Ir dažādas problēmas, un katrai ir sava organizācija, kas tās risina, piemēram, izglītības jautājumos.” (“Krievu biedrību Latvijas asociācija”)

Respondenti norāda, ka NVO, mēģinot veicināt integrāciju, darbojas vairākos virzienos. Kultūras organizācijas uzsver, ka veicina katras konkrētās etniskās grupas kultūras mantojuma saglabāšanu. Pēc respondentu domām, NVO uzskatāma par vidutāju, kas no vienas puses, nodrošina savas etniskās kopienas pārstāvju integrāciju Latvijas sabiedrībā, tai skaitā naturalizāciju, bet no otras puses, nodrošina savas grupas izcelšanās, kultūras un tradīciju uzturēšanu.

„Mums pat bija vairāki semināri, kas tā arī saucās – ‘Integrācija bez asimilācijas’. Tātad kādā veidā dzīvot Latvijā kā savā dzimtenē, lai arī ebrejiem aizbraukt un emigrēt bija vieglāk nekā jebkuram citam, it īpaši sākumā, bet tie cilvēki, kas dzīvo Latvijā, ir tie, kas apzināti izdarīja šo izvēli.” (“Alef”)

„Nu laikam jau mēs veicinām integrāciju, dodam informāciju saviem biedriem. To, ko mums dod sekretariāts, mēs nododam saviem biedriem, palīdzam naturalizēties, jo daudzi jautājumi ir neskaidri, vai daži ir neaktīvi. Reizēm sniedzam arī juridiskas konsultācijas.” (“Georgika”)

„Es domāju, ka mums tieši nevalstiskā sektorā ir atbildība veicināt šo sadarbību, kas ir arī sadarbība starp dažādām organizācijām. Un organizācijām, kurām varbūt ir tendence strādāt vairāk vienā vai otrā tautības grupā. Un tas, es domāju, ir kaut kas, kas noteikti ir jādara.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

„Galvenais ir jautājumi, kas saistīti ar ukraiņu integrāciju Latvijas sabiedrībā un tagad arī Eiropas sabiedrībā, tas saistīts ar to, lai nejustos šeit atsvešināti, bet lai justos piederīgi šai valstij” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

„Mums arī bija integrācijas projekts tieši tādēļ, lai varētu palīdzēt cilvēkiem justies savā vietā, bet kaut kā ir izveidojusies attieksme, ka esam otrās šķiras cilvēki. Redz, mēs šeit esam galvenie, bet jūs tur maliņā.” (“Alef”)

„Kā jau visām organizācijām, mērķis ir saglabāt savu valodu, kultūru, kontaktēties savā valodā. Kad savācamies, arī tradīcijas saglabāt, kas svarīgi katram cilvēkam, un tad viņam ir vieglāk dzīvot svešumā.” (“Doina”)

Cits uzdevums, ar ko biežāk nodarbojas analītiskās NVO, bet nereti arī pārējās, ir saiknes veicināšana starp sabiedrību un politiskajiem spēkiem. NVO galvenais uzdevums ir arī valstisko institūciju darbības kontrole un kritikas koordinēšana, alternatīvu risinājumu izstrādāšana.

„NVO tagad dara to darbu, ko nav izdarījusi valsts, kaut nav īpaši deleģēta, bet ir sākumposmā un pie tā strādā.” (“Zelta kamoliņš”)

„NVO darbojas kā glābšanas riņķis Latvijas sabiedrībai. Situācijā, kad politiķi vai politiskā sistēma ir kompromitēti, kad politiķus ievēl reizi četros gados, pēc tam sabiedrība izrādās vispār bez kontroles. Pirmkārt, izvēlas nevis politiķus, bet sarakstus – partijas. Tu vari pavisam nejauši atrasties to deputātu sarakstā, kurus no visiem ievēl Saeimā.” (“LAŠOR”)

„Mēs esam tie, kas pirmie dara to netīro darbu. Tas ir labi, jo mēs pirmie ieraugām to problēmu, kas ir cilvēkos, tautās, redzam, kas ir jāsaglabā – tradīcijas, vēsture, kultūra, jo zinām, ka, ja šīs vērtības tautai nesaglabāsim, pazudīs no sākuma valoda, beigās tauta. Un tieši NVO, biedrības dara to, kas cilvēkus mudina, atgādina viņiem par dažādām lietām.” (“Nēvo Drom”)

„Mūsu organizācijas darbība: valsts valdības kritika attiecībā uz izglītības politiku Latvijas Republikā. Otrs, tas ir alternatīvu piedāvājumu izstrāde, attiecībā uz nacionālo minoritāšu izglītības īstenošanu. Trešais – līdzdarbība, kas vērsta uz autoritātes saglabāšanu un augšanu.” (“LAŠOR”)

Mazākumtautību NVO piedāvā dažādas kultūras programmas, kas piesaista dažāda vecuma un interešu cilvēkus. Šādu pasākumu apmeklēšana vienlaicīgi sniedz arī saziņas iespējas savas etniskās grupās vidū, kas ir ļoti svarīgi mūsdienu pilsētas dzīves atsvešinātības apstākļos.

„Mums ir sociālais centrs, tāpēc tā arī ir kopiena, bet tā jau ir cita organizācija. Tas eksistē jau 15 gadus. Mums ir tādas programmas, uz kurām var nākt jebkura vecuma cilvēki, tie ir muzikālie un kino klubi. Tur piedalās lektori, ir dzīvā mūzika. Mēs aicinām tikai profesionāļus, zinātnājus, lai būtu kvalitāte. Tas nav pasākums tikai ebrejiem, nāk dažādi cilvēki, nav ierobežojumu.” (“Alef”)

„Jebkuras programmas ietvaros notiek komunikācija, jo šobrīd pilsētā cilvēks var atrast visu, ko vēlas, tādēļ, lai cilvēki pie mums nāktu, viņiem jāpiedāvā kaut kas tāds, ko snevar atrast nekur citur. Komunikācija laikam ir vienīgā lieta, kas pietrūkst, izņemot, protams, naudu un veselību, bet tas ir ļoti svarīgi, tādēļ viņi nāk uz šejieni, lai atrastu cilvēku loku.” (“Alef”)

Analītisko organizāciju pārstāvji norāda, ka NVO loma sabiedrībā vēl tikai nostiprinās. Šodienas NVO darbību respondenti raksturo kā vāju un nepietiekamu. Līdzīgi tiek raksturota cilvēku vēlme iesaistīties NVO. Respondenti norāda, ka šīs problēmas risināsies laika gaitā un tuvākajā nākotnē NVO darbība varētu uzlaboties, arī pastiprināties tās loma.

„Šīs NVO un, pirmkārt, minoritāšu NVO varbūt vēl pagaidām nepilnīgi strādā, bet tas ir saistīts ar mūsu nepilnībām. Mums nav naudas. Mūsu organizāciju biedri nav no tiem bagātākajiem, pie mums miljoniāri nenāk, jo viņiem integrācijas un etnisko attiecību jautājumi ir atrisināti.” (“Latvijas Ukrainu biedrība”)

„Es domāju, ka tā ir ļoti liela, bet ne pietiekoša. Tai vajadzētu būt lielākai un vajadzētu mobilizēt nevalstisko sektoru daudz stiprāk un vairāk. Mums vēl arvien, protams, ir vāja pilsoniskā sabiedrība Latvijā.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

Veidi, kā uzlabot etniskās attiecības Latvijā

Nākotnē respondenti iezīmē dažādus sabiedrības integrācijas scenārijus. Parasti tie atšķiras atkarībā no NVO ievirzes. Latviešu radikālo organizāciju pārstāvji uzskata, ka nav nepieciešama speciāla integrācijas politika un vislabāk tā īstenojas dabiskā ceļā, tomēr jāatzīst, ka citi latviešu radikāļi uzsver nepieciešamību sekmēt cittautiešu aizbraukšanu no Latvijas.

„Tajā brīdī, kad valsts sāk īstenot, jebkura, ne tikai Latvija, kaut kādu mērķtiecīgu integrācijas politiku, tad tas faktiski norāda tikai uz vienu, ka reālas integrācijas nav. Šajā jomā kaut kas ir jādara. Nu līdz ar to jebkura šāda mākslīga integrācija pēc būtības ir lemta neveiksmei, jo integrācija var notikt tikai un vienīgi dabiskā ceļā.” (“Klubs 415”)

„Neturēt šeit tos, kas gribētu aizbraukt, palīdzēt doties projām un visādā veidā stāstīt, cik labi ir dzīvot Krievijā. Viss tieši otrādi notiek, viņi tikai stāsta - te integrējieties... Aizbraukt gribētāji ir desmitos tūkstošos mērāmi.” (“Latvijas Nacionālā Fronte”)

Kultūras organizācijas uzsver, ka integrācijai jānotiek dabiskā ceļā un brīvprātīgi, bez uzspiešanas, bez speciālām diskusijām.

„Mums nav pretenziju, mēs ieejam iekšā sabiedrībā. Ja dzīvojam Latvijā, ir jāpieņem valsts, likumi, paražas. Jāpieņem un jābūt lojāliem. Tā kā integrācija ir dabīga, bez uzspiešanas. Nevar uzspiest ar varu.” (“Lietuviešu kultūras izglītības centrs”)

„Mana mamma teica tā: „Nevajag man palīdzēt – netraucējiet!”. Lūk, ja viņi netraucētu, tad cilvēki laimīgi ietu labprātīgāk.. Atkal teikšu, ka ar vāli nevienu neaizdzīsi. Nevar sagribēt iet mājā, kur tevi sagaida ar suņiem. Vienreiz tur ielūkojoties, cilvēks vairs neies. Tādēļ, ka integrācija tomēr ir labprātīga lieta. Cilvēkam ir jāgrib pieņemt to un nezaudēt savu.” (“Alef”)

„Jo mazāk šos jautājumus skars, jo dabiskāk šis process notiks. Laiks visu saliks savās vietās, un, saasinot uzmanību uz šiem jautājumiem, tikai musina cilvēkus.” (“Georgika”)

Kultūras organizāciju pārstāvji norāda, ka svarīgi ir iepazīt zemi, kurā dzīvo, jo iemīlēt var tikai to, ko pazīst. Piederības sajūta kādai grupai veidojas, salīdzinot to ar citu. Arī respondenti apgalvo, ka pozitīvs vērtējums par Latviju veidojas, salīdzinot to ar citām valstīm.

Kā nozīmīgu kļūdu šie respondenti izceļ Latvijas valsts vēlmi par galveno integrācijas elementu padarīt valodu. Respondenti norāda, ka bez latviešu valodas ir vēl citas kopīgas vērtības, kas var kalpot sabiedrības integrācijai, piemēram, vēsture, zeme, stabilitāte, labklājība.

„Tajā ziņā ir labi, ka no tām krievu ģimenēm, no tā krieviskuma viņš aiziet. Ja tu pazīsti, tad tu iemīli. Ja tu nepazīsti, nezini, tad jau tev tas ir vienaldzīgs.” (“Lietuviešu kultūras izglītības centrs”)

„Tas ir ļoti interesanti, cilvēki pēc dažiem šādiem izbraukumiem sāk lepoties ar to, cik mums ir skaistas vietas. Vai tad tā nav integrācija? Viņi sajūt to kā savu valsti. Viņi saka: kā mums Latvijā... Protams, ka pie mums Latvijā, kā gan citādi pateikt. Tātad viņi tiešām ir integrēti. Es varu teikt, ka lielākā daļa no tiem, kas šeit dzīvo, jūtas kā latvieši - tas ir loģiski.” (“Alef”)

„Vienīgā kopīgā vērtība, kas tika nosaukta, bija latviešu valoda. Tas nav pareizi, jo kopīgas vērtības ir kaut kas cits - vienota stipra valsts, dzimtene, Latvija kā tāda, kur ir arī latviešu valoda, vēsture un zeme, ir stabilitāte, ir labklājība, kopīgas vērtības Tas ir plašāks nekā tikai valoda.” ("Zelta kamoliņš")

Kā vēl vienu nozīmīgu problēmu respondenti norāda nepieciešamību veidot programmas atbilstoši reālajām etnisko un sociolingvistisko grupu proporcijām sabiedrībā. Svarīgi ir nodalīt krievus kā lielāko minoritāti un nodarboties ar tās problēmām atsevišķi. Analītisko organizāciju pārstāvji uzsver, ka nepilnīgs ir skatījums uz Latvijas sabiedrību, aplūkojot to sociolingvistisko grupu (latviski un krieviski runājošo) griezumā. Arī kultūras organizācijas uzsver, ka kultūras pasākumos svarīgi iekļaut kā minoritāšu, tā latviešu pārstāvjus, lai veicinātu latviešu un minoritāšu kultūru savstarpēju iepazīšanu un toleranci.

„Situācija ir tāda, ka šeit nepieciešams lielāks akcents, jo Integrācijas ministrijā nepieciešams speciāls departaments, kas nodarbojas nevis ar visām minoritātēm, bet speciāli krievu jautājumiem. Tā ir lielākā etniskā minoritāte. Bet pašlaik ir kopā – poļi, ukraiņi, kas tur vēl... un krievi. Krievi tur sastāda 80%. Ja tā tiek nostādīts jautājums, tad problēma tiek aizvirzīta, tā netiek kontrolēta, bet tiek kontrolēta no dažādu ekstrēmistu puses.” ("Krievu biedrību Latvijas asociācija")

„Viena no lielākajām problēmām, kas mums ir, ka mums ir tendence skatīties latvieši – nelatvieši kategorijās un skatīties, ka visi ir viena liela homogēna grupa un skatīties, kā tad nu ir, kas, protams, neatbilst realitātei, jo mums būtu jāskatās apakšgrupu griezumā.” ("Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs")

„Tad vēl ministrijas uzdevums ir ne tikai uzlabot etniskās attiecības starp dažādām minoritātēm, bet arī starp pamatnāciju – starp latviešiem un mums – minoritātēm. Un no šī redzes viedokļa arī festivāli, kuros piedalās visi – gan krievi un baltkrievi, gan latvieši, tas ir ļoti svarīgi, jo cilvēki kontaktējas, nodod savu kultūru.” ("Latvijas Ukraiņu biedrība")

Respondenti uzskata, ka nozīmīgi ir saglabāt katra atsevišķā etnosa specifiskās pazīmes un nevajadzētu veicināt asimilāciju. Veidojot jaunās paaudzes piederību Latvijai, vienlaicīgi svarīgi, lai viņi izjustu arī savas minoritātes identitāti.

„Ir ļoti svarīgi, lai ebreju diaspora nepazustu, lai mēs neasimilētos un nepārvērstos par neko, tāpat kā nelatvietis nevar kļūt par latvieti, katram ir sava tautība, un dievs ne velti ir mūs sadalījis, tajā droši vien kaut kas ir, un katrai tautībai ir jā saglabā savas saknes, tradīcijas, tas ir ļoti svarīgi.” ("Alef")

„Lai gan visi te dzīvo, bet valsti sauc par Latviju. Šo visu vajag labi saprast, turklāt bērni tad sapratīs, ka arī viņi ir daļa no etniskajām minoritātēm, kas dzīvo Latvijā. Viņu vecāki ir atbraukuši no Baltkrievijas, Ukrainas vai Krievijas, bet tā ir viņu valsts – Latvija, un te runā latviski.” ("LAŠOR")

Kā svarīgu sabiedrības integrācijas aspektu NVO pārstāvji atzīst divpusēju integrāciju, kas nozīmē latviešu valodas apguvi no cittautiešu puses, toleranci un izpratni pret minoritāšu kultūrām no latviešu puses.

„Kad mēs runājam par integrāciju, tad, nez kādēļ, tiek domāts, ka integrēties vajag tikai ne-latviešiem. Es uzskatu, ka integrēties vajag arī latviešiem. Arī šajā integrācijas programmā, dažādās konferencēs un masu saziņas līdzekļos latviešu integrācijas problēma netiek skatīta, un tas nav pareizi.” ("Latvijas Ukraiņu biedrība")

„Integrācija ir divpusējs process, ko mēs paši pasludinām un Eiropā. Par to visi runā, bet mēs ļoti reti redzam to kā divpusēju procesu, mēs vienmēr kādu integrējam vienpusēji..” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

„Integrācijas veicināšanai jādemonstrē cieņa pret valodu tiem cilvēkiem, kas ir integrācijas objekts. Cieņu pret latviešu valodu valdība demonstrē pēc pilnas programmas. Cieņa pret krievu valodu? Tā it kā ir pašsaprotama, taču nav tādas ārējas etiķetes, no tā mūsu politiķi izvairās. Bet mūsu politiķi pārsvarā ir latvieši – 80%.” (“LAŠOR”)

NVO pārstāvji uzsver, ka svarīgi ir rast iespējas minoritāšu pārstāvjiem konsultatīvi darboties likumdevēju komisijās, kas ļautu sagatavot lēmumus, balstoties uz adekvātu konteksta izpratni. Tas ļautu ievērot mazākumtautību tiesības, sagatavojot jaunus likumprojektus

„Vajadzētu NVO līderiem darboties kaut kādā Saeimas komisijā, kas nodarbojas tieši ar integrāciju un tad varbūt.., nevis lēmumu pieņemšanā, bet lai viņiem būtu kaut kāds konsultatīvs vārds, jo mēs redzam to, ko neredz valsts vīri.” (“Nēvo Drom”)

„Neizpratne par demokrātijas līdzdalības veidiem. Bet sevišķi, ja skatās no mazākumtautību tiesību viedokļa, šķiet, ka lielākā problēma nav kaut kāds reformu saturs vai cik valodas, vai procenti. Bet tieši šī līdzdalība, kas nav notikusi, vismaz tā notikusi, lai mazākumtautību pārstāvji uzskatītu, ka ir notikusi.” (“Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs”)

6.5. POLITISKĀS ELITES NOSTĀDNES SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS JAUTĀJUMOS

Elites aptauju sekundāra analīze

Kā norāda Mihails Bartons (Michael Burton) un Džons Haili (John Higley)¹ nacionālajām elitēm raksturīgi trīs tipi:

1) sašķelta, konkurējoša, nevienota elite, kam nav sakņu un raksturīgi iekšēji konflikti, arī vardarbīgi. Šīm elites grupām raksturīga nespēja kooperēties, starp tām valda neuzticēšanās gaisotne, tās var šķirt politiskas, ekonomiskas, etniskas, rasu, reliģiskas, vai kultūras īpatnības;

2) totalitāra, ideoloģiski vienota elite, kam pamatā ir viena ideoloģija, piemēram, pagājušā gadsimta trīsdesmitie gadi Vācijā, PSRS;

3) plurālistiska, konkurējoša elite, vai konsensuāli vienota elite. Tās dalībniekiem var būt atšķirīgi viedokļi par politiskajiem jautājumiem, taču tām nav raksturīgas ekstrēmiskas nostājas, kas varētu novest pie konflikta. Šāds elites modelis raksturīgs mūsdienu demokrātijas valstīm.

Elites pētnieki, piemēram, Antons Stēns (Steen)² uzsver, ka elite var sekmīgi darboties tikai tad, ja tās vidū valda savstarpēja uzticēšanās, ja elites grupu vidū ar atšķirīgiem ideoloģiskiem uzskatiem valda diskusiju gaisotne un konkurence un tai pašā laikā visi atzīst demokrātijas „spēles noteikumus”. Tā ir poliskajās nostādnēs integrēta elite. Savukārt, konfliktējošas elites vidū valda neuzticēšanās; apšaubītas tiek gan elites grupas, gan to kompetence, kam ir atšķirīgi ideoloģiskie uzskati, neuzticēšanās vērsta arī pret lēmumu pieņēmējiem.

Izmantojot Latvijā veikto elites pētījumu³ rezultātus, pirmkārt, aplūkosim uzticēšanos elites vidū, otrkārt, salīdzināsim latviešu un cittautiešu politiskās nostādnēs: attieksmi pret demokrātiju, ekonomiku, sabiedrības integrāciju, lai noteiktu, cik būtiska ir etniskā šķirtne un tieši kādos jautājumos tā spilgtāk izceļas; treškārt, salīdzinot 1997., 2000. un 2003. gada pētījumu rezultātus, pievērsīsim uzmanību politisko attieksmju izmaiņām, kā arī tam, kā attīstījusies ir etniskā šķirtne.

¹ Higley, John and Michael Burton, (1997) *Types of National Elites in Postcommunist Central and Eastern Europe. International Politics* 34:2, June 1997, p.153-68.

² Anton Steen. (1997) *Between Past and Future: Elites, Democracy and the State in Post-Communist Countries. A Comparison of Estonia, Latvia and Lithuania*. Ashgate. Gower.

³ Šajā sadaļā izmantoti Elites pētījumi, kas veikti 1997. 2000. un 2003. gadā. Pētījuma metodika veidota Oslo universitātes profesora Antona Stēna vadībā. Interviju skaits: 1997. gadā 300, 2000. gadā 285 un 2003. gadā 280. Intervijas veiktas ar augstākā ranga politiķiem, radošo profesiju, zinātnes, uzņēmējdarbības, valdības pārstāvjiem.

Uzticēšanās elites vidū

Elites pētījumi liecina, ka Latvijā elites vidū valda izteikta neuzticēšanās politiskajai elitei. Pēc 2003. gada datiem vairāk kā puse elitei piederīgo, tai skaitā Saeimas deputāti, atbalsta viedokli, ka *“lielākajai daļai politiķu nevar uzticēt darīt to, kas pēc viņu domām, ir valstij vislabākais”* un *“cilvēki, kuri ir svarīgos valsts amatos, parasti vairāk domā par savu nevis sabiedrības labumu”*. Retāk šādu viedokli atbalsta ministru un ierēdniecības vidū – aptuveni ceturtdaļa. Ļoti bieži (80%) politiskajiem līderiem tiek pārņemta tuvredzība: *“ļoti maz ir tādu cilvēku, kas skaidri zina, kādas ir viņu intereses ilgākam laika posmam”*. Jāuzsver, ka laikā starp 1997. un 2003. gadu šie uzskati nav mainījušies. Izrādās, ka politiķi savstarpēji uzticas tikai savas partijas ietvaros, bet pārējiem pārmet nekompetenci un savtīgumu. Tas mudina secināt, ka Latvijas politiķu biedrošanās principi partijās drīzāk izriet no savas grupas interesēm, bet citas partijas tiek uzskatītas par konkurentiem savu interešu sasniegšanai. Tā nav konkurence starp atšķirīgiem politisko ideoloģiju modeļiem, kas piedāvā atšķirīgus sabiedrības attīstības modeļus, bet gan konkurence starp grupu interesēm.

Ja salīdzinām latviešu un mazākumtautību uzskatus jautājumos par uzticēšanos elitei, redzam, ka cittautieši ir vēl kritiskāki, salīdzinot ar latviešiem. Vislielākā atšķirība ir uzskatos par to, ka *“lielākajai daļai politiķu nevar uzticēt darīt to, kas pēc viņu domām, ir valstij vislabākais”*. No mazākumtautību elites piederīgajiem šādu viedokli atbalsta 65%, bet no latviešiem – 54%. Attiecībā par politiķu savtīgumu latviešu un cittautiešu uzskati atšķiras mazāk: 47% no latviešu elites un 52% no mazākumtautību elites piederīgo piekrīt, ka *“cilvēki, kuri ir svarīgos valsts amatos, parasti vairāk domā par savu nevis sabiedrības labumu”*.

28. tabula. Uzticēšanās elites vidū

% no visiem aptaujātajiem

	1997.	2000.	2003.
Lielākajai daļai politiķu nevar uzticēt darīt to, kas pēc viņa domām, ir valstij vislabākais	49	53	54
Cilvēki, kas ir svarīgos valsts amatos, parasti vairāk domā par savu nevis sabiedrības labumu	45	55	48

Avots: Elites pētījums. BDN 1997., BISS 2000., BISS 2003.

Triju pētījumu rezultātu salīdzinājums (1997., 2000. un 2003. g.) jautājumos par neuzticēšanos elites vidū neļauj runāt par pozitīvām pārmaiņām, īpaši tas sakāms par valsts interešu izpratni: salīdzinot 1997. un 2003. gada viedokļus par izteikumu: *„lielākajai daļai politiķu nevar uzticēt darīt to, kas pēc viņa domām, ir valstij vislabākais”*, redzam, ka pat palielinājies kritisko vērtējumu skaits.

Latviešu un cittautiešu politiskās nostādnēs

Jautājumos par ekonomiskās un sociālās politikas prioritātēm, atklājas, ka latviešu elites piederīgajiem tuvāka ir liberāla politika, kur indivīds pats vairāk rūpējas par savu labklājību, bet cittautiešu elites vidū lielāks atbalsts ir saudzīgākai sociālajai politikai.

Visai spilgti šo viedokļu atšķirību ieraugām atbildēs uz jautājumu *“vai par savu labklājību vairāk atbildības jāuzņemas indivīdam pašam vai arī valstij par to jārūpējas vairāk”*. Pēc 10 ballu skalas (kur 1 – indivīdam vairāk jāuzņemas atbildība par savu labklājību, bet 10 – vairāk atbildība jāuzņemas valstij) redzam, ka latvieši (4,2) vairāk uzsver indivīda atbildību, bet cittautieši (5,7) vairāk uzsver valsts lomu.

Interesanti, ka starp dažādām vecuma grupām uzskati šajā jautājumā atšķiras mazāk nekā starp latviešiem un mazākumtautībām. Piemēram, vecuma grupā 20 – 39 vidējais rādītājs ir 4,2, bet vecuma grupā 51- 60 tas ir 4,7. Arī atšķirīga izglītības līmeņa elites grupās uzskati šai jautājumā ir līdzīgi

Līdzīgas sakarība novērojam arī jautājumā par valsts un privātā īpašuma svaru uzņēmējdarbībā. No elitei piederīgajiem latviešiem 66% atbalsta viedokli, ka *„uzņēmējdarbībā un rūpniecībā būtu jāpalielina privātīpašums”*, no mazākumtautību elites privātīpašuma dominēšanu atbalsta tikai ap 30%. Arī šajā gadījumā atšķirības starp vecuma grupām ir maznozīmīgas.

Redzams, ka jautājumos par sociālo un ekonomisko politiku elites vidū robežšķirtni veido etniskā piederība: latviešu un mazākumtautību elites uzskati pielīdzināmi visai atšķirīgām ideoloģijām: latviešu gadījumā tā uzskatāma par liberālu, bet mazākumtautībām tuvāka ir sociāldemokrātiska nostāja.

Interesanti, ka līdzīga šķirtnē veidojas starp elites un pārējās sabiedrības politiskajām nostādnēm. Elites⁴ un iedzīvotāju pētījumu⁵ salīdzinājums liecina, ka elitei tuvāka ir liberāla politika, bet pārējā sabiedrības daļa sagaida lielāku atbalstu no valsts.

Visspilgtāk šo viedokļu atšķirību ieraugām atbildēs uz jautājumu *“vai par savu labklājību vairāk atbildības jāuzņemas indivīdam pašam vai arī valstij par to jārūpējas vairāk”*. Elite vairāk uzsver indivīda atbildību (elitei vidējais rādītājs 4,3) bet pārējā sabiedrības daļa vairāk uzsver valsts lomu (iedzīvotājiem vidējais rādītājs 6,4).

Vairākums elitei piederīgo (84%) ļoti pozitīvi izsakās par konkurenci, atzīstot, ka *„tā rosina cilvēkus aktīvam darbam un liek meklēt jaunas idejas un iespējas”*, no iedzīvotājiem – apmēram pusei ir līdzīgs viedoklis.

Vairākums elitei piederīgo (ap 60%) arī atbalsta viedokli, ka *„uzņēmējdarbībā un rūpniecībā būtu jāpalielina privātīpašums”*. No iedzīvotājiem

⁴ Izmantoti 2003. gada pētījuma dati.

⁵ Salīdzinājumam izmantoti iedzīvotāju aptaujas dati.

strikti par privātīpašuma dominēšanu iestājas tikai ap 15%. Elites un sabiedrības viedokļu saskaņošana ļoti svarīga ir jautājumā par ekonomiskās un sociālās politikas prioritātēm. Pētījumu salīdzinājums ļauj secināt, ka sabiedrībai tuvāki ir mazākumtautību elites pārstāvju uzskati. To varētu pieskaitīt pie apstākļiem, kas padziļina plaisu starp minoritāšu vēlētājiem, no vienas puses, un latviešu politiķiem, no otras.

Līdzīgas sakarības novērojam, ja salīdzinām latviešu un krievvalodīgās elites skatījumu par dažādu problēmu risināšanas aktualitāti: abām grupām vissvarīgākās šķiet ekonomikas attīstības (ap 90%) un korupcijas novēršanas (ap 70%) problēmas. Kas attiecas uz atšķirībām, cittautieši biežāk kā latvieši min sociālās problēmas: pensijas (cittautieši 82%, latvieši 57%), veselības aizsardzību (cittautieši – 82%, latvieši – 70%), nodarbinātību (cittautieši – 65%, latvieši – 51%).

Taču visvairāk latviešu un krievvalodīgo elites uzskati atšķiras attiecībā par minoritāšu tiesību jautājumu risināšanu: 60% cittautieši, bet tikai 5% latviešu atzīst šīs problēmas svarīgumu.

Triju pētījumu rezultātu salīdzinājums (1997., 2000. un 2003. g.) liecina, ka elites vidū nav notikušas ievērojamas pārmaiņas jautājumos par sociālo un ekonomisko politiku.

Tai pašā laikā jāuzsver, ka starp cittautiešiem, no vienas puses, un varas eliti, ko galvenokārt veido latvieši, no otras puses, pastāv dubulta šķirtne - pirmā attiecināma uz etnopolitiskajām interesēm, otrā izriet no atšķirīgajām nostādnēm sociāli ekonomiskajos jautājumos.

Elites viedoklis par etniskajām attiecībām Latvijā

Elites pārstāvji atzīst, ka Latvijā pastāv etniskās problēmas. Domas dalās tikai par to, cik nopietnas ir šīs problēmas: 41% domā, *“ka ir tikai dažas nelielas problēmas, kuras ir atrisināmas”*, pusei (50%) šķiet, ka *“ir dažas grūti risināmas problēmas”*. Pavisam nedaudz domā, ka *“problēmas ir tik nopietnas, ka tuvākajā nākotnē nav atrisināmas”* (6%), arī tie, kas uzskata, ka *“problēmu vispār nav”* (4%). Jāuzsver, ka šai ziņā nav atšķirību starp latviešu un cittautiešu uzskatiem.

Tomēr par etniskas konfrontācijas iespējamību latviešu un krievu uzskati atšķiras: no cittautiešiem 17% uzskata, ka konfrontācijas starp etniskajām grupām Latvijā ir iespējama, bet no latviešiem šādu viedokli atbalsta 8%. Jāuzsver, ka elites vidū nav tādu, kas atzītu par iespējamu *“atklātu vardarbīgu masveida konfrontāciju”*, taču *“daļēji vardarbīgu konfrontāciju, bet galvenokārt tikai vārdos”* pieļauj 20% latviešu un 7% cittautiešu. Visvairāk gan latviešu, gan krievvalodīgo elites vidū izplatīts viedoklis, ka konfrontācija iespējama tikai vārdos.

Triju pētījumu rezultātu salīdzinājums (1997., 2000. un 2003. g.), liecina, ka laikā starp 2003. un 2003.gadu pēc elites pārstāvju uzskatiem etniskās konfrontācijas iespējamība mazinājusies. Šai laikā pieaudzis arī to skaits, kas

atbalsta viedokli- „*krievi, kas dzīvo Latvijā, ir pilnīgi lojāli mūsu valstij*”. Par to, kā etniskās saskaņas tendences attīstīties tālāk, varēsim spriest pēc nākošā elites pētījuma rezultātiem⁶.

29. tabula. Elites viedoklis par etniskajām attiecībām, minoritāšu lojalitāti
% no visiem aptaujātajiem

	1997.	2000.	2003.
Konfrontācija starp etniskajām grupām ir iespējama	16	19	9
Krievi, kas dzīvo Latvijā, ir pilnīgi lojāli mūsu valstij	-	21	27

Avots: Elites pētījums. BDN 1997., BISS 2000., BISS 2003.

Demokrātijas vērtības un efektivitāte Latvijā: latviešu un mazākumtautību elites viedoklis

Politisko tiesību vienlīdzība ir plaši atbalstīta demokrātiska vērtība elites vidū. No krievvalodīgo elites pārstāvjiem visi piekrīt viedoklim, ka “*visiem pilsoņiem ir jābūt vienādām iespējām ietekmēt valdības politiku*”, bet no latviešiem to atbalsta 90%.

Taču krasi atšķirīgs ir cittautiešu un latviešu skatījums uz minoritāšu lojalitāti attiecībā pret Latviju: no latviešiem 20% uzskata, ka krievi, kas dzīvo Latvijā, ir lojāli mūsu valstij, bet no cittautiešiem šāds viedoklis ir 90%. Tas, ka varas elites neuzticas minoritātēm, ir acīmredzams fakts.

Tai pašā laikā vairāk kā 90% elitei piederīgo atbalsta viedokli par to, ka krievi, kas runā latviski, varētu ieņemt augstus amatus politikā, valsts pārvaldē, privātajā biznesā, pašvaldībās, interešu organizācijās. Šādu viedokli atbalsta visi aptaujātie mazākumtautību piederīgie. No latviešiem pret krievu izvirzīšanos atbildīgos amatos iebilst neliela daļa, to skaits nesasniedz 10%.

Puse no latviešu elitei piederīgo domā, ka „*demokrātija Latvijā darbojas labi, tai nepieciešamas tikai nelielas izmaiņas*”, bet 50% uzskata, ka „*tā darbojas slikti, un ir nepieciešamas daudzas izmaiņas*”. Savukārt, no mazākumtautību elites pārstāvjiem tikai 26% pozitīvi vērtē to, kā pašlaik darbojas demokrātija Latvijā. Ap 60% no cittautiešu elites pārstāvjiem uzskata, ka „*demokrātija darbojas slikti un ir nepieciešamas daudzas izmaiņas*”, bet 13% domā, ka tā „*darbojas slikti un pilnībā jāmaina*”.

Neskatoties uz visai kritisko nostādni pret demokrātiju Latvijā, vairākums elitei piederīgo savos uzskatos tomēr nepārkāpj autoritārisma robežai: 73% latviešu elites un 61% cittautiešu neatbalsta viedokli, ka “*daži spēcīgi līderi mūsu valsts labā izdarīs vairāk nekā visi likumi un sarunas*”.

Interesanti, ka tieši starp minoritāšu elitei piederīgajiem vairāk izplatīta nosliece uz autoritārismu: 39% cittautiešu un 26% latviešu atbalsta spēcīgā līdera ideju.

⁶ Nākošo elites pētījumu paredzēts veikt 2007.gadā.

Elites un pārējās sabiedrības politisko nostādņu salīdzinājums ļauj secināt, ka starp minoritātēm un varas eliti pastāv dubulta šķirtne, ko nosaka etnopolitisko interešu un sociāli ekonomisko nostādņu atšķirības.

30. tabula. Elites viedoklis par demokrātijas vērtībām

% no visiem aptaujātajiem

	1997.	2000.	2003.
Demokrātija Latvijā darbojas labi, tai nepieciešamas tikai nelielas izmaiņas	-	44	49
Daži spēcīgi līderi mūsu valsts labā izdarīs vairāk nekā visi likumi un sarunas	49	23	28

Avots: Elites pētījums. BDN, 1997., BISS 2000., BISS 2003.

Triju pētījumu (1997., 2000. un 2003. g.) rezultātu salīdzinājums atklāj dažas iezīmes, kas varētu liecināt par demokrātijas vērtību stiprināšanos elites uzskatos. Vispildīgāk tas izpaužas attieksmē pret spēcīgā līdera lomu, elites vidū ievērojami samazinājusies pārliecība, ka „daži spēcīgi līderi mūsu valsts labā izdarīs vairāk nekā visi likumi un sarunas”. Jāuzsver, ka šāda uzskatu attīstība elites vidū ir ļoti nozīmīga no tā viedokļa, ka pārējā sabiedrībā pārliecība par spēcīgā līdera iespējām joprojām ir plaši izplatīta. Pēc pētījumu rezultātiem kopš 1993. gada ap 60% Latvijas iedzīvotāju⁷ atbalsta spēcīgā līdera priekšrocības pretstatā demokrātiskai jautājuma izlemšanai.

Pētījuma rezultāti mudina domāt, ka ir divi vērā ņemami šķēršļi, kas šobrīd kavē eliti Latvijā raksturot kā vienotu, uz demokrātiskiem principiem integrētu. Viens – tā ir savstarpējā neuzticēšanās starp elites grupām, otrs, etniskā šķirtne, jo īpaši krasī atšķirīgais skatījums uz etnopolitikas nozīmību citu politiku vidū. Minoritāšu elite uzsver etnopolitikas jautājumu nozīmīgumu, taču no latviešu elites to atzīst tikai daži. Tāpēc nav nejaušība, ka cittautiešu elites skatījums par demokrātijas attīstību Latvijā ir ievērojami kritiskāks nekā latviešiem, jo viņi sagaida lielāku vērtību minoritāšu jautājumiem.

Redzams, ka atšķirīgās nostādnes etnopolitikas jautājumos un neuzticēšanās gaisotne traucē elites grupām vienoties par sabiedrības integrācijas politikas veidošanu un īstenošanu. Gluži otrādi, tieši etnopolitika tiek izmantota, lai manipulētu ar vēlētāju balsīm un sekmētu to izvēles polarizāciju.

Raksturojot attiecības starp eliti un iedzīvotājiem, jāuzsver, ka starp varas eliti (kā zināms, to pamatā veido latvieši) un minoritāšu iedzīvotājiem pastāv divu veidu šķirtnes, pirmā izriet no atšķirīgām nostādnēm etnopolitikas jautājumos, bet otru nosaka atšķirīgs skatījums uz sociāli ekonomisko politiku: elites nostāja ir

⁷ R. Rose, W. Maley (1994) *Nationalities in the Baltic States. A Survey Study*. University of Strathclyde.

R. Rose (2000) *New Baltic barometer IV: A Survey Study*. University of Strathclyde.

Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits. Red J. Rozenvālds. LU Akadēmiskais apgāds. 2005.

vairāk liberāla, bet minoritāšu piederīgie sagaida vēl saudzīgāku sociālo politiku kā latvieši. Tas arī izskaidro to, kāpēc minoritāšu vidū uzticēšanās politiskajai elitei ir zemāka nekā latviešiem. Sprotams, ka tas minoritāšu vidū mazina arī uzticēšanos varas elites īstenotajai sabiedrības integrācijas politikai un lielākas iespējas varas elitei īstenot integrācijas politiku paveras tikai ar plašu pilsoniskās sabiedrības atbalstu, sadarbībā ar sabiedriskajām organizācijām.

Dziļo interviju ar politiķiem analīze

1. Respondentu raksturojums

Intervijas notika ar 20 politikas veidotājiem, Latvijas politisko partiju pārstāvjiem. Respondenti pārstāv pavisam 14 partijas, no katras lielākās partijas ir divi pārstāvji.

31. tabula. Respondentu raksturojums

Respondents	Partija	Amats
Aleksandrs Brandavs	Latvijas Pirmā partija (LPP)	ĪUMSILS ministra padomnieks
Ilmārs Mežs	Jaunais laiks (JL)	Partijas Etnopolitikas darba grupas vadītājs
Ainārs Latkovskis	Jaunais laiks (JL)	Saeimas deputāts, bijušais ĪUMSILS ministrs
Dzintars Ābiķis	Tautas partija (TP)	Saeimas deputāts
Anta Rugāte	Tautas partija (TP)	Saeimas deputāte
Raivis Dzintars	Visu Latvijai (VL)	Partijas priekšsēdētājs
Pēteris Tabūns	Tēvzemei un Brīvībai/LNNK (TB/LNNK)	Saeimas deputāts
Ansis Dobelis	Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP)	Partijas ģenerālsekretārs
Ināra Ostrovska	intervijas laikā: Jaunie demokrāti (JD), šobrīd: Zaļo un Zemnieku savienība (ZZS)	Saeimas deputāte
Almers Ludviks	Latvijas Pirmā partija (LPP)	Rīgas Domes priekšsēdētāja vietnieks
Māris Grīnblats	Tēvzemei un Brīvībai/LNNK (TB/LNNK)	Saeimas frakcijas priekšsēdētājs
Aleksandrs Golubovs	Latvijas Sociālistiskā partija (LSP)	Saeimas frakcijas priekšsēdētājs
Juris Žuravļovs	Apvienība "Dzimtene"	Apvienības līdzpriekšsēdētājs
Nikolajs Kabanovs	Apvienība „Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” (PCTVL)	Saeimas deputāts
Boriss Cilēvičs	Tautas saskaņas partija (TSP)	Saeimas deputāts

Andris Bērziņš	Zaļo un Zemnieku savienība (ZZS)	Saeimas deputāts
Natālija Jolkina	Apvienība „Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” (PCTVL)	Rīgas Domes frakcijas priekšsēdētāja
Igors Pimenovs	Jaunais Centrs (JC)	Rīgas Domes deputāts
Eiženija Aldermane	Latvijas Ceļš (LC)	Naturalizācijas pārvaldes priekšiece
Jānis Strazdiņš	Zaļo un Zemnieku savienība (ZZS)	Saeimas deputāts

No respondentiem – Saeimas deputātiem vairāki ir Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas Sabiedrības integrācijas apakškomisijas biedri. Andris Bērziņš ir šīs apakškomisijas priekšsēdētājs, tajā darbojas Dzintars Ābiķis, Anta Rugāte, Pēteris Tabūns, Ināra Ostrovska, Nikolajs Kabanovs un Boriss Cilēvičs.

Anta Rugāte ir Pilsonības likuma izpildes komisijas priekšsēdētāja, Aleksandrs Golubovs ir šīs komisijas sekretārs, tajā darbojas arī Ināra Ostrovska. Jānis Strazdiņš ir Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētājs, Dzintars Ābiķis ir tās sekretārs, komisijā darbojas arī Pēteris Tabūns.

Intervēto respondentu pārstāvētās politiskās partijas pēc to uzskatiem etniskajos un integrācijas jautājumos ir iedalāmas četrās grupās:

nacionāli radikālā partija Visu Latvijai;

nacionāli konservatīvā partija Tēvzemei un Brīvībai/LNNK;

centriski orientētās partijas: Jaunais laiks, Latvijas Ceļš, Latvijas Pirmā partija, Tautas partija, Zaļo un Zemnieku savienība, Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija;

mazākumtautību partijas: Tautas saskaņas partija, Jaunais Centrs, apvienība „Dzimtene”, Latvijas Sociālistiskā partija, apvienība „Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā”.

Nacionāli radikālā partija akcentē latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu, kā arī naturalizācijas ierobežošanas un repatriācijas veicināšanas nepieciešamību. Savukārt nacionāli konservatīvā partija bez jau iepriekš minētajiem aspektiem uzsver, ka sociālā integrācija veicinās etnisko integrāciju.

Centriski orientētās partijas vairāk orientējas uz latviešu valodas un kultūras sargāšanu un stiprināšanu, nodrošinot arī mazākumtautību kultūru saglabāšanu un attīstību. Turpretī mazākumtautību partiju nostāju sabiedrības integrācijas jautājumā galvenokārt veido nostādnes par mazākumtautību kultūru saglabāšanu, izglītības iegūšanas iespējām mazākumtautību valodās, naturalizācijas gaitas paātrināšanu un arī mazākumtautības valodas statusa piešķiršana krievu valodai.

2. Etniskās attiecības un noskaņojums, tā izmaiņas

Politisko partiju pārstāvji šobrīd Latvijā pastāvošās etniskās attiecības un noskaņojumu uztver dažādi, tomēr vairums norāda, ka tas ir pieņemams un

nostabilizējies. Lielākā daļa respondentu izteikti nošķir attiecības, kas pastāv ikdienā, sadzīves līmenī un attiecības, kas novērojamas politiskajā līmenī. Ja pirmās visbiežāk raksturo kā labas vai mierīgas, tad politiskajā līmenī etniskās attiecības parādās kā saspīlējumu avots, līdzīgi tās tiek atspoguļotas arī masu saziņas līdzekļos.

Mazākumtautību partiju pārstāvji etnisko mijiedarbību redz kā ļoti ierobežotu, norādot uz divkopienu valsts pastāvēšanu, taču arī viņi uzskata, ka sadzīviskās attiecības starp kopienām ir pieņemamas.

Manuprāt, etniskās noskaņas un attiecības ir visnotaļ normālas, ja mēs runājam par šīm attiecībām reālajā praksē starp cilvēkiem, starp Latvijas iedzīvotājiem. Bet šis jautājums ir ļoti politizēts, [...] tās ir politiku problēmas un politisko partiju problēmas, mazāk cilvēku savstarpējās problēmas.- (Eiženija Aldermane, LC)

Sadzīves attiecībās etnisko aspektu jūt ļoti maz vai nejūt nemaz, tas parādās galvenokārt politikā. [...] Mūsu sabiedrība ir ārkārtīgi sadalīta, ja etnisko attiecību jēdzienā ietver dažādo etnisko, lingvistisko grupu attieksmi pret valsts politiku, pret dažiem aktuāliem jautājumiem.- (Boriss Cilēvičs, TSP)

Ja kāds no pētniekiem vēlētos saprast, kāda ir situācija, un sekotu līdzī tikai krievu valodā rakstošo un latviešu valodā rakstošo vai raidošo mediju darbībai, tad liktos, ka attiecības ir saspīlētas, bet, ja jūs esat vienkāršs cilvēks, kas neseko līdzī medijiem vai politiskajai dzīvei, tad attiecības ir ļoti labas.- (Ainārs Latkovskis, JL)

Diemžēl šobrīd mums ir divkopienu sabiedrība, katra kopiena dzīvo savā telpā, katrai ir savi masu informācijas līdzekļi, sazināšanās ar savējiem. Konfliktsituācijas starp kopienām es neredzu, visdrīzāk tās attiecas uz mūsu politisko situāciju.- (Natālija Jolkina, PCTVL)

Respondenti uzskata, ka labas attiecības starp dažādām etniskajām grupām veicina apstākļus, ka starp tām ikdienā notiek aktīva mijiedarbība, tās apdzīvo kopīgu vidi, arī grupu pamatvērtības ir līdzīgas. Tomēr reizē sabiedrībā pastāv zināmas aizdomas un aizspriedumi pret citu etnisko grupu pārstāvjiem un izteiktas viedokļu atšķirības atsevišķos gadījumos, parasti ar etnopolitiku vai vēsturi saistītos jautājumos, kuras var izmantot, lai attīstītu konfliktu starp latviešiem un krievvalodīgajiem.

Mums sadalīšanās ir ļoti savdabīga, jo nav tādi geto rajoni, gandrīz vai visiem latviešiem kaimiņos ir krievi vai otrādi, ikdienā visa iepirkšanās un sadzīviskā dzīve ir ļoti maisīta, bieži vien arī daudzas darbavietas ir līdzīgi maisītas.- (Ilmārs Mežs, JL)

Uz pamatvērtībām latvieši un krievi skatās vienādi vai ļoti līdzīgi. Ir daži jautājumi, kas tieši saistīti ar etnisko faktoru un kur viedokļi ir diametrāli pretēji. Tas ir saistīts ar Otro pasaules karu, ar attieksmi pret leģionu, ar pilsonības problēmu, ar Latvijas valodas politiku galvenokārt attiecībā uz izglītības sistēmu.- (Boriss Cilēvičs, TSP)

Kā galvenos pastāvošo saspīlējumu izmantotājus un attīstītājus elites pārstāvji nosauc politiskās partijas un masu medijus. Sabiedrības sadalīšanos pēc etniskā principa respondenti saskata kā faktoru, ko var veiksmīgi izmantot gan politiskās varas iegūšanai, gan masu mediju peļņas palielināšanai. Abi šie spēki kavē sabiedrības integrāciju, traucē stabilitātes un labu starpetnisko attiecību uzturēšanu.

Politiskās partijas izmanto sabiedrībā pastāvošos aizspiedumus un aizdomas, lai pastiprinātu savu politisko nostāju Latvijas politikā, mēģinot spēlēt ar protesta

noskaņojumu, kas vienmēr sabiedrībā pastāv. Un ar to zināmā mērā viņi arī pastiprina šo protesta noskaņojumu, kas pastāv gan latviešu, gan nelatviešu vidē.- (Igors Pimenovs, JC)

Tas, ka attiecības ir saasinātas, lielā mērā ir tieši politisko partiju un politiķu nopelns. Es domāju, ir grūti noliegt, ka nacionālais jautājums ir galvenais, ar ko tiek vāktas vēlēšanu balsis, nacionālo un etnisko grupu pretnostatīšana ar dažādiem saukļiem, lozungiem un darbiem.- (Ansis Dobelis, LSDSP)

Visi šie aktīvie procesi notiek politisko organizāciju provokāciju dēļ. Parādoties saukļiem no vienas vai otras puses, aktīvi saasinās, sāk darboties prese un reizē ar to attiecības tiek saasinātas.- (Ināra Ostrovska, JD/ZZS)

Etniskās attiecības ietekmē ne tikai politiķu un politisko partiju, bet arī valsts amatpersonu teiktais un darītais, kā arī pastāvošā likumdošana. Vairāki respondenti norādīja, ka labvēlīgu etnisko attiecību veidošanai ir nepieciešami gan atbilstoši likumi, gan valsts radīts iespaids, ka integrācija ir vēlama un vajadzīga. Valsts amatpersonu attieksme var gan veicināt, gan traucēt integrācijas procesu, tāpat negatīva ietekme var būt likumdošanā pieļautām kļūdām.

No otras puses, kā uzskata nacionāli konservatīvie politiķi, pastāv iespēja, ka arī labvēlīga un piekāpīga valsts attieksme integrācijas procesam var nākt par sliktu, radot pretēju efektu sākotnēji paredzētajam.

- *Integrācija šobrīd ir lamuvārds, nevis populārs vārds, jo diemžēl līdz 8. Saeimai neviena no partijām nenodarbojās ar etnopolitikas veidošanu, mums diemžēl līdz šim brīdim nav to likumu, ar kuriem jāstrādā mazākumtautību pārstāvjiem.- (Aleksandrs Brandavs, LPP)*
- *Es domāju, ka ir pieļautas kļūdas no latviešu tā laika valdību puses, jo ļoti daudzi Latvijai lojāli cilvēki – krievu vai citu tautību cilvēki – ir kļuvuši varbūt ne tik draudzīgi.- (Ināra Ostrovska, JD/ZZS)*
- *Uzreiz pēc neatkarības atgūšanas nelatvieši mācījās valodu, to varēja redzēt visur un ikvienā vietā, bet diemžēl pēc tam pamazām, ņemot vērā tieši mūsu valsts institūciju, Saeimas un valdības pretimnākšanu šiem cilvēkiem, viņiem radās pretējs noskaņojums: nevis, lai iekļautos šajā sabiedrībā, bet lai pretotos integrācijai šajā valstī.- (Pētris Tabūns, TB/LNNK)*

Elites pārstāvji norāda arī vairākus citus apstākļus, kas ietekmē etniskās attiecības mūsu valstī. Būtiska ir vēsturiskā ietekme, kas noteikusi pašreizējās situācijas izveidošanos un radījusi priekšnosacījumus pastāvošajām attiecībām. Pozitīvu vēsturisko ietekmi respondenti saista ar Latvijas pirmās brīvvalsts laikā iedibinātajām likumdošanas tradīcijām un šeit jau gadsimtiem ilgstoši pastāvošo etnisko dažādību, bet negatīvā ietekme ir saistīta ar PSRS laikā Latvijā iebrukušo lielo imigrantu skaitu, kas radīja etnisko sastāvu, ar kuru jārēķinās šobrīd.

Latvija vienmēr ir bijusi daudznacionāla valsts, kurā dzīvo kopā citas tautas, ne tikai latvieši.- (Jānis Strazdiņš, ZZS)

Latvijā etniskajos jautājumos vienmēr ir bijis ļoti liels korektums no valsts puses, piedāvājot tādu etnisko līdzsvaru, kurš tomēr pamatā nodrošina vairāku etnisko pietiekamu skaitlisku pārstāvību līdzās pamatnācijai, cilvēku grupām pietiekami normālu līdzāspastāvēšanu un mieru. Tā tas bija Latvijas laikā [..], tās pašas tradīcijas ir arī atjaunotajā neatkarīgajā Latvijā, pamati ir tie paši.- (Anta Rugāte, TP)

Savu tiesu iespaida atstāj tas, ka šī etniskā proporcija nav veidojusies Latvijas kā neatkarīgas valsts laikā, bet lielā mērā ir veidojusies okupācijas laikā, un šeit ieradusies cilvēki ir braukuši uz Krievijas vai uz Padomju Savienības nomali, tie nerēķinās ar Latviju kā neatkarīgu valsti.- (Māris Grīnblats, TB/LNNK)

Pastāv arī būtiska starptautiska ietekme, galvenokārt no Eiropas Savienības un Krievijas, katru no tām respondenti vērtē atšķirīgi. No Krievijas puses vairāk ir netieša ietekmēšana, piemēram, ar masu saziņas līdzekļu starpniecību. Savukārt Eiropas Savienības ietekme ienāk līdz ar likumdošanu, dažādiem likumiem un regulām, ieteikumiem Latvijai. Centriski orientēto partiju pārstāvji uzsvēra Eiropas Savienību un NATO kā drošības garantu latviešiem, kas ļauj veiksmīgāk risināt etniskās attiecības.

- *Noskaņojumu lielā mērā ietekmē prese, televīzija, ārvalstu televīzijas, sevišķi kabeļtelevīzija, jo, daudziem, ne Latvijā dzīvojošiem politiskiem spēkiem būtu liela interese palielināt savu ietekmi šajā ģeopolitiski ļoti svarīgajā zemē.- (Jānis Straziņš, ZZS)*
- *Uz nesamierināšanos kūda politiskās aprindas, kas darbojas gan uz savas pārliecības pamata, gan lielā mērā tās uzkūda arī ar Krieviju saistīti masu mediji, partijas vai ar Krievijas varas struktūrām saistīti cilvēki.- (Māris Grīnblats, TB/LNNK)*
- *Vairums Latvijas iedzīvotāju, ja mēs runājam par latviešiem, jūtas drošāki sakarā ar NATO un Eiropas Savienību, jo viens no aspektiem, kas ietekmē šīs attiecības bija, protams, attiecības ar Krieviju un latviešu bailes no Krievijas.-s (Ilmārs Mežs, JL)*
- *Šodien mēs jūtamies drošāk, mēs esam Eiropas Savienībā, tāpēc mēs jau esam aizsargāti, mēs vairāk domājam par dzīves uzlabošanu, labklājību. Protams, tur, kur mums ir jāatzīmē savs nacionālais, tur mēs to darām.- (Almers Ludviks, LPP)*

Respondentu viedokļi par etnisko attiecību un noskaņojuma izmaiņām pēdējo desmit gadu laikā ir ļoti atšķirīgi. Daudzi uzsver, ka šos jautājumus nevar vērtēt viennozīmīgi, jo ir gan pazīmes, kas norāda uz situācijas uzlabošanos, gan pazīmes, kas norāda uz pretējām tendencēm. Daži respondenti arī attiecībā uz izmaiņām nošķir notiekošo sadzīvē un politikā, norādot uz atšķirībām šajās divās jomās.

Kopumā gan centriski orientēto, gan mazākumtautību politisko partiju pārstāvji uzskata, ka etnisko attiecību jautājums ir stabilizējies vai uzlabojies. Savukārt nacionāli radikālās partijas pārstāvis norāda, ka etnisko attiecību jautājums pēdējos gados ir aktualizējies.

- *Attiecības būtiski nav mainījušās, jo katra kopiena izvirza savu pretpēku, attīsta dažādas iespējas, lai no savas puses ietekmētu situāciju. [...] Man šķiet, ka situācija attīstās, bet viņa nemainās tāpēc, ka ir noteikts status quo, kas ir sasniegts.- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)*
- *Salīdzinot situāciju pirms 10 gadiem ar šodien, es domāju, ka situācija iet uz pozitīvo pusi. Ja politiski šo problēmu uzsilda, tad viņa var būt slikta. Ja šo problēmu ļauj risināt pašām etniskām grupām mierīgā ceļā, tad šis jautājums notiek normāli. Tomēr to ir ļoti grūti nomērīt.- (Andris Bērziņš, ZZS)*
- *Man liekas, ka pēdējos 10 gados attiecības ir tikai stabilizējušās, tās nav uzlabojušās, katra kopiena ir noslēgusies sevī.- (Natālija Jolkina, PCTVL)*
- *Sadzīvīskajā līmenī attiecības noteikti ir uzlabojušās, tas ir saistīts ar virkni faktoru. [...] Politiskajā līmenī diemžēl es nekādu progresu neredzu. Varbūt šīs lietas tiek uztvertas*

mazāk emocionāli, bet, no otras puses, politiskā dalīšana pēc etniskās pazīmes ir padziļinājusies, nostiprinājusies un to pārvarēt ar katru gadu ir arvien grūtāk un grūtāk.- (Boriss Cilēvičs, TSP)

- *Nacionālais jautājums ir kļuvis no jauna daudz aktuālāks. Ja šodien būtu referendums par tādu izteikti nacionālu jautājumu kā Pilsonības likums, es domāju, ka rezultātā uzskati par to, kādai ir jābūt etnopolitikai un etniskajai nākotnei Latvijā, būtu vēl atšķirīgāki nekā 1998. gadā.*- (Raivis Dzintars, VL)

Par galvenajiem etniskās attiecības uzlabojošiem iemesliem respondenti nosauc jau minēto iestāšanos Eiropas Savienībā, kas devusi latviešiem drošības sajūtu, mazinot iespējamo apdraudējumu no Krievijas puses, kas varētu ietekmēt arī etnisko situāciju. Kā citus labvēlīgus faktorus politisko partiju pārstāvji min pastāvošajai situācijai atbilstošu likumdošanu un labu ierēdņu darbu, kā arī latviešu valodas zināšanu uzlabošanas nelatviešu vidū. Sava nozīme ir arī paaudžu nomaīnai, taču jauniešu uzskatus ietekmē arī viņu vecāku uzskati, tāpēc paaudžu nomaīnas loma var būt diezgan ierobežota.

- *Tika vairāk vai mazāk veiksmīgi atrisinātas vairākas problēmas – Pilsonības likums, nepilsoņa statuss. Vēl viens faktors ir tas, ka ierēdniecība strādā daudz kvalitatīvāk, ierēdņi strādā daudz profesionālāk, daudz biežāk var sastapt pretimnākšanu no ierēdņu puses. Galu galā ir vēl viens faktors – būtiski uzlabojas latviešu valodas zināšanas krievu vidē.*- (Boriss Cilēvičs, TSP)
- *Aizspriedumu un aizdomu nesēji tomēr ir vecāku paaudžu Latvijas iedzīvotāji. Bet jaunākā paaudze tomēr ir daudz brīvāka, tai vienkārši nav vai ir mazāk aizspriedumu, tā neizjūt nekādus aizspriedumus pret iedzīvotājiem, kas pieder pie citām tautībām un dzīvo Latvijā. Bet par nožēlu jauniešos es reizēm redzu viņu vecāku aizdomu un aizspriedumu atražošanu.*- (Igors Pimenovs, JC)

Respondenti par ļoti būtisku indikatoru tam, ka etniskās attiecības pēdējos gados ir kļuvušas sliktākas, uzskata arvien biežākās radikālās izpausmes no partijām un apvienībām, kas pauž dažādu pušu uzskatus. Katra no šīm pusēm kļūst arvien asāk noskaņota, reizē negatīvi ietekmējot sabiedrībā pastāvošo situāciju. Elites pārstāvji arī norāda, ka ir vairāki notikumi un datumi, kuri pēdējos gados arvien biežāk parādās kā nesaskaņu iemesls.

- *Pēdējos 10 gados arvien ir gājis uz to, ka politiķu un to pārstāvju, kas it kā cīnās par visu krievvalodīgo tiesībām, retorika ir palikusi daudz niknāka. Arī, ja paskatās, vai ir mainījusies tā pati Tēvzemei un Brīvībai retorika, pēdējās pašvaldību vēlēšanās viņi izmantoja plakātus, kur bija rakstīts: „Krievi nāk!”.*- (Ainārs Latkovskis, JL)
- *Attiecības ir segregētas, [...] ir bijuši atsevišķi cilvēki vai cilvēku grupas pat tādas, kas it kā pašas tā kā neseperējas no visa lieluma, bet viņas veicina separēšanos. Un tie ir galēji labējie un galēji kreisie uzskati.*- (Anta Rugāte, TP)
- *Šie svētku pasākumi, dažādi datumi – radikāli viņus izmanto arvien vairāk. Abi radikālie spārni aktivizējas arvien vairāk, tā ir tā bīstamība. Noskaņojums tiek uzturēts no abām radikālām daļām. Un tā jau tas vienmēr ir, ka vieni radikāļiem ir vajadzīgi pretējie radikāļi, ja radikāļi vienā pusē ir vieni paši, tad ilgi viņi savu radikālismu uzturēt nevar.*- (Almers Ludviks, LPP)
- *Ja mēs paskatīsimies uz to, ka pirms desmit gadiem nebija Krievu aizsardzības štāba, nebija tik daudz krievu mediju kā tagad, īpaši elektronisko mediju nebija tik daudz. No*

pretējās puses TB/LNNK ņēma virsroku Eiroparlamenta vēlēšanās un izskan nedraudzīgs tonis no pašas augšas, teiksim, prezidente dažreiz runā pret Krieviju, kas nebūtu iespējams deviņdesmito gadu vidū.- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)

Respondenti norāda, ka partijas pēc sastāva ir diezgan etniski viendabīgas, attiecīgi tās piesaista arī vienas etniskās grupas elektorātu, turklāt pastāvošā tendence ir pretēja tam, kāda novērojama abās pārējās Baltijas valstīs. Etniskais balsojums ir pazīme, ka etniskās attiecības Latvijā pēdējos gados nav uzlabojušās, iespējams, pat kļuvušas sliktākas. Tas norāda, ka politiskajā izvēlē pār citām vērtībām dominē nacionālās.

- *Ir jomas, kur attiecības ir pasliktinājušās, to mēs redzam tieksmē veidot arvien vairāk nacionāla rakstura partijas. Nacionāla rakstura partijām nav nākotnes. Šo partiju programmas faktiski ir orientētas uz sabiedrības šķelšanu, jo aizstāvēt kaut kādas vienas nācijas intereses, tas nozīmē, ka vairāk vai mazāk tiek ignorētās kādas citas nācijas vai nāciju intereses.- (Eiženija Aldermane, LC)*
- *Bet Saeimas vēlēšanās ir absolūti skaidrs, ka latvieši un krievvalodīgie balso par dažādām partijām. Un šī tendence nesamazinās. Pretēji tam, kas notika Lietuvā jau deviņdesmito gadu sākumā un kas notika Igaunijā gadsimta robežā, mums šī tendence tikai pastiprinās.- (Boriss Cilēvičs, TSP)*
- *„Saskaņas centrs” cenšas savākt gan latviski, gan krieviski runājošos vēlētajus un arī LSDSP cenšas to darīt, bet praktiski šobrīd šīm partijām elektorāta atbalsts nav liels. No pārējām partijām grūti nosaukt kādu, kas spētu vienot abus elektorātus. Tikai tas vien jau liecina, ka cilvēki domā nevis pēc ekonomiskām, sociālām kategorijām, bet domā pēc nacionālām.- (Ansis Dobelis, LSDSP)*
- *Atkarībā no etniskās piederības tiek izvēlēti spēki, par kuriem balsot. Attiecīgi krievi un krieviski runājošie vairāk balso PCTVL, paskatoties apgabalus pēc etniskā sastāva, to var ļoti vienkārši pierādīt. Man kā nacionālas organizācijas pārstāvim un nacionālo uzskatu piekritējam ir ļoti nepatīkami vērot, ka šādiem cilvēkiem kļūst arvien lielākas iespējas ietekmēt Latvijas politisko dzīvi.- (Raivis Dzintars, VL)*

3. Naturalizācijas norises raksturojums

Elites pārstāvjiem ir dažādi uzskati par naturalizācijas gaitu Latvijā, tomēr lielākā daļa atzīst, ka, lai gan ir zināmas problēmas, tā ir optimāla šobrīd pastāvošajai situācijai. Atsevišķu mazākumtautību partiju pārstāvji naturalizācijas norisi gribētu paātrināt, norādot, ka pašreizējie tempi ir pārāk lēni, savukārt nacionāli konservatīvie politiķi naturalizāciju vēlētos ierobežot, norādot uz negatīviem aspektiem, kas var rasties pārāk straujas naturalizācijas dēļ, piemēram, pilsonību iegūst valstij nelojāli cilvēki.

- *Man liekas, ka temps ir ļoti normāls, tas nav ne par zemu, tas arī nav par strauju, lai būtu bailes. Tas jauno pilsoņu skaits, kas ieplūst, nav tik liels, lai mēs viņus neakumulētu, it īpaši ņemot vērā, ka viņi jau šā vai tā dzīvo mums līdzi.- (Ainārs Latkovskis, JL)*
- *Naturalizācija šobrīd ir aprobežota ar objektīviem cipariem. Protams, ka no mūsu spārna ir tieksme šo procesu paātrināt, bet ir pretējā pozīcija. Naturalizācija, kas notiek tagad, ir vidusceļš, kas cilvēkiem, manuprāt, ir pieejams. Kapacitāte ir, cilvēki var tagad naturalizēties, nav īpašas rindas.- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)*

- *Mēs izdarījām aprēķinus naturalizācijas caurlaidības tempam, ar pašreizējiem kadriem un resursiem, naturalizācijas process beigsies 2040. gadā. Tā kā, protams, es domāju, ka tas ir ievērojami jāatvieglina.*- (Natālija Jolkina, PCTVL)
- *Naturalizācijas gaita liecina par to, ka ir samērā daudz cilvēku, kas nav lojāli Latvijas valstij, kas nerespektē Latvijas valsti un tās likumus, kas nepieņem latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, arī tādi ir iekļuvuši starp šiem pilsoņiem.*- (Māris Grīnblats, TB/LNNK)

Gan mazākumtautību, gan centriski orientēto partiju pārstāvji īpaši labvēlīgi vērtē Naturalizācijas pārvaldes un tās priekšnieces Eiženijas Aldermanes darbu, vairāk iebildumu ir pret valsts nostādnēm un amatpersonu pausto attieksmi naturalizācijas jautājumā. Respondenti uzskata, ka naturalizācijas norisi lielā mērā ietekmē valstī notiekošie politiskie procesi un valdošais noskaņojums.

- *Tas, ko dara Eiženija Aldermane ir ļoti pozitīvi un ļoti labi, viņa savu darbu dara profesionāli, bet, protams, viņa nevar cīnīties ar visām tām politiskajām sekām, kuras rada vadošie politiķi, sakot, ka visi tie cilvēki, kuri naturalizējas ir piektā kolonna, pēc tam aicinot viņus naturalizēties.*- (Aleksandrs Brandavs, LPP)
- *Naturalizācijas pārvaldē strādā labvēlīgi noskaņoti ierēdņi, viņi ļoti labi attiecas pret cilvēkiem, rūpējas, bet pats fakts, eksāmenu nolikšana, attieksme no sabiedrības un valdības institūcijām rada nedaudz neveselīgu atmosfēru.*- (Natālija Jolkina, PCTVL)
- *Naturalizācijas pārvalde dara visu labāko, kas ir tās spēkos, lai nodrošinātu naturalizācijas procesu labākajā veidā. Nedomāju, ka var panākt kaut ko citu ar tiem resursiem, ar to politisko nostāju, kas ir iekļauta naturalizācijas procesa pašā pamatnē.*- (Igors Pimenovs, JC)
- *Naturalizācija iet ļoti lēni, īpaši motivācijas nav no valsts puses, kādēļ vajadzīga naturalizācija. Valsts ne īpaši āģitē naturalizēties un integrēties.*- (Aleksandrs Golubovs, LSP)
- *Naturalizācija ir tieši tāda, kāda ir sabiedrības attīstības process un politiskais fons Latvijā. Un mēs redzam tikko kā parādās kādas augstas amatpersonas aicinājums, ka mums ir svarīgs katrs cilvēks, ka ļoti svarīgi, lai jūs kļūtu par Latvijas valsts pilsoņiem. Piemēram, to pasaka prezidente, un mums tūlīt ir naturalizācijas pieplūdums. Cilvēki ir dzirdējuši pozitīvu signālu.*- (Eiženija Aldermane, LC)

Lielākā daļa respondentu uzskata, ka pilnīga naturalizācijas apturēšana ir nepieņemama, jo tas radītu sociālo spriedzi un konfliktu sabiedrībā. Naturalizācijas gaitu ir ietekmējusi Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, kas paver lielākas darbaspēka kustības iespējas, un ar šeit esošo situāciju neapmierinātie var doties prom no Latvijas. Daži respondenti norāda uz iespēju, ka aizbraukušo vietā ieradīsies cilvēki, kuri mūsu kultūrai ir daudz svešāki par šeit dzīvojošajiem nepilsoņiem, tāpēc labāk radīt labvēlīgus apstākļus šeit dzīvojošo naturalizācijai.

Ir galēji bezatbildīgi apturēt naturalizāciju, tas ir pretvalstiski, tā kā to prasa galēji labējie, un ir pilnīgs „nonsenss” piešķirt pilsonību pilnīgi visiem tāpat vien kā dāvanu tāpēc vien, ka viņi šeit kaut kad ir piedzimuši, bet viņu vecāki te ir ieradusies kolonizācijas laikā.- (Anta Rugāte, TP)

Nevar pateikt, ka spēles noteikumi ir tādi, un pēc tam kaut kur pa vidu pateikt, ka mēs mainām spēles noteikumus. Es domāju, ka tas varētu izraisīt diezgan lielu sociālo spriedzi no vienas un no otras puses.- (Andris Bērziņš, ZZS)

- *Es domāju, ka neviens latvietis, kurš reāli rūpējas par savu valsti, nedomā, ka naturalizācijas procesu vajag apstādināt un gaidīt, kad atbrauks cilvēki no Turcijas vai vēl kaut kurienes, tāpēc, ka mums jau tagad nav strādnieku, cilvēku, kuri var strādāt mūsu ekonomikas labā.* (Aleksandrs Brandavs, LPP)
- *Bet jautājums: ja viņš aizbrauks, tad kas nāks vietā? Tur ir tā problēma – mēs atdodam speciālistus, mēs atdodam vislabākos cilvēkus. Atbrauks kaut kādi musulmaņi, kas notiek Francijā tagad, cilvēki no Āfrikas, viņi nestrādās un mums vajadzēs viņus uzturēt.* (Juris Žuravļovs, Dzimtene)

Līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā ir parādījušās arī vairākas citas ietekmes uz naturalizācijas procesu. Elites pārstāvji norāda, ka iestāšanās ir devusi nepilsoņiem papildus motivāciju naturalizēties, taču šis naturalizēšanās iemesls visbiežāk ir vēlme doties strādāt uz citām Eiropas Savienības valstīm. Arī politiskās partijas, kas kādreiz bija pret naturalizāciju, ir sākušas to atbalstīt.

Otrs aspekts, kas ienācis, ir dažādu ārvalstu ekspertu ieteikumi naturalizācijas procesa uzlabošanai Latvijā. Respondenti norāda, ka šo ieteikumu saistībā ir nepieciešama mūsu īpašās vēsturiskās situācijas skaidrošana, jo risinājumi, kas veiksmīgi strādā citās valstīs, nespētu uzlabot situāciju šeit.

- *Pēc Latvijas iestāšanās NATO un Eiropas Savienībā ir šis augstais naturalizācijas tempa lēciens. 2005. gadā mēs pārsniedzām 2003. gada naturalizācijas rādītājus divreiz un strādājām faktiski vairs ne savu iespēju robežās, bet mums bija vajadzīgi pat papildus štati.* (Eiženija Aldermane, LC)
- *Daļa nepilsoņu līdz iestāšanās Eiropas Savienībā cerēja, ka nevajadzēs iet caur naturalizāciju, ka tiks panākts kaut kāds politisks risinājums. Bet, iestājoties Eiropas Savienībā, saprata, ka nekas nemainīsies. [...] Ja agrāk daļa kreisi noskaņoto politisko grupu teica – nedariet to, tad tagad tiekl aicināts uz šo naturalizāciju.* (Andris Bērziņš, ZZS)
- *Un noteikti nepilsoņi ir ieinteresēti naturalizācijas procesā, lai tas noritētu ātrāk tagad, jo mēs esam Eiropas Savienībā un daudziem tas ir svarīgi, lai viņi varētu izbraukt, lai viņi varētu brīvi ceļot, lai varētu citur strādāt.* (Almers Ludviks, LPP)
- *Eksperti ļoti bieži vien nav sapratuši pašu galveno, tas ir, atšķirību starp mūsu valsti, kura ir piedzīvojusi okupāciju un saņēmusi šo mantojumu kolonizācijas rezultātā, un starp to dzīvi, kas ir bijusi viņu demokrātiskajās valstīs, kurās arī viņi ir devuši iespēju ieceļot, bet viņi ir regulējuši šos ceļojumus.* (Anta Rugāte, TP)

Naturalizāciju respondenti raksturo kā procesu, kas var ietekmēt politisko varu. Naturalizējoties vēlēšanu tiesības iegūst dažādu tautību pārstāvji, tāpēc naturalizācija var tikt uztverta kā sava veida drauds „latviešu” partijām, jo tās var zaudēt politisko ietekmi. Daži respondenti naturalizācijas un integrācijas procesu neveiksmes skaidro tieši ar šo apsvērumu.

- *Vairākām valdošajām politiskajām partijām masveida naturalizācija nozīmēs politisko pašnāvību. Un skaidrs, ka viņi to negrib un cenšas kaut kā netieši to naturalizāciju bremzēt. [...] Ja politiskā elite patiešām gribētu veicināt naturalizāciju, tad ir absolūti skaidrs, kas jādara. Un tas, ka tas netiek darīts, tas liecina par to, ka patiešām naturalizācijas būtiska paātrināšana nav tik apsveicama politiskās elites acīs.* (Boriss Cilēvičs, TSP)

- *Pilsoņu skaits Latvijā palielinātos straujāk, bet tādu partiju kā Tēvzemei un Brīvībai ietekme valstī un viņu iespējas atrast sev krēslus Saeimā pasliktinātos. Es vispārinu, bet šo partiju vairs neredzētu Saeimā. Es domāju, ka tieši ar šo konkrēto perspektīvu var paskaidrot viņu bažas un prasības par naturalizācijas apstādināšanu.*- (Igors Pimenovs, JC)
- *Tiem politiskajiem spēkiem, kas grib iegūt varu šeit Latvijā, bija ļoti izdevīgi, lai naturalizācija būtu ļoti strauja un ātra, lai pēc iespējas lielāks cilvēku skaits iegūtu pilsonību, lai viņi varētu iegūt arī politisko varu.*- (Jānis Strazdiņš, ZZS)

Skatot vecuma grupas, daudz lielākas iespējas iegūt pilsonību ir jaunākās paaudzes pārstāvjiem, kuriem pilsonība paver plašākas iespējas. Savukārt vecākās paaudzes visdrīzāk nenaturalizēsies nekad, jo nepilsoņa statuss viņu ikdienas dzīvi pārāk neietekmē.

Tiem, kuri dzīvo pilsētās ar lielu nelatviešu skaitu, ikdienā latviešu valoda ir daudz mazāk nepieciešama, kas arī nesekmē tās apguvi. Sliktās latviešu valodas zināšanas ir šķērslis viņi naturalizējam.

- *No 400 tūkstošiem nepilsoņu apmēram 130 – 140 tūkstoši, varbūt 150 tūkstoši nekad nenaturalizēsies. Tie ir gados veci cilvēki, kuri vairs nav darba tirgū, kuri vairs nav nekādi ceļotāji un kuri dzīvo nepilsoņa statusā. Nepilsoņa statuss Latvijā ļauj dzīvot visnotaļ komfortabli, jo ir tās pašas sociālās garantijas, kas pilsoņiem.*- (Eiženija Aldermane, LC)
- *Problēmas ir sevišķi vecākajā paaudzē. Jaunākā paaudze skaidri un gaiši saprot, ka viņiem ir jādzīvo šajā valstī, patīk vai nepatīk, viņš dzīvo šajā valstī, viņš grib taisīt karjeru, viņš grib izglītību saņemt, viņam paveras lielas iespējas saņemt izglītību ne tikai šeit, bet arī visā Eiropas Savienības telpā.*- (Andris Bērziņš, ZZS)
- *Naturalizācijas process ir aprobežots ar zināmiem priekšnosacījumiem tāpēc, ka cilvēki nepilsoņi pārsvarā diezgan slikti runā latviski, tāpēc, ka viņi dzīvo kompakti pilsētās, kur latviešu vide nav pietiekošā pārsvarā.*- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)
- *Īpaši Daugavpilī vai Rīgā, kur krievi nav pieraduši runāt latviski. Viņiem ir pasīvas zināšanas, viņi spēj paciest, ka ar viņiem runā latviski, spēj reaģēt, var teikt, ka viņi spēj saprast. Bet viņi nav pieraduši savā mutē ņemt šo valodu un lietot aktīvi.*- (Ilmārs Mežs, JL)

Daži respondenti norāda uz atšķirībām, kas pastāv to cilvēku attieksmē, kas Latvijā ir iebrukuši pēc neatkarības atjaunošanas, un to, kuri šeit ir iebrukuši PSRS laikā. Respondenti uzskata, ka pirmie ir vairāk motivēti integrēties sabiedrībā, mācīties latviešu valodu, bet otrie bieži pauž negatīvu attieksmi pret Latvijas valsti un neizjūt vajadzību naturalizēties.

Papildus tam pastāv arī cilvēku grupa, kas dzīvo šeit, bet kurai naturalizācija ir aizliegta ar likumu, jo viņi PSRS laikā ir darbojušies noteiktās organizācijās vai institūcijās.

- *Titulētā nācija Padomju Savienībā bija krievi, kam bija milzīgi lielas priekšrocības. Līdz ar to jāņem vērā, ka tiem krievi, kas ir dzīvojuši Padomju Savienības apstākļos, vienai daļai ir nācijas pārkuma īpašība.*- (Dzintars Ābiķis, TP)
- *Pietiekami labi sabiedrībā spēj iekļauties personas, kas iebrukušas Latvijā jau uz Imigrācijas likuma pamata. Vairums šo cilvēku labi prot latviešu valodu un respektē mūsu zemes tradīcijas un kultūru. Savukārt liela daļa vai pat lielākā daļa okupācijas laikā*

iebraukušo un viņu pēcnācēju dažādi skatās uz attīstību šeit, viņu vēlme pēc krievu valodas kā valsts valodas, kā arī dažādas citas prasības liecina, ka šie cilvēki Latviju neuztver kā neatkarīgu valsti.- (Māris Grīnblats, TB/LNNK)

- Ir cilvēki, kuri nekad nenaturalizēsies objektīvu apstākļu dēļ – bijušie atvaļinātie virsnieki, kas šeit atbrauca, vai cilvēki, kas sadarbojās ar VDK, vai tie, kas bija aizliegtajās organizācijās: Kompartijā, Interfrontē. Nevienam nezina, cik daudz ir šādu cilvēku. Pēc dažādām aplēsēm varētu būt vairāki desmiti tūkstoši vai pat simti tūkstoši, bet naturalizāciju viņiem liedz likums.- (Boriss Cilēvičs, TSP)

Elites pārstāvjiem ir dažādi ieteikumi, kā pastāvošo situāciju naturalizācijas jomā varētu uzlabot. Ir atsevišķu partiju pārstāvji, kuri piedāvā alternatīvus variantus, kas naturalizāciju neapturētu, taču lielā mērā ierobežotu. Starp šādiem piedāvājumiem ir arī TB/LNNK izstrādātie Pilsonības un Repatriācijas likumprojekti. Arī partijai VL ir savas idejas par to, kā naturalizācijas gaitu ierobežot.

- Mēs tur paredzam ļoti nopietnas lietas, lai šiem cilvēkiem, dodot naudu arī no budžeta un visādi citādi, palīdzētu aizbraukt uz savu etnisko dzimteni, kas ir ārkārtīgi humāni un normāli. Tā arī ir viena no integrācijas sastāvdaļām, tā sakot, attīrīšanās.- (Pēteris Tabūns, TB/LNNK)
- Jānosaka zināmas kvotas, ņemot vērā, ka latviešu etniskais īpatsvars savā valstī ir bīstami samazinājies. Te ir ļoti daudz un dažādi apspriežami varianti un skaidrs, ka pilsonība ir jāpiešķir, bet tuvākā nākotnē tam būtu jānotiek individuālā kārtībā, izskatot katru pieteikumu nevis masveidā, kā tas ir noticis līdz šim.- (Raivis Dzintars, VL)

Citi respondenti norāda atšķirīgus ieteikumus naturalizācijas gaitas uzlabošanai. Mazākumtautību partijas pārstāvis vēlētos naturalizācijas procesu un arī eksāmenu padarīt vieglāku, savukārt centriski orientētās partijas pārstāvis uzskata, ka tas šobrīd ir pārāk viegls un nenodrošina pietiekamu zināšanu līmeni. Atsevišķi respondenti norāda, ka būtu nepieciešami atvieglojumi noteiktām iedzīvotāju grupām, piemēram, veciem cilvēkiem vai uzņēmējiem. Arī motivācijas palielināšana ir būtiska naturalizācijas procesa uzlabošanas sastāvdaļa.

- Vajadzētu tieši mīkstināt visus noteikumus, kādā veidā cilvēki var integrēties, kādā veidā var dabūt pilsonību. Atvieglot procesu, ļoti atvieglot to procesu.- (Aleksandrs Golubovs, TSP)
- Ir jāpārskata likums tajā ziņā, ka eksāmenu kārtīšanai jābūt nopietnākai pieejai. Es uzskatu, ka, saņemot pilsonību, ir jābūt zvērestam, jo zvērests katram cilvēkam liek par kaut ko domāt. Tas nav vienkārši tāpat. Es saprotu, ka tāpat būs atšķirības, bet ir jābūt nopietnākai pieejai no valsts puses.- (Ināra Ostrovska, JD/ZZS)
- Naturalizācijas nosacījumi ir jāpadara vieglāki vismaz cilvēkiem, sākot no noteikta vecuma, vienkārši dodot iespēju iegūt pilsonību, jo vecumā eksāmeni ir dziļa trauma, ne tuvu visi to var izdarīt.- (Natālija Jolkina, PCTVL)
- Tiem cilvēkiem, kuri dod labumu Latvijai, automātiski jābūt pilsoņiem. Ja cilvēks valstij dod ienākumus, dod darba vietas, viņš palīdz ekonomikai attīstīties Latvijā, tādā automātiski jādod pilsonība.- (Juris Žuravļovs, Dzimtene)
- Es domāju, ka motivācijas elementi ir krietni par maz – ka šī valoda ir vajadzīga, tā ir vajadzīga darba tirgū. Tāpat kā tiek taisītas kampaņas par braukšanu dzērumā, par

staigāšanu ar atstarotājiem, tad šādā veidā varētu arī motivēt integrēties Latvijas nepilsoņus.- (Ansis Dobelis, LSDSP)

4. Izglītības reformas īstenošana mazākumtautību skolās

Respondentu viedokļi par izglītības reformas norisi ir krasi atšķirīgi. Centriski orientēto partiju pārstāvji uzskata, ka šī reforma ir bijusi ļoti pozitīva un tās gaita ir normāla, savukārt mazākumtautību partiju pārstāvji min, ka izglītības reforma ir nesusi vairāk sliktuma nekā labuma, jo panākts integrācijai tieši pretējs efekts. Blakus šiem diviem pastāv vēl trešais viedoklis – nacionāli radikālie un nacionāli konservatīvie norāda, ka reformas gaita ir pareiza, taču nepieciešamas vēl radikālākas pārmaiņas.

- Tur viss absolūtā kārtībā, tā pavisam īsi vienā teikumā. Kaut vai tāpēc vien, ka ir šī iespēja, ka mazākumtautību izglītība Latvijā ir iespējama, ka tā tiek akreditēta, ka tā notiek par valsts budžeta līdzekļiem.- (Anta Rugāte, TP)
- Protams, ka mans viedoklis ir negatīvs. Man šķiet, šī reforma bija absolūti nevietā un rezultātam, kas ir latviešu valodas apguve, vajadzīga pavisam cita metodika.- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)
- Izglītības reforma ir mēģinājums asimilēt jauniešus politiski un ideoloģiski. Rezultāts ir panākts tieši pretējs: to skolēnu skaits, kas patiešām asimilējas lingvistiski vai ideoloģiski ir zināma daļa šo cilvēku. Bet daudz lielāka daļa tiek atsvešināti vēl vairāk.- (Boriss Cilēvičs, TSP)
- Mēs uzskatām, ka proporcija varēja būt arī lielāka par 60:40 un, ka faktiski jārunā ir arī par pāreju pamatizglītībā uz latviešu valodu. Latvijā valstij jāpāriet uz šīm mācībām latviešu valodā, protams, garantējot arī šo minimumu, kas attiecas uz valodu un literatūru dzimtajā valodā.- (Māris Grīnblats, TB/LNNK)
- Skolās, kas tiek finansētas par valsts līdzekļiem, mācībām ir jānotiek latviešu valodā. Skaidrs, ka diskusija var būt tikai par laika posmu, kurā pakāpeniski būtu jāpāriet uz mācībām valsts valodā pilnībā.- (Raivis Dzintars, VL)

Kā galvenais mazākumtautību skolu reformas ieguvums minēta cittautiešu jauniešu konkurētspējas palielināšanās darba tirgū. Salīdzinot ar latviešu jauniešiem, viņi iegūst daudz labākas valodu zināšanas. Veiksmīga iekļaušanās darba tirgū turklāt sekmē arī sociālo integrāciju. Tai pašā laikā minoritāšu politiķi uzsver, ka ne visi skolēni ir spējīgi apgūt mācību vielu latviski, viņu izglītības līmenis krītas un problemātiska kļūst iekļaušanās darba tirgū.

- Studenti labāk apgūst valsts valodu, līdz ar to pēc skolas beigšanas labāk iekļaujas vietējā sabiedrībā un kļūst konkurētspējīgāki darba tirgū, arī augstākās izglītības tirgū.- (Dzintars Ābiķis, TP)
- Jebkuram uzņēmējam, kurš pats ir krievs, pie prasībām ir valsts valodas zināšanas. Mēs panākam, ka tas jaunais cilvēks, iejot darba tirgū, ir konkurētspējīgs. Ja mēs to nedarītu, principā nodarītu tikai ļaunu šiem jauniešiem.- (Ainārs Latkovskis, JL)
- Principā krieviski runājoši bērni no reformas ir vinnētāji. Protams, ka uzreiz daudziem bērniem bija grūti pāriet, un apmācības līmenis, zināšanas līmenis daudziem nokritās. Bet, ja runā par valodām, krievu bērni ir krietni stiprāki par latviešu, ir konkurētspējīgāki.- (Juris Žuravļovs, Dzimtene)

- *Potenciāli spēcīgiem skolēniem papildus ieviestie šķēršļi padara viņus vēl spēcīgākus, viņiem tas tiešām iet par labu. Bet jautājums ir – kas notiks ar vājadiem? Tie, kas arī savā dzimtajā valodā ar lielām grūtībām ar matemātiku un fiziku tiek galā latviešu valodā viņi vienkārši izkrīt. Tajā spēcīgākajā galā tas patiešām izvirza daudz vairāk krievvalodīgos jauniešus līderu lomā, kas ļoti veiksmīgi izkonkurē savus latviešu vienaudžus. Bet tajā otrajā galā tas noved pie marginalizācijas. - (Boriss Cilēvičs, TSP)*

Blakus skolu reformas ieguvumiem respondenti nosauc arī vairākus zaudējumus. Galvenie no tiem ir saistīti ar skolotāju darba kvalitātes pazemināšanos un no tās izrietošo zināšanu līmeņa pasliktināšanos. Būtisks trūkums ir pašu skolotāju sliktās latviešu valodas zināšanas. Un, lai gan mācības notiek latviešu valodā, pareizu latviešu valodu skolēni neapgūst.

Tomēr, kamēr vairāki mazākumtautību partiju pārstāvji norāda uz zināšanu līmeņa krišanos, galvenokārt centriski orientēto partiju politiķi uzskata, ka situācija ir normāla.

- *Manuprāt, izglītības reforma ir pilnīgi nepārdomāts eksperiments ar skolniekiem, ar jauno paaudzi, kas diemžēl nav beidzies īpaši labi. Pirmās sekas ir zināšanu līmeņa krišanās, kas īpaši atsaucas uz sabiedrības marginalizāciju, krīt kopējais vidusskolas beidzēju zināšanu līmenis. - (Natālija Jolkina, PCTVL)*
- *Mani satrauc, kad es reizumis dzirdu šos skolotājus televīzijā. Daudzi skolotāji runā nekorektā latviešu valodā. Jebkurš cits cittaunietis var runāt vairāk vai mazāk nekorektā latviešu valodā, bet tikai ne skolotājs. - (Eiženija Aldermane, LC)*
- *Reforma ir atradusi savu vietu, tā darbojas, izglītības kvalitāte nesamazinās. Lielas bailes bija par to, ka samazināsies zināšanu kvalitāte skolās, bet nebūt ne. - (Andris Bērziņš, ZZS)*

Daļa elites pārstāvju norāda, ka no šāda veida problēmām bija iespējams izvairīties, ja skolu reforma būtu notikusi pakāpeniskāk un sagatavošanās tai būtu bijusi rūpīgāka. Vairāki respondenti uzskata, ka reforma bija pārāk strauja un nepārdomāta, netika sagatavota atbilstoša metodoloģija, skolotāji netika pietiekami apguvuši bilingvālās apmācības prasmes. Arī bērnu vecāki nebija pietiekoši informēti par plānoto reformas gaitu.

Mazākumtautību partiju pārstāvji uzsver, ka reformas ieviešanas sasteigtība un veids, kā tā tiek īstenota, jauniešos ir radījusi neuzticēšanos politiskajai varai.

- *Šis skolotāju sagatavošanas, mācību metodisko materiālu sagatavošanas darbs bija jāveic rūpīgāk, pārdomātāk, vairāk kontrolējot šo procesu. [...] Nebija pietiekami sagatavotas skolas visādā veidā – gan metodiski, gan mācību līdzekļu ziņā, gan arī psiholoģiski. - (Eiženija Aldermane, LC)*
- *Sagatavošanās bija nepieciešama, lai skolotājus apmācītu atbilstoši bilingvālai izglītībai. Šai reformai vajadzēja noteiktu sagatavošanos, noteiktu pārejas periodu. Tāpēc vajadzēja gatavot metodiskos materiālus, mācību grāmatas, saskaņot programmas – vajadzēja ieguldīt daudz darba, lai veiktu šo reformu. Bet tā spontāni kaut kā izdarīja, un no tā cieta gan skolēni, gan skolotāji, un es uzskatu, ka rezultātā cieta pati sabiedrība. - (Natālija Jolkina, PCTVL)*
- *Pāreju uz mācībām valsts valodā valsts sāka nemaz nekonsultējoties ar nelatviešu bērnu vecākiem, un tieši šis apstāklis, man liekas, ir visvājākā vieta valsts politikas pamatnē. Pirmkārt, vecākiem jābūt pārliecinātiem, ka šis mērķis – latviešu valodas prasme – ir ļoti*

svarīgs valstij un arī ļoti svarīgs viņu bērnu turpmākajai dzīvošanai Latvijā.- (Igoris Pimenovs, JC)

- *Latviešu valodas prasme ir uzlabojusies, nelatviešu pusaudžu vidē latviski runā labāk, bet domāju, ka Latvijas valsts autoritāte nelatviešu un reizē nelatviešu pusaudžu vidē ir pasliktinājusies, jo Latvijas valsts ir uzspiedusi šo pāreju uz mācībām valsts valodā.- (Igoris Pimenovs, JC)*

Gan centriski orientēto, gan mazākumtautību partiju pārstāvjiem ir arī citi ierosinājumi, kā reformai vajadzēja notikt. Centriski orientēto partiju pārstāvji kā pozitīvu piemēru minēja izglītības reformas norises gaitu Igaunijā, atsaucoties uz to kā uz variantu, kuram līdzīgu, iespējams, vajadzēja izmantot arī Latvijā. Savukārt mazākumtautību partiju pārstāvjiem ir skaidri formulētas alternatīvas pašreizējam reformas variantam.

- *Tikai ļoti īsi pirms izglītības reformas ieviešanas izdarīja grozījumus, ielika šos 60 un 40%, tas arī radīja to sašutumu un pamatu protestiem. Ja būtu kaut vai Igaunijas pieredze paņemta, kur pašā sākumā šo procentuālo barjeru nostādīja, cik stundu ir igauņu valodā un cik attiecīgās nacionālās minoritātes valodā.- (Eiženija Aldermane, LC)*
- *Mūsu kompromisa piedāvājums bija mācīt latviešu valodu un literatūru, vēsturi, ģeogrāfiju un militāro apmācību latviski. Man liekas, ka tas būtu pietiekami daudz, lai apmierinātu skolnieku tieksmi pēc latviešu valodas.- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)*
- *Mēs savā laikā piedāvājām mazākumtautību skolās vairāk latviešu valodas nodarbības, katru nedēļu, katru dienu lai būtu latviešu valodas nodarbība, un tas atrisinātu visu to problēmu. Un nebūtu jāveic šo reformu tā, ka ar spēka paņēmieniem ievieš apmācību latviešu valodā.- (Aleksandrs Golubovs, LSP)*

Līdzīgi kā citos etnopolitikas jautājumos, arī skolu reformu skar gan vietējo politiķu, gan starptautiskas, īpaši Krievijas intereses. Respondenti norāda, ka vairākas politiskās partijas nekavējās izglītības reformu izmantot varas iegūšanas mērķiem, reizē nodarot kaitējumu sabiedrības integrācijas procesiem.

Centriski orientētās partijas pārstāvis uzsver, ka izglītības reformas politizācijai ir jāpretojas, ja mērķis ir panākt labvēlīgas etniskās attiecības sabiedrībā.

- *Tā kā tuvojas vēlēšanās, tad domāju, ka izglītības reformas tēma, protams, tiks atkal pacelta. To jau ik pa reizei paceļ. Mūsu kaimiņvalstis, piemēram, Krievija paceļ to Eiropas Padomes Parlamentārajā asamblejā, tas ir tāds jājamzirdziņš tāpat, kā naturalizācija, izglītības reforma, vēlēšanas pašvaldībās.- (Andris Bērziņš, ZZS)*
- *Reforma bija vajadzīga, un problēma iet uz priekšu. Jautājums ir – ar kādu attieksmi un kā to veido. Tā bija nepieciešama valstij, bet politiskās partijas pamanījās to visai veiksmīgi izmantot – gan latviešu, gan krievu.- (Ansis Dobelis, LSDSP)*
- *Protestu veicinātāji faktiski dara ļoti ļaunu darbu šiem bērniem, jo viņi tos noskaņo: nemācieties valsts valodu, mēs vienalga izcīnīsim, ka otra valsts valoda būs krievu valoda utt. Šo politikāņu cīņu rezultātā tā integrācija ir faktiski sarukusi un tur nekas vairs nenotiek.- (Pēteris Tabūns, TB/LNNK)*
- *Šeit nevajag pakļauties ārējam spiedienam, politizācijai šajā jautājumā, bet ir jāpieiet ar skatījumu, ka mēs vēlamies, lai cilvēki, kas šeit dzīvo, varētu arī nākotnē šeit strādāt un dzīvot.- (Almers Ludviks, LPP)*

Vairāki politisko partiju pārstāvji min arī izglītības reformas kontrolēšanas nepieciešamību, kas šobrīd netiek atbilstoši veikta. Daži respondenti norāda, ka reforma ir notikusi tikai „uz papīra”, jo vairākās krievu skolās lielākā daļa priekšmetu joprojām tiek pasniegta krievu, nevis latviešu valodā. Arī jau minētās problēmas ar mācību kvalitāti bieži netiek pietiekami kontrolētas. Pāreja uz mācībām latviešu valodā ir iespējama ne tikai izmantojot soda sankcijas, veiksmīgāki varētu būt dažādi atalgojumi.

Ir elites pārstāvji, kas uzskata, ka galvenais ir nevis formāla, bet gan faktiska reformas galveno mērķu izpildīšana, tāpēc atsevišķos gadījumos ir pieļaujamās atkāpes no likumos noteiktā.

- *Ir skolas, kurās diemžēl tiek spēlēts izglītības reformas teātris, kur faktiski tomēr stundas notiek krievu valodā un tad, kad atnāk kāds inspektors, tad tas notiek latviešu valodā.- (Eiženija Aldermane, LC)*
- *Reforma nerealizējās tā, kā varētu realizēties, jo diemžēl gan ministrija, gan Skolu pārvalde, gan Rīgas dome un citās pilsētās neseko līdzi, jo ir skolotāji, kuri neprot latviski runāt, un viņi māca latviešu valodu!- (Pēteris Tabūns, TB/LNNK)*
- *Šeit nav runa tikai par likumu, te var būt arī dažādi citi mehānismi kā veicināt skolu pārēju uz latviešu valodu. Var būt soda sankcijas, bet arī dažādu atvieglojumu un labumu piešķiršana tām skolām, kuras jau šobrīd spēj uzrādīt lielāku attiecību nekā 60:40 par labu latviešu valodas mācīšanai.- (Raivis Dzintars, VL)*
- *Daudzās krievu skolās vairums pasniedzēju ir diezgan spējīgi mācīt latviski un, pat ja viņi katru otro stundu runā krieviski, kur būtu bijis jārunā latviski, es nedomāju, ka kādam no tā būtu jātaisa liels skandāls, bet, protams, ir jāseko, lai situācija nepaliktu sliktāka.- (Ilmārs Mežs, JL)*

5. Latviešu valodas nozīme integrācijas procesā, valodu lietošana publiskajā sfērā

Respondentu viedoklis par latviešu valodas lomu integrācijas procesā nav viennozīmīgs. Lielākā daļa respondentu uzskata, ka latviešu valodai ir izšķiroša loma un ka tā ir jāuzlūko kā elements, bez kura integrācija nav iespējama. Gan nacionāli radikālo un nacionāli konservatīvo, gan centriski orientēto partiju pārstāvji uzskata, ka latviešu valodas apgūšana un lietošana ir cieņas un lojalitātes izrādīšana pret Latvijas valsti, kā arī apliecinājums vēlmei iekļauties Latvijas sabiedrībā. Turklāt latviešu valodas kā valsts valodas nostiprināšanas politika veicinās valodas saglabāšanu, novērsīs divkopienu valsts rašanos un palīdzēs risināt citus politiski jūtīgus jautājumus.

- *Latviešu valodai ir izšķirīga loma. Valodas politikas galvenais uzdevums ir, pirmkārt, nostiprināt latviešu valodu, sekmēt valodas kvalitāti. Un otra loma, kas ir vēl svarīgāka, valodas politikai ir jānovērš divkopienu valsts rašanās, proti, valsts varas sadalīšanās pēc valodas un kultūras pazīmēm.- (Dzintars Ābiķis, TP)*
- *Tam ir jābūt pamatam. Lielā mērā atrisinot valsts valodas jautājumu pārējie jautājumi varētu risināties vienkāršāk.- (Raivis Dzintars, VL)*
- *Tas ir viens no pamatelementiem, lai integrētos sabiedrībā, kurā dzīvo. Es domāju, ka tas pat ir galvenais elements. Valoda, tas, ka tu jūties piederīgs teritoriāli šai vietai, tas, ka tu esi piederīgs šai valstij, politiskai iekārtai, cieni to un tas, ka mums ir demokrātija, tad*

pieņem šīs spēles noteikumus. Bet ja tev nav valodas, tad tu faktiski nevari iekļauties šajā sociālajā vidē, politiskajā vidē. Tāpēc latviešu valoda ir viens no pamatelementiem un bez tās etniskā integrācija nav iespējama.- (Ansis Dobelis, LSDSP)

- *Valodai ir izšķiroša loma, jābūt izšķirošai lomai, jo loģiski, ka valodas apgūšana nav vienīgais lojalitātes rādītājs pret valsti un sabiedrību, bet tas ir ārkārtīgi būtisks. Nevar būt lojāls šai valstij, ja šo valodu neapgūst.*- (Māris Grīnblats, TB/LNNK)

Pēc mazākumtautību partiju pārstāvju domām, latviešu valoda ir tikai viens no integrāciju veicinošiem faktoriem. Latviešu valoda ir jāapgūst un jālieto, taču Latvijas sabiedrība ir multikulturāla – tāpēc ir jāpadomā arī par citu etnisko grupu tiesībām izmantot savu valodu, nevis stingri jāuzstāj uz valsts valodas lietošanu. Kā uzskata respondenti, citu valodu lietošana stiprinās Latviju kā valsti un neapdraudēs latviešu valodu.

- *Tas ir viens no integrācijas faktoriem. Tāpēc es teiktu tā, ka oficiālās valsts valodas mācīšana ir nepieciešama, bet nav pietiekoša, lai veicinātu integrāciju.*- (Boriss Cilēvičs, TSP)
- *Sabiedrības integrācijas procesā abām valodām ir jābūt pilnvērtīgām valodām. Vajag uzlabot latviešu valodas mācīšanas kvalitāti krievu skolās, latviešu kultūras mācīšanu. Protams, mazākumtautības valodas padarīšana par valsts valodu, pēc iespējas arī ir jāzina krievu valoda, tā ir nepieciešama integrācijas daļa.*- (Natālija Jolkina, PCTVL)
- *Latviešu valodai jābūt vienai no starpetniskajām saskarsmes valodām, vienai no šīm valodām. Es nesaku, ka latviešu valodai ir jābūt vienīgajai valodai, kas vieno visus Latvijas iedzīvotājus. Noteikti jebkurš latvietis varētu griezties pie jebkura Latvijā dzīvojošā cilvēka un tikt saprasts, lai viņam atbildētu latviešu valodā un lai viņš nebūtu spiests pāriet uz citu valodu. Bet, no otras puses, pie dažādām tautībām piederošajiem nelatviešiem nav jāpāriet uz latviešu valodu tikai tāpēc, ka tā ir vienīgā vai valsts valoda. Viņi tomēr lieto krievu valodu kā valodu, kas ir apgrozībā līdz ar latviešu valodu. Man liekas, ka tas pastiprina valsti kopā, tas nevājina latviešu valodu nekādā pakāpē.*- (Igoris Pimenovs, JC)

Daļa respondentu, īpaši mazākumtautību, norāda, ka latviešu valoda nav integrāciju veicinošs faktors. Viņuprāt latviešu valodu vajag apgūt un zināt, jo tā ir valsts valoda, nevis sabiedrību vienojošs faktors. Sabiedrību apvieno dažādi sociālie jautājumi, un integrācija norisinās nevis kopumā visas sabiedrības ietvaros, bet gan vienotu interešu vadītu grupu ietvaros.

- *Integrēt uz latviešu valodas pamata nav integrācijas princips, nekādā gadījumā. Tā ir valsts valoda, ļoti bagāta un laba valoda, bet tajā vajag runāt ar valsti un neko vairāk.*- (Aleksands Brandavs, LPP)
- *Zināt latviešu valodu vajag, jebkuram vajag, bet par to, ka latviešu valoda kaut kā apvienotu visu tautu, es šaubos.*- (Aleksands Golubovs, LSP)
- *Nav svarīga, jo integrācija nenotiek uz valodas bāzes, tā ir sociāla. Cilvēki integrējas pa slāņiem: cilvēki, kas ir biznesmeņi, socializējas vienā līmenī, cilvēki, kas ir futbola spēlētāji otrā līmenī, bomži savā līmenī. Tur nav īpašas valodas stratifikācijas, tur ir citi likumi, psiholoģiski. Latvijā tas nav galvenais, valoda nav galvenā lieta, cilvēki var mainīt valodu un runāt atkarībā no situācijas.*- (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)

Jāatzīmē, ka dalās arī elites pārstāvju viedoklis par latviešu un citu valodu lietošanu publiskajā sfērā. Daļa centriski orientēto un nacionāli konservatīvo partiju pārstāvji uzskata, ka Latvijā publiskajā sfērā ir jālieto latviešu valoda, kas ar likumu ir noteikta kā vienīgā valsts valoda. Valsts valodas statuss nosaka, ka ikviens var sazināties latviešu valodā un ka ikvienam ir tiesības saņemt atbildi latviešu valodā.

- *Mūsu nostādne ir tāda, ka publiskajā sfērā Latvijā ir jāspēj iztikt ar latviešu valodu. Lai tiem cilvēkiem, kas ieradušies Latvijā no ārvalstīm, vai tiem cilvēkiem, kas nav šo krievu valodu padomju laikos mācījušies, nebūtu problēmu ne veikalā, ne taksometrā, ne frizētavā, ne, nedod Dievs, kādā citā iestādē, iztikt ar latviešu valodu.* - (Māris Grīnblats, TB/LNNK)
- *Mums ir viena valsts valoda. Mums nav divas valsts valodas, mums nav divas kopienas.* - (Jānis Strazdiņš, ZZS)
- *Mums ir pieņemti likumi, ka latviešu valoda ir valsts valoda un ka visās valsts institūcijās tiek lietota latviešu valoda. Publiskajā telpā mums krievu valoda arī tiek diezgan daudz lietota, arī angļu valoda nāk iekšā. Publiskā telpā katram ir tiesības, pat vairāk nekā tiesības sazināties šīs valsts valodā.* - (Andris Bērziņš, ZZS)

Savukārt atsevišķu mazākumtautību partiju pārstāvji min, ka publiskajā telpā var lietot jebkuru valodu, norādot, ka ikvienam Latvijas iedzīvotājam ir tiesības saņemt atbildi ne tikai valsts valodā, bet galvenokārt jau savā dzimtajā valodā. Turklāt vairāku valodu zināšanas bagātina cilvēku.

- *Man liekas, ka tieši publiski var lietot jebkuru valodu, un, jo vairāk valodas skanēs, jo labāk. Nevajag domāt tikai par latviešu valodu, bet mierīgi var arī runāt citās valodās. Jo vairāk valodas cilvēks zina, jo labāk pašam cilvēkam.* - (Aleksandrs Golubovs, LSP)
- *Optimālais variants ir tāds, ka cilvēkiem ir iespēja saņemt informāciju savā dzimtajā valodā. Mana principiālā nostāja ir tāda attiecībā uz cilvēkiem, kas vēršas pie manis kā pie politiķa, pie valsts nodarbināta cilvēka mūsu darba laikā, tas nozīmē, ka mēs esam nodarbinātie cilvēki un mums ar viņiem jārunā viņu dzimtajā valodā. Kad mēs beigsim savu darbu, iesim kaut kur saņemt pakalpojumu, mums ir tiesības saņemt šo informāciju dzimtajā valodā, runāt arī dzimtajā valodā.* - (Nikoljs Kabanovs, PCTVL)
- *Tajās pašpārvaldēs, kur mazākumtautības pārstāvju skaits ir ne mazāks par 20%, vajadzīga divu valodu lietošana, sabiedriskā informācija.* - (Natālija Jolkina, PCTVL)

6. Masu saziņas līdzekļu loma integrācijas procesā

Raksturojot masu saziņas līdzekļu lomu integrācijas procesā Latvijā, politisko partiju pārstāvji uzskata, ka tā ir ļoti liela vai vislielākā. Pēc respondentu domām masu saziņas līdzekļi ne tikai atspoguļo apkārt notiekošo, bet arī veido sabiedrības viedokli un nosaka tās dienas kārtību.

- *Klasiski un teorētiski to ir pateikuši jau sen, ka izglītības sistēma, tas ir, skola un masu saziņas līdzekļi ir divi spēcīgākie sabiedriskās apziņas ietekmēšanas mehānismi.* - (Raivis Dzintars, VL)
- *Pasaulē un jo īpaši arī Latvijā masu saziņas līdzekļi ir tie, kas ne tikai pa daļai, bet lielāko tiesu nosaka sabiedrības dienas kārtību. Viņi var tik strauji mainīt visu dienas kārtību, ka tas dažreiz pat ir neiedomājami.* - (Almers Ludviks, LPP)
- *Mediji ne tikai atspoguļo, bet arī veido sabiedrības apziņu.* - (Boriss Cilēvičs, TSP)

Masu saziņas līdzekļi spēj ne tikai sabiedrību vienot, bet arī to šķelt. Turklāt pēc elites pārstāvju uzskatiem, tieši masu saziņas līdzekļi ir tie, kas ar savu darbību spēj grozīt sabiedrības viedokli dažādos ar integrāciju saistītos jautājumos gan pozitīvā, gan negatīvā virzienā.

- *Viena lieta, kas pašlaik sadala cilvēkus, ir tieši masu saziņas līdzekļi.*- (Ainārs Latkovskis, JL)
- *Avīze burtiski ar vienu virsrakstu var noskaņot ļoti plašu sabiedrības slāni pret citu slāni, un es domāju, ka šī atbildība tomēr mūsu laikrakstos ir ļoti zema. Mums ir ļoti daudz avīžu, kuras ir etniskas mobilizācijas laikraksti. Tas nav pareizi, tas ir pat bīstami.*-s (Igoris Pimenovs, JC)
- *Es domāju, ka masu mediji var vistiešākajā veidā uzkurināt naidu, un tai pašā laikā mediji var ļoti pozitīvi ietekmēt integrācijas procesu un cilvēku attieksmi vienam pret otru.*- (Almers Ludviks, LPP)
- *Masu saziņas līdzekļiem ir liela loma, jo masu saziņas līdzekļi ir tie, kas šo jautājumu var pacelt līdz debesīm un nolaist līdz ellei.*- (Ināra Ostrovska, JD/ZZS)
- *Masu saziņas līdzekļi var integrāciju pārvērst uz pozitīvo pusi, veidojot sabiedrisko domu uz pozitīviem piemēriem. Vai arī ar masu mediju starpniecību var viņu pagriezt pretējā pusē – uz eskalāciju, uz kaut kādu konfliktu situāciju.*- (Andris Bērziņš, ZZS)

Kā uzskata respondenti, masu saziņas līdzekļu lomas nozīmīgumu integrācijas procesā nosaka divi būtiski faktori. Pirmkārt, tā ir sabiedrības uzticēšanās masu saziņas līdzekļiem un līdz ar to arī viņu sniegtajai informācijai.

- *Ļoti liela nozīme, jo masu saziņas līdzekļiem cilvēki uzticas. To pierāda visas aptaujas. Kam cilvēki uzticas? Viņi uzticas baznīcai, viņi uzticas izglītības iestādēm, viņi uzticas masu saziņas līdzekļiem. Viņi tic tam, viņi uzticas.*- (Eiženija Aldermane, LC)

Otrkārt, divu atšķirīgu informatīvo telpu pastāvēšana. Katra no tām ne tikai izmanto atšķirīgu valodu un orientējas uz vairāk vai mazāk vienu auditoriju – latviski vai krieviski runājošo, bet arī pasniedz atšķirīgu informāciju vai vienu informāciju atšķirīgos griezumos.

- *Ir divas informatīvās telpas, viena ir valsts valodā un otra ir kādā citā valodā, kas attiecībā pret valsts valodu ir svešvaloda.*- (Anta Rugāte, TP)
- *Latvijā joprojām turpina pastāvēt divas informatīvās telpas. Patiešām, ja mēs iedomāsimies kādu ārvalstnieku, kas prot lasīt gan latviski, gan krieviski, bet Latvijā nedzīvo – ja viņš lasīs paralēli latviešu un Latvijas krievu valodas medijus, tad viņam radīsies priekšstats, ka tie raksta par divām pilnīgi atšķirīgām valstīm.*- (Boriss Cilēvičs, TSP)
- *Šīs divas informatīvās telpas par politiski jūtīgiem jautājumiem, piemēram, par valodas jautājumiem, izglītības reformas jautājumiem raksta atšķirīgi. Prese, kas rakstīja latviešu valodā, rakstīja kaut ko citu, un daļa preses, kas rakstīja krievu valodā, rakstīja pilnīgu citu, ar pilnīgi citiem akcentiem. Cilvēki tiek baroti ar narkotiku. No vienas puses, latviešu valodā rakstošie laikraksti raksta – mēs esam vislabākie, mums ir vajadzīgas visas tiesības. Tas ir nepārtraukts atskats tikai pagātnē, tā ir sūrošanās, sevis žēlošana, citu noliegšana vai pat nonicināšana jeb pat izraidīšanas tendence. Un, no otras puses, atsevišķi krievu valodā rakstošie masu mediji raksta sekojoši – mēs esam apspiesti, mēs esam otrās vai trešās šķiras cilvēki, pret mums vēršas.*- (Eiženija Aldermane, LC)

- „Diena”, „Latvijas Avīze”, tāpat „Neatkarīgā” raksta, kas notiek Latvijas Saeimā. Krievu prese raksta, ko gubernatori dara aizrobežā, ko dara Putins, kādās vizītēs viņš bijis, un kādas rūpnīcas Krievijā ceļ – tādās detaļās, kas krievvalodīgos Latvijā nekādā mērā neskar, kas neattiecas uz Latviju vai Baltijas valstīm. Tādā veidā tiek celta krievu pašapziņa, tiek stiprināta viņu piederība nevis Latvijai, bet Krievijai.- (Ansis Dobelis, LSDSP)

Visu politisko partiju pārstāvji masu saziņas līdzekļu lomas kontekstā min vairākus diezgan negatīvus aspektus. Pirmkārt, respondenti izsaka šaubas par masu saziņas līdzekļu objektivitāti un neatkarīgumu, jo lielākā to daļa pieder privātajam sektoram, kurā būtiska ir peļņas gūšana. Turklāt informatīvo materiālu publicēšanu nosaka gan paši mediju īpašnieki, gan vēl lielākā mērā to redaktori. Līdz ar to masu saziņas līdzekļos parādās pārsvarā tāda informācija, kas piesaista lielāku auditoriju, tā iegūstot lielāku peļņu, vai kas atbilstu medija īpašnieka vai redaktora izvirzītajiem mērķiem.

Atsevišķi respondenti arī norāda, ka sabiedrības integrācijas jautājums nebūtu uzskatāms par tādu, kas nestu peļņu masu saziņas līdzekļu īpašniekiem.

- Neapšaubāmi žurnālistu vai redakciju, vai masu saziņas līdzekļu īpašnieku subjektīvie viedokļi tiek vērsti uz sabiedrību. Bieži vien ir grūti pateikt, vai vienā otrā masu medijā ir vairāk redaktora vai īpašnieka viedoklis, nekā tas varbūt būtu sabiedrības viedokļa atspoguļojums.- (Ilmārs Mežs, JL)
- Tā kā mums visi mediji pieder privātajam biznesam, katrs grib, lai viņa avīzei vai televīzijai ir labāki reitingi. Katrs vienkārši nodarbojas ar savu savu biznesu un integrāciju privātbizness nevar ietekmēt nekā, tieši otrādi – dezintegrēt.- (Aleksandrs Brandavs, LPP)
- Masu mediji tagad visi ir privātie un viņi par to nerunā nevienā raidstacijā, praktiski arī avīzes tam nepievērš uzmanību. Kāpēc? Tāpēc, ka visi saka: ja jūs mums samaksāsi, tad mēs darīsim, uztaisīsim raidījumu, rakstu rakstīsim, kaut ko rādīsim. Par to visu jāmaksā, par velti neviens neko nedarīs. Un tāpēc integrācijas procesi nav atspoguļoti praktiski nekur, par to neviens neko nemaksā.- (Juris Žuravļovs, Dzimtene)

Respondenti uzsver, ka Latvijas masu saziņas līdzekļi ir politizēti. No vienas puses, respondenti runā par drukāto masu saziņas līdzekļu pievēršanos konkrētu partiju ideju un darbības atspoguļošanai. Krievu valodā rakstošie mediji salīdzinoši vairāk atspoguļo tādu politisko partiju kā PCTVL, TSP un JC aktivitātes, savukārt latviešu valodā rakstošie mediji salīdzinoši vairāk – TP un JL aktivitātes.

No otras puses, atsevišķi respondenti no savas personīgās pieredzes min piemērus, kad kāds no masu saziņas līdzekļiem atteicies publicēt viņa uzrakstīto vai liedzis ētera laiku. Respondenti to pamato ar konkrēto masu saziņas līdzekļu īstenoto politiku, kas paredz izslēgt nevēlamo informāciju.

- Diemžēl ir mediji, kas ir vairāk pakļauti vienai partijai. Tas nav pareizi, medijiem vajadzētu būt vairāk neatkarīgiem no kaut kādiem politizētiem iespaidiem. Bet tā kā tas ir, tad dažkārt mediji vienā vai otrā veidā virza to, ko kāds mēģina politiski virzīt.- (Almers Ludviks, LPP)
- Bez masu medijiem nebūs normāla integrācijas procesa. Vari iegūt pilsonību, bet ja tu dzīvo pilnīgi citā informācijas telpā, ja galvenā politiskā partija, kas parādās krievu

- presē, ir PCTVL, pašlaik arī „Saskaņas centrs” ir parādījušies, raksti ir par viņu darbiem. Latviešu presē tas tiek proporcionāli atspoguļots pilnīgi savādāk – raksta par Tautas partiju un partiju „Jaunais Laiks”.- (Ansis Dobelis, LSDSP)*
- *Mani pārsteidz un zināmā mērā arī uztrauc tas apstāklis, ka divi laikraksti „Час” un „Весту Сегодня” un apgādi „Petit” un „Fenster” pasludināja sevi par vienas konkrētas partijas atbalstītājiem. Es saprotu, ka viņi mēģinās turpināt demonstrēt savu neatkarību un dot savas slejas arī citām partijām vai citiem viedokļiem, kas nesakrīt ar PCTVL viedokļiem, bet patiesībā viņi ir pateikuši: lūk, mēs atbalstām šo partiju. Tas neveicina sabiedrības uzticību plašsaziņas līdzekļiem un tāpēc arī zināmā mērā neveicina sabiedrības integrāciju.- (Igoris Pimenovs, JC)*
 - *Latvijā ir problēma ar neatkarīgiem masu saziņas līdzekļiem. Diemžēl arī laikraksts „Diena”, ar ko es esmu saskārusies. Tā kā es pārstāvu Jaunos demokrātus, viņi man ir atteikušies pieņemt trīs rakstus bez pamatojuma. Es uzskatu, ka tas ir demokrātijas pārkāpums. Bet toties pieņēma cita prese un man nebija problēmu.- (Ināra Ostrovska, JD/ZZS)*
 - *Ar televīziju ir pilnīga katastrofa, jo privātās televīzijas politiski ir daudz neatkarīgākas un objektīvākas nekā sabiedriskā televīzija, kas tiek uzturēta par nodokļu maksātāju naudu. Tur politiskās preferences ir acīmredzamas. Es nedomāju, ka ir kaut kādas instrukcijas, bet fakts ir fakts, ka es vairākus gadus neparādījos, manis nebija. Latvijas Televīzijas telpā manis nav. LTV7 ziņas reizēm aicina komentēt, bet 1. programma nekad. Domāju, ka pēdējās pašvaldību vēlēšanās Rīgā to izmantojumu noteica Latvijas Televīzija. Šeit patiešām tas ir tiešs valsts politikas jautājums.- (Boriss Cilēvičs, TSP)*

Atzīmējot to, ka Latvijas masu saziņas līdzekļi ir politizēti, atsevišķi elites pārstāvji izsaka minējumus par krieviski rakstošo masu saziņas līdzekļu saistību ar kādu kaimiņvalsti vai arī konkrēti ar Krieviju. Pēc viņu domām, atsevišķi krieviski rakstošie laikraksti atrodas kaimiņvalsts pakļautībā un īsteno mērķi par sabiedrības šķelšanu un atsevišķu sabiedrības grupu noskaņošanu pret Latvijas valsti.

- *Daļa Latvijas iedzīvotāju vispār nedzīvo Latvijas informācijas telpā, bet gan tajā informācijas telpā, ko kāda kaimiņvalsts acīmredzot diktē vai daļēji vai pat pilnībā kontrolē.- (Raivis Dzintars, VL)*
- *Ļoti žēl, ka krieviski rakstošā prese pārsvarā ir ļoti cieši saistīta ar Maskavas politiku, atspoguļo Maskavas nostādnes daudzos jautājumos. Izskatās, ka viņi pat pilda kādu pasūtījumu.- (Dzintars Ābiķis, TP)*
- *Atsevišķi krieviski rakstošie mediji dara ļoti sliktu darbu tur, kur viņiem vajadzēja tieši runāt par to, ka dzīvojam Latvijā, vajag zināt valodu, saprast visu, kas te notiek. Ir tā, it kā viņi būtu citas valsts masu saziņas līdzekļi. Tā ir pilnīga kaitniecība, bet prese ir brīva un nevar viņiem likt grožus, citādi būs troksnis visā pasaulē.- (Pēteris Tabūns, TB/LNNK)*

Daļa respondentu, runājot par masu saziņas līdzekļu lomu integrācijas procesā, izceļ laikrakstus, kuri ir tolerantāki pret savai auditorijai nepiederošām etniskām grupām, un tos, kuru izteikumi ir mazāk tolerantāki, reizēm aizvainojoši, nicinoši un pat naidu kurinoši. Kā tolerantāko no krieviski rakstošajiem laikrakstiem respondenti atzīmē „Телераф”, bet no latviski rakstošajiem laikrakstiem netiek izdalīts kāds konkrēts laikraksts. Savukārt kā mazāk tolerantu no latviski rakstošajiem laikrakstiem respondenti min „Latvijas Avīzi”, bet no krieviski rakstošajiem laikrakstiem par tādiem tiek uzskatīti „Час” un „Вести Сегодня”.

- „Latvijas Avīze” stimulē visādus rakstus par briesmīgiem krieviņiem, kas, atzīmējot 9. maiju, dzer. Personīgi man tie ir lieli svētki, kaut vai esmu ministra padomnieks.- (Aleksandrs Brandavs, LPP)
- Ir nesamērīgi pārspīlētā reakcija no krievu preses, kur tikai minētu „Телеграф” kā samērā objektīvu avīzi. „Latvijas Avīze” reizēm varbūt par daudz mēģina uzkurināt latviešu aizvainotības sajūtu vai pāri nodarījuma sajūtu. Teiksim, ja varētu izvēlēties starp nomierināšanos un uzjundīšanu, tad vienmēr būs uzjundīšanai priekšroka, tāpat arī „Час” un „Весту Сегодня” nepalaidīs garām nevienu iespēju paņirgāties par Latviju vai latviešiem, vai pasmīkņāt vismaz un bieži vien nepapūlēsies noskaidrot. Te abām avīžu pusēm varētu pārnest, ka ļoti maz tiek mēģināts iedziļināties otra viedoklī, pārsvarā tikai bazūnē savu.- (Ilmārs Mežs, JL)
- „Час” un „Весту Сегодня” absolūti nesekmē sabiedrības konsolidāciju, bet dara visu iespējamo, lai šeit Latvijā izveidotos maksimāli liela cilvēku grupa, kas slikti zina valsts valodu, kas ir orientēta nevis uz Latvijas informācijas telpu, bet vairāk uz Krievijas informācijas telpu. Un arī politiskajām nostādnēm, vairāk atbalsta nevis Eiropas Savienības nostādnes dažādos jautājumos, bet Maskavas nostādnes. Laikraksts „Телеграф” ir tāds liberālāks.- (Dzintars Ābiķis, TP)
- „Час” un „Весту Сегодня” klaji visu laiku dzīvo uz naža asmens, pārkāpj vai nepārkāpj sliktumu, tā ir naida kurināšana.- (Pēteris Tabūns, TB/LNNK)

Daži respondenti norāda uz nepieciešamību meklēt alternatīvus risinājumus, lai masu saziņas līdzekļi būtu iecietīgāki un lai to darbība veicinātu sabiedrības integrāciju. Kā viena no piedāvātajām alternatīvām, uz ko norāda nacionāli radikālās partijas pārstāvis, būtu izveidot jaunu masu mediju, kas būtu valsts vai nevalstisko organizāciju atbalstīts. Centriski orientētās partijas pārstāvja ierosinātā valsts finansējuma piesaistīšana speciāli veidotām publikācijām laikrakstos vai raidījumiem televīzijā, iespējams, būtu otra alternatīva. Savukārt pēc mazākumtautību partijas pārstāvja domām, trešais iespējamais risinājums varētu būt masu saziņas līdzekļu regulatora izveide, kas garantētu, lai to pozīcija būtu salīdzinoši neatkarīgāka.

- Valstij būtu jādomā arī par savu plašsaziņas līdzekli. Krievu cilvēkus nevajag atgrūst, vajag parādīt, ka ir izvēles iespēja – nav vienīgā iespēja skatīties uz austrumiem un skatīties pagātnē, bet ir iespējams iekļauties mūsu sabiedrībā un pieņemt šīs zemes normas, kā tas notiek jebkurā citā civilizētā valstī, ka cilvēks, kurš aizbrauc un vēlas dzīvot, iekļaujas tajā sabiedrībā. Ir jābūt alternatīviem plašsaziņas līdzekļiem, iespējams, valsts un nevalstisko organizāciju atbalstītiem, lai piedāvātu viņiem citu informācijas telpu.- (Raivis Dzintars, VL)
- Ja mums nav valsts masu mediju vai speciāli raidījumi, kurus apmaksā no valsts budžeta, nebūs nekādas integrācijas. Privātbizness ir privātbizness, bet, ja nebūs, piemēram, valsts avīzē krievu valodā kaut drusku, tad nebūs nekādas integrācijas.- (Aleksandrs Brandavs, LPP)
- Vajag palielināt masu mediju neatkarību, kaut kādā veidā panākt, lai viņi ir neatkarīgi. Iespējams, var izveidot regulatoru masu informācijas līdzekļiem, kas nodrošinātu avīzēm daudz neatkarīgāku pozīciju.- (Natālija Jolkina, PCTVL)

7. Sabiedrisko organizāciju loma integrācijas procesā

Izvērtējot nevalstisko organizāciju lomu integrācijas procesā Latvijā, elites pārstāvji min, ka tai viennozīmīgi vajadzētu būt lielākai. Respondenti uzskata, ka nevalstiskajām organizācijām varētu būt nozīmīga loma integrācijas procesā, tomēr pašlaik tās ir vājas un to darbība ir drīzāk epizodiska nekā pastāvīga. Tomēr tendences norāda, ka nevalstisko organizāciju darbībā vērojama izaugsme, kurai būtu vēl jāturpinās.

- *Loma varētu būt lielāka, jo vispār nevalstiskās organizācijas ir salīdzinoši vājas un maz ietekmīgas, bieži vien uz vienu otru projektu noorganizētas un, ja projekts beidzas, tad bieži vien arī organizācija ir tādā komas stāvoklī daudzus gadus.*- (Ilmārs Mežs, JL)
- *Protams, ka ļoti būtiska loma. Tikai jāērēkinās, ka mums viņa vēl nebūt nav pat optimālā līmenī. Viņa mums ir minimāla, bet tā attīstās un mums ir milzīgs potenciāls, tāpēc par to ir daudz jādomā.*- (Anta Rugāte, TP)
- *Es domāju, ka viņai vismaz ir jābūt ļoti lielai. Mums nevalstiskās organizācijas tikai veidojas. Viņu ir daudz, bet nevalstiskās organizācijas veidojas tikai kā strādāt protošas organizācijas. Turklāt- lielākā daļa no šīm organizācijām nav stipras, piemēram, projektu rakstīšanā, projektu veidošanā, projektu apsaimniekošanā.*- (Eiženija Aldermane, LC)

Pēc respondentu domām, nevalstisko organizāciju lomas pieaugumu un arī izaugsmi kavē vairāki faktori. Pirmkārt, nevalstiskajās organizācijās darbojas salīdzinoši neliels skaits Latvijas iedzīvotāju. Savukārt cilvēku skaits, kas tajās darbojas aktīvi, ir vēl mazāks un, pēc elites pārstāvju domām, vieni un tie paši nereti rotē no vienas organizācijas uz citu.

Ir ļoti liels skaits NVO, bet cilvēku skaits, kas ir iesaistījušies aktīvi, ir ļoti mazs. Pats esmu jaunatnes organizācijās darbojies, tiekoties ar citām organizācijām – Latvijas Jaunatnes padomi, visur ir vieni un tie paši cilvēki. Vienu brīdi viņi padarbojas pie zaļajiem, vienu brīdi klubā „Māja”, pēc tam darbojas Latvijas Jaunatnes padomē. Ir ļoti mazs aktīvo cilvēku skaits.- (Ansis Dobelis, LSDSP)

Otrkārt, nevalstiskas organizācijas saskaras ar finansējuma trūkumu. Mazā biedru skaita dēļ tās nevar finansiāli balstīties uz biedru iemaksām, taču iegūt finansējumu no valsts vai Eiropas Savienības ir ierobežotas. Turklāt, kā norāda atsevišķi respondenti, nevalstisko organizāciju finansējuma piesaistes iespējas saruka līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā, kad atsevišķu fondu līdzekļi tika pārvirzīti uz citu, mazāk demokrātisku reģionu.

- *Vēl arvien ļoti bieži dominē tāda bezspēcība. Dažādos nevalstisko organizāciju saietos nākas dzirdēt – mums valsts nedod naudu, mēs neko nevaram.*- (Eiženija Aldermane, LC)
- *Tagad, īpaši kopš iestāšanās Eiropas Savienībā, naudas piesaistīšanas iespējas ir ārkārtīgi ierobežotas. Lielā mērā ir divi galvenie avoti – Eiropas Komisijas nauda un Integrācijas fonda nauda, kurai kritēriji, teikšu maigi, ir diezgan miglaini. Un bez valdības atbalsta vai vismaz neitrālas attieksmes naudu piesaistīt nav iespējams. Tas ir sava veida filtrs, kas atsijā ļoti daudzas NVO, kas tiek uzskatītas par pārāk kritiskām.*- (Boriss Cilēvičs, TSP)

Treškārt, nevalstisko organizāciju izaugsmi kavē valsts atbalsta trūkums. Valsts var atbalstīt nevalstiskās organizācijas ne tikai finansiāli, bet arī paplašinot

iespējamo sabiedrisko organizāciju darbības lauku un pārvērtējot savu diferencēto attieksmi. Pēc politisko partiju pārstāvju domām, nevalstisko organizāciju loma nepieaugs, ja valsts nenovērtēs nevalstisko organizāciju darbību un ja atsevišķas nevalstiskās organizācijas subjektīvu iemeslu dēļ saņems lielāku atbalstu nekā citas.

- Kamēr nebūs valsts atbalsts nevalstiskajām organizācijām un kamēr netiks deleģētas valsts funkcijas nevalstiskajām organizācijām, viņu loma paliks maza. Tā ir normāla prakse demokrātiskās valstīs, ka daļu valsts funkcijas spēj veikt arī nevalstiskās organizācijas ar krietni mazākiem resursiem un krietni lielāku motivāciju, šobrīd tas īsti tā kā nedarbojas. -(Ansis Dobelis, LSDSP)
- Tagad NVO diezgan daudz piedalās Eiropas Savienības dažādās investīciju programmās tieši integrācijā, lai saņemtu līdzekļus un lai realizētu tās labās idejas, projektus, kuri dažreiz nav tik globāli lieli, bet viņi kaut kādā vidē un sabiedrībā paveic ļoti labu darbu. Tur kaut kas tiek veikts un tur kaut kas, un tas ir ļoti svarīgi, nevis tā kā ar tādu ceļa rulli pārbraukt valstiski pāri un teikt, ka mēs izdarījām. NVO jau maina un uzlabo to situāciju. -(Almers Ludviks, LPP)
- Jo vairāk sabiedriskās organizācijas nodarbojas ar sabiedrības integrāciju, jo vairāk tas atsaucas uz integrācijas procesu. Diemžēl no valsts puses neredzu tādu politiku, kas atbalstītu šīs organizācijas. -(Natālija Jolkina, PCTVL)

Respondenti atzīst, ka ne vienmēr nevalstiskās organizācijas savā darbībā ir neatkarīgas un īsteno savus mērķus. Nevalstisko organizāciju darbība atkarīga no finansēšanas avota, kā arī no pašas organizācijas spēka sasniegt izvirzīto mērķi. Kā uzskata respondenti, atsevišķas nevalstiskās organizācijas ir cieši saistītas ar politiskām partijām un to darbību, jo bieži savu mērķu īstenošanai ir nepieciešams atbalsts politiskajā vidē, ko spēj garantēt tikai partijas. Nereti tiekšanās pēc politisko partiju atbalsta pāraug par organizāciju pakļaušanos tām.

- Viss ir atkarīgs no tā, kur nevalstiskās organizācijas ņem savu finansējumu, lielā mērā tas arī nosaka arī šo nevalstisko organizāciju darbības stilu un rezultātu. -(Raivis Dzintars, VL)
- Politiskās partijas, tas pats PCTVL politiskais štābs izmanto nevalstiskas organizācijas kā savus satelītus. -(Ainārs Latkovskis, JL)
- Tādas organizācijas, kas darbojas jomā, kas ir ļoti politiski jūtīga, neizbēgami tiek ievilkas politiskā divkaujā starp partijām. Neizbēgami biedrības vēlas panākt šo vai to, viņi meklē sev sabiedrotus starp partijām, jo savādāk nevar panākt sava mērķa sasniegšanu, ja tev nebūs kāds atbalsts politiskajās partijās. Bet tas nozīmē nevalstisko organizāciju ievilkšanu politikā un zināmā mērā arī to partiju, kas neatbalsta šo konkrēto mērķi, ko vēlas sasniegt biedrība, attieksmes pasliktināšanos pret šo biedrību. Tas vēl stiprāk iesūc šo biedrību kādas citas partijas pakļautībā, un nozīmē zināmo nevalstiskā sektora izmelošanu. -(Igoris Pimenovs, JC)

Kā uzskata elites pārstāvji, dažādu nevalstisko organizāciju lomu integrācijā nosaka gan pašu organizāciju izvirzītie darbības mērķi, gan arī to neatkarīgums. Ja nevalstiskā organizācija pēc kāda noteikta principa sākotnēji ir definējusi, kuru sabiedrības daļu tā atbalsta un kuru tā neatbalsta, tad tas neveicina integrāciju. Par labākajiem integrāciju veicinošiem piemēriem uzskatāmas tās organizācijas, kas nedala sabiedrību grupās, bet gan iesaista dažādus tās pārstāvjus kāda viņiem svarīga jautājuma risināšanā.

- Nevalstiskās organizācijas mērķis – tāda nevalstiskā organizācija, kas skaidri un gaiši pasaka, ka vieni ir labi un ka otri ir slikti, ka vieniem ir tādas tiesības, otriem tādas, nevar veicināt integrāciju. Šādas organizācijas būtībā nav aicinājums uz integrāciju, sapratni, toleranci.- (Ansis Dobelis, LSDSP)
- Ir ļoti daudz sabiedrisko organizāciju, visādas krievu kopienas krustu šķērsu, kuras ir iekļāvušās pretlatviskajā kampaņā un dara ļauno darbu. Bet ir arī daudzas organizācijas, kuras normāli strādā, lai patiešām šī integrācija notiktu.- (Pēteris Tabūns, TB/LNNK)
- Ir tāda „Aspazija”, sieviešu invalīdu biedrība, kurā nāk arī krievu sievietes. Netiek dalīts, runa ir par sievietēm invalīdēm un viss. Interesē būtība un ar valodu viņas tur tiek galā brīnišķīgi. Krievu sievietes, kas atnāk un nav runājušas, sāk runāt, nekautrējas, jo viņām ir vienojoša lieta: slimība un ap to saistītās lietas, savu tiesību aizstāvēšana. Tur nav jautājums par to, kas tu esi, kādā krāsā, krievs, latvietis vai ukraiņis.- (Ainārs Latkovskis, JL)

8. **Politiku un politisko partiju loma integrācijas procesā**

Politisko partiju pārstāvji uzskata, ka gan politiskajām partijām, gan politiķiem ir būtiska loma integrācijas procesā. Ikviens pie varas esošā politisko partiju pārstāvja izteikumi un darbība caur masu saziņas līdzekļiem kļūst zināmi plašai sabiedrībai. Un neatkarīgi no tā, kādu iemeslu dēļ politiķi pauž tieši tādu nostāju un veic tieši tādas darbības, tas lielākā vai mazākā mērā ietekmē sabiedrisko domu.

- Politikā ir ļoti liela loma, jo viņi nosaka šīs valsts pamatstratēģiju – politisko stratēģiju, likumdošanas stratēģiju, stratēģiju, uz kuriem mēs virzāmies. Piemēram, ja pieņem neapdomīgu likumu vai lēmumu politiskajā arēnā, tad tas var izraisīt visai nopietnas problēmas kopumā visā integrācijas procesā.- (Andris Bērziņš, ZZS)
- Politikā mēģina mazliet veidot sabiedrības viedokli vai savu vēlētāju viedokli. Piemēram, ja kāds no politiķiem pie katras izdevības atkārto, ka latvieši ir apspiesti, vai otrādi – ka krievi ir bezmaz dzimtcilvēku vai vergu statusā, un tādus terminus arī mēģina lietot, tad tas ir mēģinājums mazliet ietekmēt sabiedrisko domu.- (Ilmārs Mežs, JL)

Politikā ar saviem vārdiem un darbiem var ne tikai veicināt integrāciju, bet var arī tieši pretēji to kavēt. Kā atzīmē respondenti, atsevišķu politiķu darbība veicina drīzāk neiecietību, naidu un noved pie sabiedrības šķelšanās, nevis aicina uz toleranci un savstarpēju sapratni. Politikā darbību dēļ integrācijas un etnisko grupu attiecību jautājums ir kļuvis politizēts. Turklāt nevar noliegt, ka atsevišķas politiskās partijas izmanto integrāciju un citus ne mazāk jūtīgus ar to saistītus jautājumus savas programmas izstrādē un vēlētāju piesaistē.

- Ar saviem izteikumiem, paziņojumiem un rīcību politiķi var sapratni un toleranci stiprināt un veidot, bet tajā pašā laikā var arī pamudināt uz ļoti lielu neiecietību un naidu. Diemžēl arī integrācijas procesu daudzkārt mēģina politizēt, izmantot politiskos nolūkus. Un diemžēl jāsaprot, ka integrācijas procesā redzamākie ir radikālie spēki, kuri nāk ar dažādiem paziņojumiem.- (Almers Ludviks, LPP)
- Ja mums nebūtu dažas radikālās partijas, varbūt tad integrācija būtu daudzreiz veiksmīgāka, jo, kad tepat Saeimā no tribīnes izskan daži izteicieni, ka Latviju latviešiem un visiem pārējiem jābrauc ārā no šīs valsts, tas neveicina integrāciju.- (Aleksandrs Golubovs, LSP)
- Tieši no politiku gudrības un politiku pareizas rīcības šī integrācija var būt veiksmīga vai var būt neveiksmīga. To, ka daži politiskie spēki tieši taisa savu politiku un vervē vēlētājus

uz naida sēšanu un sabiedrības šķelšanu, tas ir nožēlojami. Ja politiķiem nav cita satura savai politiskajai darbībai kā spēlēt uz šo noti, tas ir nožēlojami un arī bīstami. Tie ir radikālie politiskie spēki, kas savu karjeru veido uz tādu attiecību veidošanos.- (Jānis Strazdiņš, ZZS)

Atsevišķi elites pārstāvji norāda uz konkrētām politiskām partijām, kas, viņuprāt, savā darbībā pārāk daudz balstās uz starpetnisko attiecību jautājumu un kuru darbība neveicina sabiedrības integrāciju. Respondenti par integrāciju neveicinošām uzskata tādas partijas kā TB/LNNK, PCTVL, LSP un nedaudz arī TSP un JC.

- *Atsevišķas partijas parazitē uz starpetniskām attiecībām, izķidājot vienas vai otras nācijas kaut kādā veidā, prasot vienas vai otras privilēģijas. Dažreiz viņu darbība robežojas ar neiecietības kurināšanu un tamlīdzīgi. Mēs jau zinām, kuras partijas tās ir pārsvarā: PCTVL, mazāk Saskaņas Centrs, kas ir tāds drusku tolerantāks, Sociālistiskā partija. Savukārt otrā galā no tām nopietnākām ir Tēvzemei un Brīvībai, kas dažbrīd izvirza spožas idejas, teiksim, nojaukt pieminekļus un runā par cittautiešu repatriāciju, kas pat robežojas ar deportāciju.- (Dzintars Ābiķis, TP)*
- *Mēs visu laiku esam par to, lai integrācija būtu, bet daži to integrāciju ne īpaši grib. Tā pati „Tēvzemei un Brīvībai”, viņiem ir ļoti labs lozungs: „Latviju latviešiem!”. Viss!- (Aleksandrs Golubovs, LSP)*

Izvērtējot politisko partiju un politiķu lomu integrācijas procesā, respondenti uzskata, ka politiķiem vajadzētu izvairīties no jebkādas aktīvas darbības šajā jautājumā, vairāk pievēršoties valsts attīstības un sabiedrības labklājības nostādņēm. Savukārt, runājot par šo un citiem politiski jūtīgiem jautājumiem, politiķiem savas nostājas paušanā ir jāievēro mērenība un jāuzņemas atbildība par teikto. Iespējams, lai izvairītos no etniskā naida kurināšanas, likumdošanā būtu nepieciešams ietvert stingrākas normas, kas par noteiktām darbībām paredzētu saukt pie atbildības arī politiķus.

- *Politiskajām partijām nevajadzētu saasināt nacionalitātes jautājumus. Politiskajām partijām ir jārunā par valsts attīstību, nostādņēm, bet nevis par rasu piederību, nacionalitāti un arī dzimumu. Politiķiem ir jādomā par to, lai cilvēki dzīvotu labi.- (Ināra Ostrovska, JD/ZZS)*
- *Lielākā mērā visas politiskās partijas nenovērtē to potenciālo vēlētāju skaitu, kam šīs gan krievu, gan latviešu nacionālisma izpausmes jau ir apnikušas. Vislabākais veids, kā esošie politiķi varētu rīkoties, ir atturēties no jebkādas aktīvas rīcības, jo diemžēl lielākā daļa no tā, ko politiķi dara, lietu tikai pasliktina.- (Boriss Cilēvičs, TSP)*
- *Viena lieta, ko var pateikt: savos izteicienos jābūt uzmanīgam. Politiskā retorika ir palikusi asa. Jābūt atbildīgam. Viens piemērs par tiem pašiem gejiem un lesbietēm. Ja tu esi pie varas, nevar aicināt cilvēkus ielās, nekārtībās, ja tu esi pārstāvis, kas ieinteresēts kārtībā un drošībā. Savas pozīcijas paušanā par šiem jautājumiem jāievēro mērenība. Mērenība veicina stabilitāti integrācijas jautājumā.- (Ainārs Latkovskis, JL)*
- *Es domāju, ka krietni nopietnāk mums būtu jāizvērtē likumdošana par etniskā naida kurināšanu, kas īpaši nāk no politiķu puses. Ir ļoti daudz precedentu, bet ļoti maz lietu ierosinātu. Apskatoties Saeimas stenogrammas, mēs varam atrast daudz – došana krieviem pa purnu un daudz kas vēl. Beidzot ir jādara kaut kas, kad tiek cilvēki musināti*

uz naidu, vardarbību, kas balstītos uz etnisko piederību. Būtu nopietni jāšoda.- (Ansis Dobelis, LSDSP)

Tomēr, kā norāda atsevišķi politisko partiju pārstāvji, sabiedrības integrācija nav jautājums, kurš būtu ātri atrisināms un no kura būtu iespējams gūt materiālu labumu. Cilvēki, kas ienāk politikā, visbiežāk to dara materiālu apsvērumu, nevis profesionālās intereses dēļ. Balstoties uz integrācijas jautājumu, ir iespējams veidot politisko partiju programmas un izteikt solījumus, bet tā risināšana ir laikietilpīgs un līdz ar to daudziem neizdevīgs process.

- *Diemžēl mums nav profesionālu politiku, mums ir cilvēki, kas nāk uz četriem gadiem, lai nopelnītu kaut kādu naudiņu. Diemžēl es ļoti daudz tādus zinu. Un man liekas, ka tikai cilvēki, kuri jau kaut ko nopelna vai kuri pastāvīgi uztur savu finansiālo līmeni, var iet uz politiku un taisīt to, tāpēc, ka viņiem nevajag domāt par politiskajiem plusiņiem, bet Latvijas attīstību.- (Aleksandrs Brandavs, LPP)*
- *Politika mūsdienu Latvijā ir vesels komplekss, kur ir dažādi politiski-ekonomiski grupējumi, kur cilvēki vairāk domā par savu kabatu nekā par integrāciju. Protams, katrā šūniņā ir savs integrācijas speciālists, tā virza uz priekšu, bet partijas iekšienē šie cilvēki nespēlē diezgan ievērojamu lomu. Viņi vairāk ir vajadzīgi, lai rietumiem parādītu, ka pie mums arī ir cilvēks, kas ir atbildīgs par integrāciju. (Nikolajs Kabanovs, PCTVL)*
- *Es ļoti pesimistiski skatos uz politisko partiju labo attieksmi pret sabiedrības integrāciju, jo neredzu nopietnus soļus, iniciatīvas. Drīzāk integrāciju uzskata par tādu gaisa pili, kuru vajadzētu celt, bet tam ir vajadzīga īpaša nauda, telpa, laiks un tas ir garlaicīgi, tas nedod uzreiz konkrētu atdevi. Mēs visi vēlētos dzīvot mierā, lai visi būtu apmierināti, lai nebūtu nekādu problēmu valstī. Bet, lai uzturētu šo ikdienas darbu, ir ļoti daudz laika jāzaudē, jātērē, un partijām nav īpašas vēlmes to darīt.- (Igoris Pimenovs, JC)*

9. Sabiedrības integrācijas nākotnes perspektīvu redzējums politisko partiju vidū

Nacionāli radikālās partijas pārstāvis (VL) uzskata, ka etnopolitikai un naturalizācijas nosacījumiem ir jābūt pēc iespējas stingrākiem, jo pretējā gadījumā tiek atvieglotas pilsonības iegūšanas iespējas cilvēkiem, kas ir Latvijas valstiskuma idejas pretinieki. Tā kā latviešu etniskais īpatsvars ir samazinājies, tad Latvijas pilsonības piešķiršana cittautiešiem būtu jāierobežo, nosakot kvotas naturalizācijas procesam – proporcionāli pielīdzinot naturalizējamo jaunpilsoņu skaitu jaundzimušo latviešu skaitam un katru pilsonības piešķiršanas gadījumu izvērtējot individuāli.

Saskaņā ar viņa viedokli ir nepieciešams nostiprināt valsts valodas politikas īstenošanu sadzīvē, liekot uzsvaru uz latviešu valodas lietošanas pieaugumu. Palielinoties un nostabilizējoties latviešu valodas lietojumam sabiedrībā, atrisināsies arī citi ar integrāciju saistīti jautājumi – gan jautājums par izglītības reformu mazākumtautību skolās, gan jautājums par jaunpilsoņiem un viņu latviešu valodas zināšanām.

Nacionāli konservatīvās partijas pārstāvji (TB/LNNK) norāda, ka nākotnē naturalizācijas nosacījumiem ir jāklūst stingrākiem, padarot pilsonības piešķiršanu par izņēmuma nevis par ikdienišķu parādību. Lai gan naturalizācijas ierobežojumi nebūtu attiecināmi uz tiem, kas Latvijā iebraukuši pēc tās neatkarības atjaunošanas.

Viņuprāt nav atbalstāms neviens mēģinājums mainīt Latvijas Republikas Satversmes pamatprincipus, to starpā priekšlikumi par nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās un par valsts valodas pozīciju mīkstināšanu dažādās sabiedriskās dzīves un pārvaldes sfērās. Latviešu valoda ir un būs vienīgā valsts valoda, un tās lietojumam valstī ir jābūt tādām, lai nerastos situācijas, kad nepieciešama citas valodas lietošana. Šī iemesla dēļ arī mazākumtautību skolās mācībām būtu jānotiek pārsvarā latviešu valodā.

Kā min nacionāli konservatīvās partijas pārstāvji, cilvēkus nevajadzētu vērtēt pēc viņu etniskās izcelšanās, bet gan pēc tā, kā viņi pieņem Latvijas spēles noteikumus un kā mēģina iekļauties sabiedrībā. Tomēr jāuzsver, ka etniskā integrācija ir tikai neliela sabiedrības integrācijas daļa un ka vairāk uzmanības ir jāpievērš integrācijas ekonomiskajam aspektam un sabiedrības labklājībai.

Centriski orientēto partiju pārstāvji (JD, JL, LC, LPP, LSDSP, TP, ZZS) uzsver, ka naturalizācijas procesam ir jāturpinās un ka tam vajadzētu norisināties līdzšinējā ritmā. Taču, iespējams, naturalizācijas gaitu vajadzētu pat paātrināt, jo tā vēl arvien tiek pārāk apspēlēta politiskajā vidē, turklāt arī salīdzinoši daudz cilvēku vēl joprojām ir izstumti no politiskajiem procesiem.

Pēc viņu domām, vairāk jā rūpējas par valsts valodas iedzīvināšanu un pilnveidošanu, ko varētu panākt, izstrādājot speciālas programmas šim mērķim un akcentējot administratīvās teritorijas, kurās latviešu valodas lietojums ir neliels. Par vienu no šādas politikas soļiem ir jāuzskata izglītības reformas īstenošana mazākumtautību skolās.

Tomēr, kā uzskata centriski orientēto partiju pārstāvji, lai veicinātu sabiedrības integrāciju un ar to saistītu dažādu procesu veiksmīgu norisi, sabiedrības grupu starpā jāvalda ne tikai sapratnei un tolerancei, bet arī ir jāveicina dialogs. Ir nepieciešams pamatot dažādas gaidāmās norises un raksturot to īstenošanas gaitu, nevis izmantot populistiskus saukļus un polemizēt par tām, jo tas galvenokārt satricina sabiedrību un padara situācijas risinājumu grūti prognozējamu.

Atsevišķi centriski orientēto partiju pārstāvji atzīmē, ka lielāka uzmanība būtu jāpievērš sabiedrības labklājībai un dažādu sociālo jautājumu risināšanai, nevis etniskā aspekta aktualizēšanai. Sociālie jautājumi ir tie, kas spēj vienot sabiedrību, un tie, kurus atrisinot atrisināsies arī citas problēmas. Viņuprāt etniskie konflikti izzudīs līdz ar sabiedrības ekonomiskās situācijas izlīdzināšanos.

Mazākumtautību partiju pārstāvji (Dzimtene, JC, TSP) norāda, ka vispirms ir nepieciešams mainīt sabiedrības izpratni par integrācijas būtību. Pašlaik sabiedrībā valda uzskats, ka integrēties Latvijas sabiedrībā ir nepieciešams tikai cittautiešiem. Taču integrācija nav vienvirziena kustība, kurā jāiekļaujas tikai daļai

sabiedrības, bet gan līdzāspastāvēšana un savstarpēja mijiedarbība, kas ietver gan cieņu pret citas tautības pārstāvjiem, gan arī nepieciešamību apgūt citas tautas valodu un kultūru.

Pašlaik Latvijas sabiedrību veido divas kopienas – latviski un krieviski runājošie, kuru starpā norisošais dialogs viņuprāt vairāk izpaužas kā darbību kopums, kas ietver latviski runājošās sabiedrības daļas centienus skaidrot savu nostāju un panākt, lai krieviski runājošie to pieņemtu. Taču Latvijas sabiedrībai būtu jāklūst par kopienu, kura ne tikai apvienotu abas šīs puses, bet arī veicinātu abpusēju dialogu tā patiesajā izpratnē. Turklāt krievu valodai būtu jāpiešķir mazākumtautības valodas statuss līdzšinējā svešvalodas statusa vietā.

Pēc mēreno mazākumtautību partiju pārstāvju domām, nākotnē vajadzētu pievērst lielāku uzmanību nevalstiskajam sektoram, mazinot politisko partiju un politiķu ietekmi uz to. Integrācijas gaita ieietu pozitīvā gultnē, ja samazinātos politiķu apzinātā vai neapzinātā, dažādus integrācijas aspektus ietekmējošā darbība un ja palielinātos sabiedrisko organizāciju iesaistīšanās darbā ar cilvēkiem un viņu konsultēšanu.

Atsevišķos jautājumos dažu mazākumtautību partiju pārstāvji (LSP, PCTVL) pauž radikālākus uzskatus. Viņi uzskata, ka, domājot par sabiedrības integrāciju, ir nepieciešams atvieglot naturalizācijas nosacījumus. Par pilsoni būtu jāatzīst ikviens, kas piedzimis Latvijā, tāpat naturalizācijas gaita jāpadara vieglāka gados vecākiem cilvēkiem, jo pašlaik esošā kārtība viņiem ir pārāk apgrūtināša. Savukārt attiecībā uz latviešu un citu valodu lietojumu viņi norāda, ka nenoliedzami latviešu valoda ir jāapgūst un jāzina, tomēr gan latviešu, gan krievu valodas lietojumam publiskajā sfērā ir jābūt līdzvērtīgam.

Nākotnē, pēc viņu domām, būtu nepieciešams paplašināt nepilsoņu tiesības, galveno uzsvaru liekot uz nepilsoņu līdzdalību vēlēšanās. Tāpat būtu lielāka vērība jāpievērš parakstītās Mazākumtautību konvencijas normu iedzīvināšanai un ievērošanai, un iespējams, vajadzētu saskaņā ar Eiropas Savienības likumdošanu arī Latvijas likumdošanā ietvert normas par mazākumtautību tiesībām. Mazākumtautību pārstāvjiem un nepilsoņiem liegtās tiesības izslēdz viņus no pārējās sabiedrības, kas ir pretrunā demokrātijas izpratnei un kā dēļ nav iespējams runāt par sabiedrības integrāciju. Turklāt jāpiebilst, ka integrācija nav process, ko var uzspiest – tai jānotiek dabiski un pakāpeniski.